

ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ
ΣΧΟΛΗ ΑΓΡΟΝΟΜΩΝ ΤΟΠΟΓΡΑΦΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ

Διπλωματική Εργασία

**Σχεδιάζοντας Ένα Βιώσιμο Πρότυπο
Ανάπτυξης του Τουριστικού Τομέα
στη Λευκάδα**

**Προσέγγιση σε Μικρο- και Μακρο-
επίπεδο**

ΕΚΠΟΝΗΣΗ
Ελισσάβητ Κατωπόδη

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ
Αναστασία Στρατηγέα
Αναπλ. Καθηγήτρια Ε.Μ.Π.

ΑΘΗΝΑ
ΙΟΥΛΙΟΣ 2014

*Στον Πέτρο
και τον Παναγιώτη*

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	8
PREFACE	10
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	11
1. ΣΤΟΧΟΣ – ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ	13
1.1 Η Περιοχή Μελέτης	13
1.2 Μεθοδολογική Προσέγγιση	14
1.3 Καθορισμός Στόχων και Υποστόχων.....	16
2. LOCAL AGENDA 21	18
2.1 Η Ανάπτυξη της Agenda 21	18
2.2 Ο Τοπικός Χαρακτήρας της Agenda 21	19
2.2.1 Τα στάδια κατάρτισης της Local Agenda 21	20
2.3 Η Local Agenda 21 στις Παράκτιες και Νησιωτικές Περιοχές	22
2.4 Η Εφαρμογή της Local Agenda 21 στον Τουρισμό	23
2.4.1 Η έννοια της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης.....	23
2.4.2 Η σημασία της Local Agenda 21 για τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη	24
2.4.3 Δράσεις της Local Agenda 21	25
3. ΥΠΑΡΧΟΥΣΑ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΔΗΜΟΥ ΛΕΥΚΑΔΑΣ	29
3.1 Γενικά Στοιχεία.....	29
3.2 Φυσικό Περιβάλλον	30
3.2.1 Χλωρίδα	30
3.2.2 Πανίδα.....	31
3.3 Γεωλογία Περιοχής	31
3.3.1 Γεωλογικά χαρακτηριστικά.....	31
3.3.2 Τεκτονική	32
3.3.3 Σεισμικότητα	33
3.3.4 Υδρογεωλογία	36
3.4 Κλίμα	36
3.5 Ανθρωπογενές Περιβάλλον	37
3.5.1 Δημογραφικά στοιχεία.....	37
3.5.2 Μορφωτικό επίπεδο.....	40
3.5.3 Κοινωνικός εξοπλισμός.....	40
3.5.4 Απασχόληση - Ανεργία	41
3.5.5 Παραγωγικοί τομείς.....	43
3.5.6 Χρήσεις γης	49
3.5.7 Χωροταξικά Πλαίσια	51
3.6 Δίκτυα Τεχνικής Υποδομής.....	55
3.6.1 Μεταφορές.....	55
3.6.2 Ενέργεια	57
3.6.3 Ύδρευση	57
3.6.4 Αποχέτευση	60
3.6.5 Διαχείριση στερεών αποβλήτων.....	60
3.6.6 Δίκτυο τηλεπικοινωνιών	61
3.7 Διοικητική Οργάνωση	61

4. ΤΟ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΠΡΟΦΙΛ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΛΕΥΚΑΔΑΣ.....	64
4.1 Φυσικοί και Πολιτιστικοί Πόροι	64
4.1.1 Φυσικοί πόροι.....	64
4.1.2 Πολιτιστικοί πόροι	73
4.2 Τουριστική Προσφορά	82
4.2.1 Ξενοδοχειακά καταλύματα	82
4.2.2 Ενοικιαζόμενα δωμάτια	84
4.2.3 Camping	85
4.3 Τουριστική Ζήτηση.....	87
4.3.1 Αφίξεις – Διανυκτερεύσεις.....	87
4.3.2 Πληρότητα	89
4.4 Χωρική Διάρθρωση Τουριστικού Τομέα.....	90
5. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΑ ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ	93
5.1 Εισαγωγή	93
5.2 Επιπτώσεις από την Ανάπτυξη του Τουριστικού Τομέα	94
5.2.1 Περιβαλλοντικές επιπτώσεις	95
5.2.2 Κοινωνικές και πολιτιστικές επιπτώσεις	97
5.2.3 Οικονομικές επιπτώσεις.....	98
5.3 Μακρο-επίπεδο – Ανάπτυξη Εναλλακτικού Τουρισμού	99
5.4 Μικρο-επίπεδο – Συστήματα Περιβαλλοντικής Διαχείρισης στο Επίπεδο της Τουριστικής Επιχείρησης.....	101
5.4.1 Συστήματα περιβαλλοντικής διαχείρισης.....	102
5.4.2 Συστήματα απονομής οικολογικού σήματος.....	110
5.5 Η Περιβαλλοντική Διαχείριση στον Τουριστικό Τομέα στο Νησί της Λευκάδας... ..	114
5.6 Συμπεράσματα	123
6. ΔΟΜΗΣΗ ΣΕΝΑΡΙΩΝ	124
6.1 Εισαγωγή	124
6.2 Σενάριο 1 ^ο – «Στροφή προς το Θαλάσσιο Μέτωπο»	125
6.3 Σενάριο 2 ^ο – «Στροφή προς την Ενδοχώρα»	129
6.4 Σενάριο 3 ^ο – Διεύρυνση Εναλλακτικού Προτύπου Τουριστικής Ανάπτυξης	133
7. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΣΕΝΑΡΙΩΝ	139
7.1 Τα προς Αξιολόγηση Σενάρια	139
7.2 Οι προς Επίτευξη Στόχοι	140
7.3 Μέθοδοι Αξιολόγησης που Αξιοποιήθηκαν	140
7.3.1. Μέθοδος ανάλυσης S.W.O.T.	140
7.3.2. Μέθοδος πολυκριτηριακής ανάλυσης REGIME.....	142
7.4 Εφαρμογή – Αποτελέσματα Αξιολόγησης Σεναρίων	145
7.4.1. Εφαρμογή μεθόδου S.W.O.T.....	145
7.4.2. Εφαρμογή πολυκριτηριακής ανάλυσης REGIME	152
7.4.3. Σχολιασμός Αποτελεσμάτων Αξιολόγησης – Επιλογή Βέλτιστου Σεναρίου ..	157
ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	158
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	160
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	167

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικόνα 1.1: Η Περιοχή Μελέτης	13
Εικόνα 3.1: Η γεωλογική δομή της Νήσου Λευκάδας	32
Εικόνα 3.2: Τα ρήγματα της Νήσου Λευκάδας	33
Εικόνα 3.3: Αποκόλληση βράχων στην περιοχή Πευκούλια	35
Εικόνα 3.4: Καλύψεις γης του Δήμου Λευκάδας (1987-2007)	50
Εικόνα 3.5: Οδικό δίκτυο Δήμου Λευκάδας	56
Εικόνα 3.6: Η διαδρομή του αγωγού ύδρευσης.....	58
Εικόνα 3.7: Όρια δημοτικών ενοτήτων της Περιφερειακής Ενότητας Λευκάδας.....	62
Εικόνα 4.1: Το δάσος της Βελανιδιάς στο όρος των Σκάρων	65
Εικόνα 4.2: Μικρός καταρράκτης στην περιοχή Νυδρί	66
Εικόνα 4.3: Οι λιμνοθάλασσες Στενών Λευκάδας	67
Εικόνα 4.4 Περιοχές «NATURA 2000» στο Δήμο Λευκάδας	68
Εικόνα 4.5: Η παραλία Πόρτο Κατσίκι.....	70
Εικόνα 4.6: Οι παραλίες του Δήμου Λευκάδας.....	71
Εικόνα 4.7: Το θαλάσσιο σπήλαιο Φωκότρυπα στον Καστό	73
Εικόνα 4.8: Το ακρωτήριο Λευκάτας.....	74
Εικόνα 4.9: Αρχαιολογικό Μουσείο Λευκάδας.....	75
Εικόνα 4.10: Ο Ναός του Παντοκράτορα στην πόλη της Λευκάδας.....	77
Εικόνα 4.11: Παραδοσιακή οικία στην αγορά της πόλης.....	78
Εικόνα 4.12: Η πρώην οικία Ζουλινού.....	79
Εικόνα 4.13: Ο παραδοσιακός οικισμός Σύβοτα	80
Εικόνα 4.14: Συγκέντρωση κύριων και μη κύριων καταλυμάτων ανά περιοχή Δήμου Λευκάδας.....	87
Εικόνα 5.1: Ποσοστά απαντήσεων ανά περιοχή.....	117

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Διάγραμμα 1.1: Μεθοδολογική προσέγγιση εργασίας	15
Διάγραμμα 2.1: Στάδια κατάρτισης της Local Agenda 21	21
Διάγραμμα 3.1: Ετήσια πορεία θερμοκρασίας αέρα Νήσου Λευκάδας.....	36
Διάγραμμα 3.2: Ετήσια πορεία ύψους βροχής Νήσου Λευκάδας	37
Διάγραμμα 3.3: Ηλικιακή κατανομή πληθυσμού Δήμου Λευκάδας	39
Διάγραμμα 3.4: Μορφωτικό επίπεδο πληθυσμού Δήμου Λευκάδας.....	40
Διάγραμμα 3.5: Συγκριτικοί δείκτες απασχόλησης και ανεργίας της Περιφέρειας Ιονίων Νήσων σε σχέση με τη χώρα.....	42
Διάγραμμα 3.6: Απασχόληση και ανεργία του πληθυσμού Δήμου Λευκάδας.....	43
Διάγραμμα 3.7: Οικονομική δραστηριότητα Δήμου Λευκάδας.....	44
Διάγραμμα 5.1: Τα απαραίτητα βήματα για την καταχώρηση στο EMAS	108
Διάγραμμα 5.2: Αποσταθθέντα ερωτηματολόγια και απαντήσεις.....	117
Διάγραμμα 5.3: Ποσοστά τουριστικών καταλυμάτων ανά μέγεθος.....	118
Διάγραμμα 5.4: Αριθμός τουριστικών καταλυμάτων ανά χρονική περίοδο κατασκευής.....	118
Διάγραμμα 5.5: Αριθμός τουριστικών καταλυμάτων και οικοδομικά χαρακτηριστικά αυτών	119
Διάγραμμα 5.6α: Άλλες δράσεις τουριστικών καταλυμάτων	122
Διάγραμμα 5.6β: Άλλες δράσεις τουριστικών καταλυμάτων	122

Διάγραμμα 7.1: Μέθοδος S.W.O.T.....	141
Διάγραμμα 7.2: Η διαδικασία αξιολόγησης.....	142
Διάγραμμα 7.3: Απόδοση σεναρίων ως προς τα κριτήρια αξιολόγησης.....	151
Διάγραμμα 7.4: Αποτελέσματα πρώτης αξιολόγησης	155
Διάγραμμα 7.5: Αποτελέσματα δεύτερης αξιολόγησης.....	156
Διάγραμμα 7.6: Αποτελέσματα τρίτης αξιολόγησης	157

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 3.1: Διαχρονική εξέλιξη μόνιμου πληθυσμού.....	38
Πίνακας 3.2: Μόνιμος πληθυσμός ανά δημοτική ενότητα Δήμου Λευκάδας	38
Πίνακας 3.3: Κατανομή πληθυσμού ανά φύλο Δήμου Λευκάδας	40
Πίνακας 3.4: Παρεχόμενη ποσότητα νερού στο Δήμο Λευκάδας.....	59
Πίνακας 4.1: Περιοχές Δικτύου «NATURA 2000» του Δήμου Λευκάδας	68
Πίνακας 4.2: Τοπία Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους του Δήμου Λευκάδας	69
Πίνακας 4.3: Χωρική διάρθρωση ξενοδοχειακών καταλυμάτων ανά κατηγορία.....	83
Πίνακας 4.4: Διαχρονική εξέλιξη κλινών ξενοδοχειακών καταλυμάτων ανά κατηγορία και περιοχή.....	84
Πίνακας 4.5: Αριθμός δωματίων μη κύριων τουριστικών καταλυμάτων ανά κατηγορία και περιοχή.....	85
Πίνακας 4.6: Μονάδες camping Δήμου Λευκάδας.....	86
Πίνακας 4.7: Διαχρονική εξέλιξη αφίξεων του Δήμου Λευκάδας.....	88
Πίνακας 4.8: Διαχρονική εξέλιξη διανυκτερεύσεων του Δήμου Λευκάδας.....	88
Πίνακας 4.9: Αφίξεις/διανυκτερεύσεις ανά περιοχή	89
Πίνακας 4.10: Ποσοστά πληρότητας κλινών του Δήμου Λευκάδας	89
Πίνακας 4.11: Ποσοστά πληρότητας κλινών ανά περιοχή του Δήμου Λευκάδας.....	90
Πίνακας 5.1: Αριθμός αποσταλαθέντων ερωτηματολογίων και απαντήσεων ανά περιοχή	116
Πίνακας 5.2: Ταξινόμηση τουριστικών επιχειρήσεων με βάση τα οικοδομικά χαρακτηριστικά καταλυμάτων και την περίοδο κατασκευής	119
Πίνακας 7.1: Τα προς αξιολόγηση σενάρια	139
Πίνακας 7.2: Πίνακας επιπτώσεων	143
Πίνακας 7.3: Πίνακας επιπτώσεων μεθόδου REGIME	145
Πίνακας 7.4: Εφαρμογή μεθόδου S.W.O.T για το 1ο σενάριο	147
Πίνακας 7.5: Εφαρμογή μεθόδου S.W.O.T για το 2ο σενάριο	148
Πίνακας 7.6: Εφαρμογή μεθόδου S.W.O.T για το 3ο σενάριο	150
Πίνακας 7.7: Απόδοση των σεναρίων ως προς τα κριτήρια αξιολόγησης.....	151
Πίνακας 7.8: Πίνακας κριτηρίων.....	153
Πίνακας 7.9: Πίνακας επιπτώσεων	154
Πίνακας 7.10: Πίνακας πιθανοτήτων 1ης ιεράρχησης	155
Πίνακας 7.11: Πίνακας πιθανοτήτων 2ης ιεράρχησης	156
Πίνακας 7.12: Πίνακας πιθανοτήτων 3ης ιεράρχησης	156

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΧΑΡΤΩΝ

Χάρτης 3.1: Η θέση της Περιφέρειας Ιονίων Νήσων στον Ελλαδικό χώρο	29
Χάρτης 3.2: Η θέση της Νήσου Λευκάδας στο χάρτη της Ελλάδας	30
Χάρτης 3.3: Οι ζώνες σεισμικής επικινδυνότητας της Ελλάδας	35

Χάρτης 6.1: Σενάριο 1 - Στροφή προς το Θαλάσσιο Μέτωπο	126
Χάρτης 6.2: Σενάριο 2 - Στροφή προς την Ενδοχώρα.....	130
Χάρτης 6.3: Σενάριο 3 - Διεύρυνση Εναλλακτικού Προτύπου Τουριστικής Ανάπτυξης	134

Η παρούσα διπλωματική εργασία εκπονήθηκε από την τελειόφοιτη Κατωπόδη Ελισσάβητ στον Τομέα Γεωγραφίας και Περιφερειακού Σχεδιασμού, της Σχολής Αγρονόμων και Τοπογράφων Μηχανικών του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου, με επιβλέπουσα την Αναστασία Στρατηγέα, Αναπλ. Καθηγ. Ε.Μ.Π., και ολοκληρώθηκε τον Ιούλιο του 2014.

Η περιοχή μελέτης της εργασίας είναι ο δήμος της Λευκάδας, η οποία τα τελευταία χρόνια έχει αναδειχθεί σε ένα δημοφιλή τουριστικό προορισμό. Το έναυσμα για την εκπόνηση της εργασίας ήταν το ενδιαφέρον για τη συγκεκριμένη περιοχή, που αποτελεί περιοχή προέλευσης της γράφουσας, καθώς και ο προβληματισμός σχετικά με τη μελλοντική της εξέλιξη, με δεδομένο ότι το κυρίαρχο πρότυπο τουριστικής ανάπτυξης της χαρακτηρίζεται από μαζικότητα, ασκώντας έντονες πιέσεις στους πόρους της περιοχής και προκαλώντας επιπτώσεις στην κοινωνική και οικονομική συνοχή και τη μελλοντική ανάπτυξη της περιοχής.

Ο στόχος της εργασίας, με βάση τον παραπάνω προβληματισμό, αναφέρεται στο σχεδιασμό ενός *βιώσιμου προτύπου μελλοντικής ανάπτυξης του τουριστικού τομέα* στην περιοχή της Λευκάδας. Η επίτευξη του στόχου επιδιώκεται μέσα από τη μελέτη σε:

- *Μακρο-επίπεδο*, δίνοντας έμφαση στην ισόρροπη τουριστική ανάπτυξη και την αποτελεσματικότερη διαχείριση διάσπαρτων φυσικών και πολιτιστικών πόρων. Για το σκοπό αυτό, δρομολογούνται παρεμβάσεις που στοχεύουν τόσο στον τύπο της επιδιωκόμενης τουριστικής ανάπτυξης, προωθώντας τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού, όσο και στο χωρικό πρότυπο που αυτή εμφανίζει, προωθώντας ένα διάσπαρτο πρότυπο,
- *Μικρο-επίπεδο*, δίνοντας έμφαση στη μείωση του οικολογικού αποτυπώματος των τουριστικών υποδομών μέσω της προώθησης των συστημάτων περιβαλλοντικής διαχείρισης και γενικότερα ενός περιβαλλοντικά υπεύθυνου επιχειρηματικού πνεύματος στον τουριστικό τομέα.

Έχοντας ως οδηγό το στόχο αυτό και με δεδομένα τους διαθέσιμους φυσικούς, πολιτιστικούς και ανθρώπινους πόρους της περιοχής μελέτης, επιχειρείται στα επόμενα κεφάλαια η σκιαγράφηση και επιλογή του βέλτιστου δυνατού σεναρίου μελλοντικής εξέλιξης στο πλαίσιο της βιώσιμης ολοκληρωμένης τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής μελέτης.

Στην όλη προσπάθεια για τη διεκπεραίωση της παρούσας εργασίας, καθοριστική στάθηκε η πολύτιμη βοήθεια και καθοδήγηση από την επιβλέπουσα κα. Αναστασία Στρατηγέα, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια του Ε.Μ.Π., την οποία ευχαριστώ θερμά. Επίσης θα ήθελα να απευθύνω τις ευχαριστίες μου στο Δήμο της Λευκάδας για τη δυνατότητα πρόσβασης που μου έδωσε σε διάφορες υπηρεσίες και πληροφορίες της περιοχής μελέτης, στοιχεία καθοριστικά για την ομαλή εξέλιξή της. Ευχαριστίες θα ήθελα ακόμη να απευθύνω στους ιδιοκτήτες των τουριστικών καταλυμάτων του νησιού που συμμετείχαν στην έρευνα της εργασίας αυτής, συμπληρώνοντας με προθυμία το ερωτηματολόγιο που τους αποστάλθηκε. Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερως τους γονείς μου, Γεράσιμο και Μαρία για τη στήριξή τους σε όλη την πορεία των

σπουδών μου, όπως επίσης και τους φίλους μου για την υποστήριξη και ενθάρρυνσή τους.

Αθήνα

Ιούλιος, 2014

PREFACE

The present Diploma Thesis was carried out at the Department of Geography and Regional Planning, School of Rural and Surveying Engineering, National Technical University of Athens (NTUA). The Thesis was carried out by Elissavet Katopodi, while was supervised by Anastasia Stratigea, Associate Professor at NTUA.

The study region of the present thesis is the island of Lefkada. Lefkada is one of the seven Ionian Islands, located in the western coastal part of the Greek territory. The key attributes of the region (natural and cultural resources, climate conditions etc.) have rendered it an attractive tourist destination at the global level. However, the development of Lefkada as a mass tourist destination during the last decades has caused the creation of a range of environmental problems, but also social and economic disparities. Environmental protection is thus a key objective for the specific region nowadays, as the mass tourist model has already degraded the natural and cultural resources and represents a threat for the sustainable future tourist development of the island. A new perspective of future tourist development should be pursued, seeking to fulfil sustainability principles.

Based on the above discussion, the focus of the present study is on planning a sustainable tourist development perspective for the island of Lefkada. Such a planning goal is mainly pursued both:

- at the *macro-level*, aiming at more spatially balanced tourist development paths that exploit, in a sustained way, the local natural and cultural resources. In this respect, emphasis is placed on alternative forms of tourist development and a more dispersed spatial pattern of tourism activity; and
- at the *micro-level*, where the emphasis is on the reduction of the ecological footprint of tourism infrastructure (hotels, rooms, etc.) through the promotion of environmental management systems or, more generally, on the development of a more environmentally responsible pattern of tourism hosting facilities.

Along these lines, an effort is carried out in this thesis to outline a challenging sustainable future development scenario of the region at hand that is based on the rational exploitation of local natural and cultural resources and presents a more promising option for the future of tourism in the Lefkada island.

For her continuous support and inspiration I would like to thank Anastasia Stratigea, Associate Professor at NTUA, School of Rural and Surveying Engineering, Department of Geography and Regional Planning. Her guidance and encouraging throughout this effort was of great importance for reaching the desired end. Moreover, I would like to address my sincere gratitude to the Municipality of Lefkada and the people who gave me access to relevant authorities and data for the study region. Also I would like to thank the owners of tourist accommodations in Lefkada island, who took part in this research by properly responding to the questionnaires designed for gathering local views on sustainable tourist infrastructure. Finally, special thanks I owe to my parents for their continuous support as well as my friends for their encouragement.

Athens
July, 2014

Η παρούσα διπλωματική εργασία εκπονείται για την περιοχή του δήμου Λευκάδας, ο οποίος αποτελείται από τις δημοτικές ενότητες Λευκάδας, Ελλομένου, Απολλωνίων, Καρυάς, Σφακιωτών, Καλάμου και Καστού. Τα νησιά Λευκάδα, Κάλαμος και Καστός βρίσκονται στο Ιόνιο Πέλαγος, κοντά στις δυτικές ακτές της ηπειρωτικής Ελλάδας. Μαζί με τα νησιά Κέρκυρα, Κεφαλλονιά, Ζάκυνθος, Κύθηρα, Ιθάκη και έναν αριθμό μικρότερων νησιών αποτελούν τα Ιόνια Νησιά.

Η περιοχή μελέτης είναι γνωστή για τη φυσική της ομορφιά, την ιστορία της και την πολιτιστική της παράδοση, παράγοντες οι οποίοι ευνόησαν την ανάπτυξη του τουρισμού σε αυτή. Επίσης, σημαντικός παράγοντας για την ανάπτυξη του εν λόγω τομέα αποτέλεσε η γεωγραφική της θέση, καθώς βρίσκεται, όπως προαναφέρθηκε, κοντά στις ακτές της ηπειρωτικής Ελλάδας, με την οποία συνδέεται με πλωτή γέφυρα.

Η τοπική οικονομία στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό στον τουριστικό τομέα. Στην περιοχή μελέτης, ο τουρισμός αναπτύχθηκε σχετικά αργότερα (μέσα της δεκαετίας του '70), σε σχέση με τα υπόλοιπα νησιά του Ιονίου Πελάγους, αλλά ακολούθησε το ίδιο πρότυπο τουριστικής ανάπτυξης, δηλαδή το πρότυπο του μαζικού τουρισμού. Η τουριστική δραστηριότητα χωρικά συγκεντρώνεται στις παράκτιες περιοχές του νησιού, γεγονός που δημιουργεί μια σειρά από σημαντικές πιέσεις στους διαθέσιμους φυσικούς πόρους, με σημαντικές επιπτώσεις τόσο για το μέλλον της ως τουριστικού προορισμού όσο και για την ποιότητα ζωής του τοπικού πληθυσμού, ενώ συμβάλλει επίσης στη δημιουργία ανισοτήτων στο εσωτερικό του νησιού της Λευκάδας.

Ο στόχος της παρούσας εργασίας είναι ο σχεδιασμός ενός βιώσιμου προτύπου ανάπτυξης του τουριστικού τομέα στο δήμο Λευκάδας. Για το σκοπό αυτό, επιχειρείται η ορθολογική αξιοποίηση των φυσικών και πολιτιστικών πόρων της περιοχής, στο πλαίσιο της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης. Για την εξυπηρέτηση του στόχου της, η εργασία επικεντρώνει το ενδιαφέρον της τόσο στο *μακρο – επίπεδο* (περιοχή μελέτης) όσο και στο *μικρο – επίπεδο* (επίπεδο τουριστικής επιχείρησης).

Η εργασία αποτελείται από *επτά κεφάλαια* και έχει την ακόλουθη δομή:

Στο *πρώτο* κεφάλαιο αναλύεται ο στόχος της εργασίας και οι υποστόχοι στους οποίους αυτός εξειδικεύεται, η επίτευξη των οποίων θα συμβάλλει στην υλοποίηση του στόχου. Επίσης, γίνεται μια συνοπτική περιγραφή της περιοχής μελέτης και της μεθοδολογικής προσέγγισης που ακολουθείται στην εργασία.

Το *δεύτερο* κεφάλαιο πραγματεύεται θέματα που αφορούν στη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη. Συγκεκριμένα, γίνεται αναφορά στο πλαίσιο της Agenda 21, ενώ δίνεται έμφαση στο ρόλο των τοπικών αρχών και στις δράσεις που μπορούν να αναλάβουν για τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη σε τοπικό επίπεδο, με βάση τις συστάσεις και τις αρχές της Local Agenda 21.

Το *τρίτο* κεφάλαιο αναφέρεται στην εμβάθυνση στην υπάρχουσα κατάσταση της περιοχής μελέτης, όπου αναλύονται χαρακτηριστικά όπως πληθυσμιακά, κοινωνικά, οικονομικά, φυσικά, παραγωγική δομή, δίκτυα κ.ά.

Στο *τέταρτο* κεφάλαιο περιγράφονται οι φυσικοί και πολιτιστικοί πόροι, που αποτελούν πόλο έλξης τουριστικών ροών για την περιοχή μελέτης, ενώ επίσης καταγράφονται οι τουριστικές υποδομές (προσφορά) και η διαχρονική εξέλιξη των τουριστικών ροών στην περιοχή μελέτης (ζήτηση).

Στο *πέμπτο* κεφάλαιο, εξετάζεται το ζήτημα της περιβαλλοντικά υπεύθυνης ανάπτυξης του τουριστικού τομέα. Εδώ αναλύονται τα στοιχεία που συλλέχθηκαν με τη βοήθεια ερωτηματολογίων από τις τουριστικές επιχειρήσεις της περιοχής μελέτης. Τα στοιχεία αυτά αξιοποιήθηκαν για τη διερεύνηση α) της γνώσης των τουριστικών καταλυμάτων της περιοχής σχετικά με τα συστήματα περιβαλλοντικής διαχείρισης και β) της διεύθυνσης των συστημάτων αυτών στη λειτουργία των τουριστικών καταλυμάτων της περιοχής μελέτης.

Στο *έκτο* κεφάλαιο δομούνται σενάρια ολοκληρωμένης τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής μελέτης, τα οποία συμβάλλουν στην επίτευξη του στόχου και των υποστόχων που έχουν τεθεί. Τα σενάρια αποτελούν εναλλακτικές προσεγγίσεις της τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής με επίκεντρο την ανάπτυξη ενός διαφορετικού προτύπου τουριστικής δραστηριότητας και με γνώμονα τις αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης.

Τέλος, το *έβδομο* κεφάλαιο αναφέρεται στην αξιολόγηση των σεναρίων ολοκληρωμένης τουριστικής ανάπτυξης που δομήθηκαν προηγουμένως. Για το σκοπό αυτό η αξιολόγηση γίνεται σε δύο επίπεδα, αξιοποιώντας τη μέθοδο ποιοτικής αξιολόγησης S.W.O.T. και τη μέθοδο πολυκριτηριακής αξιολόγησης REGIME. Η αξιολόγηση των αποτελεσμάτων που λαμβάνονται από τις δύο μεθόδους οδηγεί στην επιλογή του σεναρίου εκείνου, το οποίο αποτελεί τη βέλτιστη λύση, στη βάση των συγκεκριμένων κριτηρίων αξιολόγησης που απορρέουν από το στόχο και τους υποστόχους που έχουν τεθεί. Το σενάριο αυτό, από τον τρόπο που έχει δομηθεί, αποτελεί μία *περιβαλλοντικά υπεύθυνη προσέγγιση* της ανάπτυξης του τουριστικού τομέα στην περιοχή μελέτης, με τον τουρισμό να αποτελεί το 'όχημα' της μελλοντικής αναπτυξιακής πορείας της Λευκάδας και να αξιοποιεί με ένα βιώσιμο τρόπο τους φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους της περιοχής.

1. ΣΤΟΧΟΣ – ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Στο παρόν κεφάλαιο γίνεται συνοπτική παρουσίαση του προφίλ της περιοχής μελέτης και καταγράφονται ο στόχος και οι υποστόχοι της εργασίας, οι οποίοι αποτελούν άξονες παρέμβασης για την επίτευξη του στόχου. Επίσης, παρουσιάζεται η μεθοδολογική προσέγγιση, μέσα από τα επιμέρους στάδια που ακολουθούνται για την επιδίωξη του στόχου.

1.1 Η Περιοχή Μελέτης

Η περιοχή στην οποία εστιάζει η παρούσα διπλωματική εργασία είναι ο δήμος Λευκάδας. Ο δήμος Λευκάδας αποτελείται από τα νησιά Λευκάδα, Κάλαμος και Καστός, ενώ με το νησί Μεγανήσι και ένα πλήθος άλλων μικρών νησιών συγκροτούν την Περιφερειακή Ενότητα Λευκάδας, η οποία διοικητικά ανήκει στην Περιφέρεια Ιονίων Νήσων.

Το νησί της Λευκάδας είναι το τέταρτο σε μέγεθος νησί των Επτανήσων και βρίσκεται στο κέντρο του συμπλέγματος αυτού. Το βόρειο τμήμα του νησιού απέχει ελάχιστα από την ηπειρωτική Ελλάδα, με την οποία και συνδέεται με πλωτή γέφυρα μήκους 50 μέτρων. Τα μικρά νησιά Κάλαμος και Καστός συναντώνται στο Εσωτερικό Ιόνιο Αρχιπέλαγος, νοτιοανατολικά της Λευκάδας, ανάμεσα σε αυτή και τις ακτές της Αιτωλοακαρνανίας.

Εικόνα 1.1: Η Περιοχή Μελέτης

Πηγή: http://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Lefkada#mediaviewer/File:Lefkada_WW.jpg

Το μεγαλύτερο ποσοστό του πληθυσμού του δήμου Λευκάδας απασχολείται πλέον στον τριτογενή τομέα, ενώ η περιοχή εμφανίζει ποσοστά ανεργίας που κυμαίνονται περίπου στο 15%. Τις τελευταίες δεκαετίες ο πρωτογενής τομέας, που κάποτε αποτέλούσε τον πυλώνα της τοπικής οικονομίας, έχει συρρικνωθεί σημαντικά και απασχολεί μόλις το 20% του οικονομικά ενεργού πληθυσμού της περιοχής, ενώ ο δευτερογενής τομέας, που ουδέποτε κατείχε σημαντικό μερίδιο στην οικονομία του νησιού, απασχολεί το 18% του οικονομικά ενεργού πληθυσμού της περιοχής.

Η εύκολη πρόσβαση στο νησί λόγω της γειννίας και της σύνδεσης με την ηπειρωτική Ελλάδα, σε συνδυασμό με τους πλούσιους φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους που διαθέτει, συνετέλεσε στην ανάπτυξη έντονης τουριστικής δραστηριότητας και δη μαζικής. Παρόλα αυτά, το τουριστικό προφίλ της περιοχής έχει έντονο εποχικό χαρακτήρα και η τουριστική δραστηριότητα συγκεντρώνεται στις παράκτιες περιοχές, καθώς στηρίζεται στο θαλάσσιο μαζικό πρότυπο, ασκώντας σημαντικές πιέσεις στους πόρους των περιοχών αυτών. Οι ανεπαρκείς και χαμηλής ποιότητας τουριστικές υποδομές και ανωδομές του νησιού αποτελούν εμπόδιο στην αξιοποίηση των τουριστικών πόρων και στην ανάπτυξη ενός πολυσύνθετου τουριστικού προϊόντος, ικανού να προσελκύσει ποιοτικότερες τουριστικές ροές.

1.2 Μεθοδολογική Προσέγγιση

Η μεθοδολογική προσέγγιση που υιοθετείται στην παρούσα εργασία στηρίζεται στη διαδικασία του σχεδιασμού (Διάγραμμα 1.1). Ο σχεδιασμός αποτελεί μία διαδικασία παρέμβασης στο χώρο, με στόχο την επίλυση παρόντων και μελλοντικών προβλημάτων (Γιαουτζή και Στρατηγέα, 2005) και μέσα από αυτόν επιδιώκεται η επίτευξη συγκεκριμένων στόχων που τίθενται και αφορούν στη χωρική ενότητα που μελετάται.

Τα στάδια υλοποίησης της διαδικασίας σχεδιασμού κατά τον Khakee (1998) είναι τα εξής:

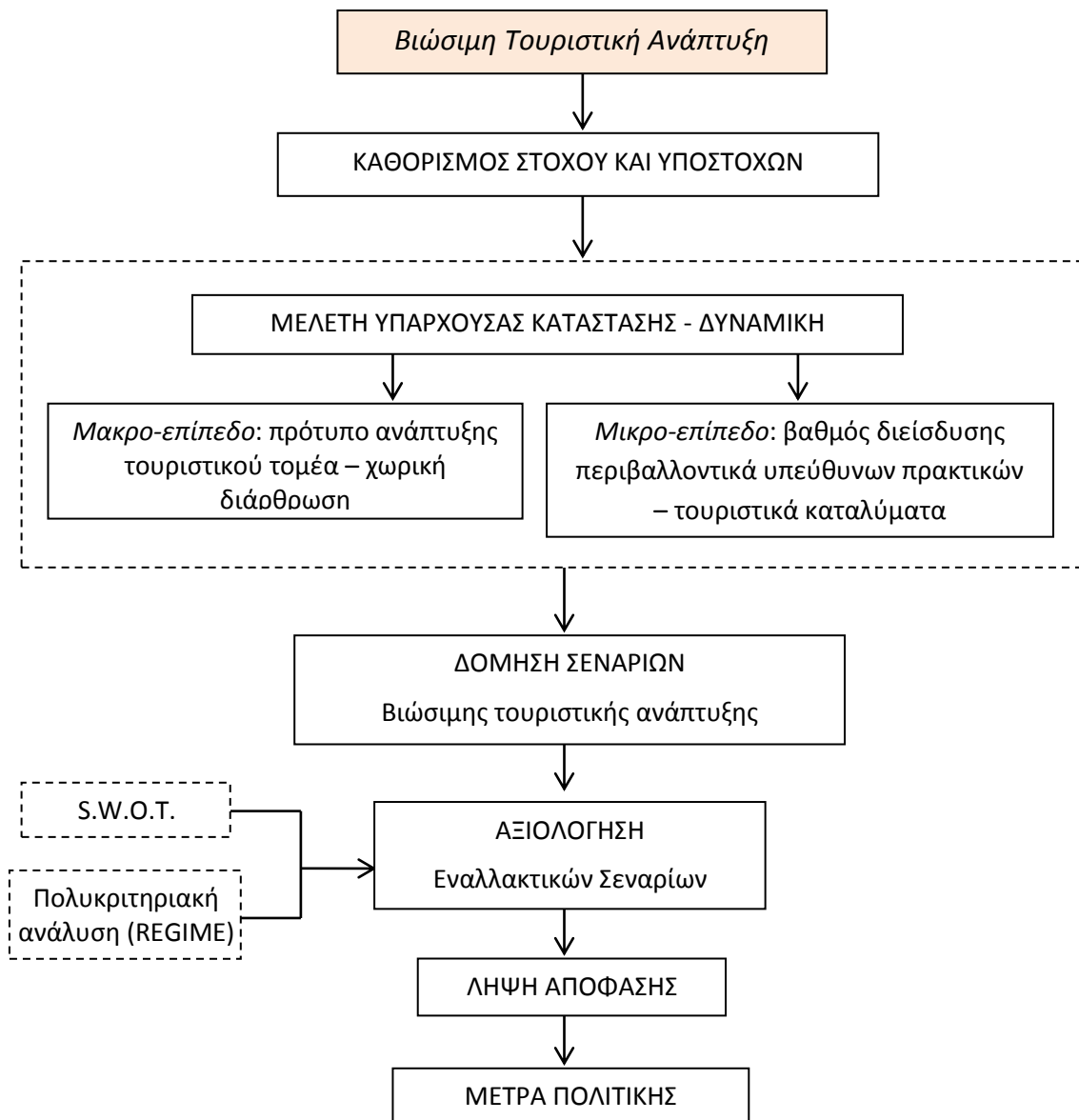
- το στάδιο της *Μάθησης ή Εμβάθυνσης*
- το στάδιο της *Αξιολόγησης* και
- το στάδιο της *Δράσης/Εφαρμογής*

Όπως φαίνεται στο Σχήμα 1.1, κάθε στάδιο της διαδικασίας σχεδιασμού διαδραματίζει ένα συγκεκριμένο ρόλο. Το στάδιο της *Διαδικασίας Μάθησης* αποτελεί το μέρος της διαδικασίας σχεδιασμού, στο οποίο ο μελετητής εμβαθύνει στην περιοχή μελέτης και τα προβλήματά της, με σκοπό να ιεραρχήσει τα προβλήματα και να καθορίσει το στόχο (πρόβλημα προς επίλυση) και τους υποστόχους.

Ο καθορισμός του προβλήματος αξιοποιεί την υπάρχουσα εμπειρία (βιβλιογραφία, στοιχεία του διαδικτύου, σχετικές μελέτες, κ.λπ.) και την οπτική των ατόμων/ομάδων της περιοχής μελέτης (επιχειρηματίες, φορείς, ΟΤΑ). Στη βάση των παραπάνω καθορίζεται και ο επιδιωκόμενος στόχος.

Ο στόχος αυτός αναλύεται σε υποστόχους, κάθε ένας από τους οποίους αφορά σε μια διαφορετική διάσταση του προβλήματος. Το στάδιο αυτό, ολοκληρώνεται με τη μελέτη της υπάρχουσας κατάστασης της περιοχής μελέτης, η οποία εμβαθύνει σε όλα τα

χαρακτηριστικά του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντός της, καθώς και στις τάσεις εξέλιξης των διαφόρων χαρακτηριστικών της.

Διάγραμμα 1.1: Μεθοδολογική προσέγγιση εργασίας

Επισημαίνεται ότι το στάδιο της μελέτης της υπάρχουσας κατάστασης στην παρούσα εργασία έχει εμπλουτιστεί με τη μελέτη σε *μικρο-επίπεδο*, όπου εξετάζονται οι επιχειρήσεις του τουριστικού τομέα (τουριστικά καταλύματα), που αποτελούν την πλειοψηφία των τουριστικών επιχειρήσεων στην περιοχή. Στο πλαίσιο αυτό, γίνεται η διερεύνηση του βαθμού αξιοποίησης περιβαλλοντικά υπεύθυνων συμπεριφορών από τις επιχειρήσεις του τουριστικού τομέα, με στόχο την καταγραφή της διαθέσιμης γνώσης στο επίπεδο αυτό και της 'θέσης' των τουριστικών επιχειρήσεων απέναντι στις περιβαλλοντικές προκλήσεις που υπεισέρχονται στη λειτουργία τους.

Ακολουθεί το στάδιο της 'Αξιολόγησης', στο οποίο δομούνται και αξιολογούνται διαφορετικές εναλλακτικές λύσεις/σενάρια για την επίτευξη του στόχου που έχει τεθεί.

Οι εναλλακτικές αυτές λύσεις βοηθούν στη διερεύνηση του θέματος από διαφορετικές οπτικές. Η επιλογή της βέλτιστης λύσης στηρίζεται σε μια σειρά κριτηρίων αξιολόγησης. Τα κριτήρια αυτά επιλέγονται στη βάση του επιδιωκόμενου στόχου και των υποστόχων και οδηγούν στην επιλογή του εναλλακτικού σεναρίου, που ανταποκρίνεται καλύτερα στο στόχο που έχει τεθεί.

Τέλος, το τελευταίο στάδιο της διαδικασίας, αυτό της *‘Δράσης/Εφαρμογής’*, αναφέρεται στη διατύπωση του πλαισίου πολιτικής για την υλοποίηση του επιλεγόμενου σεναρίου. Στο στάδιο αυτό περιγράφονται τα μέτρα πολιτικής και τα έργα που συμβάλλουν στην υλοποίηση του σεναρίου που έχει επιλεγεί.

1.3 Καθορισμός Στόχου και Υποστόχων

Ο στόχος της παρούσας διπλωματικής εργασίας αφορά στο σχεδιασμό ενός βιώσιμου προτύπου ανάπτυξης του τουριστικού τομέα στη Λευκάδα, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στην περιβαλλοντικά φιλική αξιοποίηση των φυσικών και πολιτιστικών πόρων και στην ανάπτυξη περιβαλλοντικά υπεύθυνων τουριστικών επιχειρήσεων (καταλύματα). Η επίτευξη του στόχου εξειδικεύεται σε επιμέρους υποστόχους. Οι υποστόχοι που τίθενται στα πλαίσια της εργασίας αυτής αναφέρονται παρακάτω.

- Συγκράτηση του πληθυσμού στους οικισμούς του δήμου Λευκάδας

Ο συγκεκριμένος υποστόχος αφορά στη συγκράτηση του πληθυσμού στους οικισμούς του νησιού και κυρίως στην ενδοχώρα του νησιού, καθώς παρατηρείται μια έντονη κινητικότητα ιδιαίτερα τους χειμερινούς μήνες προς την πρωτεύουσα του νησιού, την πόλη της Λευκάδας.

- Ενδυνάμωση σχέσεων παραγωγικών τομέων και σύνδεση του τουριστικού τομέα με τους άλλους παραγωγικούς τομείς

Η οικονομική ανάπτυξη του δήμου Λευκάδας ενδέχεται να επιβαρυνθεί με την ανάπτυξη της τουριστικής δραστηριότητας και συνεπώς με τη μονομερή ανάπτυξη του τουριστικού τομέα. Έτσι, η ενδυνάμωση των σχέσεων των παραγωγικών τομέων παρέχει ευελιξία και ασφάλεια στην τοπική οικονομία, περιορίζοντας τις συνέπειες σε περίπτωση ύφεσης της τουριστικής δραστηριότητας. Τα προϊόντα του αγροτικού τομέα (όπως ελαιόλαδο, κρασί, φακές, μέλι κ.ά.) μπορούν να αξιοποιηθούν από άλλους τομείς και ιδιαίτερα από τον τουριστικό τομέα, αλλά και να ενισχύσουν το δευτερογενή τομέα.

- Προώθηση εναλλακτικών μορφών τουρισμού

Ο υποστόχος αυτός αποσκοπεί σε ένα μοντέλο τουριστικής ανάπτυξης που δίνει έμφαση στις εναλλακτικές μορφές τουριστικής δραστηριότητας, αξιοποιώντας με περιβαλλοντικά υπεύθυνο τρόπο τους διάσπαρτους φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους της περιοχής μελέτης. Ταυτόχρονα, ο παρόν υποστόχος συμβάλλει στην άρση της εποχικότητας του τουριστικού τομέα, στη διεύρυνση του τουριστικού προϊόντος και τη διασπορά της τουριστικής δραστηριότητας.

- Αξιοποίηση, ανάδειξη και προστασία των φυσικών και πολιτιστικών πόρων

Ο δήμος Λευκάδας διαθέτει μια ποικιλία φυσικών και πολιτιστικών πόρων που παραμένουν αναξιοποίητοι. Στον υποστόχο αυτό, έμφαση δίνεται στη δυνατότητα

ορθολογικής αξιοποίησης των πόρων αυτών, στο πλαίσιο της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής.

- Ποσοτική – ποιοτική και ενεργειακή αναβάθμιση τουριστικών υποδομών

Οι τουριστικές υποδομές της περιοχής χαρακτηρίζονται ως μέσης/χαμηλής ποιότητας, ενώ παρατηρείται άνιση γεωγραφική κατανομή αυτών, με υψηλή συγκέντρωση στις παράκτιες περιοχές. Ο εν λόγω υποστόχος αφορά στην ποιοτική αναβάθμιση των υποδομών, αποσκοπώντας στην προσέλκυση ποιοτικότερων τουριστικών ροών και στην ανάπτυξή τους σε όλη την έκταση της περιοχής μελέτης, παρέχοντας υποστηρικτικές υποδομές για την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Επίσης, στο πλαίσιο της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης, επιδιώκεται η προώθηση ενός περιβαλλοντικά υπεύθυνου τρόπου ανάπτυξης των τουριστικών υποδομών, με έμφαση στον τομέα της ενέργειας.

- Αναβάθμιση δικτύων τεχνικής υποδομής – Βελτίωση πρόσβασης

Σημαντική παράμετρος για την επίτευξη του στόχου αποτελεί η απρόσκοπτη πρόσβαση στην περιοχή μελέτης μέσα από τα δίκτυα μεταφορών. Δίνεται έμφαση στην αναβάθμιση του δικτύου που συνδέει το νησί με το εθνικό δίκτυο, στην αναβάθμιση του εσωτερικού οδικού δικτύου, που σε ορισμένες περιοχές δυσχεραίνει την πρόσβαση σε αυτές, στη βελτίωση των λιμενικών υποδομών της περιοχής, καθώς και στην αναβάθμιση των υπόλοιπων δικτύων τεχνικής υποδομής για την καλύτερη υποστήριξη της τουριστικής δραστηριότητας και κυρίως για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής του τοπικού πληθυσμού.

- Αναβάθμιση και εξειδίκευση ανθρώπινου δυναμικού

Ο υποστόχος αποσκοπεί στην ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού σε όλους τους τομείς με έμφαση σε θέματα που σχετίζονται με τον τουριστικό τομέα αλλά και τις δραστηριότητες αυτού, έτσι ώστε να βελτιωθεί το επίπεδο των προσφερόμενων υπηρεσιών.

- Προβολή του τουριστικού προϊόντος με σύγχρονα μέσα

Ο υποστόχος αυτός αφορά στην αποτελεσματικότερη προώθηση του τουριστικού προϊόντος, μέσα από τις δυνατότητες που παρέχονται από την εξέλιξη των Τεχνολογιών Πληροφόρησης και Επικοινωνίας (ΤΠΕ) και τις εφαρμογές τους. Οι δυνατότητες αυτές μπορούν να ενισχύσουν την ανάπτυξη του τουριστικού τομέα, αξιοποιώντας την άμεση πρόσβαση των τουριστικών επιχειρήσεων στην τουριστική αγορά.

2. LOCAL AGENDA 21

Στο παρόν κεφάλαιο, γίνεται μια σύντομη αναφορά στο περιεχόμενο της Agenda 21, ενώ δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στο ρόλο των τοπικών αρχών για την εξειδίκευση και εφαρμογή της σε τοπικό επίπεδο, στο πλαίσιο της Local Agenda 21. Τέλος, καταγράφονται οι προτάσεις της Local Agenda 21, όπως αυτές εξειδικεύονται στον τομέα του τουρισμού, που αποτελεί και την έμφαση της παρούσας εργασίας στην περιοχή της Λευκάδας (περιοχή μελέτης).

2.1 Η Ανάπτυξη της Agenda 21

Στη Διάσκεψη για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη στο Ρίο της Βραζιλίας το 1992, εκπρόσωποι κυβερνήσεων, της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, φορείς της οικονομικής και επιστημονικής κοινότητας, μέλη Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων (Μ.Κ.Ο.) από περισσότερες από 178 χώρες, ανάμεσά τους και η Ελλάδα, κλήθηκαν να εξετάσουν τα ήδη υπάρχοντα προβλήματα της περιβαλλοντικής υποβάθμισης και της κοινωνικο-οικονομικής υποανάπτυξης. Ουσιαστικά, οι συμμετέχοντες κατανόησαν και αποδέχτηκαν την ανάγκη να υιοθετηθεί μια ισορροπημένη προσέγγιση των θεμάτων σχετικά με το περιβάλλον, να δημιουργηθεί μία 'γέφυρα' μεταξύ αναπτυξιακών, περιβαλλοντικών και κοινωνικο-οικονομικών θεμάτων. Κατέληξαν σε ένα ολοκληρωμένο Σχέδιο Δράσης, με στόχο την ενημέρωση για την κρισιμότητα της κατάστασης και την επιδίωξη του προτύπου της *βιώσιμης ανάπτυξης*¹ στις αυγές του 21^{ου} αιώνα. Το σχέδιο αυτό δράσης είναι γνωστό ως Agenda 21 (United Nations, 1992).

«Η Agenda 21 αντιμετωπίζει τα πιεστικά προβλήματα του σήμερα (1992) και στοχεύει επίσης στην προετοιμασία του κόσμου για τις προκλήσεις του επόμενου αιώνα. Αντανακλά μια παγκόσμια συναίνεση και πολιτική δέσμευση στο υψηλότερο επίπεδο για την ανάπτυξη και τη συνεργασία για το περιβάλλον. Η επιτυχής εφαρμογή της στηρίζεται πρώτα από όλα στην ευθύνη των κυβερνήσεων. Οι εθνικές στρατηγικές, τα σχέδια, οι πολιτικές και οι διαδικασίες είναι ζωτικής σημασίας για την επίτευξη αυτού. Η διεθνής συνεργασία πρέπει να υποστηρίξει και να συμπληρώσει τις εθνικές προσπάθειες. Σε αυτό το πλαίσιο, τα Ηνωμένα Έθνη έχουν σημαντικό ρόλο. Άλλοι διεθνείς αλλά και περιφερειακοί οργανισμοί καλούνται επίσης να συμβάλλουν σε αυτή την προσπάθεια» (UNCED, 1992).

Το Σχέδιο Δράσης χωρίζεται σε τέσσερα μέρη και αποτελείται από σαράντα κεφάλαια.

Συνοπτικά, το πρώτο μέρος, το οποίο περιλαμβάνει επτά κεφάλαια, αναφέρεται στις «κοινωνικές και οικονομικές διαστάσεις». Τονίζει την ανάγκη τα κράτη να αναπτύξουν μια *εταιρική σχέση*, που θα τα δεσμεύει να συμμετέχουν σε μια διαρκή προσπάθεια για την επιδίωξη του στόχου της βιώσιμης ανάπτυξης, τόσο στις αναπτυγμένες όσο και στις αναπτυσσόμενες χώρες. Στα κεφάλαια αυτά γίνεται αναφορά σε ζητήματα όπως η καταπολέμηση της φτώχειας, η αλλαγή των

¹ **Βιώσιμη ή Αειφόρος ανάπτυξη** είναι η ανάπτυξη που ικανοποιεί τις ανάγκες του παρόντος, χωρίς να διακυβεύει τη δυνατότητα των μελλοντικών γενεών να καλύψουν τις δικές τους ανάγκες (Έκθεση Brundtland, 1987).

καταναλωτικών προτύπων, η προστασία της ανθρώπινης υγείας, κ.ά.

Τα δεκατρία κεφάλαια του *δεύτερου μέρους* αφορούν στη «Διατήρηση και Διαχείριση των Πόρων για την Ανάπτυξη». Επισημαίνονται θέματα όπως η διατήρηση της βιοποικιλότητας, η αποψίλωση των δασών, η προστασία των ωκεανών, των παράκτιων περιοχών, η ορθή διαχείριση των επικίνδυνων, των ραδιενεργών, των στερεών αποβλήτων και λυμάτων.

Βασική προϋπόθεση για την επίτευξη της βιώσιμης ανάπτυξης είναι η *συμμετοχή κοινωνικών ομάδων στη διαδικασία λήψης αποφάσεων*. Σε αυτό το σημείο εστιάζει το *τρίτο μέρος*, που αποτελείται από δέκα κεφάλαια και αφορά στην «Ενίσχυση του Ρόλου των Ομάδων Πολιτών» στην εφαρμογή της Agenda 21. Ακόμη θεωρείται αναγκαία η ενδυνάμωση του ρόλου των Μ.Κ.Ο., του εργατικού δυναμικού, των επιχειρήσεων, αλλά κυρίως επικεντρώνεται στο ρόλο των τοπικών αρχών για την υποστήριξη του Σχεδίου Δράσης.

Το *τέταρτο και τελευταίο μέρος* εξετάζει τα «*Μέσα Εφαρμογής*», αναφερόμενο σε οικονομικά, οργανωτικά και θεσμικά εργαλεία. Σε γενικές γραμμές δίνεται βάση στους τρόπους και στα μέσα για την παροχή νέων και πρόσθετων χρηματοδοτικών πόρων, στο σημαντικό ρόλο της επιστήμης και της τεχνολογίας σε θέματα που αφορούν στο περιβάλλον και τέλος, για ακόμη μια φορά επισημαίνεται η επιτακτική ανάγκη για *διεθνή συνεργασία*, καθώς και η ανάγκη για *ευαισθητοποίηση και ενημέρωση του κοινού*.

Το Σχέδιο Δράσης, στα τέσσερα μέρη που αναφέρθηκαν, περιλαμβάνει τουλάχιστον 2.500 'συστάσεις για δράση', οι οποίες απαιτούν συνεργασία σε όλα τα επίπεδα, αλλά ιδιαίτερα στο τοπικό, όπου λαμβάνονται οι κυριότερες αποφάσεις για τη ζωή των πολιτών και τους δίνεται η ευκαιρία για συμμετοχή στα κοινά. Στη Διάσκεψη του Ρίο, απόρροια του τελευταίου ήταν η πρόταση για σύνταξη ενός τοπικού προγράμματος δράσης, της *Local Agenda 21*.

2.2 Ο Τοπικός Χαρακτήρας της Agenda 21

Η Local Agenda 21 είναι ένα πρόγραμμα που αποσκοπεί στην υλοποίηση της βιώσιμης ανάπτυξης σε τοπικό επίπεδο. Περιέχει διαδικασίες για μια ολοκληρωμένη περιβαλλοντική, οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη. Βασιζόμενη στην ισχυρή σύνδεση μεταξύ της τοπικής αυτοδιοίκησης και της κοινωνίας, προτείνει ένα μακροπρόθεσμο στρατηγικό σχέδιο δράσης, το οποίο θα ενσωματώνει τις υφιστάμενες πολιτικές και προγράμματα και τη μελλοντική κατεύθυνση της εκάστοτε περιοχής προς την αειφόρο ανάπτυξή της.

Ο καθοριστικός ρόλος της τοπικής αυτοδιοίκησης υπογραμμίζεται σε αρκετά κεφάλαια του Σχεδίου Δράσης, εφ' όσον τα δύο τρίτα των δράσεων απαιτούν την ενεργό συμμετοχή της. Το Κεφάλαιο 28 επισημαίνει το ρόλο των τοπικών αρχών, στηριζόμενο στην αντίληψη ότι επειδή πάρα πολλά από τα προβλήματα και τις λύσεις που αντιμετωπίζονται από την Agenda 21 έχουν τη ρίζα τους στις τοπικές δραστηριότητες, η συμμετοχή και συνεργασία των τοπικών αρχών αποτελεί καθοριστικό παράγοντα στην επίτευξη των αντικειμενικών σκοπών. Οι τοπικές αρχές οικοδομούν, λειτουργούν και συντηρούν την οικονομική, κοινωνική και περιβαλλοντική υποδομή, επιβλέπουν τη διαδικασία σχεδιασμού, καθιερώνουν

τοπικές περιβαλλοντικές πολιτικές και κανονισμούς και βοηθούν στην εφαρμογή εθνικών περιβαλλοντικών πολιτικών. Επειδή αποτελούν το επίπεδο διακυβέρνησης που βρίσκεται πιο κοντά στους πολίτες, διαδραματίζουν ζωτικό ρόλο στην εκπαίδευση, κινητοποίηση και ανταπόκριση του κοινού στην προσπάθεια για αειφόρο ανάπτυξη (UNCED, 1992).

Η Local Agenda 21 παρέχει τη βάση για συζήτηση και ευαισθητοποίηση των πολιτών και λοιπών εμπλεκομένων σε τοπικό επίπεδο, σχετικά με τη σημασία που έχει η αειφόρος ανάπτυξη στο επίπεδο της κοινότητας. Ο κύριος στόχος της είναι να εμπλέξει όλες τις ομάδες στον σχεδιασμό των κύριων τομέων οικονομικής, κοινωνικής και περιβαλλοντικής ανάπτυξης. Η έμφαση στη συμμετοχή διακρίνει ξεκάθαρα το τοπικό σχέδιο δράσης από άλλες πρωτοβουλίες, που επικεντρώνονται περισσότερο στην επίτευξη αποτελεσμάτων προς την κατεύθυνση της αειφόρου ανάπτυξης (UNEP, 2003).

Το τοπικό σχέδιο δράσης εφαρμόζεται σε εθελοντική βάση και δεν υπάρχει σύστημα πιστοποίησης της ποιότητάς του. Επίσης, δεν υπάρχει καμία υποχρέωση ως προς την επιλογή των θεμάτων που θα συμπεριλάβει μια Local Agenda 21, καθώς σε κάθε τοπική κοινωνία εντοπίζονται διαφορετικά προβλήματα. Παρόλα αυτά, παρατηρείται ότι τα θέματα που θεωρούνται σημαντικά και απαντώνται συχνότερα στα περισσότερα τοπικά σχέδια δράσης είναι κυρίως περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος και αφορούν στην ποιότητα του αέρα, την εξοικονόμηση ενέργειας, τις μεταφορές και γενικότερα την αειφορική διαχείριση των πόρων.

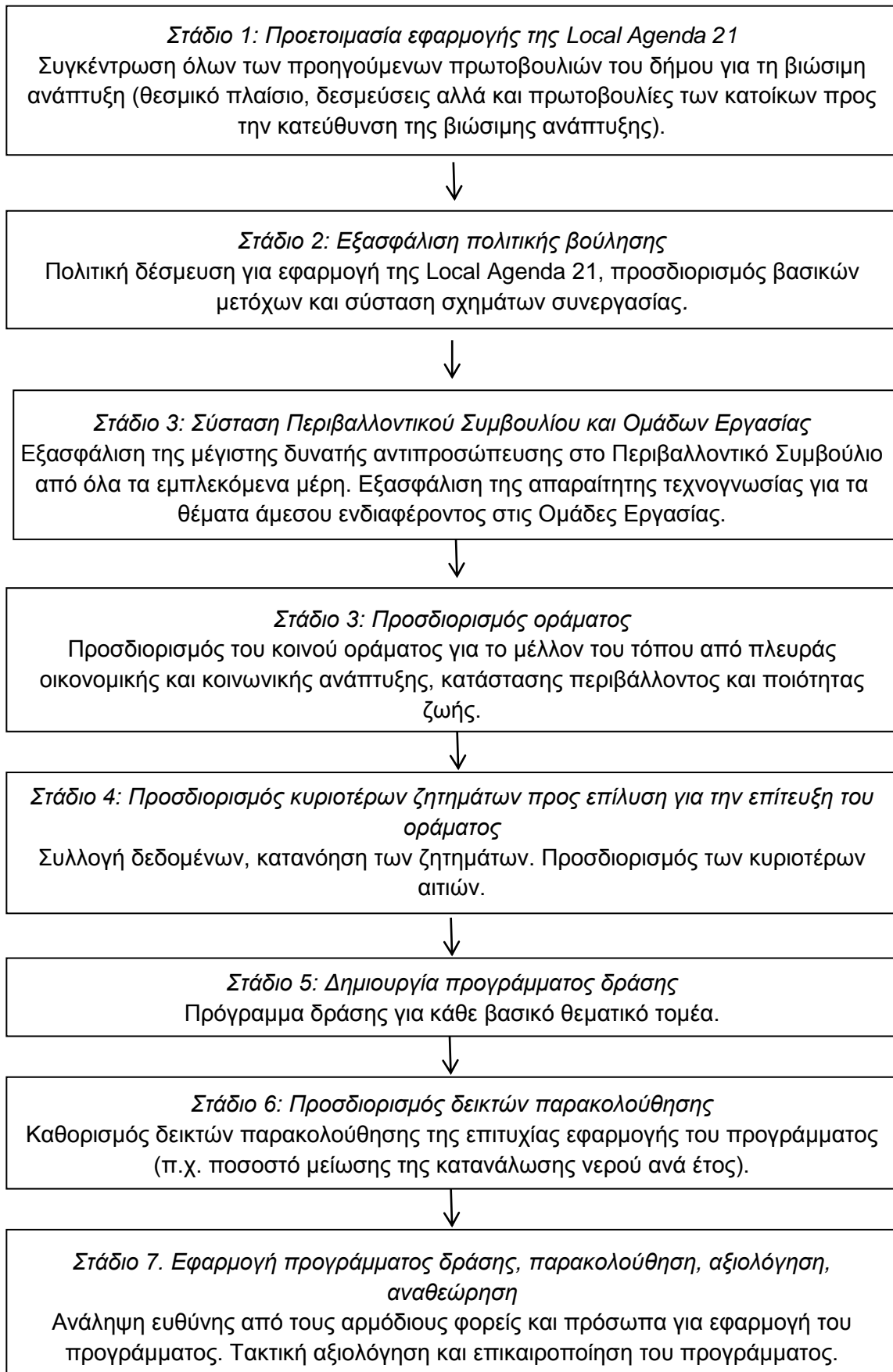
2.2.1 Τα στάδια κατάρτισης της Local Agenda 21

Μια τοπική κοινωνία που αποφασίζει να υιοθετήσει ένα τοπικό σχέδιο δράσης πρέπει να ακολουθήσει μερικά σημαντικά βήματα. Τα βήματα είναι ενδεικτικά καθώς, κάθε περιοχή έχει τα δικά της χαρακτηριστικά και τις δικές της ιδιαιτερότητες, στις οποίες καλείται να προσαρμόσει τη Local Agenda 21. Γενικά, η μεθοδολογία για την κατάρτισή της ακολουθεί τα στάδια² που φαίνονται στο Διάγραμμα 2.1.

Το διάγραμμα αυτό αποδίδει τα βασικά στάδια για την κατάρτιση μιας Local Agenda 21 που ακολουθούνται στη διεθνή πρακτική. Ενώ τα βήματα είναι διαδοχικά, η διαδικασία είναι επαναληπτική με ανατροφοδότηση στα διάφορα στάδια. Τα ουσιαστικά στοιχεία της μεθοδολογίας είναι η ανάληψη της πρωτοβουλίας και διαχείριση του προγράμματος από τις τοπικές αρχές, ο συμμετοχικός σχεδιασμός, η σύσταση συμβουλευτικού οργάνου, η εξασφάλιση τεχνογνωσίας από ειδικούς, η θέσπιση στόχων και η παρακολούθηση της πορείας με βάση τους δείκτες παρακολούθησης.

² Τσάρτας Π., Σβορώνου Ε., κ.ά. (2006) «Μεθοδολογικός Οδηγός για τη σύνταξη Τοπικών Ατζέντα 21 σε νησιά», Εργαστήριο Τουριστικών Ερευνών και Μελετών, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Χίος.

Διάγραμμα 2.1: Στάδια κατάρτισης της Local Agenda 21

Το κλειδί για την επιτυχία της προσπάθειας είναι η κινητοποίηση και συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας. Η συμμετοχή του τοπικού πληθυσμού στις αποφάσεις που αφορούν την κοινότητά τους, στο πλαίσιο εφαρμογής Local Agenda 21, διασφαλίζει ότι οι αποφάσεις οι οποίες λαμβάνονται αποτελούν προϊόν συναίνεσης και άρα είναι υλοποιήσιμες.

2.3 Η Local Agenda 21 στις Παράκτιες και Νησιωτικές Περιοχές

Πάνω από το ήμισυ του παγκόσμιου πληθυσμού ζει σε απόσταση 60 χιλιομέτρων από την ακτή και προβλέπεται να αυξηθεί μέχρι το 2020 (UNCED, 1992). Οι παράκτιες περιοχές αποτελούν περιοχές με έντονη κοινωνικο-οικονομική δραστηριότητα, αλλά παρουσιάζουν και ιδιαίτερο ενδιαφέρον λόγω των φυσικών οικοσυστημάτων τους.

Η Agenda 21 στρέφει την προσοχή της στην προστασία αυτών των περιοχών, στο 17^ο κεφάλαιό της και προτείνει δράσεις για τη βιώσιμη ανάπτυξή τους. Επίσης, προτείνει δράσεις για τις νησιωτικές περιοχές, τις οποίες χαρακτηρίζει ιδιαίτερα ευαίσθητες και ευάλωτες λόγω του μικρού μεγέθους τους, των περιορισμένων πόρων τους, της γεωγραφικής τους διασποράς και της οικονομικά μειονεκτικής τους θέσης. Η μελέτη των χαρακτηριστικών των νησιών, η καταγραφή των πόρων τους, η προώθηση τεχνολογιών φιλικών προς το περιβάλλον, η επανεξέταση των θεσμικών ρυθμίσεων, η διαφύλαξη των πολιτιστικών και παραδοσιακών αξιών τους, ο σχεδιασμός και η εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων με τη χρήση των Γεωγραφικών Συστημάτων Πληροφοριών (GIS), είναι μερικές από αυτές τις δράσεις.

Όσον αφορά στον ελληνικό παράκτιο χώρο, κινείται και αυτός στο ίδιο πλαίσιο με τον παγκόσμιο. Υπάρχει σε αυτόν μεγάλη συγκέντρωση πληθυσμού και εξελίσσονται γύρω του πολλές δραστηριότητες με κίνδυνο την υποβάθμισή του, μία εκ των οποίων είναι και η τουριστική δραστηριότητα. Δεν είναι τυχαίο ότι η τουριστική δραστηριότητα στην Ελλάδα έχει αναπτυχθεί κυρίως σε παράκτιες και νησιωτικές περιοχές, καθώς, το μεγαλύτερο ποσοστό των επισκεπτών της χώρας προσελκύεται από το δίπτυχο «ήλιος και θάλασσα». Δυστυχώς, σε αυτές τις περιοχές, όπου ο τουρισμός αποτελεί συνήθως την κύρια οικονομική δραστηριότητα, δεν έχουν ληφθεί τα απαραίτητα μέτρα για τη βιώσιμη ανάπτυξή τους, ενώ η έλλειψη ολοκληρωμένου σχεδιασμού έχει επιφέρει, σε αρκετές περιπτώσεις, σημαντικές αρνητικές επιπτώσεις στους φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους. Το φαινόμενο αυτό είναι ακόμα πιο έντονο στα νησιά, όπου ο τουρισμός αναπτύσσεται σε περιορισμένη έκταση και ασκεί μεγαλύτερη επίδραση στο κοινωνικό, οικονομικό και φυσικό περιβάλλον τους.

Θεωρείται επιτακτική ανάγκη η εφαρμογή ενός σχεδίου ορθολογικής διαχείρισης των περιοχών αυτών και η υιοθέτηση πολιτικών που βασίζονται στις αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης, τόσο σε εθνικό όσο και σε τοπικό επίπεδο. Το κείμενο της Agenda 21 και πιο συγκεκριμένα το 17^ο κεφάλαιο, μπορεί να αποτελέσει οδηγό προς αυτή την κατεύθυνση. Και σε αυτήν την περίπτωση, οι τοπικές αρχές κατέχουν το σπουδαιότερο ρόλο για την εφαρμογή και επιτυχία του σχεδίου.

2.4 Η Εφαρμογή της Local Agenda 21 στον Τουρισμό

2.4.1 Η έννοια της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης

Η βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη είναι εκείνη η ανάπτυξη του τουριστικού τομέα που είναι βιώσιμη υπό την ακόλουθη διπλή έννοια: πρώτον, είναι επαρκώς ανταγωνιστική με όρους της οικονομίας της αγοράς (άρα είναι οικονομικά βιώσιμη) και δεύτερο, δεν επιφέρει επιβλαβή αποτελέσματα στο περιβάλλον ή αν επιφέρει τέτοια, μπορεί να τα διαχειριστεί έτσι ώστε τελικά να τα αναιρέσει ή έστω να τα ελαχιστοποιήσει (άρα δεν καταστρέφει τους φυσικούς πόρους και έτσι επιτρέπει τη διατήρηση της φύσης, τη βιωσιμότητά της). Στην περίπτωση δηλαδή της βιώσιμης ανάπτυξης του τουριστικού τομέα, η τουριστική ανάπτυξη προσαρμόζεται στις ανάγκες προστασίας του περιβάλλοντος³.

Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού αναφέρει ότι η βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη ικανοποιεί τις ανάγκες των τουριστών και των περιοχών υποδοχής, προστατεύοντας και βελτιώνοντας τις προοπτικές για το μέλλον. Η ανάπτυξη αυτή οδηγεί στη διαχείριση όλων των πόρων με τέτοιο τρόπο, ώστε να είναι δυνατό να εκπληρώνονται οι οικονομικές, κοινωνικές και αισθητικές ανάγκες, ενώ παράλληλα να διατηρείται η πολιτιστική ακεραιότητα, οι ουσιώδεις οικολογικές διαδικασίες, η βιολογική ποικιλότητα και τα συστήματα υποστήριξης ζωής. Τα προϊόντα της βιώσιμης ανάπτυξης του τουριστικού τομέα είναι προϊόντα που λειτουργούν σε αρμονία με το τοπικό περιβάλλον, την κοινωνία και τον πολιτισμό, έτσι ώστε αυτά να καρπώνονται όλα τα οφέλη και να μην αποτελούν θύματα της τουριστικής ανάπτυξης.

Ο βιώσιμος τουρισμός δεν είναι μια νέα μορφή τουρισμού, αλλά αποτελεί ένα δυναμικό χαρακτηριστικό γνώρισμα κάθε είδους τουρισμού. Πρόκειται για ένα μοντέλο ανάπτυξης του τουριστικού τομέα που διασφαλίζει την ποιότητα σε κάθε μορφή τουρισμού και τουριστικής δραστηριότητας. Προς αυτή την κατεύθυνση, ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού επισημαίνει ότι η ανάπτυξη του βιώσιμου τουρισμού πρέπει να πληροί κάποιες προϋποθέσεις, όπως (W.T.O., 1999):

- Οι τουριστικοί πόροι, φυσικοί, ιστορικοί, πολιτιστικοί κ.ά., να διατηρούνται με τρόπο που θα επιτρέπει να χρησιμοποιηθούν στο μέλλον, καλύπτοντας έτσι όχι μόνο τις παρούσες αλλά και τις μελλοντικές ανάγκες αναψυχής της κοινωνίας.
- Ο σχεδιασμός και η διαχείριση της τουριστικής ανάπτυξης να διεξάγονται με τέτοιο τρόπο ώστε να αποφεύγεται η πρόκληση σοβαρών οικολογικών, κοινωνικών και πολιτιστικών προβλημάτων στην περιοχή που λαμβάνουν χώρα.
- Η ποιότητα του περιβάλλοντος στην τουριστική περιοχή να διαφυλάσσεται και αν είναι δυνατό να βελτιώνεται.
- Το επίπεδο ικανοποίησης των τουριστών θα πρέπει να είναι υψηλό για να διασφαλιστεί ότι οι προορισμοί θα συνεχίσουν να είναι ελκυστικοί και να διατηρούν τη δυνατότητα 'εμπορικής αξιοποίησης' των διαθέσιμων πόρων.

³ http://www.buildings.gr/greek/aiforos/prasiniepixirimatikotita221_372..pdf

- Τέλος, τα ωφέλη από την ανάπτυξη της τουριστικής δραστηριότητας θα πρέπει να διαχέονται σε όλες τις κοινωνικές ομάδες, στην περιοχή που αυτή λαμβάνει χώρα.

Η ανάπτυξη του βιώσιμου τουρισμού αποσκοπεί στην προώθηση ενός μοντέλου ανάπτυξης του τουριστικού τομέα, που έχει στόχο να προστατεύσει τους τοπικούς πόρους και την τοπική παράδοση και να βελτιώσει την ποιότητα της ζωής των κατοίκων και των επισκεπτών. Για ακόμη μια φορά καθίσταται σαφές ότι ο τουρισμός ως οικονομική δραστηριότητα επηρεάζει, άμεσα ή έμμεσα, την πλειοψηφία του πληθυσμού μιας περιοχής. Απαιτείται λοιπόν η χάραξη πολιτικής σε εθνικό αλλά κυρίως σε τοπικό επίπεδο, με στόχο την προώθηση της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης. Προς αυτή την κατεύθυνση, η Local Agenda 21 θα μπορούσε να αποτελέσει ένα κατάλληλο εργαλείο σχεδιασμού.

2.4.2 Η σημασία της Local Agenda 21 για τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη

Ο τουρισμός παραδοσιακά εξαρτιόταν από τις πρωτοβουλίες του ιδιωτικού τομέα και όχι από τους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Ο.Τ.Α.), οι οποίοι δεν είχαν ιδιαίτερη εμπειρία στο σχεδιασμό, τη διαχείριση και την ανάπτυξη του τομέα. Η πολυπλοκότητα του τομέα του τουρισμού, η αύξηση της ευαισθητοποίησης των επισκεπτών που αναζητούν υψηλής ποιότητας προορισμούς και όχι μεμονωμένα προϊόντα, σε συνδυασμό με την τάση προς διοικητική αποκέντρωση είναι μερικοί από τους λόγους που αναγνωρίστηκε ο ρόλος-κλειδί των Ο.Τ.Α. στην προώθηση της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης. Οι Ο.Τ.Α. θεωρούνται πλέον το καταλληλότερο επίπεδο διοίκησης και λήψης αποφάσεων για τη βιώσιμη ανάπτυξη του τουριστικού τομέα.

Η δυναμική της Local Agenda 21 και η δυνατότητά της να προσαρμόζεται στις ιδιαιτερότητες κάθε περιοχής, την καθιστούν ένα σπουδαίο και εύχρηστο εργαλείο στα χέρια των τοπικών αρχών. Η Local Agenda 21 μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε έναν προορισμό είτε προοληπτικά είτε για την αντιμετώπιση προβλημάτων που έχουν προκληθεί από την ανεξέλεγκτη ανάπτυξη του τουρισμού. Συνεπώς, η Local Agenda 21 μπορεί να εφαρμοστεί το ίδιο αποτελεσματικά τόσο από τις τοπικές αρχές, που στοχεύουν να διατηρήσουν την ποιότητα του περιβάλλοντος και την ελκυστικότητα της περιοχής τους, όσο και από τις τοπικές αρχές που αναζητούν μια μακροπρόθεσμη ολοκληρωμένη στρατηγική προσέγγιση για την αναμόρφωση της περιοχής τους.

Σύμφωνα με το πλαίσιο της Local Agenda 21, η συμμετοχή και η συνεργασία όλων των φορέων και μελών μιας κοινωνίας στην ανάπτυξη και διαχείριση του τομέα του τουρισμού, ο εντοπισμός μιας στρατηγικής βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης στο πλαίσιο μιας ευρύτερης στρατηγικής για τη βιώσιμη ανάπτυξη, η οποία θα αντανάκλα τις απόψεις των ενδιαφερόμενων και η υλοποίηση ενός συνόλου ενεργειών, οι οποίες θα προωθούν την οικονομική, κοινωνική και περιβαλλοντική αειφορία του τουρισμού, αποτελούν τις βασικές προϋποθέσεις για την επιτυχή εφαρμογή του τοπικού σχεδίου δράσης σε έναν προορισμό.

Με λίγα λόγια, η επιδίωξη της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης μέσω της εφαρμογής των αρχών της Local Agenda 21 στον τουρισμό, εξασφαλίζει ότι ο τουριστικός σχεδιασμός και η τουριστική ανάπτυξη κινούνται στην κατεύθυνση της συνειδητοποίησης των περιβαλλοντικών, κοινωνικών και οικονομικών επιδράσεων που μπορεί να έχουν τόσο σε βραχυχρόνιο όσο και σε μακροχρόνιο ορίζοντα. Έτσι λοιπόν, ο τομέας του τουρισμού αυξάνει τη σημασία του για την τοπική κοινωνία και οικονομία, καθώς συνδέεται με την τοπική ανάπτυξη και διαχείριση του περιβάλλοντος.

2.4.3 Δράσεις της Local Agenda 21

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, η φιλοσοφία της Local Agenda 21 στηρίζεται στο γεγονός ότι λόγω των διαφορετικών συνθηκών που επικρατούν σε κάθε κοινότητα, οι προτεραιότητες και οι δράσεις θα πρέπει να καθοριστούν από την ίδια την κοινότητα. Ωστόσο, μελέτες σε τουριστικές περιοχές, όπου έχει εφαρμοστεί η Local Agenda 21, δείχνουν πως υπάρχει ένας αριθμός βασικών δράσεων σε διάφορους τομείς, που σχετίζεται με τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη, και μπορεί να εφαρμοστεί σε περισσότερες περιοχές. Πρόκειται για δράσεις που αλληλοενισχύονται μεταξύ τους και αποσκοπούν στην προώθηση της περιβαλλοντικής, κοινωνικής και οικονομικής βιωσιμότητας.

Στη συνέχεια, αναφέρονται συνοπτικά οι κατευθύνσεις που μπορούν να υιοθετηθούν σε μια κοινότητα, οι οποίες προέρχονται από επιτυχημένα παραδείγματα / εμπειρία κοινοτήτων που έχουν υιοθετήσει στο παρελθόν τη Local Agenda 21 στο πεδίο του τουριστικού τομέα. Πιο συγκεκριμένα αυτές αφορούν σε:

➤ Βελτίωση περιβαλλοντικού σχεδιασμού και περιβαλλοντικής διαχείρισης

Ο σχεδιασμός και η διαχείριση του τουριστικού τομέα αποτελούν βασικές προτεραιότητες σε μια σύγχρονη τουριστική αναπτυξιακή πολιτική, που είναι συνδεδεμένη με την προστασία του περιβάλλοντος. Η τοπική αυτοδιοίκηση οφείλει να υιοθετήσει πολιτικές που εγγυώνται οικονομική ευημερία, κοινωνική συνοχή και, ιδιαιτέρως, την προστασία του περιβάλλοντος του τουριστικού προορισμού. Μερικές δράσεις που μπορούν να αναλάβουν οι Ο.Τ.Α. είναι:

- Λήψη μέτρων πρόληψης ή αντιμετώπισης της ρύπανσης σε όλους τους περιβαλλοντικούς πόρους (υδάτινοι πόροι, έδαφος, αέρας).
- Αποκατάσταση δομημένου περιβάλλοντος και δημιουργία κοινόχρηστων και κοινοφελών χώρων.
- Προσεκτικός σχεδιασμός σε περίπτωση κατασκευής νέων υποδομών και λήψη μέτρων για μετριασμό των επιπτώσεων τους στο περιβάλλον.

Ο συνεχής έλεγχος από τις τοπικές αρχές και η διαρκής προσπάθεια για τη βελτίωση του περιβάλλοντος από το σύνολο μιας τοπικής κοινότητας αποτελούν βασικά συστατικά για τη διατήρηση της ποιότητας του τουριστικού προορισμού.

➤ Προώθηση βιώσιμων μεταφορών

Οι τοπικές αρχές πρέπει να δώσουν έμφαση στην ανάπτυξη καλύτερων μεταφορών και στην επιλογή εκείνων των μέσων τα οποία αφενός μεν δεν

βλάπτουν το περιβάλλον αφετέρου δε συμβαδίζουν με τις αρχές της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης. Ενέργειες που προτείνονται προς αυτή την κατεύθυνση είναι:

- Αντικατάσταση των συμβατών ενοικιαζόμενων αυτοκινήτων με ηλεκτρικά.
- Προώθηση και βελτίωση διαδρομών πεζοπορίας και ποδηλασίας.
- Ενημέρωση και παρότρυνση των επισκεπτών ώστε να χρησιμοποιούν κατά τη διαμονή τους τα μέσα μαζικής μεταφοράς.

➡ *Στήριξη τουριστικών επιχειρήσεων*

Οι τοπικές αρχές οφείλουν να βοηθήσουν τις τουριστικές επιχειρήσεις ώστε να υιοθετήσουν πολιτικές περιορισμού των επιπτώσεων που προκαλούν στο περιβάλλον που δραστηριοποιούνται, κυρίως σε ζητήματα μείωσης της κατανάλωσης ενέργειας και νερού. Μια σειρά δράσεων είναι οι εξής:

- Διοργάνωση σεμιναρίων για την ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των επιχειρηματιών του τομέα.
- Παροχή εγχειριδίων καθοδήγησης για την εφαρμογή μέτρων με σκοπό τον περιορισμό του περιβαλλοντικού τους αντίκτυπου.
- Αναγνώριση και επιβράβευση των τουριστικών επιχειρήσεων που έχουν εφαρμόσει συστήματα περιβαλλοντικής διαχείρισης ή έχουν πιστοποιηθεί με οικολογικά σήματα.
- Οικονομική ενίσχυση σε νέες ή υφιστάμενες περιβαλλοντικά υπεύθυνες επιχειρήσεις.

➡ *Προώθηση της χρήσης τοπικών προϊόντων*

Η δράση αυτή έχει ως στόχο την προώθηση της τοπικής γαστρονομίας και την αύξηση της κατανάλωσης των τοπικών-παραδοσιακών προϊόντων. Επίσης, με αυτή την ενέργεια, ο τουρισμός μπορεί να προκαλέσει παράγωγη ζήτηση για τους λοιπούς παραγωγικούς κλάδους της τοπικής οικονομίας και συνεπώς, να ωφελήσει μεγάλο τμήμα του τοπικού πληθυσμού.

➡ *Στροφή σε νέες αγορές - Αλλαγή πρότυπου ανάπτυξης*

Πολλές στρατηγικές για τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη επιδιώκουν να μεγιστοποιήσουν τα οικονομικά οφέλη για την τοπική κοινωνία, χωρίς όμως να αυξάνεται ο απόλυτος αριθμός των επισκεπτών στον προορισμό. Προς αυτή την κατεύθυνση, η τοπική αυτοδιοίκηση μπορεί να εφαρμόσει πολιτικές όπως:

- Ενθάρρυνση μεγαλύτερης παραμονής των επισκεπτών στον προορισμό.
- Αναζήτηση και προσέλκυση τουριστών με μεγαλύτερη περιβαλλοντική συνείδηση.
- Προώθηση ειδικών μορφών τουρισμού και προσπάθεια επέκτασης της τουριστικής περιόδου.

➡ *Οφέλη και ευκαιρίες για το σύνολο του τοπικού πληθυσμού από τον τουρισμό*

Η κοινωνική δικαιοσύνη αποτελεί μια σημαντική αρχή της Local Agenda 21, με αναφορά και στον τουρισμό, όπου ρητά αναφέρεται ότι η ανάπτυξη του

τουριστικού τομέα θα πρέπει να ωφελεί το σύνολο του τοπικού πληθυσμού μιας κοινότητας, χωρίς να γίνονται διακρίσεις. Συγκεκριμένα, οι Ο.Τ.Α. πρέπει:

- Να δώσουν ευκαιρίες για απασχόληση στο τομέα του τουρισμού σε όλη την κοινότητα.
- Να παρέχουν την απαραίτητη κατάρτιση στους εργαζομένους του τομέα.
- Να προσπαθήσουν ώστε να βελτιωθούν οι συνθήκες εργασίας και η αμοιβή των εργαζομένων του τομέα.

Φυσικά, η αρχή της δικαιοσύνης δεν ισχύει μόνο για τον τοπικό πληθυσμό, αλλά και για τους επισκέπτες. Η βελτίωση της προσβασιμότητας του προορισμού και των τουριστικών εγκαταστάσεων, η διενέργεια ερευνών για την ικανοποίηση των επισκεπτών, η λήψη μέτρων για την κάλυψη των αναγκών κάθε τύπου επισκέπτη είναι μερικές κατευθύνσεις για την τοπική αυτοδιοίκηση.

➔ *Ενίσχυση της επικοινωνίας μεταξύ επισκεπτών και κατοίκων της περιοχής*

Οι ενέργειες που περιλαμβάνονται σε αυτή την κατεύθυνση αποβλέπουν στην αποκατάσταση της επικοινωνίας μεταξύ επισκεπτών και τοπικού πληθυσμού, ενισχύοντας τις κοινωνικές επιδράσεις του τουρισμού και την ανταλλαγή εμπειριών και πολιτισμικών προτύπων. Οι τοπικές αρχές οφείλουν να προωθήσουν καμπάνιες με τις οποίες θα ενημερώνουν τόσο τον τοπικό πληθυσμό όσο και τους επισκέπτες για τις περιβαλλοντικές και πολιτιστικές ιδιαιτερότητες της κοινότητάς τους. Η ενέργεια αυτή μπορεί να ενισχυθεί με τη βοήθεια των τοπικών μέσων μαζικής ενημέρωσης. Συμπερασματικά, η ποιοτική πληροφόρηση και ευαισθητοποίηση των επισκεπτών για το φυσικό περιβάλλον και την πολιτιστική κληρονομιά του προορισμού είναι ο πιο σημαντικός παράγοντας για την επιτυχία της συγκεκριμένης δράσης.

➔ *Διατήρηση, ανάδειξη και προώθηση φυσικών και πολιτιστικών πόρων*

Και σε αυτή την περίπτωση, οι τοπικές αρχές πρέπει να διευκολύνουν και να ενθαρρύνουν την υψηλού επιπέδου ενημέρωση του συνόλου της κοινότητας και των επισκεπτών για τους φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους του προορισμού. Εκπαιδευτικά προγράμματα που προωθούν τη γνώση και το σεβασμό για τη φυσική και πολιτιστική κληρονομιά μπορούν να ενισχύσουν αυτή τη δράση. Έτσι λοιπόν, ο τοπικός πληθυσμός ευαισθητοποιείται και αποκτά άμεσο ενδιαφέρον για τη διατήρηση των πόρων της περιοχής του, ενώ αποτελεί «οδηγό» για την προώθηση και ανάδειξή τους. Επίσης, συμπληρωματικές ενέργειες αποτελούν:

- Η συντήρηση και αποκατάσταση πολιτιστικών μνημείων και περιοχών και η δημιουργία διαδρομών πολιτιστικού τουρισμού.
- Η προστασία και αξιοποίηση μνημείων της φύσης/τοπίων ιδιαίτερου φυσικού κάλλους.

Οι παραπάνω δράσεις αποτελούν ένα βασικό οδηγό, ο οποίος στηρίζεται στις δυνατότητες της τοπικής αυτοδιοίκησης να προτείνει, να επηρεάσει, να πάρει αποφάσεις που αφορούν στην περιβαλλοντική διαχείριση, το χωροταξικό σχεδιασμό, τον έλεγχο της ανάπτυξης και των κοινωνικών υπηρεσιών που προσφέρονται στην περιοχή αρμοδιότητάς της. Έτσι λοιπόν, σύμφωνα με αυτόν τον οδηγό και τις ιδιαιτερότητες κάθε περιοχής, οι τοπικές αρχές μπορούν να

δημιουργήσουν και να εφαρμόσουν το κατάλληλο τοπικό σχέδιο δράσης για τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη της περιοχής αρμοδιότητάς τους.

3. ΥΠΑΡΧΟΥΣΑ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΔΗΜΟΥ ΛΕΥΚΑΔΑΣ

Στο παρόν κεφάλαιο καταγράφεται η υπάρχουσα κατάσταση του καλλικρατικού δήμου Λευκάδας. Η εμβάθυνση στην περιοχή μελέτης γίνεται μέσα από την παρουσίαση χαρακτηριστικών της περιοχής που αφορούν στο φυσικό και το ανθρωπογενές περιβάλλον, το παραγωγικό πρότυπο, τα δίκτυα υποδομής κ.ά..

3.1 Γενικά Στοιχεία

Το Ιόνιο Πέλαγος είναι η θαλάσσια περιοχή δυτικά της Βαλκανικής χερσονήσου και ενώνεται με το δυτικό τμήμα του Κρητικού Πελάγους και τον Πατραϊκό κόλπο. Στο Ιόνιο Πέλαγος βρίσκεται το σύμπλεγμα των Επτανήσων, το οποίο έχει πάρει το όνομά του από τον αριθμό των μεγαλύτερων νησιών του. Τα νησιά αυτά είναι: η Κέρκυρα, οι Παξοί, η Λευκάδα, η Κεφαλονιά, η Ιθάκη, η Ζάκυνθος και τα Κύθηρα.

Η Περιφέρεια Ιονίων Νήσων έχει έκταση 2.307 τ.χλμ. και καλύπτει το 1.8% της συνολικής έκτασης της χώρας. Συγκροτείται από 32 νησιά, εκ των οποίων κατοικούνται τα 13. Αναλυτικά, η Περιφέρεια Ιονίων Νήσων αποτελείται από τις Περιφερειακές Ενότητες Κέρκυρας, Λευκάδας, Κεφαλονιάς και Ζακύνθου, στις οποίες ανήκουν πλήθος μικρότερων νησιών, όπως είναι τα Αντικύθηρα, οι Αντίπαξοι, το Αρκούδι, η Άτοκος, ο Βρομώνας, η Δρακονέρα, ο Κάλαμος, το Μεγανήσι, οι Οθωνοί, ο Πεταλός, ο Σκορπιός, οι Στροφάδες κ.ά. (Χάρτης 3.1).

Χάρτης 3.1: Η θέση της Περιφέρειας Ιονίων Νήσων στον Ελλαδικό χώρο
Πηγή: <http://el.wikipedia.org>

Το νησί της Λευκάδας έχει έκταση 302.5 τ. χλμ. και είναι το τέταρτο σε μέγεθος νησί των Επτανήσων (Χάρτης 3.2). Βρίσκεται στο κέντρο του συμπλέγματος των Επτανήσων, ανάμεσα από την Κέρκυρα και την Κεφαλλονιά και κοντά στις ακτές της Στερεάς Ελλάδας, με την οποία συνδέεται δια μέσου μιας πλωτής κινητής γέφυρας, μήκους 50 μέτρων.

Ο δήμος Λευκάδας, μετά την εφαρμογή του «Προγράμματος Καλλικράτης», αποτελείται από το νησί της Λευκάδας και τα μικρότερα νησιά Καλάμου και Καστού. Μαζί με το δήμο Μεγανησίου, συγκροτούν την Περιφερειακή Ενότητα Λευκάδας, μία από τις τέσσερις της Περιφέρειας Ιονίων Νήσων. Η Π.Ε. Λευκάδας καταλαμβάνει περίπου το 15% της συνολικής έκτασης της Περιφέρειας Ιονίων Νήσων.

Χάρτης 3.2: Η θέση της Νήσου Λευκάδας στο χάρτη της Ελλάδας
Πηγή: <http://el.wikipedia.org>

3.2 Φυσικό Περιβάλλον

3.2.1 Χλωρίδα

Χαρακτηριστικό γνώρισμα του λευκαδίτικου περιβάλλοντος είναι η μεγάλη βιοποικιλότητα, ιδιαίτερα σε ό, τι αφορά στη χλωρίδα. Η Λευκάδα, όπως όλα τα Επτάνησα, λόγω των πολλών βροχοπτώσεων που χαρακτηρίζει το κλίμα τους, έχει αναπτύξει έναν πλούτο φυτικών ειδών. Φυτά σπάνιας ομορφιάς, όπως οι παιόνιες στον ορεινό όγκο ή το παγκράτιο που κατακλύζει την παραλιακή ζώνη, η αρενάρια της Λευκάδας είναι ένα μικρό παράδειγμα⁴.

⁴ <http://www.lefkada.gr/pages.asp?pageid=75&langid=1>

Σύμφωνα με την ταξινόμηση Braun-Blanquet, η Λευκάδα ανήκει στην Ευμεσογειακή ζώνη βλάστησης *Qercetalia Ilicis* και συγκεκριμένα, απαντώνται δύο υποζώνες, η Θερμομεσογειακών διαπλάσεων της Ανατολικής Μεσογείου και η Μεσομεσογειακή διάπλαση Αρίας τύπος βαλκανικός και Ανατολικής Μεσογείου. Στην ίδια ζώνη βλάστησης ανήκουν και τα νησιά Κάλαμος και Καστός.

Μερικά χαρακτηριστικά φυτά που ανήκουν στις κυριότερες ομάδες βλάστησης του νησιού είναι:

- *Χλωρίδα ορεινής Λευκάδας*, όπως η παιόνια, η στίπα και οι ορχιδέες.
- *Μελισσοκομικά φυτά*, όπως το χαμομήλι, το αγιόκλημα, το βοράγκο, η δάφνη, το υπερίκο, το μελισσόχορτο, η νιγκέλα κ.ά.
- *Φυτά Παραλιακής Ζώνης*, όπως η αρενάρια ή *arenaria leucadica*, ο κρίνος της θάλασσας, η παπαρούνα της θάλασσας, το κρίταμο κ.ά.
- *Χλωρίδα νησιωτικού συμπλέγματος*, όπου εντάσσεται η δενδρώδης, θαμνώδης και ποώδης βλάστηση. Χαρακτηριστικά δενδρώδη φυτά του νησιού είναι η ελιά, το αμπέλι, η βελανιδιά, ο κραιτάγος, ο κότινος, η αλέπειος πεύκη, διάφορα εσπεροειδή κ.ά., στην κατηγορία των θαμνωδών φυτών εντάσσονται το καλάμι, η αγριλίδα και η πικροδάφνη, ενώ τέλος μερικά από τα ποώδη φυτά του νησιού είναι η δρακοντιά, ο κέντρανθος, η ασφάκα, ο φλώμος, η φτέρη κ.ά.

3.2.2 Πανίδα

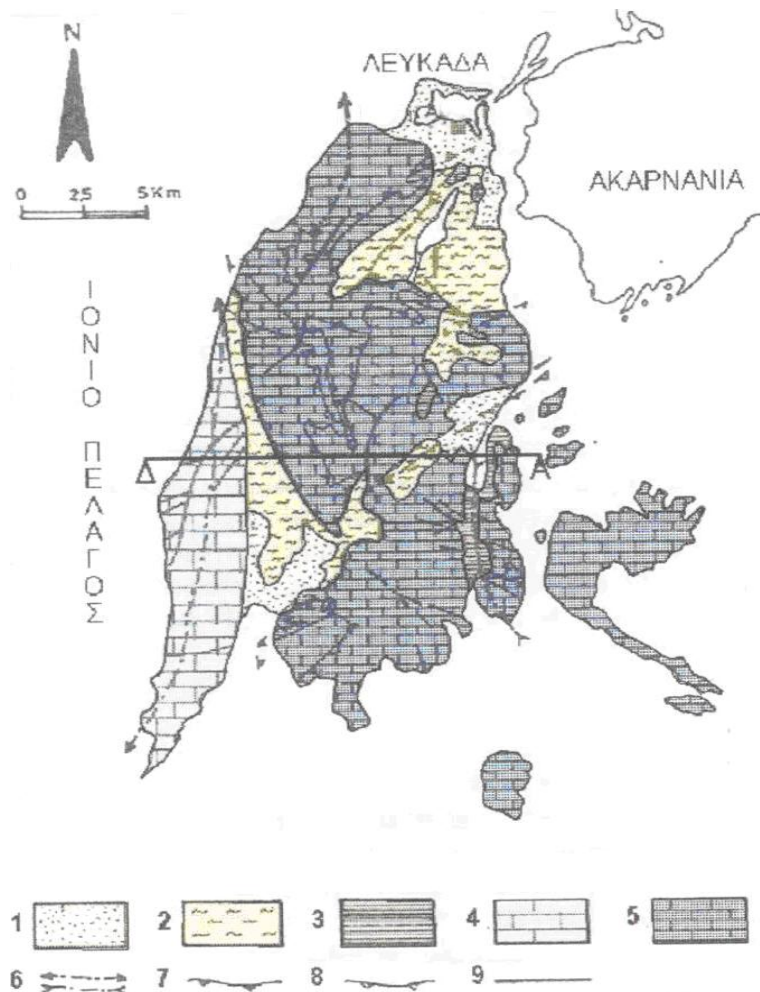
Η πανίδα του νησιού, δεν παρουσιάζει τόσο μεγάλο ενδιαφέρον όσο η χλωρίδα. Ωστόσο, η Λευκάδα ξεχωρίζει ως πέρασμα μεταναστευτικών πουλιών. Στις λιμνοθάλασσες του νησιού βρίσκουν καταφύγιο οχτώ είδη ορνιθοπανίδας με ευρωπαϊκό ενδιαφέρον, μεταξύ των οποίων είναι: οι φαλαρίδες (*fulica atra*), οι κορμοράνοι (*phalacrocorax carbo*), οι ερωδιοί ή τσικνιάδες (*egretta garzetta*), οι κύκνοι (*cygnus cygnus*), οι πρασινοκεφαλόπατιες (*anas platyrhynchos*) και οι καλαμοκανάδες (*hi-mantopus himantopus*).

3.3 Γεωλογία Περιοχής

3.3.1 Γεωλογικά χαρακτηριστικά

Η Λευκάδα ανήκει γεωλογικά στη ζώνη των Παξών και στην Ιόνια ζώνη. Συγκεκριμένα, το μεγαλύτερο τμήμα του νησιού ανήκει στην Ιόνια ζώνη, ενώ το δυτικό τμήμα του στη ζώνη Παξών. Στη γεωλογική δομή του νησιού λαμβάνουν μέρος αλπικοί, μολασσικοί και μεταλπικοί σχηματισμοί.

Η ζώνη των Παξών στρωματογραφικά αποτελείται από επιφανειακούς μειοκανικούς σχηματισμούς, οι οποίοι είναι μαργαικά, συχνά ψαμμούχα, εναλλασσόμενοι με λατυποπαγείς ασβεστόλιθους. Η Ιόνια ζώνη είναι επωθημένη προς τα δυτικά πάνω στη ζώνη των Παξών. Οι επιφανειακοί της μειοκαινικοί σχηματισμοί είναι αποθέσεις μολασσικών ιζημάτων μεγάλου πάχους που επικάθονται στο φλύσχη (Εικόνα 3.1).

(1. Αλλουβιακές αποθέσεις, 2. Νεογενείς αποθέσεις, 3. Φλύσχης, 4. Ασβεστόλιθοι ζώνης Παζών, 5. Ασβεστόλιθοι Ιονίου ζώνης, 6. Άξονες πτυχώσεων, 7. Επωθήσεις, 8. Επιπτεύσεις, 9. Ρήγματα)

Εικόνα 3.1: Η γεωλογική δομή της Νήσου Λευκάδας

Πηγή: Ροντογιάννη και Τσιαμπάος, 2008

Στον Κάλαμο και τον Καστό απαντώνται επίσης ασβεστόλιθοι της Απουλίας ζώνης και η ασβεστολιθική σειρά της Ιόνιας ζώνης⁵.

3.3.2 Τεκτονική

Το νησί αποτελεί πεδίο εκδήλωσης σεισμικών γεγονότων, συχνά καταστροφικών, όπως αυτόν που το έπληξε στις 14 Αυγούστου 2003, με μέγεθος 6,4R. Η έντονη ανοδική του κίνηση κατά το πρόσφατο γεωλογικό παρελθόν, λόγω της νεοτεκτονικής παραμόρφωσης και ο κατατεμαχισμός του κατά τη νεοτεκτονική περίοδο από μεγάλα ρήγματα, έχουν διαμορφώσει ένα έντονο μορφολογικό ανάγλυφο, με κατά τόπους έντονα τα φαινόμενα της κατά βάθος διάβρωσης, που σχηματίζουν βαθιές κοιλάδες και δημιουργούν κατά μήκος των ακτών απότομα φυσικά πρηνή, των οποίων οι επιφάνειες ταυτίζονται στις περισσότερες των περιπτώσεων με ενεργές επιφάνειες ρηγμάτων⁵.

⁵ Φαινόμενα ρευστοποίησης που προκλήθηκαν από το σεισμό της Λευκάδας 14/08/03, Δελτίο της Ελληνικής Γεωλογικής Εταιρείας τομ. XXXVI, 2004, Πρακτικά 10^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου, Θεσ/νικη, Απρίλιος 2004.

Δύο κύρια συστήματα ρηγμάτων διατρέχουν το νησί της Λευκάδας. Το πρώτο, με διεύθυνση ΝΝΔ-ΒΒΑ ευθύνεται για το επιμήκες σχήμα της Λευκάδας και είναι παράλληλο προς τη ζώνη υποβύθισης. Το δεύτερο σύστημα, με διεύθυνση ΔΒΔ-ΑΝΑ, είναι κάθετο στο πρώτο και συμβάλλει αποφασιστικά στη διαμόρφωση του αναγλύφου της νήσου.

(με κόκκινο χρώμα τα ενεργά ρήγματα, με γαλάζιο χρώμα τα νεοτεκτονικά και με μαύρο χρώμα τα παλαιότερα ρήγματα).

Εικόνα 3.2: Τα ρήγματα της Νήσου Λευκάδας
 Πηγή: Ροντογιάννη και Τσιαμπάος, 2008

3.3.3 Σεισμικότητα

Το ελληνικό τόξο, ξεκινώντας από την Κεφαλονιά, διασχίζει το νότιο Ιόνιο ανατολικά της Πελοποννήσου και, περνώντας νότια της Κρήτης, καταλήγει στη Ρόδο. Η μεγαλύτερη σεισμική δραστηριότητα παρουσιάζεται κατά μήκος των ακτών της Δυτικής Ελλάδας, από την Κέρκυρα ως τη Δυτική Κρήτη, όπου η σεισμική δραστηριότητα μπορεί να διακριθεί σε τρεις περιοχές:

- βορείως της Λευκάδας: η σεισμική δραστηριότητα οφείλεται σε συμπιεστικές δυνάμεις περίπου ανατολικής - δυτικής διεύθυνσης (κάθετες στη διεύθυνση των ακτών της Δυτικής Ελλάδας),

- νοτίως της Κεφαλονιάς: η σεισμική δραστηριότητα οφείλεται στη σύγκλιση μεταξύ της αφρικανικής πλάκας και του Αιγαίου και της κατάδυσης της πρώτης κάτω από τη δεύτερη, και
- στον ευρύτερο χώρο της Κεφαλονιάς, από τη Ζάκυνθο ως τη Λευκάδα: η σεισμική δραστηριότητα εκδηλώνεται κυρίως κατά μήκος ενός ρήγματος, το οποίο έχει διεύθυνση βορειοανατολική - νοτιοδυτική. Με άλλα λόγια, η σεισμική δραστηριότητα στο χώρο αυτό εκδηλώνεται επειδή υπάρχει μια οριζόντια κίνηση του χώρου νοτίως του ρήγματος προς τα νοτιοδυτικά (προς τη Μεσόγειο) και του χώρου βορείως του ρήγματος προς τα βορειοανατολικά (προς την Πίνδο).

Χαρακτηριστικό της σεισμικής δραστηριότητας της περιοχής είναι ο μεγάλος αριθμός μικρών και ενδιάμεσου μεγέθους σεισμών, αλλά και η μεγαλύτερη συχνότητα γένεσης ισχυρών, καταστρεπτικών σεισμών. Έτσι παρά το γεγονός ότι στο χώρο αυτό τα μεγέθη των μεγαλύτερων σεισμών είναι λίγο μικρότερα από ό,τι σε άλλες περιοχές του ελληνικού χώρου, ο σεισμικός κίνδυνος είναι σαφώς μεγαλύτερος, λόγω της συχνότητας γένεσης σεισμών ικανών να προκαλέσουν καταστροφές⁶.

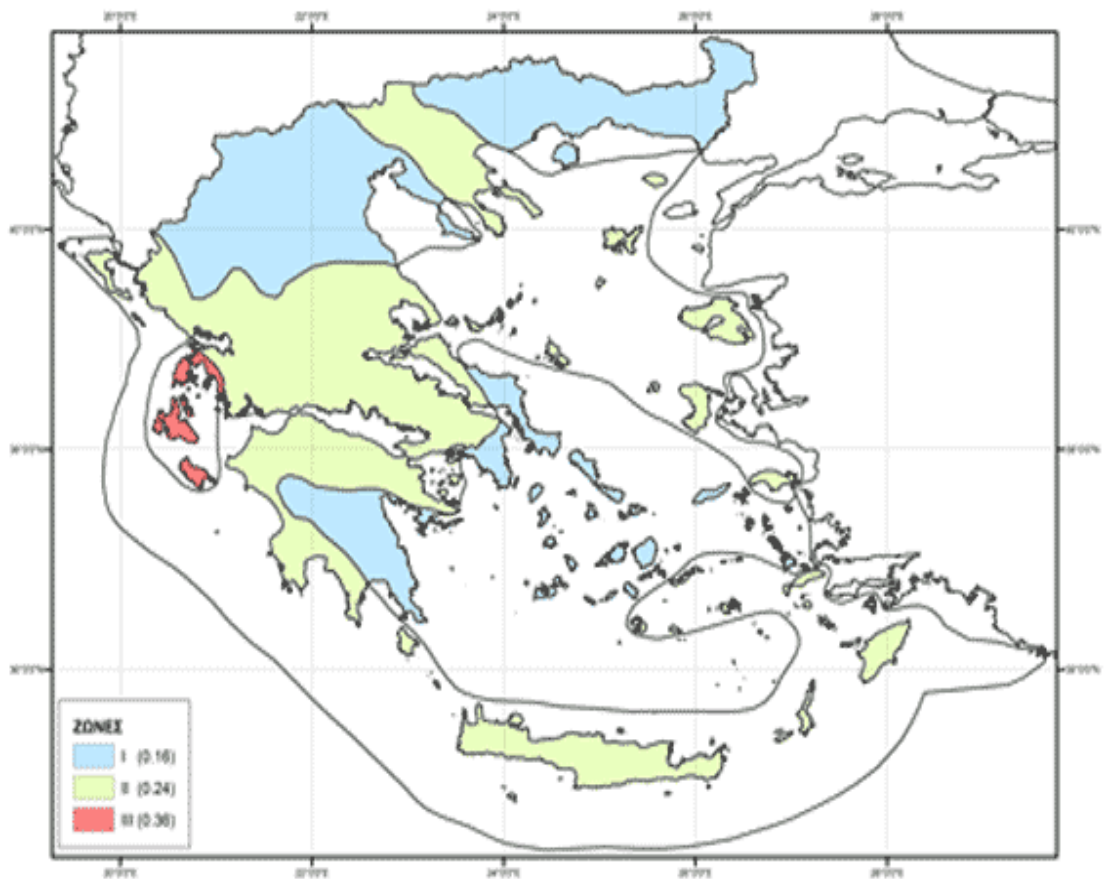
Εξ αιτίας της υψηλής σεισμικής επικινδυνότητας η Λευκάδα, σύμφωνα με τον Ελληνικό Αντισεισμικό Κανονισμό (ΕΑΚ), κατατάσσεται στην τρίτη ζώνη (κατηγορία III - ζώνη της υψηλότερης επικινδυνότητας).

Η Λευκάδα έχει πληγεί από ισχυρούς σεισμούς στο παρελθόν, όπως, αυτός του 1612, όπου πολλά κτίρια κατέρρευσαν και εμφανίστηκαν ρωγμές στο έδαφος. Ο συγκεκριμένος σεισμός ήταν ο πρώτος από μία σειρά καταστροφικών σεισμών που έλαβαν τέλος το έτος 1869 (1612, 1613, 1625, 1630, 1704, 1722, 1723, 1741, 1769, 1783, 1815, 1820, 1825, 1869). Στον 20^ο αιώνα καταγράφονται επίσης μεγάλης έντασης σεισμοί, αλλά σε μικρότερη συχνότητα από ότι τον 17^ο, 18^ο και 19^ο αιώνα. Μεγάλο πλήγμα στο νησί προκάλεσαν οι δύο μεγάλοι σεισμοί στις 22 Απριλίου 1948 και 30 Ιουνίου 1948, μεγέθους 6.5R και 6.4R αντίστοιχα. Ο πρώτος σεισμός προκάλεσε ζημιές στο νοτιοδυτικό τμήμα του νησιού, ενώ ο δεύτερος στο βορειοδυτικό τμήμα του. Και στις δύο περιπτώσεις υπήρξαν δεκάδες θύματα, καθώς και καταστροφές σε χιλιάδες κτίρια, καταρρεύσεις βράχων, κατολισθήσεις γαιών και πλήθος εδαφικών ρωγμών.

Τα τελευταία χρόνια, ο πιο ισχυρός σεισμός που έχει καταγραφεί είναι ο σεισμός της 14^{ης} Αυγούστου 2003, μεγέθους 6.4R στις δυτικές ακτές του νησιού. Η σεισμική δόνηση έγινε έντονα αισθητή σε όλο το νησί και στις γειτονικές περιοχές της Δυτικής Ελλάδας. Χαρακτηριστικό αυτού του σεισμού ήταν οι πτώσεις βράχων και οι καθιζήσεις που παρατηρήθηκαν σε διάφορα σημεία του νησιού, καθώς και οι βλάβες σε λιμάνια του⁷. Οι ζημιές στα κτίρια του νησιού ήταν ελάχιστες, καθώς το δομικό σύστημα έχει διαμορφωθεί έτσι, ώστε να συμπεριφέρεται ικανοποιητικά κατά τη διάρκεια σεισμών.

⁶ <http://www.seismoi.gr/toellhnikotoxo.htm>

⁷ <http://www.oasp.gr/node/497>

Χάρτης 3.3: Οι ζώνες σεισμικής επικινδυνότητας της Ελλάδας
 Πηγή: Ελληνικός Αντισεισμικός Κανονισμός, 2003

Εικόνα 3.3: Αποκόλληση βράχων στην περιοχή Πεουκούλια
 Πηγή: <http://www.oasp.gr>

3.3.4 Υδρογεωλογία

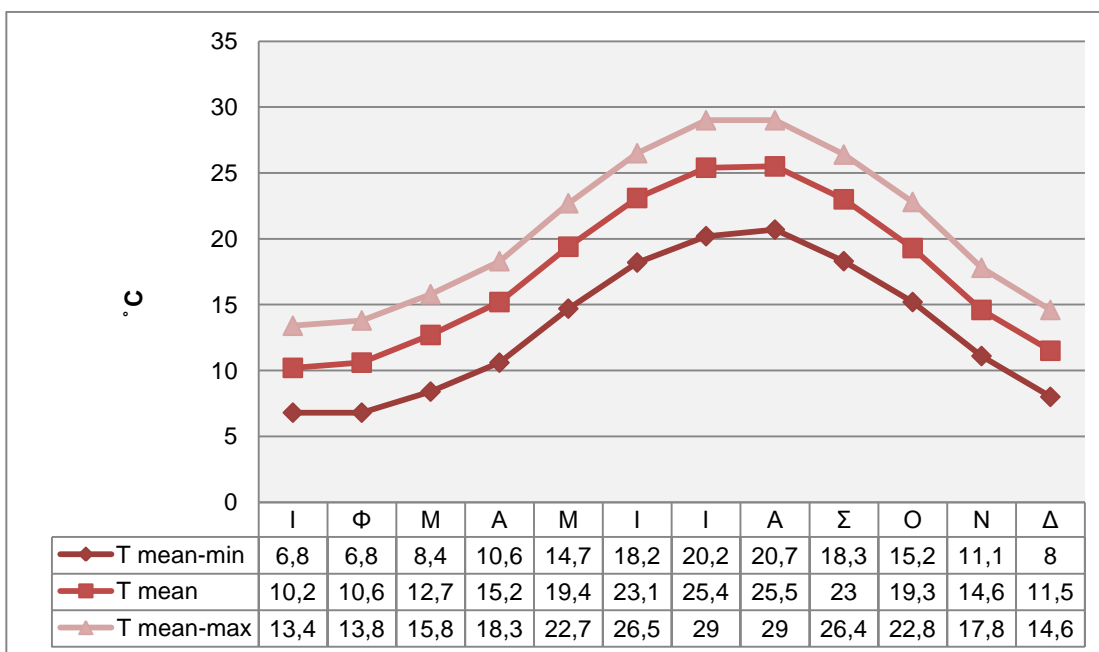
Οι γεωλογικοί σχηματισμοί των νησιών Λευκάδας, Καλάμου και Καστού διακρίνονται υδρολιθολογικά σε τρεις διαφορετικές ενότητες, στους υδροπερατούς, στους ημιπερατούς και στους πρακτικά αδιαπέρατους.

Στους υδροπερατούς σχηματισμούς εντάσσονται οι ασβεστόλιθοι του Ιουρασικού Κατώτερου Σενώνιου, του Ανώτερου Σενώνιου, του Ανώτερου Τριαδικού-Λιάσιου του Παλαιόκαινιου-Ανώτερου Ηωκαίνου της Ιόνιας ζώνης και του Κενομάνιου-Μαιστρίχιου της Ζώνης των Παξών. Ως ημιπερατοί χαρακτηρίζονται οι θαλάσσιες αποθέσεις του Ανώτερου Μειοκαίνου και οι σύγχρονες προσχώσεις κοιλάδων και πεδιάδων και παράκτιες αποθέσεις του Ολοκαίνου. Οι ημιπερατοί σχηματισμοί καταλαμβάνουν το βορειοανατολικό και το νότιο τμήμα του νησιού. Τέλος, αδιαπέρατοι σχηματισμοί είναι ο φλύσχης της ζώνης Ιονίου, καθώς και οι νεογενείς αποθέσεις της ζώνης Παξών.

3.4 Κλίμα

Το κλίμα του νησιού είναι μεσογειακό, με κύρια χαρακτηριστικά τη μεγάλη ηλιοφάνεια, τον ήπιο αλλά βροχερό χειμώνα και το ζεστό και άνυδρο καλοκαίρι. Σύμφωνα με τα δεδομένα του Μετεωρολογικού Σταθμού της Λευκάδας, για την περίοδο 1975-1997:

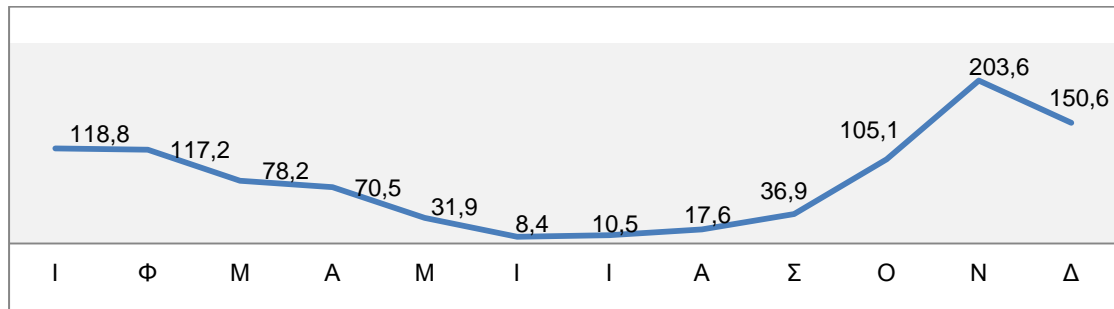
- η μέση θερμοκρασία κατά τη διάρκεια του χρόνου κυμαίνεται μεταξύ 10.2°C τον Ιανουάριο και 25.5°C τον Αύγουστο. Αν και ο Ιανουάριος είναι ο ψυχρότερος μήνας του έτους, η μέση θερμοκρασία βρίσκεται σε υψηλά επίπεδα, προφανώς λόγω της επίδρασης της θάλασσας.

(T mean-min: Μέσης ελάχιστης, T mean: Μέσης, T mean-max: Μέσης μέγιστης)

*Διάγραμμα 3.1: Ετήσια πορεία θερμοκρασίας αέρα Νήσου Λευκάδας
Πηγή: Μετεωρολογικός Σταθμός Λευκάδας*

- η συνολική ετήσια βροχόπτωση είναι της τάξης των 942.3 mm. Ο Νοέμβριος είναι ο μήνας με το μεγαλύτερο ύψος βροχής (203.6 mm), ενώ ο ξηρότερος μήνας είναι ο Ιούνιος (8.4 mm).

Διάγραμμα 3.2: Ετήσια πορεία ύψους βροχής Νήσου Λευκάδας (σε mm)
Πηγή: Μετεωρολογικός Σταθμός Λευκάδας

Παρατηρούνται ιδιαίτερα σημαντικές ποσότητες βροχής κατά τους φθινοπωρινούς μήνες, εκτός του Σεπτεμβρίου, και τους χειμερινούς. Απότομη είναι η αύξηση των βροχοπτώσεων από τον Οκτώβριο στο Νοέμβριο, καθώς και από το Σεπτέμβριο στον Οκτώβριο. Το γενικό συμπέρασμα είναι ότι, το μεγαλύτερο ποσοστό βροχοπτώσεων στο νησί πέφτει τους χειμερινούς μήνες, ενώ η θερινή περίοδος είναι ξηρή περίοδος για το νησί, η οποία δέχεται περίπου το 4% επί του συνόλου των βροχοπτώσεων.

- τα επίπεδα σχετικής υγρασίας κυμαίνονται μεταξύ 68% το Μάρτιο και 74.4% τον Αύγουστο.

Η πορεία υγρασίας του νησιού είναι σχεδόν γραμμική, με μέγιστο και ελάχιστο τους μήνες που αναφέρθηκαν, χωρίς όμως να παρατηρούνται μεγάλες διαφορές. Στην πόλη της Λευκάδας, στις περιοχές κοντά σε αυτή και στις παραθαλάσσιες περιοχές του νησιού ο αέρας είναι πολύ υγρός, ενώ στις περιοχές μεγαλύτερου υψόμετρου είναι σαφώς ξηρότερος.

- και τέλος, οι επικρατέστεροι άνεμοι που πνέουν ετήσια στο νησί είναι οι βορειοδυτικοί, οι οποίοι πνέουν από το Μαΐο με μικρή ένταση και συχνότητα, ενώ από τα μέσα Ιουλίου ως τα μέσα Σεπτεμβρίου η ένταση και η συχνότητά τους αυξάνεται. Τους υπόλοιπους μήνες πνέουν νοτιοανατολικοί άνεμοι.

Σημειώνεται ότι ο Μετεωρολογικός Σταθμός Λευκάδας βρίσκεται στην πόλη της Λευκάδας και κατά συνέπεια σε χαμηλό υψόμετρο, οπότε το κλίμα των περιοχών με υψηλό υψόμετρο ενδέχεται να αποκλίνει.

3.5 Ανθρωπογενές Περιβάλλον

3.5.1 Δημογραφικά στοιχεία

Ο πληθυσμός της Περιφέρειας Ιονίων Νήσων ακολουθεί τις πληθυσμιακές εξελίξεις ολόκληρης της χώρας. Σύμφωνα με την ΕΛ.ΣΤΑΤ., κατά το χρονικό διάστημα 1991-2001 παρατηρείται αύξηση της τάξεως του 10,65%, ενώ το διάστημα 2001-2011 καταγράφεται μείωση, η οποία βρίσκεται κοντά στο 1%.

Ο μόνιμος πληθυσμός της Περιφέρειας Ιονίων Νήσων για το 2011 ανέρχεται σε 207.855 και αντιστοιχεί στο 1,9% του συνολικού πληθυσμού της χώρας. Η πυκνότητα του πληθυσμού από 90,86 κατοίκους ανά τ.χλμ. το 2001, μειώθηκε σε 90,10 κατοίκους το 2011, ως αποτέλεσμα της μείωσης του πληθυσμού (Πίνακας 3.1).

Η Περιφερειακή Ενότητα Λευκάδας συγκεντρώνει το 11.5% του συνολικού πληθυσμού της Περιφέρειας Ιονίων Νήσων. Την τελευταία δεκαετία, η Περιφερειακή Ενότητα Λευκάδας, σε αντίθεση με την πτωτική πορεία της χώρας αλλά και της Περιφέρειας Ιονίων Νήσων, παρουσιάζει αύξηση στον πληθυσμό της και κατά συνέπεια, στον αριθμό των κατοίκων της ανά τ.χλμ..

	Μόνιμος Πληθυσμός 2001	Πυκνότητα Μόνιμου Πληθυσμού (κάτοικοι ανά τ.χλμ.) (2001)	Μόνιμος Πληθυσμός 2011	Πυκνότητα Μόνιμου Πληθυσμού (κάτοικοι ανά τ.χλμ.) (2011)
Σύνολο χώρας	10.934.097	82,86	10.815.197	81,96
Περιφέρεια Ιονίων Νήσων	209.608	90,86	207.855	90,10
Περιφερειακή Ενότητα Λευκάδας	21.888	61,5	23.693	66,57

Πίνακας 3.1: Διαχρονική εξέλιξη μόνιμου πληθυσμού
Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΕΛ.ΣΤΑΤ. (2001, 2011)

Δημοτική Ενότητα	Μόνιμος Πληθυσμός 2001	Μόνιμος Πληθυσμός 2011	Μεταβολή (%)
Λευκάδας	11.094	13.490	21,59
Ελλομένου	3.215	3.570	11,04
Απολλωνίων	3.065	2.768	-9,69
Καρυάς	1.254	871	-30,54
Σφακιωτών	1.667	1.377	-17,39
Καλάμου	510	496	-2,74
Καστού	89	80	-10,11
Σύνολο	20.894	22.652	8,41

Πίνακας 3.2: Μόνιμος πληθυσμός ανά δημοτική ενότητα του Δήμου Λευκάδας
Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΕΛ.ΣΤΑΤ. (2001, 2011)

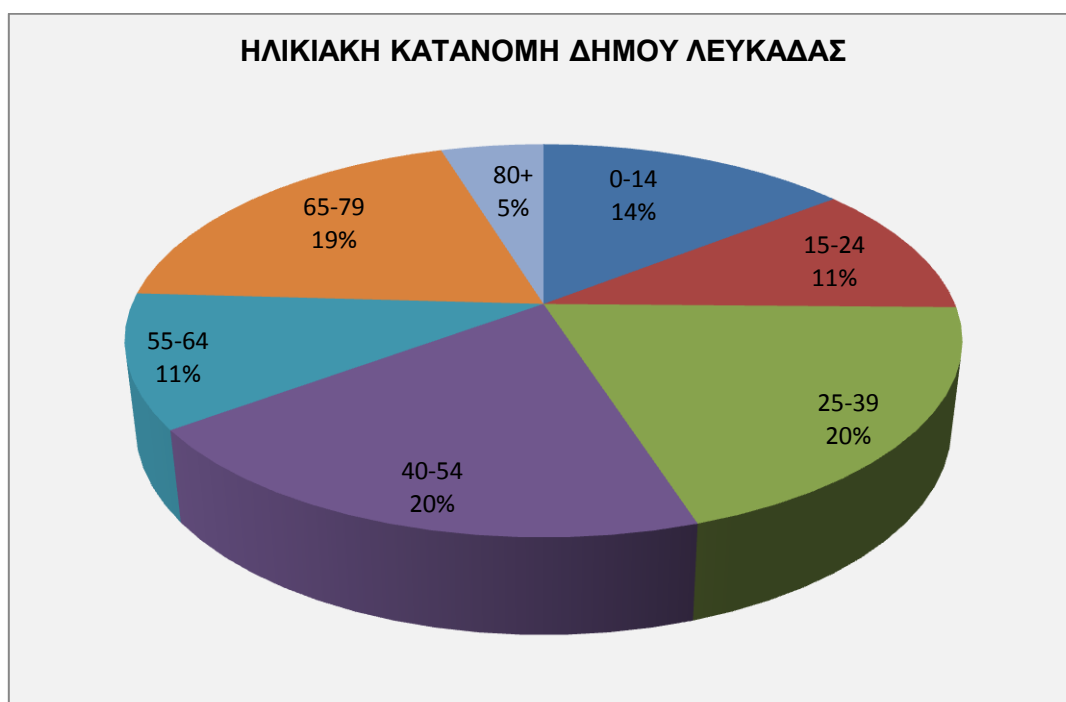
Μετά την εφαρμογή του Προγράμματος «Καλλικράτης», ο δήμος Λευκάδας αριθμεί 22.652 κατοίκους, σύμφωνα με την απογραφή του 2011 (ΕΛ.ΣΤΑΤ., 2011). Για συγκριτικούς λόγους, στον Πίνακα 3.2 εκτός των στοιχείων της απογραφής του 2011 για τον πληθυσμό του νησιού ανά δημοτική ενότητα, παρατίθενται και τα αντίστοιχα στοιχεία της απογραφής του 2001 (ΕΣΥΕ, 2001).

Την τελευταία δεκαετία παρατηρείται ότι ο πληθυσμός του νησιού έχει αυξηθεί, γεγονός που αποδίδεται τόσο στη φυσική εξέλιξη του πληθυσμού όσο και στην εισροή

μεταναστών. Στο δήμο, το ποσοστό των αλλοδαπών επί του μόνιμου πληθυσμού ανέρχεται στο 8% (ΕΣΥΕ 2001)⁸.

Απο τον Πίνακα 3.2 προκύπτει μια μικρή μεταβολή της τάξης του 8,5% περίπου μεταξύ των δύο απογραφών, κυρίως λόγω αύξησης του πληθυσμού στη δημοτική ενότητα Λευκάδας. Επίσης παρατηρείται μια τάση που κυριαρχεί σε ολόκληρη τη χώρα, δηλαδή η συγκέντρωση του πληθυσμού στην πρωτεύουσα του δήμου και σε περιοχές κοντά σε αυτή (Δ.Ε. Ελλομένου) και η ερήμωση των απομακρυσμένων, αλλά και ορεινών περιοχών (Δ.Ε. Απολλωνίων, Καρυάς, Σφακιωτών).

Η ηλικιακή κατανομή του πληθυσμού του δήμου Λευκάδας κατα την απογραφή του 2001 παρουσιάζεται στο Διάγραμμα 3.3. Σε αυτό παρατηρείται ότι, μεγάλο ποσοστό καταλαμβάνουν οι ηλικίες 25-39 και 40-54, οι οποίες, αποτελούν και τις «παραγωγικές ηλικίες», ενώ σημαντικό είναι και το ποσοστό των ηλικιών άνω των 65.

*Διάγραμμα 3.3: Ηλικιακή κατανομή πληθυσμού Δήμου Λευκάδας
Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ (2001)*

Η εξέλιξη των ηλικιακών ομάδων στη Λευκάδα είναι ανησυχητική. Τα στοιχεία εμφανίζουν μία αρνητική εικόνα των ηλικιακών δεδομένων, παρά τη βελτίωση της συμμετοχής του «παραγωγικού πληθυσμού», που οφείλεται κυρίως στην αυξημένη συγκριτικά εισροή μεταναστών παραγωγικών ηλικιών.

Οι κατά ομάδες ηλικιών ανάλυση των δημογραφικών δεδομένων του δήμου Λευκάδας εμφανίζει ποσοστό περίπου 25% στον πληθυσμό άνω των 60 ετών, έναντι 17% για τη χώρα και «παραγωγικού πληθυσμού» περίπου 50% έναντι 68% για τη χώρα. Παρόλα αυτά, ενθαρρυντικό είναι το ποσοστό του «παιδικού/νεανικού» πληθυσμού, που ανέρχεται στο 25% για το δήμο έναντι 15% για τη χώρα.

⁸ <http://www.lefkada.gr/pages.asp?pageid=75&langid=1>

Τέλος, σύμφωνα με την απογραφή του 2001, η κατανομή ανά φύλο στο δήμο Λευκάδας είναι περίπου ίση, παρατηρείται ελάχιστη αριθμητική υπεροχή των ανδρικού φύλου έναντι του γυναικείου (Πίνακας 3.3).

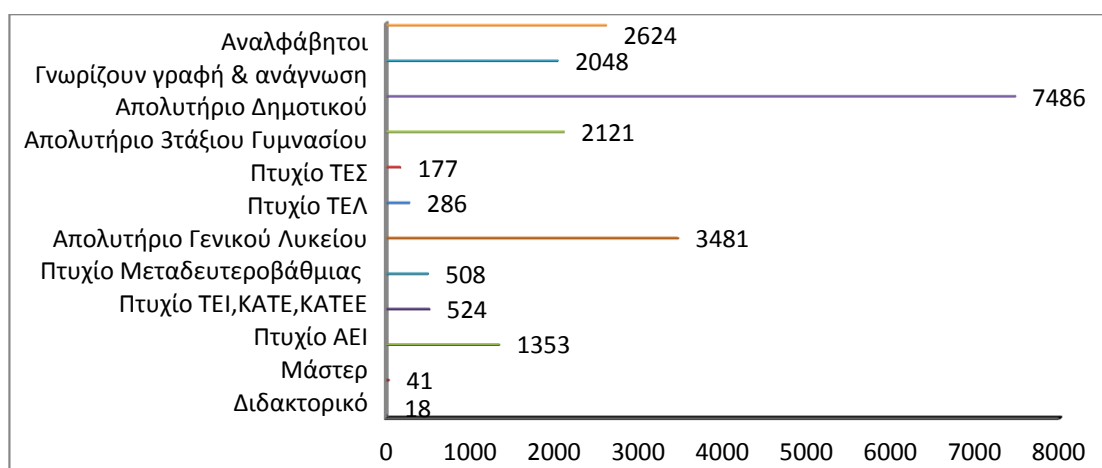
Δήμος	Άρρενες	Θήλειες
Λευκάδας	11.025	10.389

Πίνακας 3.3: Κατανομή πληθυσμού ανα φύλο Δήμου Λευκάδας

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ (2001)

3.5.2 Μορφωτικό επίπεδο

Στην ενότητα αυτή παρουσιάζεται το μορφωτικό επίπεδο του πληθυσμού, σύμφωνα με την απογραφή του 2001 της ΕΣΥΕ.

Διάγραμμα 3.4: Μορφωτικό επίπεδο πληθυσμού Δήμου Λευκάδας

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ (2001)

Από τα στοιχεία του Διαγράμματος 3.4 παρατηρείται ότι το μεγαλύτερο ποσοστό του πληθυσμού έχει επιλέξει να μη συνεχίσει στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, είτε επειδή έχει διαλέξει να ασχοληθεί με τον πρωτογενή τομέα, που αποτελούσε μέχρι την προηγούμενη δεκαετία σημαντικό τμήμα της οικονομίας του νησιού, είτε επειδή έχει διαλέξει κάποιο επάγγελμα τεχνίτη ή τεχνικού. Επίσης, αρκετοί είναι αυτοί που επιλέγουν να ασχοληθούν με τον τουριστικό τομέα. Κλείνοντας, δεν περνάει απαρατήρητο το ποσοστό των αναλφάβητων στο οποίο, κατά βάση, εντάσσονται άτομα μεγάλης ηλικίας των ορεινών δημοτικών ενοτήτων του νησιού.

3.5.3 Κοινωνικός εξοπλισμός

Εκπαίδευση

Στο δήμο, σύμφωνα με την απογραφή του 2001, υπάρχουν είκοσι ένα δημόσια νηπιαγωγεία, ενώ ο αριθμός των δημοτικών σχολείων ανέρχεται σε δώδεκα. Παράλληλα, λειτουργούν έξι Γυμνάσια (το ένα Μουσικό), τρία Λύκεια, δύο Λυκειακές Τάξεις (η μία Μουσική), ένα Επαγγελματικό Λύκειο, μία Επαγγελματική Σχολή και ένα Εργαστήριο Ειδικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης (Ε.Ε.Ε.Ε.Κ.).

Τέλος, στην περιοχή λειτουργεί ένα τμήμα του ΤΕΙ Ιονίων Νήσων, το Τμήμα Εφαρμογών Πληροφορικής στη Διοίκηση και την Οικονομία⁹.

Πρόνοια

Οι ανάγκες του πληθυσμού σε ιατρική περίθαλψη καλύπτονται κατά κύριο λόγο από το Γενικό Νοσοκομείο Λευκάδας. Το Γ.Ν.Λ. αποτελείται από δεκαεπτά ιατρικά και νοσηλευτικά τμήματα, εκ των οποίων τα τέσσερα εργαστηριακά, ενώ διαθέτει και Μονάδα Τεχνητού Νεφρού. Τις ανάγκες των κατοίκων και των επισκεπτών του νησιού καλύπτουν δεκαεννέα εξωτερικά ιατρεία.

Στο Γ.Ν.Λ. υπάγεται το Κέντρο Υγείας Βασιλικής, το οποίο βρίσκεται στη δημοτική ενότητα Απολλωνίων και εξυπηρετεί το νότιο τμήμα του νησιού και τις γύρω περιοχές. Παρέχει υπηρεσίες πρωτοβάθμιας περίθαλψης, μετανοσοκομειακής νοσηλείας, πρώτων βοηθειών, διακομιδής ασθενών κ.λπ. Διαθέτει τέσσερα ιατρεία (Παθολογικό, Οδοντιατρικό, Χειρουργικό, Διαβητολογικό) και δύο εργαστήρια (Ακτινοδιαγνωστικό Μικροβιολογικό), ενώ επισκέπτες γιατροί πραγματοποιούν περιοδικά παιδιατρικές και ορθοπεδικές εξετάσεις.

Επίσης, σε κάθε οικισμό του νησιού υπάρχουν Περιφερειακά Ιατρεία που λειτουργούν συγκεκριμένες μέρες και ώρες και οι υπηρεσίες που παρέχονται περιλαμβάνουν εξετάσεις, συνταγογραφήσεις και παραπομπές.

Μέσω της Κοινοφελούς Επιχείρησης ΔΕΠΟΚΑΛ, ο δήμος Λευκάδας έχει υλοποιήσει σειρά αναπτυξιακών και άλλων προγραμμάτων, με στόχο την παροχή κοινωνικών υπηρεσιών προς τους δημότες. Μεταξύ των δράσεων αυτών περιλαμβάνονται προγράμματα όπως:

- η Μονάδα Κοινωνικής Μέριμνας για ηλικιωμένους και ανήμπορα άτομα,
- το «Βοήθεια στο Σπίτι» για ΑμΕΑ και άλλα μη αυτοεξυπηρετούμενα άτομα,
- το Κέντρο Δημιουργικής Απασχόλησης Παιδιών με Αναπηρίες (ΚΔΑΠ-ΜΕΑ).

Επιπρόσθετα, ο δήμος στηρίζει τη συνεργασία με το Κέντρο Πρόληψης Λευκάδας του ΟΚΑΝΑ για την πρόληψη και καταπολέμηση της μάστιγας των ναρκωτικών¹⁰.

3.5.4 Απασχόληση- Ανεργία

Το δυσμένες κλίμα που επικρατεί στην οικονομία τόσο σε παγκόσμιο όσο και σε εθνικό επίπεδο έχει επηρεάσει και την Περιφέρεια Ιονίων Νήσων, η οποία διαχρονικά αποτελούσε μία από τις περιφέρειες της χώρας με σχετικά χαμηλά ποσοστά ανεργίας. Αξίζει να αναφερθεί πως το έτος 2009 η ανεργία έφτασε στο 14,8%, ποσοστό διπλάσιο σε σχέση με αυτό του 2008, κατατάσσοντας την περιφέρεια στη δεύτερη χειρότερη θέση ανάμεσα στις περιφέρειες της χώρας.

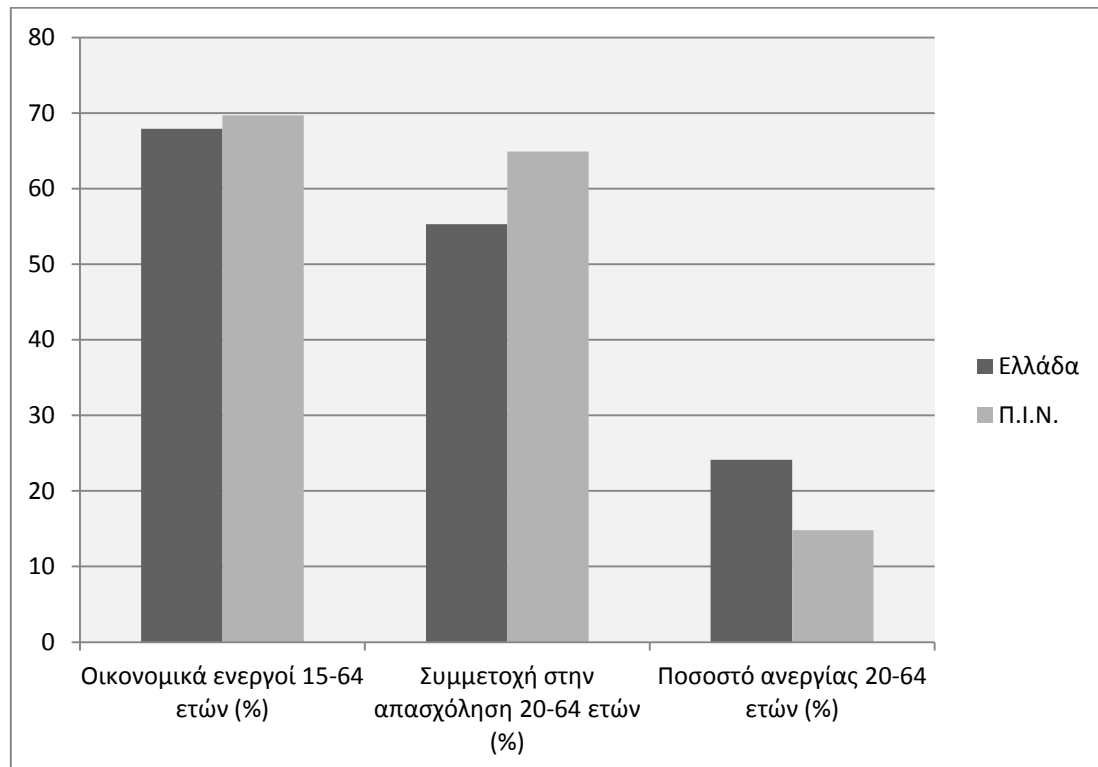
Το έτος 2012, η θέση της Περιφέρειας Ιονίων Νήσων βελτιώθηκε, έχοντας το μικρότερο ποσοστό ανεργίας από όλες τις περιφέρειες της Ελλάδας. Παρόλο που το ποσοστό της ανεργίας κυμάνθηκε στα ίδια επίπεδα με αυτό του 2009, η συνεχής αύξηση του

⁹ <http://www.lefkada.gr/pages.asp?pageid=75&langid=1>

¹⁰ <http://www.lefkada.gov.gr/LinkClick.aspx?fileticket=xKoW1xr1uLU%3D&tabid=661>

ποσοστού ανεργίας στην υπόλοιπη χώρα ήταν ουσιαστικά ο λόγος που έλαβε τη συγκεκριμένη θέση.

Το ποσοστό του παραγωγικού πληθυσμού στο σύνολο του πληθυσμού της περιφέρειας την τελευταία δεκαετία βρίσκεται σταθερά πάνω από το μέσο όρο της χώρας και χαρακτηρίζεται από μεγάλο αριθμό αυτοαπασχολούμενων (Διάγραμμα 3.5). Συγκεκριμένα, το δεύτερο τρίμηνο του 2011 αποτελούν το 41,12% της απασχόλησης, έναντι 30,75% της χώρας. Ο απασχολούμενος πληθυσμός στην Περιφέρεια το 2010 υπολογίζεται σε 89.500 άτομα, που αντιστοιχούν στο 2% των απασχολουμένων της χώρας¹¹.

Διάγραμμα 3.5: Συγκριτικοί δείκτες απασχόλησης και ανεργίας της Περιφέρειας Ιονίων Νήσων σε σχέση με τη χώρα

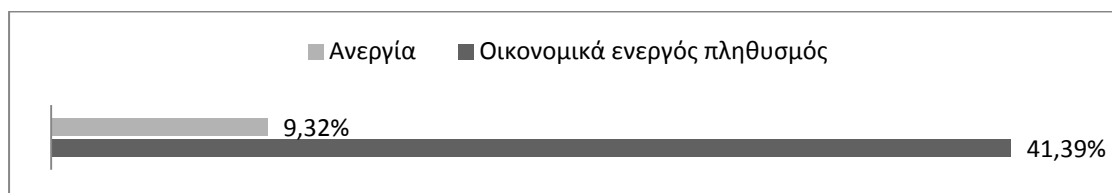
Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων Eurostat (2012)

Σε γενικές γραμμές, η Περιφέρεια Ιονίων Νήσων ακολουθεί τις τάσεις της οικονομικής ύφεσης των υπόλοιπων περιφερειών της Ελλάδας, λόγω όμως της έμφασης της οικονομικής δραστηριότητας στον τριτογενή τομέα και ειδικότερα στον κλάδο του τουρισμού, που προσφέρει ευκαιρίες απασχόλησης κυρίως κατά τη θερινή περίοδο, η αγορά εργασίας έχει επηρεαστεί σε μικρότερο βαθμό απ' ό,τι στην υπόλοιπη χώρα.

Το νησί της Λευκάδας, ανέκαθεν, κατέγραφε ποσοστά ανεργίας σε χαμηλά, σχετικά, επίπεδα. Σύμφωνα με την Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία το έτος 2001, ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός του νησιού ανέρχεται σε 7.867 άτομα και η ανεργία κυμαίνεται περίπου στο 9% (Διάγραμμα 3.6). Τα χαμηλά ποσοστά ανεργίας οφείλονται σε διάφορους παράγοντες όπως, οι μικρές οικογενειακές εκμεταλλεύσεις, η κυρίαρχη

¹¹ <http://www.peponia.gr>

θέση του τουρισμού παρά τον εποχικό του χαρακτήρα και η έντονη κατασκευαστική δραστηριότητα κατά την τελευταία δεκαετία.

Διάγραμμα 3.6: Απασχόληση και ανεργία του πληθυσμού Δήμου Λευκάδας
Πηγή: Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία (2001)

Ο πρώην καποδιστριακός νομός Λευκάδας, σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΣΥΕ για το 2001, εμφανίζει σημαντική άνοδο του ποσοστού των εργαζομένων στον τριτογενή τομέα, γεγονός που οφείλεται κυρίως στην αύξηση της απασχόλησης στον τομέα του τουρισμού. Η απασχόληση στον πρωτογενή τομέα παρουσιάζει πτωτική πορεία με ποσοστό 20,5% το 2001, ποσοστό μεγαλύτερο συγκριτικά με το αντίστοιχο ποσοστό πτώσης του πρωτογενούς τομέα της Περιφέρειας Ιονίων Νήσων και της χώρας. Τέλος, ο δευτερογενής τομέας κατέχει την τρίτη θέση και στηρίζεται περισσότερο στις κατασκευές παρά στη μεταποίηση.

Την τελευταία πενταετία, το νησί ακολούθησε την ίδια πορεία με αυτή της Περιφέρειας Ιονίων Νήσων και της επικράτειας, με το ποσοστό ανεργίας να ακολουθεί αυξητική πορεία, φθάνοντας το 15,5%.

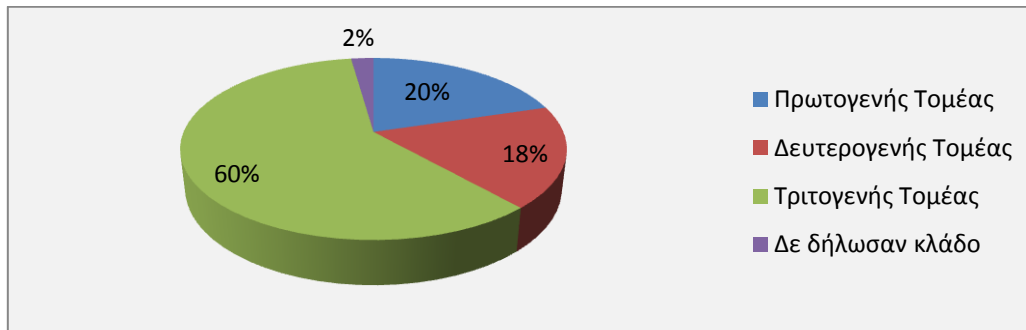
3.5.5 Παραγωγικοί τομείς

Η Περιφέρεια Ιονίων Νήσων παράγει το 1.8% του συνολικού Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (Α.Ε.Π.) της χώρας (ΕΣΥΕ, 2001). Το μέσο κατά κεφαλήν Α.Ε.Π. της περιφέρειας αντιστοιχεί στο 92% του κατά κεφαλήν Α.Ε.Π. της χώρας. Όσον αφορά στην Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία (Α.Π.Α.), η Περιφέρεια Ιονίων Νήσων συμβάλει σε ποσοστό 2,1% στη διαμόρφωση της εθνικής Α.Π.Α.. Αναφέρεται ότι για το έτος 2005, σε επίπεδο περιφέρειας, η Α.Π.Α. παράγεται σε μεγάλο βαθμό από τον τριτογενή τομέα, που συμβάλει κατά 83,1% στην Α.Π.Α. της Περιφέρειας Ιονίων Νήσων. Για το έτος 2010, η συμβολή του τριτογενή τομέα αυξάνεται στο 89%.

Ο δήμος Λευκάδας, με βάση τα στοιχεία της απογραφής του 2001, εμφανίζει το μικρότερο κατά κεφαλήν εισόδημα της Περιφέρειας Ιονίων Νήσων και χαμηλότερο του μέσου όρου της χώρας, το οποίο ανέρχεται στα 12.308 ευρώ. Το κατά κεφαλήν Α.Ε.Π. του νησιού για το 2010 έφθασε στα 16.846 ευρώ έναντι 17.189 ευρώ για την Περιφέρεια Ιονίων Νήσων. Παρατηρείται ότι το κατά κεφαλήν Α.Ε.Π. υπολείπεται αυτού της περιφέρειας αλλά, εξετάζοντας τα στοιχεία της τελευταίας τριετίας, ενώ το κατά κεφαλήν Α.Ε.Π. της περιφέρειας μειώνεται, αυτό του νησιού παρουσιάζει αύξηση.

Η συμβολή του νησιού στην Α.Π.Α. της Περιφέρειας Ιονίων Νήσων για το 2010 είναι 2% από τον πρωτογενή τομέα, 11,7% από το δευτερογενή τομέα και 86,3% από τον τριτογενή τομέα. Συγκριτικά με τα στοιχεία του 2009, ο πρωτογενής και δευτερογενής τομέας παρουσιάζουν μείωση 36.4% και 30.6% αντίστοιχα, ενώ η συμβολή του τριτογενούς τομέα αυξάνεται κατά 8%.

Συμπεραίνεται ότι, ο πρωτογενής τομέας, που αποτελούσε για δεκαετίες πηγή απασχόλησης και εισοδήματος για την τοπική κοινωνία, συρρικνώνεται. Πτωτική πορεία ακολουθεί και ο δευτερογενής τομέας, αν και ποτέ δεν κατείχε μεγάλο μερίδιο στην οικονομία του νησιού. Η τοπική οικονομία, πλέον, στηρίζεται κατά βάση στον τριτογενή τομέα (Διάγραμμα 3.7).

Διάγραμμα 3.7: Οικονομική δραστηριότητα Δήμου Λευκάδας
Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ (2001)

Πρωτογενής τομέας

Η ορεινή διαμόρφωση του νησιού, η ανεπάρκεια των υδατικών πόρων, η έλλειψη έργων υποδομής, ο έντονος κατακερματισμός της αγροτικής γης και ο προσανατολισμός των κατοίκων σε άλλες, πιο προσοδοφόρες ασχολίες, όπως ο τουρισμός, έχουν οδηγήσει σήμερα τον πρωτογενή τομέα να συμμετέχει με μικρότερο ποσοστό από ποτέ στην οικονομία της περιοχής. Στους παραπάνω ανασταλτικούς παράγοντες προστίθεται και η γήρανση του αγροτικού πληθυσμού, του οποίου η ανανέωση καθίσταται ολοένα και περισσότερο προβληματική.

Γεωργία

Οι καλλιεργούμενες εκτάσεις του νησιού καταλαμβάνουν 126.733 στρέμματα και αντιστοιχούν στο 41.9% της συνολικής του επιφάνειας (ΕΣΥΕ, 2001). Το 2005, παρουσιάζουν μείωση 1.5% συγκριτικά με τα στοιχεία που αφορούν στο 2001.

Από τα 126.733 στρέμματα, τα 83.859 στρέμματα είναι ελαιώνες, τα 15.152 στρέμματα είναι αροτραίες καλλιέργειες, τα 7.454 στρέμματα είναι αμπελώνες, τα 1.409 στρέμματα καλύπτονται από κηπευτικά και τέλος, σε πολύ μικρή έκταση στις ανατολικές και νότιες πεδινές εκτάσεις του νησιού υπάρχουν λιγιστές καλλιέργειες εσπεριδοειδών.

Οι αρδευόμενες εκτάσεις υπολογίζονται στο 5.4% της καλλιεργούμενης γης (6.867 στρέμματα για το 2001). Το 56.1% των αρδευόμενων εκτάσεων του νησιού βρίσκονται στη δημοτική ενότητα Απολλωνίων, ακολουθεί η δημοτική ενότητα Ελλομένου με ποσοστό 21.8% και στη συνέχεια, η δημοτική ενότητα Λευκάδας με 16%.

Στο 68.2% των καλλιεργούμενων εκτάσεων, κυρίως στις πεδινές και ημιορεινές περιοχές του νησιού, καλλιεργούνται ελαιόδενδρα αποκλειστικά για την παραγωγή ελαιόλαδου. Στους ελαιώνες συναντάται, μια ποικιλία ελιάς που ονομάζεται Ασπροληά

και απαντάται μόνο στο νησί της Λευκάδας. Η παραγωγή ελαιόλαδου τα τελευταία χρόνια μειώνεται συνεχώς, ενώ η ετήσια παραγωγή κυμαίνεται από 500-1500 τόνους.

Οι αροτραίες καλλιέργειες του νησιού έχουν μειωθεί κατά 56% στο χρονικό διάστημα 2001-2005. Από τα παράγωγα ξεχωρίζουν τα λαθούρια και οι φακές, οι οποίες καλλιεργούνται στο οροπέδιο της Εγκλούβης, στη δημοτική ενότητα Καρυάς.

Στη Λευκάδα τα αμπέλια καλλιεργούνται στις ημιορεινές περιοχές και καταλαμβάνουν το 5.4% της γεωργικής γης. Και στην περίπτωση αυτή, για το διάστημα 2001-2005, η παραγωγή βαίνει μειούμενη, εμφανίζοντας 32% μείωση στην παραγωγή μούστου και 90.8% μείωση στην παραγωγή επιτραπέζιων σταφυλιών. Στο νησί συναντώνται ποικιλίες σταφυλιών που δεν υπάρχουν σε άλλο μέρος της Ελλάδας, όπως η λευκή βαρδέα και η ερυθρή βερτζαμί. Οι οίνοι της Λευκάδας που προέρχονται από τις παραπάνω ποικιλίες έχουν χαρακτηριστεί ως προϊόντα Προστατευμένης Γεωγραφικής Ένδειξης (ΠΓΕ).

Κύριο χαρακτηριστικό της περιοχής μελέτης είναι ότι οι ζώνες γεωργικής γης υψηλής παραγωγικότητας βρίσκονται κοντά στους οικισμούς με έντονη τουριστική δραστηριότητα (Λευκάδα, Βασιλική, Νυδρί).

Σύμφωνα με τα στοιχεία της Ένωσης Αγροτικών Συνεταιρισμών Λευκάδας, ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός σε αγροτικά νοικοκυριά είναι 3.500, εκ των οποίων τα 2.000 νοικοκυριά έχουν κύριο εισόδημα μόνο από τον αγροτικό τομέα.

Κτηνοτροφία

Η κτηνοτροφία του νησιού ουδέποτε αποτέλεσε σημαντικό παράγοντα της τοπικής οικονομικής δομής, αφού το μεγαλύτερο τμήμα των εκτάσεων καταλαμβάνεται από μόνιμες και άλλες καλλιέργειες, ενώ οι βοσκότοποι είναι υποβαθμισμένοι τόσο από άποψη μορφολογίας όσο και διατροφικής αξίας για τα ζώα. Στην καταγραφή του 2001 συγκριτικά με αυτή του 1991, η Λευκάδα παρουσιάζει μείωση του ζωϊκού κεφαλαίου κατά 10%.

Παρατηρείται ωστόσο, αύξηση στον τομέα της μελισσοκομίας, την οποία ευνοεί η ύπαρξη ιδανικής βλάστησης για την παραγωγή θυμαρίσιου μελιού άριστης ποιότητας. Το 1991, οι κυψέλες ανερχόταν στις 3.182, ενώ το 2001 ο αριθμός τους έφτασε στις 4.193, σημειώνοντας αύξηση 32%. Από αυτές, το 45% βρίσκονται στη δημοτική ενότητα Απολλωνίων, το 38% στη δημοτική ενότητα Λευκάδας, το 9.8% στη δημοτική ενότητα Σφακιωτών και το 7.2% στη δημοτική ενότητα Ελλομένου.

Αλιεία

Η ευρύτερη θαλάσσια περιοχή της Λευκάδας είναι κατάλληλη για την ανάπτυξη της αλιείας. Δυστυχώς όμως ο κλάδος της αλιείας φαίνεται να συρρικνώνεται χρόνο με το χρόνο και οι απασχολούμενοι σε αυτόν να στρέφονται προς τον τριτογενή τομέα.

Ο αριθμός των αλιευτικών σκαφών είναι 562, σύμφωνα με την ΕΣΥΕ για το 1991, ενώ το 2007 μειώθηκαν κατά 36%. Πρόκειται για «γερασμένο» στόλο, καθώς η μέση ηλικία

του είναι 26,86 έτη. Για το 2007, η συνολική ισχύς του αλιευτικού στόλου είναι 9.508 hp και το μέσο μήκος των σκαφών 7.31 μέτρα.

Υδατοκαλλιέργειες

Στο νησί υπάρχουν μεγάλες εγκοιλώσεις για εντατική ιχθυοκαλλιέργεια μικρής ή μεσαίας κλίμακας. Στο βορειοανατολικό τμήμα του νησιού, κοντά στην πόλη της Λευκάδας, συναντώνται τέσσερα διβάρια. Τα διβάρια θα μπορούσαν να χαρακτηρισθούν ως «φυσικά ιχθυοτροφεία», τα ψάρια τρέφονται και μεγαλώνουν με φυσικό τρόπο και η εξαλίευσή τους γίνεται με παραδοσιακά μέσα. Από τα αλιευτικά προϊόντα ξεχωρίζει το αυγοτάραχο. Τα τελευταία δέκα χρόνια η μέση ετήσια παραγωγή υπολογίζεται στους 25 τόνους.

Η ανθρώπινη παρέμβαση στα διβάρια είναι ελάχιστη, απόλυτα ισορροπημένη, με ήπιο τρόπο και με σεβασμό προς το περιβάλλον, μιας και τα διβάρια χωροθετούνται στο δυτικό τμήμα της λιμνοθάλασσας Στενών Λευκάδας, η οποία έχει χαρακτηριστεί προστατευόμενη περιοχή, με ιδιαίτερη οικολογική σημασία.

Στο δήμο Λευκάδας λειτουργούν δύο ακόμη πάρκα εκτροφής θαλάσσιων ιχθύων, επιφάνειας 25 και 15 στρεμμάτων, συνολικής δυναμικότητας 460 τόνων στη θέση «Βαθύ Λιμιόνι» του Καλάμου.

Δευτερογενής τομέας

Ο δευτερογενής τομέας συμβάλλει στην οικονομία του τόπου με 18% και κατέχει την τρίτη θέση μεταξύ των παραγωγικών τομέων. Παρατηρείται ότι από πλευράς απασχόλησης και ανταγωνιστικότητας βρίσκεται σε χαμηλά επίπεδα, ενώ καλύπτει μικρό ποσοστό απασχόλησης.

Οι μονάδες του δευτερογενούς τομέα χωρίζονται κατά κύριο λόγο σε δύο ομάδες:

- της επεξεργασίας, μεταποίησης, τυποποίησης και συσκευασίας προϊόντων του πρωτογενούς τομέα, και
- της παραγωγής οικοδομικών υλικών ή γενικότερα μονάδων που έχουν σχέση με την οικοδομική δραστηριότητα.

Τα ελαιοτριβεία καλύπτουν το μεγαλύτερο ποσοστό της πρώτης ομάδας, ενώ υπάρχουν και κάποια οινοποιεία και εμφιαλωτήρια κρασιού. Στη δεύτερη κατηγορία συναντώνται μονάδες παραγωγής αμμοχάλικου και έτοιμου σκυροδέματος, καθώς και άλλες μονάδες που εμπλέκονται στην παραγωγή οικοδομικών υλικών.

Σχετικά αξιόλογη μεταποιητική δραστηριότητα εμφανίζει ο οινοποιητικός τομέας και η ελαιουργία. Οι μονάδες βρίσκονται, κατά βάση, στις ορεινές δημοτικές ενότητες του νησιού.

Στη Λευκάδα δραστηριοποιείται η Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών Λευκάδας, που ιδρύθηκε το 1915 με την επωνυμία «ΤΑΟΛ» και προσφέρει προϊόντα αποκλειστικά από τη Λευκάδα, όπως λευκά, κόκκινα κρασιά και ελαιόλαδο¹².

Στο δήμο λειτουργούν έντεκα ελαιτριβεία. Στη δημοτική ενότητα Απολλωνίων συναντώνται τα περισσότερα από αυτά, δύο στην τοπική κοινότητα Αγίου Πέτρου, ένα στην τοπική κοινότητα Κοντάραινας, ένα στην τοπική κοινότητα Σύβρου και ένα στην τοπική κοινότητα Βουρνικών. Τα υπόλοιπα έξι μοιράζονται στη δημοτική ενότητα Σφακιωτών, στη δημοτική ενότητα Ελλομένου, στη δημοτική ενότητα Καρυάς και στη δημοτική ενότητα Λευκάδας. Τα άτομα που απασχολούνται σε αυτά είναι περίπου 50.

Στο νησί, εκτός του ΤΑΟΛ, υπάρχουν πέντε οινοποιητικές μονάδες. Δύο από αυτές βρίσκονται στη δημοτική ενότητα Ελλομένου, δύο στη δημοτική ενότητα Καρυάς και μία στη δημοτική ενότητα Λευκάδας. Πρόκειται για μικρές μονάδες και απασχολούν γύρω στα 20 άτομα συνολικά.

Στην περιοχή υπάρχουν αλλαντοποιίες που παράγουν και τυποποιούν το γνωστό σαλάμι αέρος. Το μικροκλίμα του νησιού είναι αυτό που βοηθά στην ωρίμανση του γνωστού αλλαντικού και ο λόγος που διαφέρει από τα υπόλοιπα του είδους. Το σαλάμι Λευκάδας έχει καθιερωθεί πλέον ως ένα βιοτεχνικό προϊόν διεθνούς φήμης. Οι τέσσερις μονάδες αλλαντοποιίας βρίσκονται στη δημοτική ενότητα Λευκάδας και απασχολούν περίπου 20 άτομα.

Επίσης, υπάρχουν αρκετές οικοτεχνίες που παρασκευάζουν τοπικά παραδοσιακά προϊόντα, όπως παστέλια και μαντολάτα, σουμάδα, λικέρ ροζολί και λαδόπιτα. Μικρό αλλά όχι ασήμαντο μερίδιο στην οικονομία του νησιού κατείχαν τα τοπικά χειροτεχνήματα, όπως το καρσάνικο κέντημα, όπου η τεχνική που χρησιμοποιείται δεν απαντάται σε άλλο μέρος της Ελλάδας. Τα τελευταία χρόνια όμως η παραγωγή έχει μειωθεί δραματικά, όπως και τα άτομα που ασχολούνται με αυτού του είδους τη χειροτεχνία.

Στο νησί εντοπίζονται ορισμένες μεταποιητικές μονάδες που ασχολούνται με τον τομέα του θαλάσσιου τουρισμού, όπως τα ναυπηγοξυλουργεία στη δημοτική ενότητα Ελλομένου, εγκαταστάσεις αποθήκευσης και τροφοδοσίας υγρών καυσίμων και συνεργεία επισκευής μηχανών θαλάσσης στη δημοτική ενότητα Ελλομένου και Λευκάδας.

Σύμφωνα με την απογραφή του 2001, στο νησί δεν υπάρχουν ορυχεία, υπάρχει όμως ένα λατομείο. Από επιτόπια έρευνα διαπιστώθηκε ότι λειτουργούν σε όλες τις δημοτικές ενότητες παράνομα λατομεία. Το νησί διαθέτει δύο εταιρείες παραγωγής αμμοχάλικου και έτοιμου σκυροδέματος, η μία εκ των οποίων βρίσκεται στη δημοτική ενότητα Ελλομένου, ενώ η δεύτερη έχει έδρα στην πόλη του νησιού, αλλά οι εγκαταστάσεις της χωροθετούνται σε γειτονική περιοχή της Αιτωλοακαρνανίας.

Τις δύο τελευταίες δεκαετίες το νησί παρουσιάζει σημαντική αύξηση της οικοδομικής δραστηριότητας, που φθάνει σε ποσοστό περίπου 130%. Συμπερασματικά, είναι ο μόνος κλάδος του δευτερογενούς τομέα που παρουσιάζει εντυπωσιακή αύξηση, η οποία οφείλεται κυρίως στην ανάπτυξη του τουρισμού.

¹² <http://www.lefkada.gov.gr/LinkClick.aspx?fileticket=wcVhQcrTouA%3D&tabid=36>

Τριτογενής τομέας

Ο τριτογενής τομέας, σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία, παρουσιάζει διαχρονικά σημαντική αύξηση και καταλαμβάνει μερίδιο 60% της τοπικής οικονομίας. Παράγει πάνω από το μισό του ΑΕΠ στη Λευκάδα, αποτελώντας τη σημαντικότερη πηγή εσόδων. Ο δήμος της Λευκάδας μετασηματίστηκε από μία παραδοσιακή αγροτική οικονομία σε μία οικονομία υπηρεσιών, όπου κυριαρχεί ο τουρισμός.

Οι επιχειρήσεις του τριτογενούς τομέα που δραστηριοποιούνται στην Περιφέρεια Ιονίων Νήσων είναι 19.529 (ΕΣΥΕ, 2001). Από αυτές, το 8% βρίσκονται στη Λευκάδα και αφορούν κατα βάση επιχειρήσεις που συνδέονται με το τουριστικό προϊόν, όπως ξενοδοχεία και εστιατόρια και επιχειρήσεις εμπορίου. Τα στοιχεία του Επιμελητηρίου Λευκάδας δείχνουν ότι περίπου το 95% των εγγεγραμμένων επιχειρήσεων, που έχουν έδρα το δήμο Λευκάδας, ανήκουν στον τριτογενή τομέα και απασχολούν περίπου 4.500 άτομα.

Εμπόριο

Στον κλάδο του εμπορίου, το μεγαλύτερο ποσοστό αφορά σε επιχειρήσεις λιανικού εμπορίου και επισκευής ειδών ατομικής και οικιακής χρήσης, ακολουθεί το χονδρικό εμπόριο και τέλος, η κατηγορία εμπόριο, συντήρηση και επισκευή οχημάτων, μοτοσικλετών και λιανική πώληση καυσίμων. Παρ' όλο που την τελευταία πενταετία τα καταστήματα λιανικού εμπορίου πλήττονται από την οικονομική κρίση, παρατηρείται συνεχώς αύξηση του αριθμού αυτών.

Το 60% των εμπορικών επιχειρήσεων βρίσκονται στην πόλη της Λευκάδας. Ακολουθούν το Νυδρί, η Βασιλική, η Νικιάνα και ο Άγιος Νικήτας, που παρουσιάζουν αξιόλογη επιχειρηματική δραστηριότητα, αλλά κυρίως κατά την τουριστική περίοδο. Στις περιοχές που αναφέρθηκαν, τους χειμερινούς μήνες τα περισσότερα καταστήματα είναι κλειστά.

Τουρισμός

Ο τουρισμός κατέχει δεσπόζουσα θέση στην παραγωγή του τοπικού εισοδήματος. Οι επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται άμεσα ή έμμεσα στον τουρισμό φθάνουν το 30% για το 2001 και χρόνο με το χρόνο το ποσοστό αυτό αυξάνεται ραγδαία. Έτσι, το μεγαλύτερο ποσοστό του εργατικού δυναμικού απασχολείται στην τουριστική βιομηχανία. Λόγω όμως της μικρής τουριστικής περιόδου, υπασχολείται περίπου το 35% του πληθυσμού. Στο φαινόμενο της υποαπασχόλησης και της εποχικής απασχόλησης συντελούν η εποχικότητα του τουρισμού και η έλλειψη μεγάλων ξενοδοχειακών μονάδων.

Στο νησί, όπως και στο μεγαλύτερο τμήμα της Ελλάδας, η τουριστική ανάπτυξη έγινε με βάση το κυρίαρχο πρότυπο του μαζικού τουρισμού, που χαρακτηρίζεται από την εποχικότητα και τις χαμηλής ποιότητας τουριστικές ροές.

Ο τουριστικός τομέας αναπτύσσεται κυρίως στην ανατολική παραθαλάσσια ζώνη του νησιού. Η ανάπτυξη του τουρισμού παίζει σημαντικό ρόλο στην αναδιάρθρωση της

οικιστικής δομής του δήμου και έχει δώσει ώθηση στην ανάπτυξη κυρίως των παραλιακών οικισμών. Το μεγαλύτερο μέρος των τουριστικών επιχειρήσεων συγκεντρώνεται στην πόλη της Λευκάδας και στους παραλιακούς οικισμούς, που ανήκουν στη δημοτική ενότητα Λευκάδας και στη δημοτική ενότητα Ελλομένου.

Αντίθετα, οι ορεινοί οικισμοί, συνεχίζουν να φθίνουν και ορισμένοι έχουν πλέον εγκαταλειφθεί. Η μετεγκατάσταση του πληθυσμού από τους ορεινούς οικισμούς στο παράκτιο τμήμα του νησιού οφείλεται στην αλματώδη ανάπτυξη του τουρισμού, αλλά και στο χαρακτήρα της τουριστικής οικονομίας στο νησί, που στηρίζεται, σε μεγάλο βαθμό, σε μικρές οικογενειακές μονάδες.

Σε γενικές γραμμές, ο κλάδος του τουρισμού φαίνεται να αναπτύσσεται συνεχώς στο νησί. Τα τελευταία χρόνια, παρά τη δυσχερή οικονομική κατάσταση σε εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο, παρουσιάζει αύξηση στις αφίξεις και στις διανυκτερεύσεις. Η ανάπτυξή του, δυστυχώς, ακολουθεί το πρότυπο του μαζικού τουρισμού και σε καμία περίπτωση δε βασίζεται στις αρχές της αειφορίας.

Υπηρεσίες

Την τελευταία δεκαετία παρατηρείται αύξηση των απασχολούμενων στην εκπαίδευση, τις μεταφορές, τη δημόσια διοίκηση και τα χρηματοοικονομικά. Τέλος, όσον αφορά στις υπηρεσίες, αυτές επικεντρώνονται στις υπηρεσίες των οργανισμών ΟΤΕ-ΔΕΗ-ΕΛΤΑ, τα Αστυνομικά Τμήματα, τις Τράπεζες κ.ά., οι οποίες βρίσκονται κυρίως στην πρωτεύουσα του δήμου Λευκάδας.

3.5.6 Χρήσεις γης

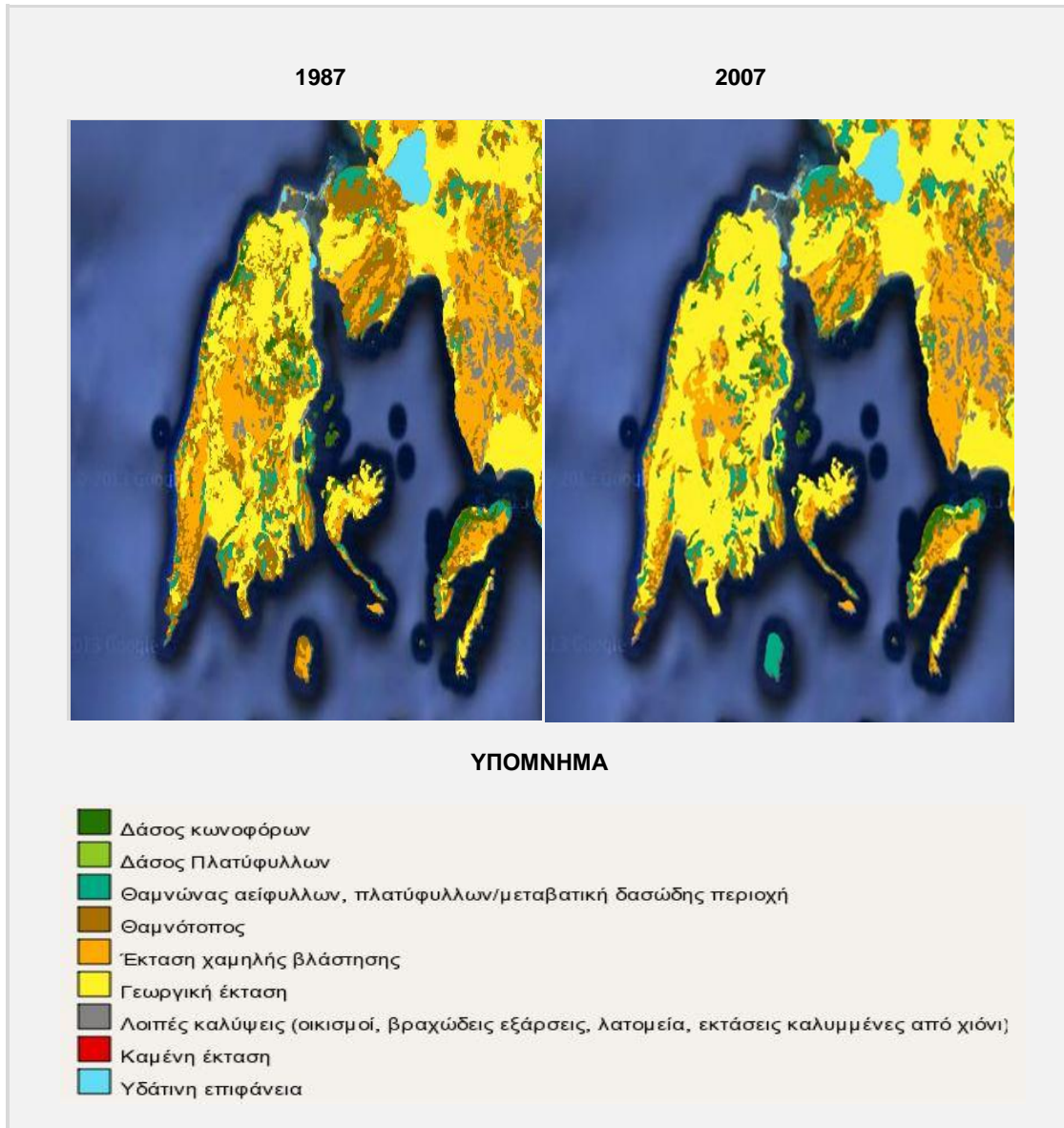
Η έκταση της Περιφερειακής Ενότητας Λευκάδας είναι 354,9 τ. χλμ.. Σύμφωνα με στοιχεία της ΕΣΥΕ για το έτος 2000, το 47% των εδαφών της καλύπτεται από καλλιεργούμενες εκτάσεις, το 34% από δάση, το 8.5 % από βοσκότοπους, το 2% από οικισμούς, το 0.4% από υδάτινες επιφάνειες και το υπόλοιπο 8.1% από άλλες εκτάσεις.

Η βασικότερη κάλυψη του δήμου Λευκάδας αφορά στη γεωργική γη, που φαίνεται να παρουσίασε αύξηση το διάστημα 1987-2007, καταλαμβάνοντας μεγάλες εκτάσεις της χαμηλής βλάστησης και των βοσκότοπων (Εικόνα 3.4). Ενδιαφέρον προκαλεί το γεγονός ότι, παρόλο που η γεωργική γη αυξήθηκε τη συγκεκριμένη εικοσαετία, ο πρωτογενής τομέας συρρικνώθηκε.

Την περίοδο 1987-1997, μεγάλες εκτάσεις φυσικής γης μετατράπηκαν σε γεωργικές αλλά, τα επόμενα χρόνια εγκαταλήφθηκαν ή άλλαξαν χρήση προς όφελος της τουριστικής ανάπτυξης, δίνοντας έτσι μια εσφαλμένη εικόνα για την αγροτική ανάπτυξη της περιοχής.

Έτσι λοιπόν, κατά το διάστημα 1987-2007, οι εκτάσεις της χαμηλής βλάστησης και των θαμνότοπων της περιοχής είναι αυτές που περιορίστηκαν περισσότερο από κάθε άλλη έκταση της περιοχής.

Σημαντική μείωση όμως παρουσίασαν και οι υδάτινες επιφάνειες, που περιλαμβάνουν λίμνες, υδατοδεξαμενές και ταμειυτήρες νερού. Όσον αφορά στα δάση, τα ποσοστά απώλειας και υποβάθμισής τους κινήθηκαν σε πολύ χαμηλά επίπεδα σε σχέση με την υπόλοιπη χώρα τόσο στην περιοχή μελέτης όσο και στα υπόλοιπα Ιόνια Νησιά (0.53% και 0.19% αντίστοιχα).

Εικόνα 3.4: Καλύψεις γης του Δήμου Λευκάδας (1987-2007)

Πηγή: <http://www.oikoskopio.gr/map/>

Αύξηση παρουσίασε η κατηγορία των λοιπών χρήσεων, που περιλαμβάνει τους οικισμούς. Οι κυριότεροι λόγοι που συνέβη αυτό είναι η επέκταση της πόλης της Λευκάδας και της περιοχής του Νυδριού, αλλά και η αύξηση της τουριστικής δραστηριότητας στην περιοχή μελέτης.

Τέλος, στα νησιά Κάλαμος και Καστός δεν παρατηρείται ιδιαίτερη μεταβολή στις κατηγορίες των χρήσεων γης, εκτός από μικρές εκτάσεις χαμηλής βλάστησης που και σε αυτή την περίπτωση μετατράπηκαν σε γεωργικές.

3.5.7 Χωροταξικά Πλαίσια

Η αναγνώριση της σημασίας του χωροταξικού σχεδιασμού για την προστασία του περιβάλλοντος είχε ως αποτέλεσμα την υιοθέτηση πλαισίων σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο. Στην ενότητα αυτή παρουσιάζονται συνοπτικά τα πλαίσια που αφορούν στο δήμο Λευκάδας.

✓ **Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης** (ΦΕΚ 128 Α΄/3.7.2008)

Η ορθολογική χρήση των φυσικών πόρων, η ανάπτυξη των κύριων δραστηριοτήτων, η χωρική διάρθρωση του αστικού, παράκτιου, νησιωτικού και αγροτικού χώρου, η βιώσιμη διαχείριση του θαλάσσιου χώρου, η προστασία και ανάδειξη των φυσικών και πολιτιστικών πόρων είναι μερικές από τις στρατηγικές κατευθύνσεις του εν λόγω πλαισίου.

Ο δήμος Λευκάδας επηρεάζεται έμμεσα από κατευθύνσεις που αφορούν «γειτονικές» περιοχές όπως:

- η ανάδειξη της Πάτρας σε εθνικό πόλο-πύλη και η ενίσχυση του διεθνούς ρόλου του λιμένα της,
- η ενίσχυση του διεθνούς ρόλου του λιμένα Ηγουμενίτσας,
- η ανάπτυξη υποδομών και υπηρεσιών των αερολιμένων Ακτίου και Ιωαννίνων, και
- η ολοκλήρωση της κατασκευής της Ιονίας οδού.

Συγκεκριμένα για το νησί της Λευκάδας, προτρέπεται η ενίσχυση συνεργασίας με την Κέρκυρα, με έμφαση σε σημαντικούς για την ανάπτυξη τομείς (υγεία, τουρισμός κ.ά.) και η ανάπτυξη δικτύων συνεργασίας με Πρέβεζα - Άρτα. Στο πλαίσιο αναφέρεται η κατασκευή δικτύου για τη σύνδεση του νησιού με την Ιονία οδό και η αναβάθμιση του υπάρχοντος οδικού δικτύου του νησιού.

Το Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης αποτελεί ένα πλαίσιο με κατευθυντήριες γραμμές για το νησί, το οποίο συμπληρώνεται με το Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης της Περιφέρειας Ιονίων Νήσων, το Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Τουρισμό και το Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τις Υδατοκαλλιέργειες.

✓ **Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης της Περιφέρειας Ιονίων Νήσων** (ΦΕΚ 56 Β΄/19.01.04)

Σε επίπεδο νησιωτικού συμπλέγματος του Ιονίου έχει εκπονηθεί και εγκριθεί με την 48976/04 Υ.Α., το Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης της Περιφέρειας Ιονίων Νήσων, που αποτελεί το κύριο νομικό κείμενο για τις αναπτυξιακές κατευθύνσεις της Περιφέρειας.

Οι τομείς παρέμβασης είναι ίδιοι με το Γ.Π.Χ.Σ.Α.Α., αλλά οι κατευθύνσεις του είναι περισσότερο συγκεκριμένες, καθώς κάθε περιοχή έχει τις δικές της οικονομικές, κοινωνικές και φυσικές ιδιαιτερότητες.

Εν συντομία, κάποιες από τις παρεμβάσεις στο δήμο Λευκάδας είναι οι ακόλουθες:

- κατασκευή Σταθμών Μεταφόρτωσης Απορριμάτων και αποκατάσταση των ανεξέλεγκτων χώρων διάθεσης,
- ανάπτυξη των ανατολικών παραλιακών τουριστικών οικισμών του νησιού και του ιστορικού κέντρου της πόλης,
- σύνδεση του λιμένα Βασιλικής με τους υπόλοιπους λιμένες της περιφέρειας στα πλαίσια του Ιόνιου Διάπλου, αναβάθμιση του υπάρχοντος λιμένα για τουριστική χρήση και κατασκευή στην περιοχή νέου λιμένα που θα αποτελεί κύριο λιμένα του νησιού,
- προστασία του αγροτικού τοπίου του νησιού και ιδιαίτερα του ελαιώνα της πόλης,
- προώθηση του αγροτουρισμού στις ορεινές δημοτικές ενότητες,
- χωροθέτηση τουριστικών και αλιευτικών καταφυγίων.

Επίσης, η αναζωογόνηση του αστικού χώρου και η χωρική οργάνωση του αποτελούν σημαντικό κομμάτι του πλαισίου. Η παράλληλη προώθηση των Γ.Π.Σ. και Σ.Χ.Ο.Ο.Α.Π. σε συνδυασμό με τις κατευθύνσεις του πλαισίου για την ενότητα αυτή θεωρείται απαραίτητη. Για το δήμο Λευκάδας έχουν εκπονηθεί τα παρακάτω Πολεοδομικά Σχέδια:

- Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο Νυδριού ΦΕΚ 769Δ/88
- Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο Λευκάδας ΦΕΚ 405Δ/89

Επιπλέον, έχουν εκπονηθεί οι ακόλουθες Μελέτες Πολεοδόμησης:

- Μελέτη Πολεοδόμησης Νυδριού ΦΕΚ ΥΥ (Λευκάδα)
- Μελέτη Πολεοδόμησης Λευκάδας ΦΕΚ 517Δ/90 (Λευκάδα)

Με το Π.Δ. ΦΕΚ 109Δ/18.12.97 έχει καθοριστεί Ζώνη Οικιστικού Ελέγχου (ΖΟΕ), κατώτατου ορίου κατάτμησης και λοιπών όρων και περιορισμών δόμησης στην εκτός εγκεκριμένου ρυμοτομικού σχεδίου και εκτός ορίων οικισμών προϋφιστάμενων του έτους 1923 περιοχές των Κοινοτήτων Πλατυστόμων, Βαυκερής, Νυδριού και Δήμου Λευκάδας (ΖΟΕ Γύρα- Δημοσάρι Λευκάδας)¹³.

Τέλος, το Π.Π.Χ.Σ.Α.Α. της ΠΙΝ απαιτεί για τα μικρά νησιά του Ιονίου, στα οποία συμπεριλαμβάνονται ο Κάλαμος και ο Καστός, να προωθηθούν έργα και υποδομές με προτεραιότητα στα έργα μεταφορών και να γίνει σύνδεση αυτών με τα δίκτυα υψηλής τεχνολογίας, για την ανάπτυξη εφαρμογών όπως η τηλεϊατρική. Στα νησιά που βρίσκονται σε μικρή απόσταση από τις ακτές, όπως στα δύο που προανέρθηκαν, προωθείται η σύνδεσή τους με το θαλάσσιο διάπλου για περιήγηση και ολιγόωρη διαμονή και η ανάπτυξη του θαλάσσιου τουρισμού.

¹³ <http://www.ypeka.gr/>

✓ **Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Τουρισμό** (ΦΕΚ 3155 Β' / 12.12.2013)

Οι στόχοι του Ειδικού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Τουρισμό είναι η προώθηση της αειφόρου τουριστικής ανάπτυξης, η βελτίωση της απόδοσης του κλάδου του τουρισμού και της ανταγωνιστικότητας του τουριστικού προϊόντος, μεταβαίνοντας από το μαζικό τουρισμό, που κυριαρχεί σήμερα, σε ένα πολυθεματικό τουρισμό. Επίσης, στοχεύει στη διαμόρφωση συνθηκών για την αναβάθμιση των υφιστάμενων μονάδων και στον περιορισμό της διάσπαρτης δόμησης τουριστικών μονάδων.

Σύμφωνα με το Ε.Π.Χ.Σ.Α.Α. για τον Τουρισμό, η Λευκάδα κατατάσσεται στα τουριστικά αναπτυσσόμενα νησιά και τα νησιά Κάλαμος και Καστός στην κατηγορία των σχετικά μικρών νησιών, με προβλήματα ανάπτυξης.

Περιληπτικά για την κατηγορία που ανήκει το νησί της Λευκάδας δίνεται έμφαση στις παρακάτω κατευθύνσεις:

- αντιμετώπιση συγκρούσεων μεταξύ δραστηριοτήτων,
- προώθηση μέτρων εξοικονόμησης ενέργειας και βελτίωσης της ενεργειακής αποδοτικότητας των εγκαταστάσεων,
- μέριμνα για την αποτροπή της μονόπλευρης εξάρτησης από τον τουρισμό,
- πολιτικές ολοκληρωμένης τουριστικής ανάπτυξης μέσω οργανωμένων υποδοχέων τουριστικών δραστηριοτήτων ήπιας ανάπτυξης και σύνθετων τουριστικών καταλυμάτων ήπιας ανάπτυξης, έναντι της σημειακής χωροθέτησης τουριστικών καταλυμάτων.

Επιπρόσθετα, προτρέπεται η παροχή κινήτρων για την αναβάθμιση των υφιστάμενων τουριστικών μονάδων, με παράλληλη αναβάθμιση σε τύπους και κατηγορίες καταλυμάτων και περιορίζεται η κατασκευή νέων καταλυμάτων σε κατηγορίες 3, 4 και 5 αστέρων. Η ελάχιστη απαιτούμενη επιφάνεια γης για την ανέγερση νέων καταλυμάτων στις εκτός σχεδίου και εκτός ορίων οικισμών περιοχές ορίζεται στα δέκα στρέμματα και μέγιστη πυκνότητα 8, 9, 10 κλινών/στρέμμα για ξενοδοχεία 5, 4, 3 αστέρων αντίστοιχα.

Για τα νησιά Κάλαμος και Καστός, οι στρατηγικές κατευθύνσεις του πλαισίου που προωθούνται κατά προτεραιότητα είναι οι εξής¹⁴:

- βελτίωση της προσβασιμότητας,
- προσαρμογή νέων εγκαταστάσεων στα μορφολογικά πρότυπα και την κλίμακα των οικισμών,
- αξιοποίηση των εκάστοτε τοπικών πόρων που παρουσιάζουν ενδιαφέρον για την ανάπτυξη ειδικών – εναλλακτικών μορφών τουρισμού,
- πολιτικές ολοκληρωμένης τουριστικής ανάπτυξης μέσω οργανωμένων υποδοχέων τουριστικών δραστηριοτήτων ήπιας ανάπτυξης και σύνθετων τουριστικών καταλυμάτων ήπιας ανάπτυξης, έναντι της σημειακής χωροθέτησης τουριστικών καταλυμάτων,

¹⁴ <http://www.pxpa.gr/>

- περιορισμός της κατασκευής νέων καταλυμάτων σε κατηγορίες 3, 4 και 5 αστέρων, μέγιστης δυναμικότητας 100 κλινών, με ελάχιστη απαιτούμενη επιφάνεια γης στα δεκαπέντε στρέμματα στις εκτός σχεδίου και εκτός ορίων οικισμών,
- και τέλος, χωροθέτηση οργανωμένων κατασκηνώσεων (camping).

Κλείνοντας, η ανάπτυξη του δικτύου των τουριστικών λιμένων της χώρας για την ανάπτυξη του τουρισμού με σκάφη αναψυχής αποτελεί βασική κατεύθυνση του πλαισίου. Το Ιόνιο πέλαγος είναι μία από τις Ζώνες Ναυσιπλοΐας Αναψυχής, στην οποία, δίνεται έμφαση στην πυκνωση του δικτύου των τουριστικών λιμένων της και κρίνεται απαραίτητη η βελτίωση και ο εκσυγχρονισμός των υφιστάμενων λιμενικών υποδομών.

Τα τελευταία χρόνια, το ποσοστό του τουρισμού με σκάφη αναψυχής έχει αυξηθεί στο δήμο Λευκάδας, με κέντρο τη μαρίνα στην περιοχή της πρωτεύουσάς του. Με τα κατάλληλα έργα υποδομής στα αγκυροβόλια του δήμου, αυτή η μορφή τουρισμού δύναται να αναπτυχθεί ακόμη περισσότερο.

✓ **Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τις Υδατοκαλλιέργειες** (ΦΕΚ 2505 Β'/04.11.2011)

Τα χωροταξικά πλαίσια αφορούν κυρίως στη χωροθέτηση των παραγωγικών δραστηριοτήτων του χερσαίου χώρου. Όμως, το Ε.Π.Χ.Σ.Α.Α.Υ περιλαμβάνει κριτήρια και κανόνες για τη χωροταξική οργάνωση της υδατοκαλλιεργητικής δραστηριότητας.

Στο ΕΠ «Αλιεία 2000-2006» και στα ΠΕΠ είχαν εκπονηθεί μελέτες και είχαν προταθεί τρεις Περιοχές Οργανωμένης Ανάπτυξης Υδατοκαλλιεργειών (ΠΟΑΥ) στην Περιφέρεια Ιονίων Νήσων.

Η μία από αυτές ήταν χωροθετημένη στην Περιφεριακή Ενότητα Λευκάδας και χωριζόταν σε δύο ζώνες: η πρώτη ζώνη βρισκόταν στο δήμο Λευκάδας στο νησί Καστός, με προταθείσα δυναμικότητα 3.375 τόνους/έτος και η δεύτερη στο δήμο Μεγανησίου, με προταθείσα δυναμικότητα 4.050 τόνους/έτος.

Το 2011, με την έγκριση του Ε.Π.Χ.Σ.Α.Α.Υ, οι παραπάνω περιοχές εντάχθηκαν σε αυτό. Όσον αφορά στη ζώνη που ανήκε στο δήμο Λευκάδας θεωρείται προς το παρόν Περιοχή Άτυπης Συγκέντρωσης Μονάδων (ΠΑΣΜ) και αποτελεί μεταβατική κατάσταση, πριν τη θεσμοθέτηση ΠΟΑΥ. Στην περιοχή, όπως έχει ήδη αναφερθεί σε προηγούμενη ενότητα, λειτουργούν δύο πάρκα συνολικής έκτασης 40 στρεμμάτων, ενώ στην ευρύτερη περιοχή παράγεται το 10% της πανελληνίας παραγωγής ιχθύων από ιχθυοκαλλιέργειες.

Σύμφωνα με το Ε.Π.Χ.Σ.Α.Α.Υ για την περιοχή μελέτης επιτρέπεται η ίδρυση νέων μονάδων που προέρχονται από συγκέντρωση ή διάσπαση υφιστάμενων μονάδων, εγκατεστημένων εντός της ίδιας Περιοχής Ανάπτυξης Υδατοκαλλιεργειών (ΠΑΥ), με την προϋπόθεση να μην μεταβάλλονται η έκταση μίσθωσης και η δυναμικότητα των αρχικών μονάδων. Η επέκταση είναι δυνατή για λόγους βιωσιμότητας των μονάδων, με μισθωμένη έκταση μικρότερη των 20 στρ. μέχρι το όριο αυτό, ενώ για τις λοιπές μονάδες επιτρέπεται η αύξηση της δυναμικότητας κατά 25% στο διάστημα της πενταετίας, μέχρι την έγκριση ΠΟΑΥ. Το ποσοστό αύξησης επαυξάνεται σε 40% σε

περίπτωση υιοθέτησης βιολογικής καλλιέργειας, η οποία θα πιστοποιηθεί από τα αρμόδια όργανα.

Πρωθείται κατά προτεραιότητα η ίδρυση ΠΟΑΥ. Η εγκατάσταση νέων μονάδων που δεν προέρχονται από συγχώνευση ή διάσπαση υφιστάμενων και η επέκταση των υφιστάμενων πέραν των 20 στρ. επιτρέπεται μετά από έλεγχο της ποιότητας των νερών και των περιβαλλοντικών συνθηκών, που θα πραγματοποιηθεί κατά την διαδικασία θεσμοθέτησης ΠΟΑΥ, σύμφωνα με τις εκάστοτε ισχύουσες διατάξεις περί σωρευτικών δράσεων ως προς τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις και τους περιορισμούς του παρόντος¹⁵.

Η παραπάνω απόφαση έχει προκαλέσει την αντίδραση των κατοίκων των νησιών Καλάμου, Καστού και Λευκάδας, αλλά και των κατοίκων των γειτονικών περιοχών της Αιτωλοακαρνανίας. Οι κάτοικοι ζητούν την απομάκρυνση των υφιστάμενων ιχθυοκαλλιέργειών και την εξαίρεση της περιοχής από το Ε.Π.Χ.Σ.Α.Α.Υ.

Οι αντιδράσεις των κατοίκων βασίζονται στο γεγονός ότι η ευρύτερη περιοχή είναι ιδιαίτερα επιβαρυνόμενη από τις υφιστάμενες ιχθυοκαλλιέργειες, παρόλο που ανήκει στο δίκτυο «NATURA 2000» και εκφράζουν φόβους ότι το ευαίσθητο οικοσύστημα της περιοχής πιθανόν να μην αντέξει επιπλέον μονάδες. Επιπλέον, θεωρούν ότι το Ε.Π.Χ.Σ.Α.Α για τις Υδατοκαλλιέργειες έρχεται σε σύγκρουση με το Ε.Π.Χ.Σ.Α.Α για τον Τουρισμό, με αποτέλεσμα, να παρεμποδίζεται η τουριστική ανάπτυξη της περιοχής. Για τους παραπάνω λόγους, ο δήμος Λευκάδας έχει καταφύγει στο Σ.τ.Ε. κατά του χωροταξικού των υδατοκαλλιέργειών και της ΚΥΑ 31722/4-11-2011.

3.6 Δίκτυα Τεχνικής Υποδομής

3.6.1 Μεταφορές

Η Λευκάδα απέχει 378 χιλιόμετρα από την Αθήνα και 420 χιλιόμετρα από τη Θεσσαλονίκη. Η πρόσβαση στο νησί μπορεί να γίνει εύκολα, χρησιμοποιώντας τη γέφυρα συνεχούς ροής, που τη συνδέει με την Ακαρνανία.

Οδικό δίκτυο

Οι πόλεις και οι οικισμοί της Λευκάδας συνδέονται με μικρές επαρχιακές οδούς, που φτάνουν περίπου τα 206 χλμ. σε μήκος, ενώ το μικρό τμήμα της Εθνικής Οδού που συνδέει την πόλη με την Ακαρνανία μέσω της γέφυρας και οι «περιφερειακές οδοί» που αποσυμφορούν την κίνηση στο κέντρο της πόλης, συμπληρώνουν το επίσημο οδικό δίκτυο του νησιού. Υπάρχει βέβαια και πυκνό δίκτυο αγροτικών και άλλων μικρών οδικών τμημάτων, καθώς και μια σειρά νέων οδικών τμημάτων που έχουν διανοιχτεί στα ορεινά, με στόχο την πρόσβαση σε βοσκοτόπους και την πυρασφάλεια.

Το κύριο οδικό δίκτυο, που τυγχάνει τακτικής συντηρήσεως, ξεκινά από την πόλη της Λευκάδας και συνεχίζει περιμετρικά του νησιού, για να καταλήξει πάλι στην πρωτεύουσα του δήμου (Λευκάδα - Βασιλική - Λευκάδα). Τα δευτερεύοντα δίκτυα χαμηλότερης ποιότητας συνδέουν τους μικρότερους οικισμούς μεταξύ τους και

¹⁵ <http://www.ypeka.gr/>

προσφέρουν πρόσβαση σε κάποιες δύσβατες παραλίες ή σημεία άλλου ενδιαφέροντος (Εικόνα 3.5).

Τέλος, στο νησί του Καλάμου υπάρχουν αγροτικοί δρόμοι για την εξυπηρέτηση των κατοίκων στον κεντρικό οικισμό και ένας αγροτικός δρόμος που το συνδέει με το δεύτερο οικισμό του νησιού, την Επισκοπή.

(με πορτοκαλί το κύριο δίκτυο, με κίτρινο το δευτερεύον δίκτυο και με γκρι οι αγροτικοί δρόμοι)

Εικόνα 3.5: Οδικό δίκτυο Δήμου Λευκάδας
Πηγή: <http://www.recko.name/>

Λιμάνια

Το βασικό λιμάνι του νησιού είναι αυτό που βρίσκεται στην πόλη της Λευκάδας, το οποίο εξυπηρετεί κυρίως τουριστικούς και αλιευτικούς σκοπούς. Επίσης, στην πόλη της Λευκάδας, στο βορειοανατολικό της τμήμα, βρίσκεται η μαρίνα η οποία διαθέτει 620 θέσεις ελλημενισμού και έχει δώσει σημαντική ώθηση στην τοπική ανάπτυξη, προσελκύοντας περισσότερα τουριστικά σκάφη.

Στην ανατολική πλευρά του νησιού, τα μικρά λιμάνια της Λυγιάς και της Νικιάνας εξυπηρετούν σκοπούς αλιευτικούς, ενώ από το λιμάνι του Νυδριού γίνεται η επικοινωνία προς την Κεφαλλονιά, την Ιθάκη και το Μεγανήσι. Στα νοτιοανατολικά, ο

όρμος του Βλυχού είναι μια προστατευμένη λεκάνη, που προσφέρει ασφαλές αγκυροβόλιο και χρησιμοποιείται κυρίως από αλιευτικά σκάφη.

Στη νότια Λευκάδα, το λιμάνι της Βασιλικής έχει αλιευτικό και εμπορικό χαρακτήρα, καθώς και δυνατότητα ανεφοδιασμού σκαφών με καύσιμα και νερό. Από το λιμάνι της Βασιλικής εκτελούνται και δρομολόγια για Κεφαλονιά και Ιθάκη. Τέλος, αλιευτικά λιμάνια υπάρχουν στα Σύβοτα, τον Πόρο και τον Άγιο Νικήτα.

Αεροδρόμιο

Στο νησί δεν υπάρχει αεροδρόμιο, αλλά εξυπηρετείται από το αεροδρόμιο του Ακτίου, το οποίο απέχει μόλις 18 χιλιόμετρα και κατά τους καλοκαιρινούς μήνες υπάρχει αεροπορική σύνδεση με αρκετές χώρες της Ευρώπης¹⁶.

3.6.2 Ενέργεια

Όσον αφορά στην ενεργειακή υποδομή, τα Επτάνησα εξαρτώνται πλήρως από την ηπειρωτική Ελλάδα. Οι απαιτήσεις της Λευκάδας σε ενέργεια καλύπτονται από τον υποσταθμό του Ακτίου Αιτωλοακαρνανίας. Οι οικισμοί του νησιού έχουν παροχή ρεύματος και τροφοδοτούνται μέσω γραμμών μέσης τάσης, οι οποίες είναι εναέριες, παράλληλα προς την εθνική οδό προς Λευκάδα ή υποθαλάσσιες στην περιοχή των αλυκών Αλεξάνδρου, ανατολικά του νησιού. Επίσης, από το νησί περνάει γραμμή υψηλής τάσης, που ηλεκτροδοτεί την Κεφαλλονιά και τη Ζάκυνθο με υποθαλάσσιους αγωγούς.

Ενέργεια και Τουρισμός

Κατά τη διάρκεια της τουριστικής περιόδου, οι απαιτήσεις του νησιού σε ενέργεια καλύπτονται χωρίς προβλήματα από το υπάρχον δίκτυο.

3.6.3 Ύδρευση

Η βασική πηγή τροφοδοσίας του νησιού με πόσιμο νερό είναι ο αγωγός από τον Άγιο Γεώργιο (πηγές Λούρου). Ο αγωγός καταλήγει, αφού τροφοδοτήσει την Άρτα και την Πρέβεζα, στη βασική δεξαμενή συγκέντρωσης νερού για την υδροδότηση του δήμου Λευκάδας, στον Άγιο Νικόλαο Βόνιτσας. Ολόκληρο το σύστημα υδροδότησης ανήκει στο Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου με την επωνυμία «Σύνδεσμος Ύδρευσης Δήμου Λευκάδας και Κοινοτήτων» και είναι υπεύθυνο για τη διαχείρισή του.

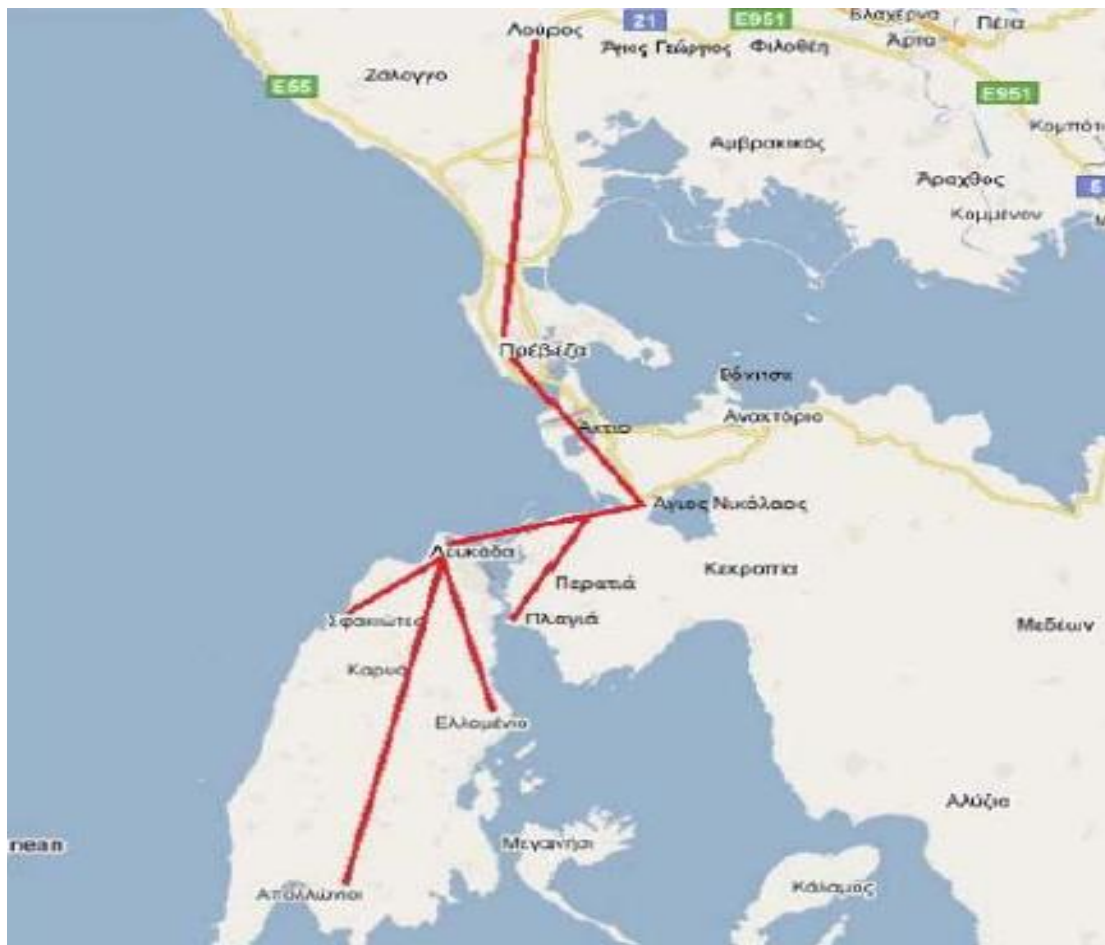
Από τον αγωγό υδροδοτούνται ο δήμος Λευκάδας και ειδικότερα οι δημοτικές ενότητες Λευκάδας, Ελλομένου, Σφακιωτών και Απολλωνίων, ενώ υπάρχει υποδομή για την παροχή νερού στη δημοτική ενότητα Καρυάς, η οποία προς το παρόν δεν χρησιμοποιείται (Εικόνα 3.6). Συγκεκριμένα, ο κεντρικός αγωγός διακλαδίζεται σε δύο επιμέρους κυρίως κλάδους:

- το δυτικό κλάδο, ο οποίος υδροδοτεί το δυτικό τμήμα του νησιού που περιλαμβάνει τους οικισμούς Απόλπαινας, Τσουκαλάδων, Αγίου Νικήτα και των γύρω περιοχών. Για την υδροδότηση του Αγίου Νικήτα χρησιμοποιούνται και τοπικές γεωτρήσεις,

¹⁶ <http://www.lefkada.gr/>

- τον ανατολικό κλάδο, ο οποίος καταλήγει στην κεντρική δεξαμενή της πόλης της Λευκάδας και στη συνέχεια διακλαδίζεται σε δύο τμήματα, το ανατολικό παράλιο και το κεντρικό. Το ανατολικό παράλιο οδεύει προς το νότιο τμήμα του νησιού και υδροδοτεί όλες τις περιοχές από όπου διέρχεται, εκτός του Νυδριού και καταλήγει στον Πόρο. Το κεντρικό οδεύει κεντρικά - νότια και διακλαδίζεται σε δύο τμήματα, καλύπτοντας τις ορεινές περιοχές έως το Αθάνι. Για την ενίσχυση της υδροδότησης χρησιμοποιούνται και εδώ διάφορες γεωτρήσεις.

Η υδροδότηση των νησιών Καλάμου και Καστού γίνεται μέσω υποθαλάσσιου αγωγού από το Μύτικα Αιτωλοακαρνανίας.

Εικόνα 3.6: Η διαδρομή του αγωγού ύδρευσης

Πηγή: <http://www.lefkada.gov.gr>

Το παραπάνω δίκτυο και οι εγκαταστάσεις υδροδοτούν σχεδόν το 70%-80% του πληθυσμού του νησιού και είναι αυτό που παρουσιάζει τις μεγαλύτερες ελλείψεις και ανεπάρκειες. Η κάλυψη των υπόλοιπων υδρευτικών αλλά και αρδευτικών αναγκών πραγματοποιείται αποσπασματικά από υφιστάμενες γεωτρήσεις και από άλλα υδρομαστευτικά έργα (πηγές, δεξαμενές, υδραγωγεία).

Στο νησί υπάρχουν εγκατεστημένες περίπου 78 γεωτρήσεις προκειμένου να ενισχύσουν το δίκτυο ή να τροφοδοτήσουν πλήρως ορισμένους οικισμούς και περιοχές. Εκτιμάται ότι υπάρχει υπερεπάρκεια γεωτρήσεων και πηγών, οι οποίες

εφόσον ενταχθούν σε ένα ολοκληρωμένο σύστημα διαχείρισης της υδροδότησης του συνόλου του νησιού, θα συνδράμουν σημαντικά στην εξάλειψη του φαινομένου της ανεπάρκειας της κάλυψης της ζήτησης που παρατηρείται κυρίως κατά του θερινούς μήνες αιχμής.

Ύδρευση και Τουρισμός

Η τουριστική δραστηριότητα στο δήμο Λευκάδας δεν είναι ομοιόμορφα κατανομημένη στη διάρκεια του έτους, παρουσιάζοντας μέγιστο κατά τους θερινούς μήνες, ιδιαίτερα τον Αύγουστο, ενώ μηδενίζεται κατά τους χειμερινούς μήνες. Σύμφωνα με την ΕΥΔΑΠ ΑΕ, στηριζόμενη σε στοιχεία του 2008, για να καλυφθούν οι ανάγκες του νησιού σε υδάτινους πόρους για όλο το χρόνο απαιτούνται περίπου 1.700.000m³ (ΕΥΔΑΠ ΑΕ, 2011) ενώ, σύμφωνα με το Σύνδεσμο Ύδρευσης Λευκάδας, το παρεχόμενο νερό στο δίκτυο για το 2008 ανέρχεται στα 3.261.051m³. Παρόλα αυτά, κατά τη διάρκεια της τουριστικής περιόδου παρουσιάζονται σοβαρά προβλήματα, που αφορούν στην κάλυψη των αναγκών σε νερό. Στον Πίνακα 3.5 φαίνεται η παρεχόμενη ποσότητα νερού απο το Σύνδεσμο των ετών 2008 και 2009.

	ΑΠΟ	ΕΩΣ	m³
Δ. ΛΕΥΚΑΔΑΣ	31/12/2007	30/04/2008	871.809
	30/04/2008	30/08/2008	1.517.801
	30/08/2008	31/12/2008	871.441
ΣΥΝΟΛΟ			3.261.051
	01/01/2009	30/04/2009	886.367
	30/04/2009	30/10/2009	2.042.307
	30/10/2009	31/12/2009	526.508
ΣΥΝΟΛΟ			3.455.188

*Πίνακας 3.5: Παρεχόμενη ποσότητα νερού στο Δήμο Λευκάδας
Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων Δήμου Λευκάδας (2008,2009)*

Από τον παραπάνω πίνακα παρατηρείται μια κατακόρυφη αύξηση στην παροχή νερού από το Μάιο έως τον Αύγουστο. Η ποσότητα νερού που παρέχεται το συγκεκριμένο τετράμηνο είναι περίπου ίση με αυτή όλου του υπόλοιπου χρόνου. Προφανώς, η αύξηση της παρεχόμενης ποσότητας νερού από το Σύνδεσμο κατά τους καλοκαιρινούς μήνες οφείλεται στην προσέλευση μεγάλου αριθμού τουριστών το διάστημα αυτό.

Προβληματισμό προκαλεί, όπως προαναφέρθηκε, η μεγάλη απόκλιση μεταξύ της επαρκούς ποσότητας νερού για την κάλυψη των αναγκών όλου του χρόνου και αυτής που τελικά δίνεται στο δίκτυο από το Σύνδεσμο Ύδρευσης Λευκάδας. Η απόκλιση αυτή αναδεικνύει πρόβλημα υστέρησης στην καταμέτρηση και σοβαρών απωλειών του δικτύου.

Φαίνεται λοιπόν, ότι στο νησί δεν υπάρχει ένα γενικό σχέδιο ορθολογικής διαχείρισης των υδατικών πόρων. Τα εγκατεστημένα συστήματα δεν λειτουργούν κάτω από οποιαδήποτε κριτήρια αιεφορίας ή περιβαλλοντικής πολιτικής, με αποτέλεσμα να κατασπαλώνται τεράστιοι όγκοι υδατικών πόρων. Εκτός αυτού, λόγω της έλλειψης σχεδίου άρα και κεντρικής διαχείρισης και ελέγχου της παρεχόμενης ποσότητας, αλλά

και της αδυναμίας του υπάρχοντος συστήματος, παρατηρούνται διακοπές υδροδότησης κατά τους θερινούς μήνες, γεγονός το οποίο υποβαθμίζει το τουριστικό προϊόν του νησιού.

3.6.4 Αποχέτευση

Το συνολικό μήκος των κατασκευασμένων δικτύων αποχέτευσης του νησιού εκτιμάται σε πάνω από 55 χιλιόμετρα και αποτελείται από τα δίκτυα των οικισμών Λευκάδας, Βασιλικής, Αγίου Νικήτα, Νυδρίου, Λυγιάς, Νικιάνας, Απόλλαινας, Φρύνι, Τσουκαλάδων, καθώς και από μικρότερα δίκτυα συγκέντρωσης βοθρολυμάτων, όπως της Καρυάς. Επίσης, υπάρχουν οκτώ κατασκευασμένα αντλιοστάσια αποχέτευσης σε όλο το νησί.

Σε γενικές γραμμές τα δίκτυα αποχέτευσης είναι χωριστικά (παροχετεύουν αλλού τα όμβρια και αλλού τα λύματα). Όσον αφορά στα αντλιοστάσια αποχέτευσης, αυτά είναι σε καλή κατάσταση, χρήζουν όμως παρεμβάσεων προκειμένου να καταστούν πλήρως λειτουργικά.

Στο νησί είναι εγκατεστημένα και λειτουργούν τρία κέντρα επεξεργασίας λυμάτων (Κ.Ε.Λ.):

- της πόλης της Λευκάδας, με δυναμικότητα 2600m³,
- του οικισμού του Αγίου Νικήτα, με δυναμικότητα 675m³,
- του οικισμού της Βασιλικής, με δυναμικότητα 800m³.

Υπό κατασκευή βρίσκεται το κέντρο επεξεργασίας λυμάτων στην περιοχή του Νυδρίου.

3.6.5 Διαχείριση στερεών αποβλήτων

Στο δήμο Λευκάδας δεν υπάρχουν χώροι υγειονομικής ταφής των απορριμμάτων και παρουσιάζονται αρκετά προβλήματα στον τομέα της τελικής διάθεσής τους. Η διάθεση λαμβάνει χώρα σε ακατάλληλες τοποθεσίες, με ανεξέλεγκτο ή ημιελεγχόμενο τρόπο και χωρίς κατάλληλη υποδομή. Στην περιοχή μελέτης γίνεται ευρεία χρήση ΧΑΔΑ προκειμένου να αντιμετωπιστεί των πρόβλημα των απορριμμάτων.

Οι ΧΑΔΑ, ενεργοί και ανενεργοί, ανέρχονται σε οκτώ, εκ των οποίων οι πέντε είναι ανενεργοί και έχει γίνει η αποκατάστασή τους, ενώ οι υπόλοιποι τρεις είναι ενεργοί. Οι υφιστάμενοι ΧΑΔΑ στο νησί είναι:

- Δ.Ε Λευκάδας στη θέση Αλυκές (ανενεργός)
- Δ.Ε Σφακιωτών στη θέση Ρέμα (ενεργός)
- Δ.Ε Καρυάς στη θέση Βαρύ Πλατύστομα (ανενεργός)
- Δ.Ε Απολλωνίων στη θέση Κλιμάτι (ενεργός)
- Δ.Ε Απολλωνίων στη θέση Απιδιές (ανενεργός)
- Δ.Ε Απολλωνίων στη θέση Πάνω Αλώνια (ανενεργός)
- Δ.Ε Ελλομένου στη θέση Βαγένη (ενεργός)
- Δ.Ε Ελλομένου στη θέση Μερτέρα (ανενεργός)

Ακόμα υπάρχουν ΧΑΔΑ στις θέσεις Μαύρη Λαγκάδα και Βόρος στα νησιά Κάλαμος και Καστός αντίστοιχα, οι οποίοι είναι προς το παρόν ενεργοί, αλλά έχει εγκριθεί μελέτη για την αποκατάστασή τους.

Διαχείριση Στερεών Αποβλήτων και Τουρισμός

Στο δήμο Λευκάδας το πρόβλημα με τη διαχείριση των στερεών αποβλήτων είναι έντονο, ιδιαίτερα κατά τους καλοκαιρινούς μήνες, όπου λόγω των τουριστικών ροών, οι ποσότητες τους υπερδιπλασιάζονται σε σχέση με τον υπόλοιπο χρόνο.

Παρατηρείται ότι τους χειμερινούς μήνες παράγονται από τους μόνιμους κατοίκους περίπου 22 tn στερεών αποβλήτων ανά ημέρα, ενώ τους θερινούς μήνες στους 22 tn προστίθενται περίπου άλλοι 30 tn ανά ημέρα από τους επισκέπτες (η εκτίμηση αυτών των ποσοτήτων ανά ημέρα έγινε προσεγγιστικά λαμβάνοντας υπόψη το μόνιμο πληθυσμό του νησιού – απογραφή 2011 – τον αριθμό των επισκεπτών και τον αριθμό των διανυκτερεύσεων την περίοδο Μάιος-Αύγουστος, που αποτελεί την τουριστική περίοδο του νησιού). Η κατάληξη αυτών των αποβλήτων, όπως αναφέρθηκε στην προηγούμενη παράγραφο, είναι η περιτύλιξή τους και η προσωρινή εναπόθεσή τους στους ενεργούς ΧΑΔΑ.

Διαπιστώνεται λοιπόν ότι ο τρόπος διάθεσης απορριμμάτων στο νησί μπορεί να δημιουργήσει σοβαρούς κινδύνους για τη ρύπανση του περιβάλλοντος, κίνδυνο για την υγεία των κατοίκων, αλλά και πλήγμα για τον τουρισμό, καθώς η εικόνα που δίνεται στον επισκέπτη είναι τουλάχιστον δυσφημιστική. Όλα τα παραπάνω έχουν οδηγήσει τις τοπικές αρχές στην εξέταση και υλοποίηση των προτάσεων του Περιφερειακού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού, όπως αυτό περιγράφεται στο Νόμο 2742/99 «Χωροταξικός σχεδιασμός, αιφόρος ανάπτυξη και άλλες διατάξεις».

Όπως έχει αναφερθεί σε προηγούμενη ενότητα, το Π.Π.Χ.Σ.Α.Α. της Περιφέρειας Ιονίων Νήσων για το νησί της Λευκάδας προτείνει την εξυπηρέτησή του από ΧΥΤΑ, ο οποίος θα χωροθετηθεί στην περιοχή της Αιτωλοακαρνανίας, με τη δημιουργία δύο σταθμών Μεταφόρτωσης Απορριμμάτων βόρεια και νότια του νησιού, την αποκατάσταση των υπόλοιπων ενεργών χώρων διάθεσης και την ανακύκλωση στα πλαίσια της ολοκληρωμένης διαχείρισης των απορριμμάτων.

3.6.6 Δίκτυο τηλεπικοινωνιών

Στο νησί υπάρχει πλήρως ανεπτυγμένο δίκτυο τηλεπικοινωνιών του ΟΤΕ, αλλά και πληθώρα σταθμών (κυρίως κινητής τηλεφωνίας) ιδιωτικών εταιρειών.

3.7 Διοικητική Οργάνωση

Με τη διοικητική διαίρεση που προέκυψε με την εφαρμογή του «Σχεδίου Καποδίστριας» (Ν. 2539/97), πραγματοποιήθηκε από την 1/1/1999 η συνένωση παλαιότερων δήμων και κοινοτήτων σε μεγαλύτερους δήμους. Μετά την εφαρμογή του σχεδίου «Καποδίστριας», η Ελλάδα απαρτίζεται από 13 περιφέρειες, 51 νομούς και 1034 δήμους και κοινότητες. Η Λευκάδα ανήκε στην Περιφέρεια Ιονίων Νήσων, αποτελούσε ξεχωριστό νομό και απαρτιζόταν από έξι δήμους και δύο κοινότητες.

Από τον Ιανουάριο του 2011, η νέα διοικητική διαίρεση της Ελλάδας ορίζεται από το Ν. 3852/2010 (Πρόγραμμα «Καλλικράτης»). Σύμφωνα με αυτό, η χώρα διαιρείται σε επτά αποκεντρωμένες διοικήσεις, δεκατρείς περιφέρειες και 325 δήμους.

Με το Πρόγραμμα «Καλλικράτης», ο νομός Λευκάδας μετατρέπεται σε Περιφερειακή Ενότητα με δύο δήμους, της Λευκάδας και του Μεγανησιού. Ο δήμος Λευκάδας περιλαμβάνει τα νησιά Λευκάδας, Καλάμου και Καστού (Εικόνα 3.7). Ως έδρα του δήμου ορίστηκε η πόλη της Λευκάδας.

Το νησί χωρίζεται σε πέντε μικρότερες δημοτικές ενότητες, οι οποίες διατηρούν τα ονόματα των πρώην δήμων συν τις δύο δημοτικές ενότητες Καλάμου και Καστού. Οι δημοτικές ενότητες του νησιού αποτελούνται από μικρότερες τοπικές κοινότητες και οικισμούς.

Εικόνα 3.7: Όρια δημοτικών ενότητων της Περιφερειακής Ενότητας Λευκάδας
Πηγή: <http://www.ypes.gr>

Συγκεκριμένα, η περιοχή μελέτης, δηλαδή, ο δήμος Λευκάδας περιλαμβάνει 65 οικισμούς και διαιρείται στις παρακάτω δημοτικές ενότητες:

- **Λευκάδος.** Καταλαμβάνει το βορειοδυτικό και βορειοανατολικό τμήμα του νησιού και αποτελείται από επτά τοπικές κοινότητες (Λευκάδα, Απόλπαινα, Τσουκαλάδες, Άγιος Νικήτας, Καλαμίτσι, Αλέξανδρος-Νικιάνα, Κατούνα-Λυγιά, Καρυώτες). Η πόλη της Λευκάδας είναι η πρωτεύουσα του δήμου και αποτελεί την πύλη εισόδου στο νησί.

- **Ελλομένου.** Καταλαμβάνει το ανατολικό και νοτιοανατολικό τμήμα του νησιού, συνορεύει με τις δημοτικές ενότητες Καρυάς, Λευκάδας και Απολλωνίων και αποτελείται από εννέα τοπικές κοινότητες (Νυδρί, Βαυκερή, Βλυχό, Κατωχώρι, Νεοχώρι, Πλατύστομα, Πόρος, Φτερό, Χαραδιάτικα). Η έδρα της Δημοτικής Ενότητας βρίσκεται στην τοπική κοινότητα Νυδριού.
- **Σφακιωτών.** Καταλαμβάνει το κεντρικό και βορειοδυτικό τμήμα του νησιού, συνορεύει με τις δημοτικές ενότητες Λευκάδας, Απολλωνίων και Καρυάς και αποτελείται από επτά τοπικές κοινότητες (Λαζαράτα, Σπανοχώρι, Πινακοχώρι, Κάβαλος, Ασπογερακάτα, Δρυμώνας, Εξάνθεια). Η έδρα της βρίσκεται στην τοπική κοινότητα Λαζαράτων.
- **Καρυάς.** Καταλαμβάνει το κεντρικό ορεινό τμήμα του νησιού, συνορεύει με όλες τις δημοτικές ενότητες και αποτελείται από τρεις τοπικές κοινότητες (Καρυά, Εγκλουβή, Πηγαδησάνοι). Η έδρα της βρίσκεται στην τοπική κοινότητα Καρυάς.
- **Απολλωνίων.** Καταλαμβάνει το νότιο και νοτιοδυτικό τμήμα του νησιού. Είναι η μεγαλύτερη σε έκταση δημοτική ενότητα και αποτελείται από δεκατρείς τοπικές κοινότητες και είκοσι οικισμούς (Άγιος Ηλίας, Άγιος Πέτρος-Πόντι-Ρουπακιάς, Αθάσι-Άγιος Νικόλαος Νηράς, Βασιλική, Βουρνικάς, Δράγανο-Πανοχώρι, Εύγηρος-Σύβοτα, Κοντάρινα, Κομηλιό, Μαραντοχώρι, Νικολί, Μανάσι-Άγιος Βασίλης, Σύβρος, Χορτάτα). Συνορεύει με όλες τις δημοτικές ενότητες του νησιού και η έδρα της βρίσκεται στην τοπική κοινότητα Βασιλικής.
- **Καλάμου.** Η δημοτική ενότητα αποτελείται από το νησί Κάλαμος, στο οποίο υπάρχουν δύο οικισμοί, ο Κάλαμος και η Επισκοπή. Βρίσκεται νοτιοανατολικά της Λευκάδας, κοντά στις ακτές της Αιτωλοακαρνανίας.
- **Καστού.** Το νησί Καστός βρίσκεται νοτιοανατολικά της Λευκάδας και σε απόσταση ενός μιλίου από τον Κάλαμο. Στο νησί υπάρχει μόνο ένας οικισμός, αυτός του Καστού.

4. ΤΟ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΠΡΟΦΙΛ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΛΕΥΚΑΔΑΣ

Στο παρόν κεφάλαιο εξετάζεται το υπάρχον πρότυπο τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής μελέτης. Στο πλαίσιο αυτό, γίνεται αναφορά στους τουριστικούς πόρους της περιοχής και τις τουριστικές υποδομές που προσφέρονται για την εξυπηρέτηση των επισκεπτών της και τέλος καταγράφεται η τουριστική κίνηση στην περιοχή.

4.1 Φυσικοί και Πολιτιστικοί Πόροι

Στην ενότητα αυτή περιγράφονται οι φυσικοί και πολιτιστικοί πόροι που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την τουριστική αξιοποίηση της περιοχής, αποτελώντας *πόλους έλξης* επισκεπτών.

4.1.1 Φυσικοί πόροι

Ένα από τα χαρακτηριστικά που κάνουν τα νησιά των Επτανήσων να ξεχωρίζουν είναι το καταπράσινο φυσικό περιβάλλον, σε συνδυασμό με τις πανέμορφες ακτές τους. Αυτό το προνόμιο λοιπόν κατέχει και το νησί της Λευκάδας, το οποίο διαθέτει σημαντικούς φυσικούς πόρους, που μπορούν να προσελκύσουν πάσης φύσεως τουριστική πελατεία. Μέχρι πρόσφατα, η μη επαρκής αξιοποίηση των διαθέσιμων φυσικών πόρων του νησιού αφήνει αναξιοποίητες σημαντικές προοπτικές ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού, οδηγώντας έτσι σε ένα πρότυπο τουριστικής ανάπτυξης που στηρίζεται στο μαζικό και χαμηλού επιπέδου τουρισμό.

Οι κυριότεροι φυσικοί πόροι που αποτελούν εν δυνάμει πόρους για τουριστική αξιοποίηση στην περιοχή μελέτης περιγράφονται στις παρακάτω ενότητες.

Ορεινοί Όγκοι

Η Λευκάδα είναι ένα κατ'εξοχήν ορεινό νησί, με περίπου 72,6% ορεινό έδαφος, 17,2% ημιορεινό και 10,2% πεδινό. Το κεντρικό τμήμα του νησιού είναι αυτό που καλύπτεται από τους ορεινούς όγκους, στο οποίο βρίσκεται και το ψηλότερο όρος, το όρος Ελάτη (ή αλλιώς Σταυρωτά), με μέγιστο υψόμετρο τα 1182 μέτρα. Ακολουθούν το Μέγα Όρος με υψόμετρο 1012 μέτρα, ο Άγιος Ηλίας με υψόμετρο 1036 μέτρα, ο Πύργος με υψόμετρο 1058 μέτρα, αλλά και ορεινοί όγκοι με χαμηλότερο υψόμετρο, όπως ο Σκάρος με υψόμετρο 664 μέτρα, ο Μέγας Λάκκος με υψόμετρο 732 μέτρα και το Λαϊνάκι με υψόμετρο 794 μέτρα.

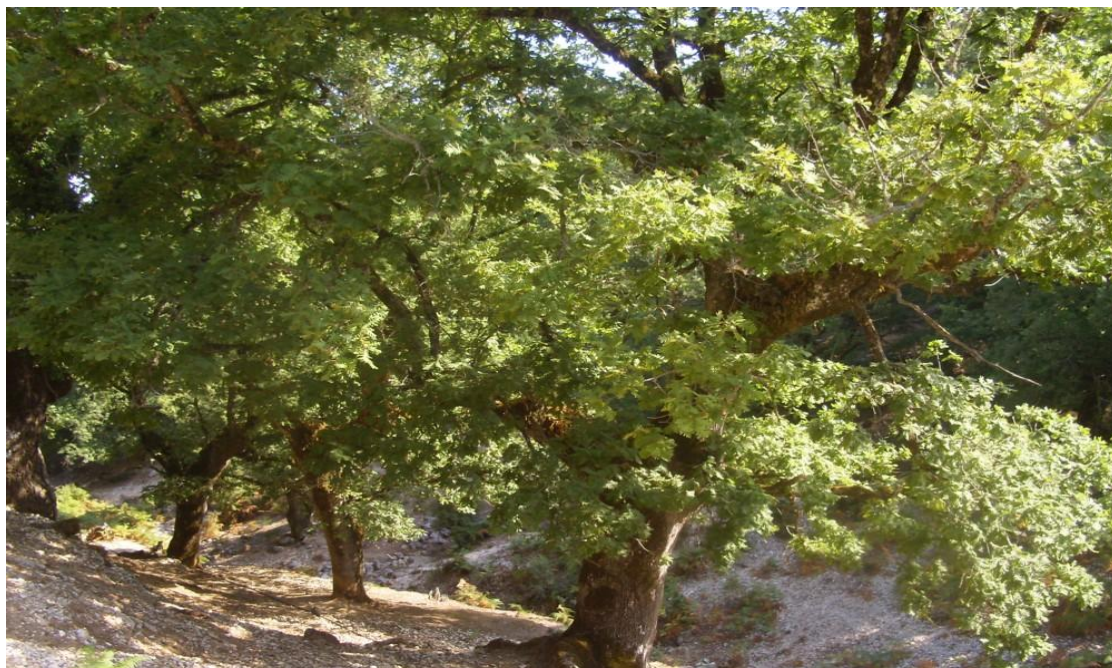
Η πρόσβαση στους ορεινούς όγκους με το μεγαλύτερο υψόμετρο γίνεται, κατά βάση, από χωματόδρομους και χαρακτηρίζεται δύσκολη, ενώ σε αυτούς με χαμηλότερο υψόμετρο είναι πιο εύκολη, αφού υπάρχουν αγροτικές οδοί σε αρκετά καλή κατάσταση.

Στην ορεινή Λευκάδα συναντώνται οικισμοί και χωριά που έχουν διατηρήσει τον παραδοσιακό τους χαρακτήρα και ξεχωρίζουν για τη φύση που τα περιβάλλει και τις δραστηριότητες που υπόσχονται (ορειβασία, ορεινή ποδηλασία, πεζοπορία κ.ά.). Με την κατάλληλη αξιοποίηση, το ορεινό τμήμα του νησιού μπορεί να αποτελέσει ιδανικό προορισμό για εναλλακτικές μορφές τουρισμού.

Δάση

Στο νησί της Λευκάδας κυριαρχεί η χαμηλή βλάστηση. Μεγάλες εκτάσεις του όμως καλύπτονται από καταπράσινα κωνοφόρα δάση (πευκοδάση) και αείφυλλα πλατύφυλλα δάση (ελιά, δάφνη), όπως το δάσος της Δάφνης στη δημοτική ενότητα Απολλωνίων κοντά στο χωριό του Σύβρου και της Λαγκάδας, ένα στενό λαγκάδι γεμάτο από μια ειδική αυτοφυή ποικιλία πεύκων, την αλλέπιο πεύκη. Η Λαγκάδα φτάνει μέχρι τη θάλασσα και καταλήγει σε μια εκτεταμένη πανέμορφη αμμουδερή παραλία, την παραλία Πευκούλια, κοντά στον παραδοσιακό οικισμό του Αγίου Νικήτα. Δασικά τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους είναι επίσης το δάσος στην περιοχή των Χαραδιάτικων, τα δάση Αγ. Νικήτα, Αθανίου, Αγ. Πέτρου και το δάσος Καλάμου.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον προκαλεί το δάσος της Βελανιδιάς στο όρος των Σκάρων (Εικόνα 4.1). Το δάσος βρίσκεται στην ανατολική Λευκάδα, κοντά στον οικισμό της Νικιάνας. Θεωρείται σημαντικό μνημείο της φύσης, καθώς είναι ένα από τα σπανιότερα δάση δρυός στην Ευρώπη και συγχρόνως το μοναδικό στα Ιόνια νησιά. Διαθέτει σπάνια χλωρίδα, συγκεκριμένα, έχει καταγραφεί μεγάλη ποικιλία ειδών δρυός και αποτελεί ένα από τα αρχαιότερα δάση της Ευρώπης.

*Εικόνα 4.1: Το δάσος της Βελανιδιάς στο όρος των Σκάρων
Πηγή: <http://www.kolivas.de/archives/7828>*

Παρόλα αυτά η περιοχή δεν έχει χαρακτηριστεί με ειδικό τρόπο π.χ. προστατευόμενη περιοχή, με αποτέλεσμα να κινδυνεύει από υπερβόσκηση και γενικότερα από αλόγιστη και αυθαίρετη εκμετάλλευση.

Υδρογραφικό δίκτυο

Στο νησί δεν υπάρχουν ποτάμια, υπάρχουν όμως πολυάριθμες πηγές και χείμαρροι, οι περισσότεροι μικρής σχετικά έκτασης. Οι κυριότεροι από αυτούς είναι ο

Ασπροπόταμος, ο Μαλιάς, ο Λίζωνας, ο Πλάτανος και ο Βράχας. Ξεχωρίζουν οι πηγές της Κερασιάς κοντά στο χωριό του Σύβρου, στη δημοτική ενότητα Απολλωνίων, οι πηγές στους καταρράκτες του Νυδριού και οι πηγές στους καταρράκτες της Ακόνης, στο ορεινό χωριό της Καρυάς.

Οι καταρράκτες του Νυδριού είναι ένα από τα πιο εντυπωσιακά αξιοθέατα στη Λευκάδα (Εικόνα 4.2). Απέχουν γύρω στα 4 χλμ. από τον κοσμοπολίτικο και τουριστικό οικισμό του Νυδριού και η πρόσβαση σε αυτούς είναι εύκολη. Το τοπίο είναι διάσπαρτο από μικρούς και μεγάλους καταρράκτες και πλούσια βλάστηση, προσφέροντας ευχάριστους περιπάτους όλες τις εποχές του χρόνου.

Εικόνα 4.2: Μικρός καταρράκτης στην περιοχή Νυδρί
Πηγή: <http://www.enet.gr/?i=news.el.gallery&id=419&m=59413>

Υγρότοποι

Ο φυσικός πλούτος της Λευκάδας, οι υδάτινοι πόροι αλλά και ο ανθρώπινος παράγοντας έχουν συμβάλλει στη δημιουργία υγρότοπων και γενικά οικοσυστημάτων μεγάλης οικολογικής αξίας. Οι σημαντικότεροι υγρότοποι του είναι οι εξής:

- *Οι λιμνοθάλασσες των Στενών της Λευκάδας:* βρίσκονται στο βόρειο τμήμα του νησιού και χωρίζονται σε ανατολική και δυτική (Εικόνα 4.3). Αποτελούν τμήμα του συγκροτήματος υδροβιοτόπων του Αμβρακικού κόλπου και θεωρούνται σημαντικοί υγρότοποι λόγω της πλούσιας χλωρίδας τους (όπως π.χ. η παρουσία ενός τοπικού ενδημικού φυτικού είδους, την *Arenaria leucadia*), της πανίδας τους και κυρίως της ορνιθοπανίδας τους, με σημαντικά είδη ντόπιων και μεταναστευτικών πτηνών.
- *Το έλος των αλυκών Λευκάδας και η αλυκή Αλέξανδρου:* βρίσκονται στο ανατολικό τμήμα του νησιού και αποτελούν σημαντικό τμήμα της ιστορίας του τόπου. Εκτός αυτού οι αλυκές, λόγω της συνύπαρξης σε αυτές όλης της διαβάθμισης περιβαλλοντικών συνθηκών, επιτρέπουν την πληθυσμιακή αύξηση ολιγάριθμων ειδών, εξειδικευμένων σε αφιλόξενα ακραία περιβάλλοντα και

συνεισφέρουν στη διεύρυνση της ποικιλότητας οργανισμών. Οι αλυκές του νησιού λοιπόν κατατάσσονται μεταξύ των σημαντικών για ορνιθοπανίδα βιοτόπων. Οι αλυκές Λευκάδας έχουν βραβευτεί από την UNESCO ως αρχαιολογικό και βιομηχανικό μουσείο.

- *Η λίμνη Μαραντοχωρίου*: βρίσκεται στη νότια Λευκάδα, στη δημοτική ενότητα Απολλωνίων. Πρόκειται για μια φυσική λίμνη γλυκού νερού με υπερυδατική και δενδρώδη βλάστηση. Είναι η μοναδική φυσική λίμνη του νησιού, με πλούσια χλωρίδα και πανίδα.

Σύμφωνα με την καταγραφή της WWF που αφορά στους υγρότοπους της Ελλάδας, για το νησί της Λευκάδας, εκτός των υγροτόπων που αναφέρθηκαν, έχουν καταγραφεί επίσης οι παρακάτω έξι υγρότοποι: η λιμνοδεξαμενή Καρυάς (Δ.Ε. Καρυάς), η εκβολή ρέματος Δημοσάρη (Δ.Ε. Ελλομένου), το έλος κοιλάδας Κομηλιού (Δ.Ε. Απολλωνίων), η εκβολή ρύακα Κακό Λαγγάδι (Δ.Ε. Σφακιωτών), ο όρμος Βλυχό (Δ.Ε. Ελλομένου) και τέλος, η εκβολή ρέματος Χειμάρρου (περιοχή Βασιλικής, Δ.Ε. Απολλωνίων).

Εικόνα 4.3: Οι λιμνοθάλασσες Στενών Λευκάδας

Πηγή: http://www.hellogreece.gr/ionian/photo/leykada_kastro.jpg

Περιοχές Natura 2000

Στο δήμο Λευκάδας έχουν καταγραφεί και οριοθετηθεί δύο περιοχές σημαντικές προς προστασία και διαχείριση στα πλαίσια του Ευρωπαϊκού Οικολογικού προγράμματος «NATURA 2000» (Πίνακας 4.1).

Ανατολικά του νησιού συναντάται ακόμη μία περιοχή, που είναι ενταγμένη στο δίκτυο «NATURA 2000», που ονομάζεται Εσωτερικό Αρχιπέλαγος Ιονίου. Οριοθετείται από τα νησιά Λευκάδα, Κεφαλλονιά, Ιθάκη και έχει έκταση 111.144 εκτάρια. Μέσα στα όρια

της προστατευόμενης περιοχής υπάρχουν 36 μικρά νησάκια, ανάμεσα στα οποία τα νησιά Κάλαμος και Καστός.

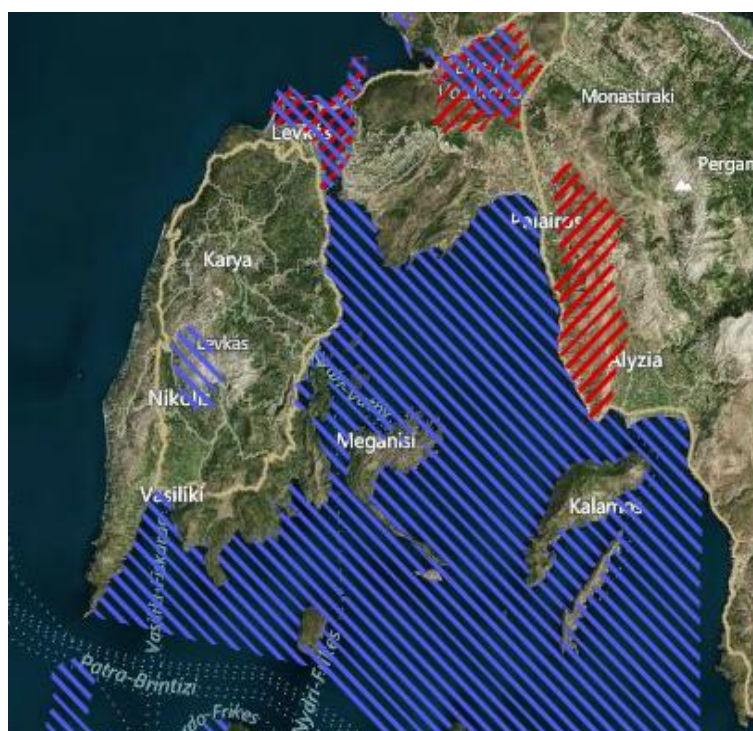
ΚΩΔΙΚΟΣ ΤΟΠΟΥ	ΕΙΔΟΣ ΤΟΠΟΥ	ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΤΟΠΟΥ	ΕΚΤΑΣΗ
GR2240001	SCI/SPA	Λιμνοθάλασσες Στενών Λευκάδας και Αλυκές Λευκάδας	2143.4 m ²
GR2240002	SCI	Περιοχή Χορτάτων	1255.59 m ²

Πίνακας 4.1: Περιοχές Δικτύου «NATURA 2000» του Δήμου Λευκάδας

Πηγή: <http://www.ypeka.gr>

Το Εσωτερικό Αρχιπέλαγος Ιονίου και οι λιμνοθάλασσες της Λευκάδας έχουν ιδιαίτερη οικολογική σημασία και έχουν χαρακτηριστεί από τη συνθήκη RAMSAR ως υδροβιότοποι διεθνούς σημασίας.

Η σπουδαιότητα στην περιοχή των Χορτάτων βρίσκεται κυρίως στην ύπαρξη δύο φυτών του γένους *Raeoia*. Στον ελλαδικό χώρο το συγκεκριμένο φυτό σπανίζει, ενώ η συγκεκριμένη περιοχή είναι η μοναδική σε όλη την Ελλάδα που συνυπάρχουν και τα δύο είδη.

(με μπλε χρώμα οι περιοχές SCI και με κόκκινο οι SPA)

Εικόνα 4.4: Περιοχές «NATURA 2000» στο Δήμο Λευκάδας

Πηγή: <http://natura2000.eea.europa.eu/>

Τοπία Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους

Το Τοπίο Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους (ΤΙΦΚ) είναι ένας τόπος που διακρίνεται για την αισθητική του αξία και παραμένει σε αξιόλογο βαθμό φυσικός, αν και συχνά είναι δομημένος. Στη Λευκάδα απαντώνται πέντε περιοχές που αποτελούν ΤΙΦΚ (Πίνακας

4.2). Οι περισσότερες από αυτές βρίσκονται στο ανατολικό τμήμα του νησιού, συγκεκριμένα δύο συναντώνται στη δημοτική ενότητα Λευκάδας, δύο στη δημοτική ενότητα Ελλομένου και η τελευταία στη δημοτική ενότητα Καλάμου.

ΟΝΟΜΑΣΙΑ	ΚΩΔΙΚΟΣ
Βόρεια Λιμνοθάλασσα Λευκάδας (Παλιώνης- Αυλύμων)	ΑΤ1011055
Ανατολική Λιμνοθάλασσα και Αλυκές Λευκάδας	ΑΤ1011054
Χερσόνησος Νυδριού	ΑΤ1011052
Νησάκι Μαδουρή Λευκάδας	ΑΤ1080114
Νήσος Κάλαμος	ΑΤ2011103

Πίνακας 4.2: Τοπία Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους του Δήμου Λευκάδας

Πηγή: <http://filotis.itia.ntua.gr/>

Παραλίες

Η Λευκάδα διαθέτει εντυπωσιακές ακτές μήκους 117 χιλιομέτρων, στοιχείο που αποτελεί έναν από τους βασικότερους λόγους που έχει γίνει πασίγνωστη παγκοσμίως. Δεν είναι τυχαίο ότι η πιο ανεπτυγμένη μορφή τουρισμού στο νησί είναι ο θαλάσσιος τουρισμός.

Αρκετές από τις παραλίες έχουν βραβευθεί με γαλάζιες σημαίες και κάποιες βρίσκονται συνεχώς στις πρώτες θέσεις των προτιμήσεων σε διεθνείς ψηφοφορίες. Οι παραλίες του νησιού καλύπτουν όλες τις προτιμήσεις των επισκεπτών, από μικρούς κολπίσκους μέχρι χιλιόμετρα αμμουδιάς, με κοινά χαρακτηριστικά τα πεντακάθαρα νερά, την εναλλαγή του τοπίου, την άσπρη άμμο και το λευκό βότσαλο.

Πιο συγκεκριμένα, στη βόρεια και δυτική ακτογραμμή συναντώνται ακτές εντυπωσιακές σε μήκος και ομορφιά, οι οποίες είναι αμμώδεις, με καθαρά αλλά και βαθιά νερά, που άλλοτε το πράσινο φτάνει μέχρι την ακτή και άλλοτε βράχοι τέμνουν βίαια και επιβλητικά. Μερικές από αυτές είναι: η Αμμόγλωσσα, το Κάστρο, η Γύρα, ο Αϊ Γιάννης-Μύλοι, τα Πευκούλια, ο Άγιος Νικήτας, ο Μύλος, το Κάθισμα, ο Γιαλός, οι Εγκρεμοί και το Πόρτο Κατσίκι. Το Πόρτο Κατσίκι είναι το 'σήμα κατατεθέν' του νησιού, έχει βραβευθεί ως η καλύτερη παραλία της Ελλάδας και μία από τις δημοφιλέστερες της Μεσογείου (Εικόνα 4.5). Ακολουθούν οι Εγκρεμοί και το Κάθισμα, τόσο στις διακρίσεις όσο και στην απaráμμηλη ομορφιά.

Στην παραλία του Καθίσματος οι λάτρεις των extreme sports έχουν την ευκαιρία να δοκιμάσουν τις αντοχές τους στο αλεξίπτωτο πλαγιάς (parapente). Τέλος, η παραλία του Αϊ Γιάννη-Μύλοι στην πόλη της Λευκάδας προσφέρεται για windsurfing και kite surf λόγω των κατάλληλων συνθηκών (θερμικοί άνεμοι) που απαιτούνται για τα συγκεκριμένα σπορ.

Στην ανατολική και νότια ακτογραμμή της Λευκάδας το τοπίο διαφοροποιείται. Εκεί υπάρχουν απάνεμες, μικρές και ρηχές παραλίες, όπως η Λυγιά, η Νικιάνα, το Περιγιάλι, το Νυδρί, το Δεσίμι, ο Πόρος, η Αμμούσα, το Αγιοφύλλι, η Πόντη και η Βασιλική. Η Πόντη στη Βασιλική είναι γνωστή από το πλήθος windsurfers που συγκεντρώνει κάθε χρόνο, καθώς συγκαταλέγεται ανάμεσα στις δέκα καλύτερες του

κόσμου και στις τρεις καλύτερες της Ευρώπης για windsurfing. Κάθε χρόνο διοργανώνονται φεστιβάλ θαλάσσιων αθλημάτων, ενώ κατά το παρελθόν έχει φιλοξενήσει Πανερωπαϊκούς αγώνες windsurfing. Επίσης, στην περιοχή λειτουργεί καταδυτικό κέντρο για τους λάτρεις των καταδύσεων, όπως και στη Νικιάνα και το Νυδρί.

Στην παραλία του Νυδριού μπορεί κανείς να επισκεφθεί το οργανωμένο Κέντρο Θαλασσιών Σπορ για εκμάθηση θαλάσσιου σκι αλλά και για διασκέδαση. Η ανατολική πλευρά του νησιού προσφέρεται επίσης για ιστιοπλοΐα.

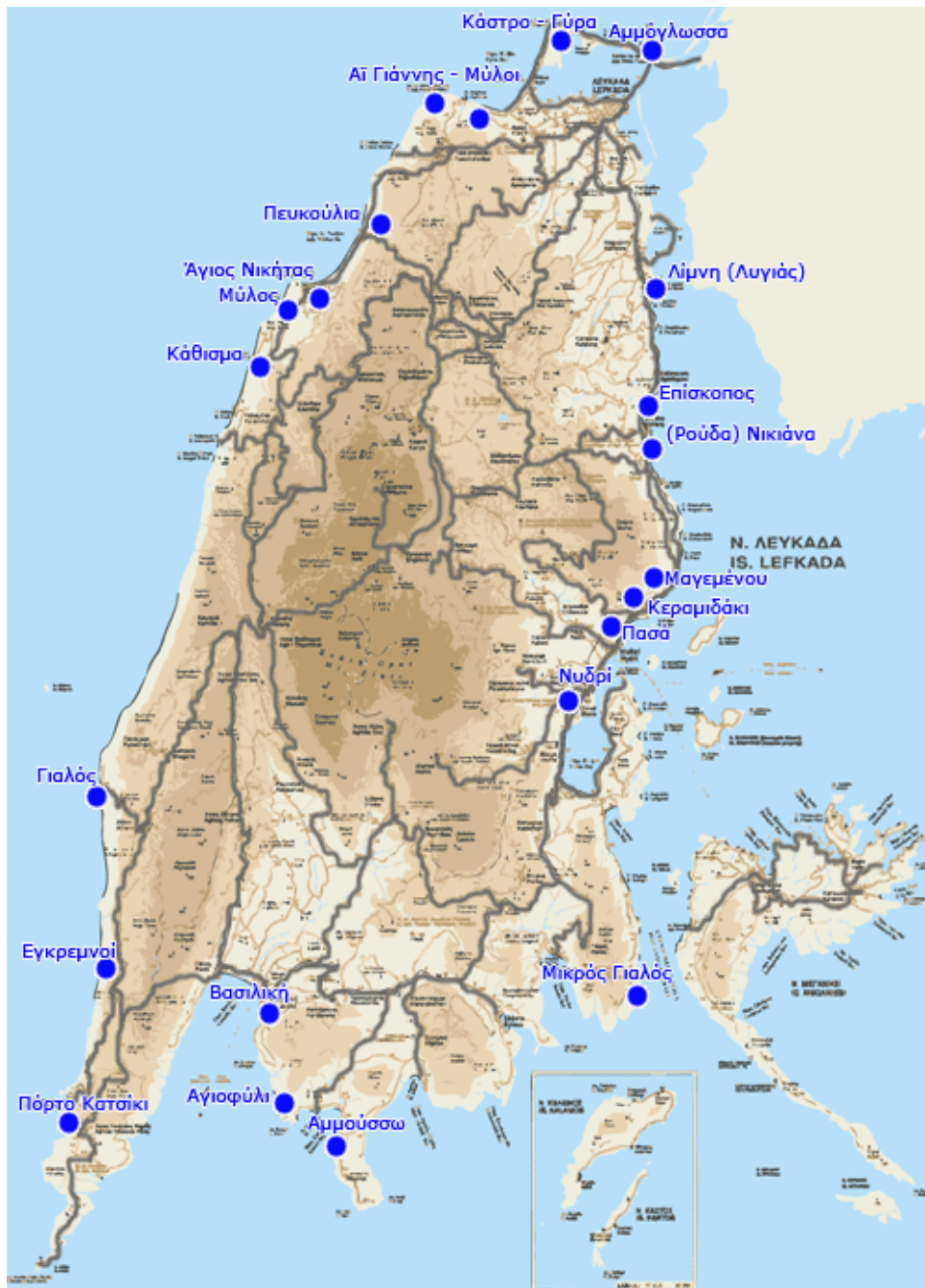
*Εικόνα 4.5: Η παραλία Πόρτο Κατσίκι
Πηγή: Προσωπικό αρχείο μελετητή*

Οι περισσότερες από τις παραλίες που αναφέρθηκαν είναι οργανωμένες, κυρίως από επαγγελματίες που έχουν καταστήματα ή ξενοδοχειακά καταλύματα στις γύρω περιοχές. Στη Λευκάδα υπάρχουν αρκετές ακόμα παραλίες που δεν είναι γνωστές στο ευρύ κοινό ή παραλίες που η προσέγγισή τους γίνεται μόνο με σκάφος.

Κλείνοντας, σύμφωνα με τη λίστα της Ελληνικής Εταιρίας Προστασίας της Φύσης (ΕΕΠΦ), η οποία χειρίζεται το διεθνές πρόγραμμα «Γαλάζια Σημαία», το 2013 το νησί βραβεύτηκε με «Γαλάζια Σημαία» για επτά ακτές του και μία για τη σύγχρονη μαρίνα του. Οι ακτές που έλαβαν «Γαλάζια Σημαία» είναι οι εξής:

- Αϊ Γιάννης (Δ.Ε. Λευκάδας)
- Γύρα (Δ.Ε. Λευκάδας)
- Άγ. Νικήτας-Πευκούλια (Δ.Ε. Λευκάδας)

- Κάθισμα (Δ.Ε. Λευκάδας)
- Πόρτο Κατσίκι (Δ.Ε. Απολλωνίων)
- Νυδρί (Δ.Ε. Ελλομένου)
- Μικρός Γιαλός – Πόρος (Δ.Ε. Ελλομένου)

Εικόνα 4.6: Οι παραλίες του Δήμου Λευκάδας
 Πηγή: http://www.lefkada.gr/xartes/poi_of_interest_2_1.html

Φαράγγια-Σπήλαια

Το έντονο μορφολογικό ανάγλυφο του νησιού έχει διαμορφώσει μικρά φαράγγια, που αξίζει να επισκεφθεί κανείς. Τα πιο γνωστά στην περιοχή μελέτης είναι το φαράγγι της Μέλισσας και το φαράγγι Δημοσάρι, λιγότερο γνωστό αλλά πανέμορφο και ανέγγιχτο

από ανθρώπινες παρεμβάσεις, ιδανικό για περιπάτους μέσα στη φύση, είναι το φαράγγι των Χαραδιάτικων, κοντά στον ομώνυμο οικισμό της δημοτικής ενότητας Ελλομένου.

Το φαράγγι της Μέλισσας βρίσκεται μεταξύ των χωριών Κάβαλος και Απόλπαινα, στη δημοτική ενότητα Σφακιωτών και δημοτική ενότητα Λευκάδας, αντίστοιχα. Μέσα στο φαράγγι σώζονται ερείπια μικρών οικισμών, ενώ ανάμεσά τους υπάρχουν πολύ παλιοί νερόμυλοι, ίσως οι παλαιότεροι του νησιού. Η περιοχή έχει συμπεριληφθεί σε ειδικό πρόγραμμα ανάπλασης, ώστε να γίνει επισκέψιμη για όλους όσους αναζητούν μονοπάτια που τους φέρνουν σε επαφή με την όμορφη φύση¹⁷.

Το φαράγγι Δημοσάρι βρίσκεται κοντά στον οικισμό του Νυδριού. Ακολουθώντας το ασφαλές μονοπάτι που έχει διανοιχθεί παράλληλα με τη χαράδρα, οδηγείται κανείς στους περίφημους καταρράκτες του Νυδριού. Η περιοχή θεωρείται μνημείο φύσης για το νησί, είναι γεμάτη από νερά και πλατάνια και ενδείκνυται για πεζοπορία.

Στην Λευκάδα υπάρχουν αξιόλογα σπήλαια που μπορεί κανείς να εξερευνήσει είτε για επιστημονικούς λόγους είτε απλά για ψυχαγωγία. Τα σπήλαια που εντοπίζονται στην περιοχή είναι τα εξής:

- Το σπήλαιο *Καρούχα*, κοντά στον οικισμό του Σύβρου στη δημοτική ενότητα Απολλωνίων.
- Το σπήλαιο του *Αϊ Γιάννη*, κοντά στον οικισμό των Τσουκαλάδων, στη δημοτική ενότητα Λευκάδας.
- Η *Χοιροσπηλιά*, κοντά στον οικισμό της Ευύρου στη δημοτική ενότητα Απολλωνίων. Σύμφωνα με το Γερμανό αρχαιολόγο W. Dorpfeld, το σπήλαιο έχει μήκος δεκαέξι μέτρα και πλάτος δεκατρία μέτρα και σχηματίζεται από τρεις σπηλιές. Στο σπήλαιο, οι ανασκαφές του εν λόγω αρχαιολόγου οδήγησαν σε πλούσια ευρήματα της νεολιθικής εποχής και της εποχής του χαλκού.
- Το σπήλαιο *Φωκότρυπα*, θαλάσσιο σπήλαιο κοντά στον Άγιο Αιμιλιανό, βόρεια του λιμανιού του νησιού Καστός (Εικόνα 4.7).
- Το *Αλαβάστρινο σπήλαιο*, κοντά στον οικισμό της Απόλπαινας, μόλις ενάμιση χιλιόμετρο από την πόλη της Λευκάδας, στην περιοχή της Αγίας Αικατερίνης. Για το συγκεκριμένο σπήλαιο, η σπηλαιολόγος Άννα Πετροχείλου αναφέρει ότι «*πρόκειται για ένα τεράστιο θάλαμο μήκους 100 μέτρων, πλάτους 15-25 μέτρων και ύψους οροφής 4-15 μέτρων, στολισμένο με ωραιότατους και σπανιότατους σταλαγμίτες, κατάλευκους και διαφανείς σαν αλάβαστρο και άλλους κατακόκκινους, που σχηματίζουν παράξενα συμπλέγματα και παρουσιάζουν εξωτικές εικόνες*»¹⁸.

Τέλος, στην Περιφερειακή Ενότητα Λευκάδας υπάρχει το σπήλαιο του Παπανικολή. Το σπήλαιο ανήκει στο Δήμο Μεγανησιού. Το όνομά του το πήρε από το υποβρύχιο «Παπανικολής», γιατί είχε το σπήλαιο ως ορμητήριο στο Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο. Εντυπωσιάζει ο τεράστιος θάλαμός του και ο πλούσιος στολισμός του με σταλαχτίτες.

¹⁷ <http://www.lefkada.gr/pages.asp?pageID=433&langID=1>

¹⁸ ΗΧΩ ΤΗΣ ΛΕΥΚΑΔΟΣ (Μηνιαία Εφημερίς των Απανταχού Λευκαδίων), Έτος 1ον, Αρ. Φύλλου 5, Μάιος 1971

Τους καλοκαιρινούς μήνες οι επισκέπτες έχουν τη δυνατότητα να το απολαύσουν, καθώς διοργανώνονται ημερήσιες εκδρομές από το λιμάνι του Νυδριού και το λιμάνι της Βασιλικής.

Εικόνα 4.7: Το θαλάσσιο σπήλαιο Φωκότριπα στον Καστό
Πηγή: <http://www.villesodysseas.gr/gallery/v/villes-odysseas-lefkada-island/Fokotripa-Kastos.jpg.html>

4.1.2 Πολιτιστικοί πόροι

Η κατάκτηση του νησιού της Λευκάδας από διάφορους κατακτητές (Φράγκοι, Τούρκοι, Ενετοί, Γάλλοι) συνέβαλαν στη δημιουργία ενός πλούσιου πολιτιστικού προφίλ στην περιοχή. Η σημαντικότερη περίοδος όμως θεωρείται η περίοδος της Ενετοκρατίας, κατά την οποία το νησί δέχθηκε την επίδραση του επτανησιακού πολιτισμού. Τα μουσικά ακούσματα, τα ήθη και τα έθιμα, η γλώσσα έχουν επηρεαστεί κυρίως από τους Ενετούς. Παρόλα αυτά, λόγω γεωγραφικής θέσης, ποτέ δεν έπαψε να δέχεται την επίδραση της Στερεάς Ελλάδας και της Ηπείρου. Η πολιτισμική πολυμορφία του νησιού, σε συνδυασμό με την πνευματική του παράδοση και τα ενδιαφέροντα αρχαιολογικά ευρήματά του, προκαλούν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για να την επισκεφθεί κανείς. Όλη αυτή η κληρονομιά παρουσιάζεται συνοπτικά στις παρακάτω παραγράφους.

Αρχαιολογικοί χώροι

Στο νησί υπάρχουν αρκετοί αρχαιολογικοί χώροι που βρίσκονται διάσπαρτοι από το βορειότερο μέχρι το νοτιότερο άκρο του νησιού. Κάποιοι από αυτούς είναι¹⁹:

¹⁹ <http://www.lefkada.gr/pages.asp?pageid=845&langid=1>

- *Κάστρο της Αγίας Μαύρας*: δεσπόζει στην είσοδο του νησιού και είναι ένα από τα πιο επιβλητικά μεσαιωνικά κτίσματα στην Ελλάδα, αποτελώντας πρότυπο οχυρωματικής τέχνης εκείνης της εποχής. Χτίστηκε γύρω στα 1300, από τον Φράγκο ηγεμόνα Ιωάννη Ορσίνι.
- *Νήρικος*: δύο χιλιόμετρα έξω και ανατολικά από την πόλη βρισκόταν η αρχαία πόλη της Λευκάδας, που ονομαζόταν Νήρικος. Ο αρχαιολογικός αυτός χώρος περιλαμβάνει τα ερείπια του περιτειχισμένου οικισμού της αρχαίας Λευκάδας, που χρονολογούνται από τα αρχαϊκά έως τα ρωμαϊκά χρόνια.
- *Ακρωτήριο Λευκάτας*: το ακρωτήριο βρίσκεται στο νοτιότερο σημείο του νησιού. Στο ακρωτήριο Δουκάτο ή Λευκάτας, βρίσκονται οικοδομικά λείψανα και αρχιτεκτονικά μέλη του ναού Απόλλωνα Λευκάτα. Οι λευκοί απότομοι βράχοι («Λευκάς άκρα» όπως ονομαζόταν), που κατεβαίνουν κάθετα έως τη θάλασσα, θεωρείται ότι έδωσαν το όνομά τους σε όλο το νησί. Τέλος, εικάζεται ότι η λυρική ποιήτρια Σαπφώ αυτοκτόνησε σε αυτό το σημείο εξ' αιτίας του άτυχου έρωτά της για τον Φάωνα, μυθικό ακόλουθο της Αφροδίτης.

Εικόνα 4.8: Το ακρωτήριο Λευκάτας

Πηγή: <http://www.lefkadaslowguide.gr/lefkada-zin/leykada-arxaiologikos-xwros-o-braxos-leykatas>

Επίσης, αρχαιολογικοί χώροι βρίσκονται στη δημοτική ενότητα Ελλομένου (στην πεδιάδα του Νυδριού και στον οικισμό του Πόρου), στη δημοτική ενότητα Απολλωνίων (στην κοιλάδα της Βασιλικής, στους οικισμούς της Ευγήρου και του Μαραντοχωρίου) και τέλος, το Κάστρο του Καλάμου στο ομώνυμο νησάκι.

Μουσεία και Πνευματικά κέντρα

Στην πόλη του δήμου βρίσκεται το *Αρχαιολογικό Μουσείο Λευκάδας* (Εικόνα 4.9). Τα ευρήματα που παρουσιάζονται σε αυτό καλύπτουν μια μεγάλη χρονική περίοδο, που ξεκινά από τη μέση παλαιολιθική εποχή (200.000 - 35.000 π.Χ.) και φτάνει έως τους

ύστερους ρωμαϊκούς χρόνους. Στο μουσείο εκτίθενται σε ξεχωριστή αίθουσα τα ευρήματα των ανασκαφών του Γερμανού αρχαιολόγου W. Dorpfeld, ο οποίος ανέπτυξε τη θεωρία ότι η Λευκάδα είναι η Ιθάκη του Ομήρου. Επίσης, στο ισόγειο του κτιρίου λειτουργεί από το 2010 η Ειδική Λευκαδική Πινακοθήκη, στην οποία εκτίθενται έργα ζωγραφικής ελλήνων και ξένων καλλιτεχνών από τον 19ο αιώνα μέχρι σήμερα²⁰.

Εικόνα 4.9: Αρχαιολογικό Μουσείο Λευκάδας

Πηγή: <http://www.lefkadaslowguide.gr/pages/sightseeing/page.php?id=4&page=2>

Το *Λαογραφικό Μουσείο του Μουσικοφιλολογικού Ομίλου «Ορφεύς»* βρίσκεται επίσης στην πόλη της Λευκάδας. Ιδρύθηκε το 1937 και περιλαμβάνει πολλά αξιόλογα και σπάνια εκθέματα, καθώς και μια πλούσια συλλογή από την καθημερινή ζωή και τις ασχολίες των Λευκαδιτών.

Το *Εκκλησιαστικό Μουσείο Ι.Μ.Φανερωμένης* βρίσκεται τρία χιλιόμετρα έξω από την πόλη της Λευκάδας, κοντά στον οικισμό Φρύνη. Τον κύριο όγκο των εκθεμάτων αποτελούν έργα επτανήσιων και λευκαδίων ζωγράφων. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα ποικίλα εκκλησιαστικά χειρόγραφα και παλαιότυπα από τη βιβλιοθήκη της μονής, με σπάνιες και παλαιές εκδόσεις ελλήνων και ξένων τυπογράφων των προεπαναστατικών και επαναστατικών χρόνων.

Το *Κοντομίχαιο Λαογραφικό Μουσείο Σφακιωτών* βρίσκεται στον Κάβαλο. Στο μουσείο φιλοξενούνται εργαλεία και αντικείμενα από πολλά παραδοσιακά επαγγέλματα, αναπαραστάσεις χώρων του παραδοσιακού λευκαδίτικου σπιτιού, υφαντά, ενδυμασίες και συλλογή παλαιών φωτογραφιών.

²⁰ <http://www.lefkada.gr/pages.asp?pageid=844&langid=1>

Το Λαογραφικό Μουσείο Λευκαδίτικου Κεντήματος «Μαρία Κουτσοχέρω» βρίσκεται στην Καρυά. Είναι ένα ιδιωτικό μουσείο, που κρατά ζωντανή την παράδοση εκθέτοντας υφαντά, αργαλειούς, εργαλεία και τα ονομαστά "καρσάνικα" κεντήματα. Άλλα μουσεία που μπορεί να επισκεφθεί κανείς στη Λευκάδα είναι το Μουσείο Φωνογράφου, κοντά στον κεντρικό πεζόδρομο της παλιάς πόλης, το Ελλομένειο Μουσείο Ελληνικών Μουσικών Οργάνων στον οικισμό Νεοχώρι, το Μουσείο Μέσων Επεξεργασίας Ελιάς στον οικισμό Δράγανο, το Ναυτικό Μουσείο «Θάναος Μορίνας» και το ιδιωτικό μουσείο Λευκαδίτικη Γη, στο οποίο παρουσιάζεται ο παραδοσιακός τρόπος οινόποιησης στη Λευκάδα.

Στη Λευκάδα υπάρχουν τέσσερα Πνευματικά κέντρα. Από αυτά ξεχωρίζουν η Δημόσια Βιβλιοθήκη και η Χαραμόγλειος Ειδική Λευκαδιακή Βιβλιοθήκη. Η Δημόσια Βιβλιοθήκη στεγάζεται σε ένα παραδοσιακό λευκαδίτικο αρχοντικό και βρίσκεται στα δυτικά της παλιάς πόλης. Φιλοξενεί συλλογή Μεταβυζαντινών Εικόνων Επτανησιακής Τέχνης και διαθέτει χιλιάδες βιβλία από το 16^ο αιώνα έως σήμερα. Η Χαραμόγλειος Βιβλιοθήκη βρίσκεται λίγα μέτρα μακριά από τη Δημόσια Βιβλιοθήκη, συγκεντρώνει υλικό πάσης φύσεως με θέμα τη Λευκάδα που έχει κυκλοφορήσει πανελλήνια ή διεθνώς και διαθέτει τεράστια ποικιλία πηγών που ξεκινούν από το 1420²¹.

Εκκλησίες και μονές

Το νησί αριθμεί γύρω στις 260 εκκλησίες και μονές. Οι εκκλησίες της πόλης αποτελούν αξιοθέατο εξ αιτίας της ενετικής αρχιτεκτονικής τους και της επτανησιακής τους εικονογράφησης. Οι περισσότερες ιδρύθηκαν μεταξύ του 17ου και του 18ου αιώνα και η διαμόρφωσή τους οριστικοποιήθηκε γύρω στο 1836²².

Στην παλιά πόλη παρουσιάζουν ενδιαφέρον οι ναοί του Αγίου Νικολάου και Αγίου Μηνά σε ρυθμό μπαρόκ, οι οποίοι χτίστηκαν το 1687 και 1707 αντίστοιχα και οι ιδιόκτητοι ναοί του Αγίου Σπυρίδωνα και του Παντοκράτορα (Εικόνα 4.10). Ο τελευταίος ανήκει στην οικογένεια Βαλαωρίτη και στην αυλή του βρίσκεται ο τάφος του Λευκαδίτη ποιητή Αριστοτέλη Βαλαωρίτη. Άλλες, εξίσου σημαντικές εκκλησίες στην πόλη είναι ο Ναός των Εισοδίων της Θεοτόκου στην κεντρική αγορά, οι Άγιοι Ανάργυροι και η Παναγία των Ξένων.

Λίγα χιλιόμετρα έξω από την πόλη της Λευκάδας βρίσκονται τρεις από τους αρχαιότερους ναούς του νησιού, ο ναός της Παναγίας Οδηγήτριας, ο ναός της Κοιμήσεως της Υπεραγίας Θεοτόκου και ο ναός του Αγίου Ιωάννη Ατζούση. Ο πρώτος χρονολογείται στα μέσα του 15^{ου} αιώνα και αποτελεί ένα από τα παλαιότερα βυζαντινά μνημεία της Λευκάδας, ο δεύτερος ανήκε στην οικογένεια του Λευκαδίτη ποιητή Άγγελου Σικελιανού και χρονολογείται πριν το 1684 και ο τρίτος ανακαλύφθηκε και επεκτάθηκε από τους Φράγκους το 1331.

Το θρησκευτικό κέντρο του νησιού είναι η μονή της Φανερωμένης. Απέχει τρία χιλιόμετρα από την πρωτεύουσα και πρωτοχτίστηκε το 1650, στη θέση όπου υπήρχε παλαιότερα το ιερό της θεάς Αρτέμιδος. Η Παναγία Φανερωμένη είναι η προστάτιδα

²¹ http://www.e-ionia.gr/main.php?p_id=2&i_id=3&cat=3&page=749&no_p=yes

²² <http://www.lefkadaslowguide.gr/pages/sightseeing/page.php?id=4&page=1>

και πολιούχος της Λευκάδας. Στο χώρο της ανδρώας μονής υπάρχει το Εκκλησιαστικό και Ναυτικό Μουσείο και ένας μικρός βυζαντινός ναός.

Στη δημοτική ενότητα Λευκάδας, πέντε χιλιόμετρα από τον οικισμό Νικιάνα, βρίσκεται το ασκητήριο των Αγίων Πατέρων. Εκκλησιαστικές πηγές αναφέρουν ότι στο μέρος αυτό μόνασαν και τάφηκαν οι τρεις Άγιοι Πατέρες. Στην δημοτική ενότητα Απολλωνίων, σε απόσταση δεκαπέντε χιλιομέτρων από τον οικισμό Αθάνι, εντοπίζεται η γυναικεία μονή Αγίου Νικολάου Ιράς. Η εικόνα του Αγίου Νικολάου είναι ζωγραφισμένη το 1699 και είναι η πιο παλιά ενυπόγραφη και χρονολογημένη εικόνα της Λευκάδας.

*Εικόνα 4. 10: Ο Ναός του Παντοκράτορα στην πόλη της Λευκάδας
Πηγή: <http://www.lefkadaslowguide.gr/pages/sightseeing/>*

Στο νησί υπάρχει πληθώρα ακόμα θρησκευτικών μνημείων που αξίζει κανείς να επισκεφθεί, τα οποία θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν και ενισχύσουν το θρησκευτικό τουρισμό του τόπου.

Αρχιτεκτονική στη Λευκάδα

Η ενετική και η βρετανική κατοχή επηρέασαν περισσότερο την πολεοδομική οργάνωση της Λευκάδας και λιγότερο την αρχιτεκτονική των κτιρίων της. Η πρωτεύουσα αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα μεσαιωνικής πολεοδομίας, κάτι που δεν παρατηρείται στα υπόλοιπα νησιά του Ιονίου.

Το χωροταξικό σχέδιο του ιστορικού κέντρου της πόλης θυμίζει φαροκόκκαλο. Υπάρχει ο κεντρικός άξονας, η αγορά, που διασχίζει την πόλη με κατεύθυνση από Βορρά προς Νότο και παίζει σημαντικό ρόλο στη κοινωνική και οικονομική ζωή και οι

κάθετοι στην αγορά δρόμοι, τα σοκάκια, που καταλήγουν σε παράλληλα της αγοράς δρομάκια²³.

Όσον αφορά τον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό των κτιρίων της Λευκάδας, θα μπορούσε να χαρακτηριστεί λιτός. Οι κάτοικοι, λόγω της έντονης σεισμικής δραστηριότητας της περιοχής και της οικονομικής τους δυσχέρειας, έδωσαν μεγαλύτερη βάση στο να δημιουργήσουν ένα αξιόπιστο δομικό σύστημα παρά στην εμφάνιση των κτισμάτων τους. Τα περισσότερα σπίτια που απαντώνται στο ιστορικό κέντρο της πόλης δεν επιβάλλονται με το βάρος τους, δεν εντυπωσιάζουν με τον όγκο τους και διαθέτουν λίγα διακοσμητικά στοιχεία στις εισόδους, στις γωνίες τους και στα περιγράμματα των εξώθυρων και των παραθύρων.

Στην πόλη, τα κτίσματα είναι μονώροφα ή διώροφα και σπανιότερα τριώροφα. Η απόσταση μεταξύ τους είναι πολύ μικρή. Το ισόγειο τους είναι κατασκευασμένο από πέτρες με πάχος 0,6m - 1m, ενώ, οι όροφοι είναι από ξύλο και συνήθως θωρακισμένοι με λαμαρίνα όπου βάφεται σε διάφορα χρώματα. Οι πόρτες και τα παράθυρα είναι ορθογωνικά και συμμετρικά διατεταγμένα στις όψεις των κτιρίων. Αρκετά σπίτια έχουν πόντζους, δηλαδή, σκεπαστές στοές που δημιουργούν τοξωτούς θόλους.

Εικόνα 4.11: Παραδοσιακή οικία στην αγορά της πόλης

Πηγή: http://www.buildings.gr/greek/ktiria/parad_ikismi/lefkada/lefkada.htm

Στους δρόμους της πόλης συναντά κανείς ολιγάριθμα παλιά αρχοντικά που έχουν διασωθεί από μεγάλους σεισμούς. Είναι χτισμένα σε μεγάλα οικόπεδα με αυλές, τζάκια, τεράστιους εσωτερικούς χώρους και εντυπωσιακές ξύλινες σκαλιστές δίφυλλες ή μονόφυλλες εξώθυρες με ρόπτρα. Τέτοιο κτίριο είναι η περίφημη οικία Ζουλινού, που σήμερα στεγάζεται η Δημόσια Βιβλιοθήκη Λευκάδας (Εικόνα 4.12).

Στα χωριά της Λευκάδας, οι παλιές οικίες είναι χτισμένες αποκλειστικά με πέτρα. Οι περισσότερες από αυτές είναι είτε μονώροφες είτε διώροφες. Ξεχωρίζουν για τα

²³ <http://www.lefkadaslowguide.gr/pages/history-of-town/>

ιδιαίτερα μορφολογικά τους χαρακτηριστικά, όπως, οι δίφυλλες πόρτες και τα παράθυρα, οι εξωτερικές πέτρινες σκάλες, ο χαρακτηριστικός εξώστης στο κεφαλόσκαλο, αλλά και οι τοξωτοί θόλοι που οδηγούν στο κατώγι, με χαραγμένη πάνω την ημερομηνία κατασκευής της οικίας²⁴.

Εικόνα 4.12: Η πρώτη οικία Ζουλινού

Πηγή: <http://www.lefkadaslowguide.gr/pages/sightseeing/page.php?id=4&page=2>

Αναπόσπαστο κομμάτι της αρχιτεκτονικής παράδοσης είναι οι εκκλησίες. Πολλές από αυτές είναι χτισμένες σε μπαρόκ ρυθμό, λόγω της επιρροής των Ενετών, και βρίσκονται μέσα στην πόλη, όπως ο Άγιος Μηνάς στην αγορά αλλά και σε άλλους οικισμούς του νησιού, ο Άγιος Νικόλαος στην ορεινή δημοτική ενότητα Σφακιωτών, κ.λπ. Σημειώνεται πως και η εκκλησιαστική αρχιτεκτονική έχει επίσης επηρεαστεί από την απειλή των σεισμών. Εκκλησίες και μονές που ξαναχτίστηκαν διαθέτουν ξύλινο σκελετό και μεταλλικό καμπαναριό.

Παραδοσιακοί οικισμοί

Στο δήμο Λευκάδας υπάρχουν δύο οικισμοί, σύμφωνα με το Υ.Π.Ε.Κ.Α, που έχουν χαρακτηριστεί ως παραδοσιακοί και προστατεύονται. Είναι τα Σύβοτα στο νοτιοανατολικό τμήμα του νησιού στη δημοτική ενότητα Απολλωνίων και ο Άγιος Νικήτας (Φ.Ε.Κ Δ-594 α/13.11.1978) στο δυτικό τμήμα του νησιού, στη δημοτική ενότητα Λευκάδας.

Υπάρχουν όμως πολλά ακόμη χωριά και οικισμοί, κυρίως στα ορεινά της Λευκάδας και στα μικρά νησιά του δήμου, που έχουν διατηρήσει παραδοσιακά στοιχεία στη μορφή

²⁴ <http://www.lefkada.gr/pages.asp?langid=1&pageid=30>

και την κατασκευή των κτισμάτων, τα οποία είναι κατασκευασμένα με απλά υλικά και εναρμονισμένα με το φυσικό περιβάλλον²⁵.

*Εικόνα 4.13: Ο παραδοσιακός οικισμός Σύβοτα
Πηγή: <http://www.sivotalefkada.gr/howtocome.php>*

Ήθη και έθιμα

Η Λευκάδα, εκτός από το φυσικό της πλούτο, διαθέτει όπως και τα υπόλοιπα νησιά του Ιονίου, πλούσιο πολιτισμό με ποικίλες παραδόσεις και ήθη, τα οποία κρύβουν μια ιστορία εκατοντάδων χρόνων. Τα έθιμα των Χριστουγέννων, της Πρωτοχρονιάς, των Θεοφανείων και τα Πασχαλινά έθιμα είναι μερικά από τα πιο σημαντικά πολιτισμικά χαρακτηριστικά του λευκαδίτικου λαού.

Χριστούγεννα

- Τα κάλαντα. Την παραμονή των Χριστουγέννων ομάδες παιδιών τραγουδούν τα παραδοσιακά κάλαντα από γειτονιά σε γειτονιά. Το βράδυ της ίδιας μέρας, τα κάλαντα ψάλλονται από κανταδόρους, με συνοδεία κιθάρων και μαντολίνων στην αγορά της πόλης.
- Το κόψιμο του Σταυρού. Ο Σταυρός είναι σαν το χριστόψωμο σε σχήμα σταυρού. Την παραμονή των Χριστουγέννων, οι οικογένειες συγκεντρώνονται γύρω από το τραπέζι και τοποθετούν στη μέση ένα μπουκάλι κρασί. Τότε, ο σταυρός χαράσσεται σε τέσσερα κομμάτια και απλώνοντας όλοι το δεξί χέρι, πιάνουν και κόβουν το σταυρό κάνοντας ευχές.

²⁵ <http://www.lefkada.gr/pages.asp?pageid=30&langid=1>

Πρωτοχρονιά

- Οι κουτσούνες. Στη Λευκάδα, κουτσούνες ονομάζονται τα νεροκρέμμυδα και θεωρούνται σύμβολα τύχης. Τα παιδιά κυρίως, ξεριζώνουν κουτσούνες από το ύπαιθρο και τα πουλούν την παραμονή της Πρωτοχρονιάς.
- Η Διάνα. Είναι έθιμο της πόλης και πρόκειται για κατάλοιπο της Ενετοκρατίας. Ξημερώματα της Πρωτοχρονιάς βγαίνει η μπάντα της Φιλαρμονικής και περιφέρεται μέσα στην πόλη παίζοντας τον εωθινό και τα κάλαντα έως ότου ξημερώσει. Πίσω από τη Διάνα, ακολουθούν παρέες ανδρών, όλων των ηλικιών, που κάνουν εύθυμες καλοστημένες φάρσες σε όλες τις γειτονιές της πόλης.

Θεοφάνεια

- Τα πορτοκάλια. Την ημέρα των Θεοφανείων, την ώρα που ο ιερέας ρίχνει το σταυρό, οι παρευρισκόμενοι βουτούν τρεις φορές στη θάλασσα ένα μάτσο με πορτοκάλια που κρατούν δεμένα με ένα σχοινί. Κατόπιν, τα κρεμούν στα εικονίσματα, ενώ πετούν, την ίδια στιγμή, εκείνα της προηγούμενης χρονιάς που διατηρούνται αναλλοίωτα.

Πάσχα

- Περιφορά Επιταφίου. Την Μεγάλη Παρασκευή γίνεται η περιφορά των Επιταφίων. Στην πρωτεύουσα του νησιού, όλες οι ενορίες βγάζουν τους Επιτάφιους τους στον πεζόδρομο της αγοράς και συνοδεία της Φιλαρμονικής καταλήγουν στην κεντρική πλατεία.
- Το «κομμάτι». Το Μεγάλο Σάββατο το πρωί, με το πρώτο χτύπημα της καμπάνας, η Φιλαρμονική βγαίνει στους κεντρικούς δρόμους της πόλης παίζοντας εμβατήρια και δίνοντας το σήμα στις νοικοκυρές να ρίξουν το «κομμάτι» στο δρόμο. Το «κομμάτι» μπορεί να είναι ένα πήλινο αγγείο ή ένα πιάτο ή ένα κεραμύδι ή ένα οποιοδήποτε εύθραυστο δοχείο, το οποίο σπάζοντάς το θεωρούν ότι φεύγει η θλίψη, η ησυχία και το πένθος της Μεγάλης Εβδομάδας.

Πολιτιστικές εκδηλώσεις

Στη Λευκάδα πρωτοεμφανίστηκαν οι θεσμοί των *Γιορτών Λόγου και Τέχνης*, καθώς και του *Διεθνούς Φεστιβάλ Φολκλόρ*, που λειτουργούν αδιάκοπα έως σήμερα, αξιοποιώντας την παλαιότερη επτανησιακή παράδοση.

Οι *Γιορτές Λόγου και Τέχνης* διοργανώθηκαν για πρώτη φορά το 1955 και συνεχίζονται μέχρι σήμερα. Ο σχεδιασμός, η οργάνωση και η εκτέλεση παραγωγής γίνονται από το Πνευματικό Κέντρο του Δήμου Λευκάδας. Το περιεχόμενο του προγράμματος περιλαμβάνει όλες τις μορφές τέχνης. Η χρονική περίοδος κατά την οποία εξελίσσονται είναι το καλοκαίρι. Μαζί με το Φεστιβάλ Αθηνών αποτελούν έναν από τους παλαιότερους πολιτιστικούς θεσμούς της Ελλάδας.

Το *Διεθνές Φεστιβάλ Φολκλόρ της Λευκάδας* είναι ένας θεσμός που προωθεί, από την ίδρυσή του το 1962 μέχρι σήμερα, την ιδέα της ειρήνης, της φιλίας, της συναδέλφωσης αλλά και της αλληλεγγύης των λαών του κόσμου μέσα από τις λαϊκές μορφές τέχνης του χορού και της μουσικής, μέσα από τις πλούσιες παραδόσεις και τους καταξιωμένους λαϊκούς κώδικες έκφρασης και επικοινωνίας. Το Διεθνές Φεστιβάλ Φολκλόρ της Λευκάδας είναι ο αρχαιότερος πολιτιστικός θεσμός στη χώρα μας στους

τομείς του χορού και της μουσικής, της παγκόσμιας παραδοσιακής κληρονομιάς, με πανελλήνια και διεθνή καταξίωση. Το φεστιβάλ λαμβάνει χώρα την τελευταία εβδομάδα κάθε Αυγούστου²⁶.

Τις πολιτιστικές εκδηλώσεις ολοκληρώνουν οι γιορτές που λαμβάνουν χώρα σε διάφορους οικισμούς του νησιού καθόλη τη διάρκεια του καλοκαιριού. Από αυτές ξεχωρίζουν η γιορτή της φακής στον Άγιο Δονάτο, η αναπαράσταση του λευκαδίτικου γάμου και η γιορτή της ριγανάδας. Οι εκδηλώσεις αυτές λαμβάνουν χώρα στη δημοτική ενότητα Καρυάς και πραγματοποιούνται κάθε Αύγουστο.

4.2 Τουριστική Προσφορά

4.2.1 Ξενοδοχειακά καταλύματα

Η κατηγορία των ξενοδοχειακών καταλυμάτων περιλαμβάνει τα ξενοδοχεία κλασσικού τύπου, τα ξενοδοχεία τύπου Motel, τα ξενοδοχεία τύπου επιπλωμένων διαμερισμάτων και τα ξενοδοχεία μεικτού τύπου. Σύμφωνα με στοιχεία της ΕΛ.ΣΤΑΤ., το 2011 στο νησί της Λευκάδας είχαν καταγραφεί 96 ξενοδοχειακά καταλύματα, η πλειοψηφία των οποίων ανήκαν στην κατηγορία κλασσικού τύπου και επιπλωμένων διαμερισμάτων (Πίνακας 4.3). Από αυτά, τα 47 βρίσκονται στη δημοτική ενότητα Λευκάδας, στο παραθαλάσσιο τμήμα μεταξύ των οικισμών Λυγιά-Νικιάνα, στην πόλη του νησιού και στην τοπική κοινότητα του Αγίου Νικήτα. Στη δημοτική ενότητα Ελλομένου συναντώνται 33 ξενοδοχειακά καταλύματα, εκ των οποίων τα περισσότερα εντοπίζονται στους οικισμούς Νυδρί και Περιγιάλι. Η δημοτική ενότητα Απολλωνιών συγκεντρώνει 14 ξενοδοχεία, όλα στην περιοχή της Βασιλικής. Οι τρεις δημοτικές ενότητες που προαναφέρθηκαν, αποτελούν τις περισσότερες αναπτυσσόμενες τουριστικά στο νησί της Λευκάδας.

Στις υπόλοιπες δημοτικές ενότητες η κατάσταση είναι διαφορετική (Πίνακας 4.3). Μόνο δύο ξενοδοχειακά καταλύματα συναντώνται στις δημοτικές ενότητες Καρυάς και Σφακιωτών, από ένα στην κάθε μία, ενώ στα νησάκια Κάλαμος και Καστός δεν υπάρχουν καθόλου ξενοδοχεία. Το γεγονός αυτό, δε σημαίνει ότι δεν υπάρχει καθόλου τουριστική κίνηση, καθώς σε ολόκληρο το νησί υπάρχει σημαντικός αριθμός ενοικιαζόμενων δωματίων.

Η Λευκαδα φαίνεται να διαμορφώνει συνθήκες προσέλκυσης μέσου και χαμηλότερου επιπέδου τουριστικών ροών, όπως παρατηρείται στον πίνακα της κατανομής ανά κατηγορία²⁷ (Πίνακας 4.3). Από τα 96 ξενοδοχειακά καταλύματα, τα 66 είναι Γ' κατηγορίας και τα 18 Β' κατηγορίας. Στα ανατολικά του νησιού, στη Νικιάνα, υπάρχει το μοναδικό ξενοδοχείο το οποίο ανήκει στην κατηγορία Lux.

Παρόλα αυτά, ενθαρρυντικά είναι τα στοιχεία που έχουν συλλεχθεί για τις παροχές των ξενοδοχείων. Αναφέρεται παραδειγματικά, ότι τα μισά περίπου ξενοδοχεία (για την

²⁶ <http://www.lefkada.gr/>

²⁷ Τα ξενοδοχειακά καταλύματα, σύμφωνα με το άρθρο 16 του Νόμου 3190/2003 (ΦΕΚ 249Α'), κατανέμονται σε κατηγορίες αστερών. Η κατηγορία Lux αντιστοιχεί στην κατηγορία 5*, η κατηγορία Α' στην κατηγορία 4*, η κατηγορία Β' στην κατηγορία 3*, η κατηγορία Γ' στην κατηγορία 2* και η Δ'/ Ε' στην κατηγορία 1*.

ακρίβεια τα 46 απο 96) διαθέτουν ανοιχτή πισίνα, στα 30 από αυτά υπάρχουν υποδομές για ΑΜΕΑ και τέλος, σε 8 από αυτά λειτουργούν αίθουσες συνεδριάσεων.

Αριθμός ξενοδοχειακών καταλυμάτων ανά κατηγορία							
Δ.Ενότητα	Λευκάδας	Ελλομένου	Απολλωνίων	Καρυάς	Σφακιωτών	Κάλαμος-Καστός	Δήμος Λευκάδας
Κατηγορία							
2011							
Lux	1	-	-	-	-	-	1
A' Τάξης	3	2	2	-	-	-	7
B' Τάξης	11	3	4	-	-	-	18
Γ' Τάξης	31	25	8	1	1	-	66
Δ'-Ε' Τάξης	1	3	-	-	-	-	4
Σύνολο	47	33	14	1	1	-	96

Πίνακας 4.3: Χωρική διάρθρωση ξενοδοχειακών καταλυμάτων ανά κατηγορία
 Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων της ΕΛ.ΣΤΑΤ. (2011)

Την περίοδο 2003-2011, σύμφωνα με στοιχεία της ΕΛ.ΣΤΑΤ., παρατηρείται αύξηση των ξενοδοχειακών καταλυμάτων και των κλινών. Το 2003, ο αριθμός των ξενοδοχείων ανερχόταν σε 75 έναντι 96 του 2011. Τη συγκεκριμένη περίοδο λοιπόν, το ξενοδοχειακό δυναμικό ενισχύθηκε με 21 μονάδες και σημείωσε αύξηση της τάξεως του 28%. Όπως είναι λογικό, τις ίδιες αυξητικές τάσεις ακολουθούν και οι κλίνες, οι οποίες το 2003 ανερχόταν στις 3.698 και το 2011 στις 5.274.

Από το 2003 έως το 2011, οι κλίνες παρουσιάζουν κατά μέσο όρο ετήσιο ποσοστό αύξησης γύρω στο 6%, με εξαίρεση το διάστημα 2009-2010 που άγγιξε μόλις το 2%. Η αύξηση φαίνεται να επανέρχεται περίπου στο μέγεθος του 6% για το διάστημα 2010-2011. Το 2011 υπάρχουν 281 κλίνες περισσότερες από το 2010 (Πίνακας 4.4).

Ο μεγαλύτερος αριθμός των νέων κλινών ανήκουν στις κατηγορίες Α' και Β'. Ουσιαστικά, η αύξηση των κλινών Α' και Β' κατηγορίας είναι η κυριότερη αλλαγή στην κατάσταση των κλινών τη συγκεκριμένη διετία, ειδικότερα οι κλίνες της Β' τάξης παρουσίασαν αύξηση περίπου 7% μέσα σε ένα χρόνο.

Αριθμός κλινών ανά κατηγορία ξενοδοχειακού καταλύματος							
Δ.Ενότητα	Λευκάδας	Ελλομένου	Απολλωνίων	Καρυάς	Σφακιωτών	Κάλυμνος-Καστός	Δήμος Λευκάδας
Κατηγορία							
2010							
Lux	204	-	-	-	-	-	204
A' Τάξης	390	109	99	-	-	-	598
B' Τάξης	802	81	75	-	-	-	958
Γ' Τάξης	1.411	1.000	583	83	23	-	3.100
Δ'-Ε' Τάξης	57	76	-	-	-	-	133
Σύνολο	2.864	1.266	757	83	23	-	4.993
2011							
Lux	204	-	-	-	-	-	204
A' Τάξης	400	106	106	-	-	-	612
B' Τάξης	926	164	136	-	-	-	1.226
Γ' Τάξης	1.451	955	574	83	11	-	3.074
Δ'-Ε' Τάξης	43	115	-	-	-	-	158
Σύνολο	3.024	1.340	816	83	11	-	5.274

Πίνακας 4.4: Διαχρονική εξέλιξη κλινών ξενοδοχειακών καταλυμάτων, ανά κατηγορία και περιοχή

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων της ΕΛ.ΣΤΑΤ. (2010, 2011)

4.2.2 Ενοικιαζόμενα δωμάτια

Ο θεσμός των μη κύριων τουριστικών καταλυμάτων²⁸ ανθίζει στο δήμο Λευκάδας. Το σύνολο των κλινών των ενοικιαζόμενων δωματίων, σύμφωνα με στοιχεία του Ε.Ο.Τ., ξεπερνάει κατά πολύ τον αριθμό των κλινών των ξενοδοχειακών καταλυμάτων. Ο επίσημος αριθμός των καταλυμάτων στην περιοχή για το έτος 2011 ανέρχεται σε 878, με το σύνολο των δωματίων να φθάνει τα 6.135 (Πίνακας 4.5) και τον αριθμό των κλινών στις 12.714.

Το επίπεδο της τουριστικής ανάπτυξης χαρακτηρίζεται και σε αυτήν την περίπτωση, όπως και στην περίπτωση των ξενοδοχειακών καταλυμάτων, μέτριο προς χαμηλό, αφού η συντριπτική πλειψηφία των κλινών ανήκει στις Γ' και Δ'-Ε' κατηγορίες (Πίνακας 4.5). Κατά τη διάρκεια της τελευταίας πενταετίας, θετικό χαρακτηρίζεται το γεγονός ότι εμφανίζονται κλίνες Lux και Α' κατηγορίας και αυξάνεται το ποσοστό των κλινών Β' κατηγορίας στη δημοτική ενότητα Λευκάδας.

Η χωρική κατανομή των ενοικιαζόμενων δωματίων και των ενοικιαζόμενων επιπλωμένων διαμερισμάτων ακολουθεί, σε γενικές γραμμές, αυτή των ξενοδοχειακών καταλυμάτων. Σύμφωνα με στοιχεία του Ε.Ο.Τ., τα 878 μη κύρια τουριστικά καταλύματα κατανέμονται στις δημοτικές ενότητες ως εξής:

- Στη δημοτική ενότητα Απολλωνίων υπάρχουν 159 καταλύματα, τα περισσότερα από τα οποία ανήκουν στην Γ' κατηγορία.

²⁸ Στην κατηγορία μη κύρια τουριστικά καταλύματα, σύμφωνα με το άρθρο 2 παρ. 1 του Νόμου 2160/1993, ανήκουν: α) οι τουριστικές επιπλωμένες επαύλεις ή κατοικίες, β) τα ενοικιαζόμενα δωμάτια σε συγκρότημα μέχρι 10 δωματίων και γ) τα ενοικιαζόμενα επιπλωμένα διαμερίσματα.

- Στη δημοτική ενότητα Καρυάς βρίσκονται μόνο δύο μικρά καταλύματα Β' κατηγορίας.
- Στη δημοτική ενότητα Σφακιωτών απαντώνται 23 καταλύματα, εκ των οποίων τα 18 ανήκουν στη Γ' κατηγορία.
- Στη δημοτική ενότητα Λευκάδας, το σύνολο των καταλυμάτων φθάνει τα 413 και ανήκουν κυρίως στις Β' και Γ' κατηγορίες.
- Στη δημοτική ενότητα Ελλομένου, εντοπίζονται καταλύματα μόνο Β', Γ', Δ', Ε' κατηγορίας και το σύνολο αυτών είναι 281.

Αριθμός δωματίων ανά κατηγορία μη κύριων τουριστικών καταλυμάτων							
Δ.Ενότητα	Λευκάδας	Ελλομένου	Απολλωνίων	Καρυάς	Σφακιωτών	Κάλαμος-Καστός	Δήμος Λευκάδας
Κατηγορία							
2011							
Lux	41	-	-	-	-	-	41
A' Τάξης	142	-	-	-	-	-	142
B' Τάξης	958	773	216	8	10	-	1.965
Γ' Τάξης	1.091	717	681	-	54	-	2.543
Δ'-Ε' Τάξης	594	667	179	-	4	-	1.444
Σύνολο	2.826	2.157	1.076	8	68	-	6.135

Πίνακας 4.5: Αριθμός δωματίων μη κύριων τουριστικών καταλυμάτων ανά κατηγορία και περιοχή

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων του Ελληνικού Οργανισμού Τουρισμού (Ε.Ο.Τ.)

Τέλος, από τα στοιχεία του Ε.Ο.Τ. φαίνεται ότι δεν υπάρχουν καταλύματα στις δημοτικές ενότητες Καλάμου και Καστού. Ωστόσο, ύστερα από επιτόπια έρευνα στο νησί του Καλάμου εντοπίστηκαν καταλύματα χωρίς άδεια λειτουργίας, στοιχείο το οποίο είναι πολύ πιθανό να ισχύει σε όλες τις δημοτικές ενότητες της Λευκάδας. Για το έτος 2011, η Ομοσπονδία Συλλόγων Επιχειρηματιών Ενοικιαζόμενων Δωματίων-Διαμερισμάτων του νησιού εκτιμά ότι ο αριθμός των κλινών ανέρχεται περίπου στις 17.000. Συγκρίνοντας τα στοιχεία της ομοσπονδίας και τα στοιχεία του Ε.Ο.Τ. για το ίδιο έτος, προκύπτει απόκλιση περίπου 4.300 κλινών. Αυτή η μεγάλη αποκλιση, εν μέρει, επιβεβαιώνει την υποψία ότι υπάρχει σημαντικός αριθμός ενοικιαζόμενων δωματίων που λειτουργούν χωρίς άδεια.

4.3.3 Camping

Στο δήμο υπάρχουν επτά οργανωμένα camping (Πίνακας 4.6), 404 συνολικών θέσεων, τα οποία λειτουργούν από την άνοιξη μέχρι το φθινόπωρο. Τα περισσότερα από αυτά βρίσκονται κοντά στα πιο τουριστικά μέρη της Λευκάδας.

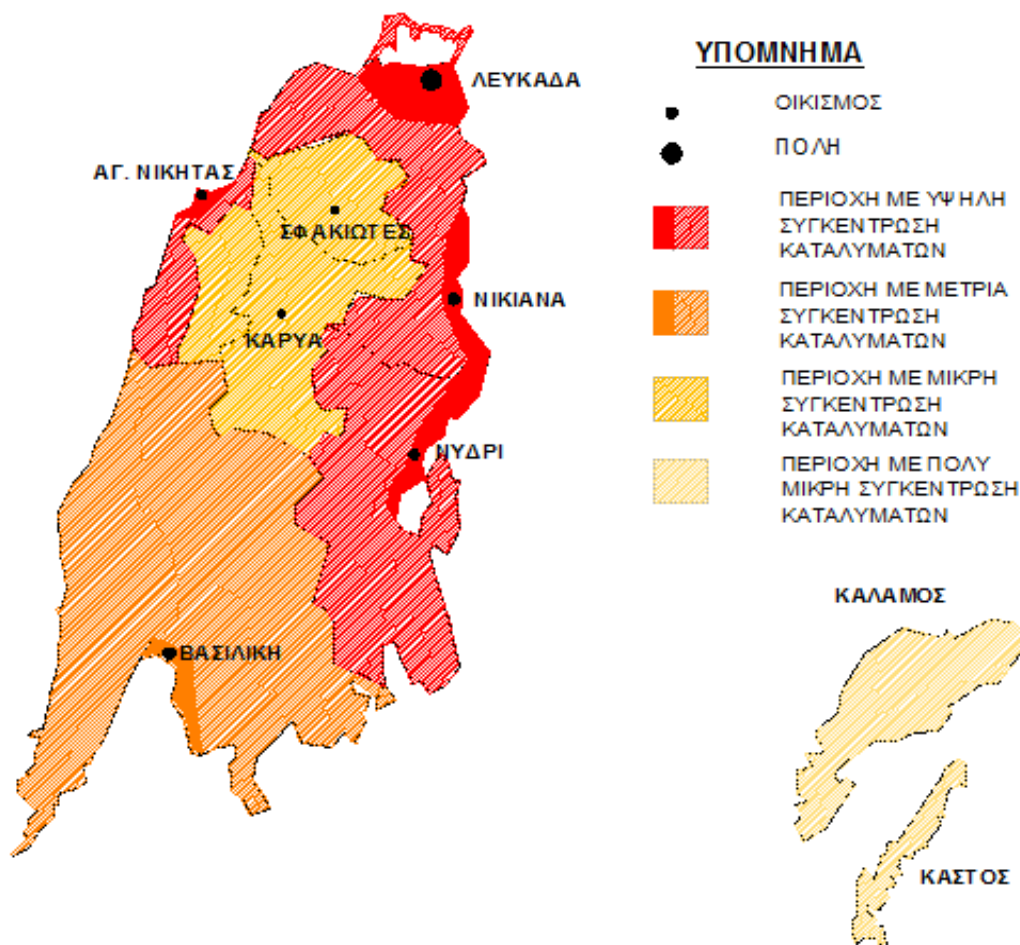
Συγκεκριμένα, η δημοτική ενότητα Ελλομένου φιλοξενεί τρεις από τις επτά μονάδες, οι οποίες, μεταξύ των άλλων παροχών, διαθέτουν και ανοιχτή πισίνα για τους κατασκηνωτές. Τα υπόλοιπα τέσσερα μοιράζονται ανάμεσα στις δημοτικές ενότητες Απολλωνίων και Λευκάδας, των οποίων οι παροχές είναι εξίσου ικανοποιητικές. Τις μονάδες camping του νησιού διαχειρίζονται ιδιώτες, ενώ φιλοξενούν κυρίως αλλοδαπούς επισκέπτες.

ΠΕΡΙΟΧΗ	ΟΝΟΜΑΣΙΑ	ΟΙΚΙΣΜΟΙ	ΘΕΣΕΙΣ	ΠΕΡΙΟΔΟΣ
Βασιλική	Camping Βασιλική Ακτή	-	73	
Βλυχό	Camping Δεσίμη Ακτή	-	42	01/04-30/10
Επίσκοπος	Camping Επίσκοπος Beach	6	37	01/06-30/09
Κατωχώρι	Camping Σάντα Μαύρα	-	58	20/04-20/10
Μικρός Γιαλός Πόρου	Camping Πόρος Ακτή	21	50	01/05-30/09
Κάθισμα	Camping Κάθισμα Ακτή	-	40	15/05-30/09
Καρυώτες	Camping Καρυώτες Ακτή	-	29	15/04-30/09
		27	404	

Πίνακας 4.6: Μονάδες camping Δήμου Λευκάδας
Πηγή: Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδας (2013)

Συμπερασματικά για την τουριστική προσφορά στην περιοχή μελέτης:

- Ο αριθμός των ξενοδοχείων και των κλινών αυξήθηκε την περίοδο 2003-2011 κατά 30% για τα ξενοδοχειακά καταλύματα και κατά 45% για τις κλίνες τους. Για το διάστημα αυτό, το χαμηλότερο ποσοστό αύξησης των κλινών κυμάνθηκε στο 2% και παρατηρήθηκε το έτος 2010-2011. Από τα στοιχεία και από το γεγονός ότι ακόμη δεν έχουν ολοκληρωθεί καταλύματα που είχαν ενταχθεί σε αναπτυξιακά προγράμματα, εκτιμάται αύξηση στον αριθμό των κλινών και τα αμέσως επόμενα χρόνια.
- Η χωρική συγκέντρωση ξενοδοχειακών καταλυμάτων εμφανίζεται κυρίως στο ανατολικό τμήμα του νησιού, το οποίο αποτελεί το πιο αναπτυγμένο τμήμα της Λευκάδας και καταλαμβάνεται από τη δημοτική ενότητα Λευκάδας και Ελλομένου. Έπεται η δημοτική ενότητα Απολλωνιών (Εικόνα 4.14).
- Η περιοχή προσφέρει, κατά κύριο λόγο, μετρίου προς χαμηλού επιπέδου παροχές όσον αφορά στα ξενοδοχειακά καταλύματα, καθώς πάνω από τα μισά είναι Γ' κατηγορίας. Για το έτος 2010-2011, είναι ενθαρρυντική η αύξηση των κλινών Α' και Β' κατηγορίας.
- Μετρίου επιπέδου τουριστική ανάπτυξη παρατηρείται και στα ενοικιαζόμενα δωμάτια, τα οποία ανήκουν κυρίως στη Γ' κατηγορία. Θετικό σημάδι αποτελεί η αύξηση των δωματίων Α' και Β' κατηγορίας στη δημοτική ενότητα Λευκάδας.
- Η χωρική συγκέντρωση των ενοικιαζόμενων δωματίων εμφανίζεται, κατά βάση, στα δύο τουριστικά κέντρα του νησιού, δηλαδή στη δημοτική ενότητα Λευκάδας με ποσοστό 46% και στη δημοτική ενότητα Ελλομένου με ποσοστό 35%. Στις ορεινές περιοχές του νησιού υπάρχει μικρή τουριστική προσφορά, σε αντίθεση με τη σχεδόν μηδενική προσφορά των ξενοδοχειακών καταλυμάτων.
- Η προσφορά του νησιού για τουρισμό σε camping χαρακτηρίζεται ικανοποιητική, όπως και οι παροχές των μονάδων.

Εικόνα 4.14: Συγκέντρωση κύριων και μη κύριων καταλυμάτων ανά περιοχή Δήμου Λευκάδας

4.3 Τουριστική Ζήτηση

4.3.1 Αφίξεις – Διανυκτερεύσεις

Τα τελευταία χρόνια, οι αφίξεις και οι διανυκτερεύσεις στο νησί ακολουθούν ανοδική πορεία. Μέσα στο διάστημα 2003-2011, οι αφίξεις έχουν σημειώσει αύξηση της τάξεως του 99%, καθώς ο συνολικός αριθμός αφίξεων για τα ξενοδοχειακά καταλύματα και camping το 2003 ήταν 43.835, ενώ το 2011 έφτασε τις 87.488. Η μεγαλύτερη πτώση, στο εν λόγω διάστημα παρατηρείται το έτος 2004, όμως από τον επόμενο χρόνο κίολας υπάρχει ανάκαμψη. Την τελευταία πενταετία, ο αριθμός αφίξεων κινείται κατά μέσο όρο στις 87.000 περίπου, παρουσιάζοντας μικρές αυξομειώσεις (Πίνακας 4.7).

Οι περισσότεροι επισκέπτες του νησιού είναι ημεδαποί. Υπολογίζεται ότι κατά μέσο όρο, την τελευταία πενταετία, οι αφίξεις των ημεδαπών τουριστών αγγίζουν τις 62.000 έναντι των 23.000 αφίξεων των αλλοδαπών.

Στον ίδιο ρυθμό με αυτόν του αριθμού των αφίξεων κινείται και ο αριθμός των διανυκτερεύσεων. Συγκεκριμένα, για το χρονικό διάστημα 2003-2011, η αύξηση στις διανυκτερεύσεις ξενοδοχειακών καταλυμάτων και camping, έφτασε το 42%. Εντοπίζεται και σε αυτή την περίπτωση, όπως είναι λογικό, πτώση κατά το έτος 2004,

ενώ από το 2005 και μετά η εικόνα αλλάζει θετικά. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι παρόλο που το 2011 ο αριθμός των αφίξεων μειώθηκε περίπου 2%, ο αριθμός των διανυκτερεύσεων αυξήθηκε κατά 3% (Πίνακας 4.8).

Αφίξεις					
Έτος	Ξενοδοχειακά καταλύματα		Camping		Σύνολο
	Ημεδαποί	Αλλοδαποί	Ημεδαποί	Αλλοδαποί	
2007	55.687	20.386	3.653	5.291	85.017
2008	58.815	17.081	3.326	4.603	83.825
2009	65.507	17.319	2.723	4.157	89.706
2010	61.528	17.980	3.423	6.239	89.170
2011	60.149	19.168	2.496	5.675	87.488

Πίνακας 4.7: Διαχρονική εξέλιξη αφίξεων του Δήμου Λευκάδας

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΕΛ.ΣΤΑΤ.

Οι ημεδαποί τουρίστες επιλέγουν την πρωτεύουσα του νησιού και την περιοχή της Νικιάνας, ενώ οι τουρίστες του εξωτερικού μοιράζονται σε όλες σχεδόν τις περιοχές του νησιού, με μια μικρή προτίμηση στην περιοχή του Νυδριού. Επίσης, διαπιστώνεται ότι οι τουρίστες του εξωτερικού, οι οποίοι προέρχονται κυρίως από ευρωπαϊκές χώρες, διανυκτερεύουν κατά μέσο όρο περισσότερες ημέρες από τους ημεδαπούς.

Ο σχετικά μικρός αριθμός διανυκτερεύσεων των ημεδαπών τουριστών μπορεί να δικαιολογηθεί λόγω της γεωγραφικής θέσης του νησιού και της σύνδεσής του μέσω πλωτής γέφυρας με την Αιτωλοακαρνανία, όπου πολλοί από αυτούς προέρχονται από τις γύρω περιοχές και η διαμονή τους διαρκεί συνήθως λίγες ημέρες.

Διανυκτερεύσεις					
Έτος	Ξενοδοχειακά καταλύματα		Camping		Σύνολο
	Ημεδαποί	Αλλοδαποί	Ημεδαποί	Αλλοδαποί	
2007	157.171	126.113	15.927	21.656	320.867
2008	166.490	104.258	12.683	18.016	301.427
2009	194.787	101.387	9.111	14.312	319.597
2010	172.754	107.234	13.734	24.395	318.117
2011	174.864	119.707	9.467	23.078	327.116

Πίνακας 4.8: Διαχρονική εξέλιξη διανυκτερεύσεων του Δήμου Λευκάδας

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων της ΕΛ.ΣΤΑΤ

Οι επισκέπτες συγκεντρώνονται στις περιοχές που υπάρχει η μεγαλύτερη προσφορά. Οι περιοχές αυτές είναι η πόλη της Λευκάδας, ο Άγιος Νικήτας, η Νικιάνα και η Λυγιά της δημοτικής ενότητας Λευκάδας, το Νυδρί της δημοτικής ενότητας Ελλομένου και η Βασιλική της δημοτικής ενότητας Απολλωνίων. Σύμφωνα με στοιχεία της ΕΛ.ΣΤΑΤ. για το έτος 2008, οι συγκεκριμένες περιοχές δέχθηκαν 67.149 αφίξεις από το σύνολο των 83.825. Σε υψηλά επίπεδα κινήθηκαν και το επόμενο έτος, καθώς συγκέντρωσαν το 84% του συνόλου των αφίξεων του δήμου (Πίνακας 4.9).

Παρόμοια κατάσταση επικρατεί στις παραπάνω περιοχές και όσον αφορά στις διανυκτερεύσεις. Αναλυτικά, για το έτος 2008, ο αριθμός των διανυκτερεύσεων φθάνει τις 230.701 από το σύνολο των 301.427 και για το έτος 2009 τις 257.873 από το σύνολο των 319.597. Από τα στοιχεία αυτά φαίνεται ότι υπάρχει μικρή αύξηση, της τάξεως του 4%, τόσο στις αφίξεις όσο και στις διανυκτερεύσεις στις περιοχές αυτές για το διάστημα 2008-2009.

Αφίξεις			
2009			
Περιοχή	Ημεδαποί	Αλλοδαποί	Σύνολο
Λευκάδα	30.670	3.272	33.942
Άγιος Νικήτας	1.343	1.057	2.400
Νικιάνα-Αλέξανδρος	19.945	2.123	22.068
Λυγιά-Κατούνα	3.756	1.552	5.308
Βασιλική	3.334	2.561	5.895
Νυδρί	1.447	4.089	5.536
Σύνολο	60.495	14.654	75.149
Διανυκτερεύσεις			
Περιοχή	Ημεδαποί	Αλλοδαποί	Σύνολο
Λευκάδα	65.813	6.661	72.474
Άγιος Νικήτας	5.537	8.439	13.976
Νικιάνα-Αλέξανδρος	64.826	12.143	76.969
Λυγιά-Κατούνα	12.588	9.203	21.791
Βασιλική	21.485	19.164	40.649
Νυδρί	4.762	27.252	32.014
Σύνολο	175.011	82.862	257.873

Πίνακας 4.9: Αφίξεις/διανυκτερεύσεις ανά περιοχή

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων της ΕΛ.ΣΤΑΤ.

Σημειώνεται ότι οι αφίξεις και οι διανυκτερεύσεις των ημεδαπών και αλλοδαπών που αναφέρονται στους παραπάνω πίνακες αφορούν σε στοιχεία ξενοδοχειακής κίνησης, τα αντίστοιχα στοιχεία για τα μη κύρια τουριστικά καταλύματα δεν κατέστη δυνατόν να βρεθούν. Τέλος, δε βρέθηκε ο αριθμός των αφίξεων και των διανυκτερεύσεων ανά δημοτική και τοπική ενότητα μετά το 2009, καθώς τίθεται θέμα στατιστικού απορρήτου. Για τον ίδιο λόγο έχουν αφαιρεθεί στοιχεία και στις απογραφές προ του 2009 (ΕΛ.ΣΤΑΤ., 2013).

4.3.2 Πληρότητα

Στο δήμο Λευκάδας, η πληρότητα των κλινών στα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου ακολουθεί πτωτική πορεία τα τελευταία χρόνια, για την ακρίβεια την περίοδο 2008-2010 παρουσίασε μείωση -8.5% (Πίνακας 4.10).

Πληρότητα κλινών		
Έτος	Δήμος Λευκάδας	Μεταβολή
2008	51.1%	-3.4
2009	47.7%	
2010	42.6%	-5.1
Σύνολο		-8.5%

Πίνακας 4.10: Ποσοστά πληρότητας κλινών του Δήμου Λευκάδας

Πηγή: Σύνδεσμος Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων (ΣΕΤΕ)

Για το συγκεκριμένο διάστημα, η πτώση αυτή φαντάζει να μην είναι λογική. Παρατηρώντας κανείς τα στοιχεία της προηγούμενης ενότητας για τον αριθμό των αφίξεων και διανυκτερεύσεων θα περίμενε ανοδική πορεία. Λαμβάνοντας υπόψη όμως το ρυθμό αύξησης των κλινών την τριετία 2008-2010 και εξετάζοντας τον σε συνδυασμό με τα προηγούμενα στοιχεία, η αρνητική εικόνα που παρουσιάζει η πληρότητα των κλινών φαίνεται να δικαιολογείται.

Οι περιοχές που εξετάστηκαν ως προς τον αριθμό των αφίξεων και διανυκτερεύσεων, εξετάζονται και ως προς την πληρότητα των κλινών τους (Πίνακας 4.11). Για το έτος 2008, το υψηλότερα ποσοστό πληρότητας κατέχει η περιοχή του Αγίου Νικήτα, που ξεπερνάει το 77% και ακολουθούν οι οικισμοί Βασιλική και Νυδρί, με ποσοστά 67.7% και 61.8% αντίστοιχα. Το 2009, τα ποσοστά πληρότητας των περιοχών εμφανίζονται μειωμένα σε σχέση με αυτά του προηγούμενου έτους, ενώ εξαίρεση αποτελεί η περιοχή της Νικιάνας, η οποία παρουσίασε αύξηση της τάξεως του 4%.

Πληρότητα κλινών ανά περιοχή		
Περιοχή	2008	2009
Λευκάδα	50.8%	44.6%
Άγιος Νικήτας	77.2%	65.2%
Νικιάνα-Αλέξανδρος	43.4%	47.4%
Λυγιά-Κατούνα	42.3%	40.3%
Βασιλική	67.7%	65.0%
Νυδρί	61.8%	53.1%

Πίνακας 4.11: Ποσοστά πληρότητας κλινών ανά περιοχή του Δήμου Λευκάδας
Πηγή: Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛ.ΣΤΑΤ.)

Συμπερασματικά για την τουριστική ζήτηση στην περιοχή μελέτης:

- Το έτος 2011 σε σχέση με το έτος 2003, η πορεία των αφίξεων και των διανυκτερεύσεων παρουσίασε άνοδο 99% και 42% αντίστοιχα.
- Το διάστημα 2003-2011, η τουριστική ζήτηση που εκδηλώθηκε αφορά κατά μέσο όρο σε ποσοστό 73% ημεδαπούς και 27% αλλοδαπούς.
- Οι περιοχές μεγαλύτερης τουριστικής ζήτησης είναι η δημοτική ενότητα Λευκάδας, η δημοτική ενότητα Ελλομένου και η δημοτική ενότητα Απολλωνίων, δηλαδή οι περιοχές με τη μεγαλύτερη προσφορά.
- Το διάστημα 2008-2010, η πληρότητα παρουσίασε μείωση -8.5%. Τα μεγαλύτερα ποσοστά πληρότητας σημείωσε ο οικισμός Άγιος Νικήτας, με 77.2% το 2008 και 65.2% το 2009 και τη μεγαλύτερη πτώση το Νυδρί κατά 8.7 ποσοστιαίες μονάδες. Η μοναδική περιοχή που παρουσίασε αύξηση ήταν η Νικιάνα της δημοτικής ενότητας Λευκάδας.

4.4 Χωρική Διάρθρωση Τουριστικού Τομέα

Η επιλογή μιας περιοχής ως τουριστικού προορισμού συσχετίζεται με διάφορους παράγοντες που χαρακτηρίζουν την τουριστική προσφορά. Στη συνέχεια, γίνεται μία προσπάθεια αποτύπωσης αυτών των παραγόντων τόσο στο σύνολο του νησιού όσο και στις δημοτικές ενότητες.

Οι παράγοντες, λοιπόν που συντέλεσαν στη διαμόρφωση της τουριστικής προσφοράς στο σύνολο του νησιού είναι οι εξής:

- Η εύκολη πρόσβαση λόγω της σύνδεσής του, μέσω πλωτής γέφυρας, με τη Στερεά Ελλάδα. Το νησί αποτελεί ένα από τα δύο νησιά της χώρας που μπορεί να προσεγγιστεί οδικώς.
- Η κοντινή απόστασή του σε μεγάλες πόλεις της χώρας και λιμάνια. Τα έργα υποδομής, όπως η υποθαλάσσια σήραγγα Πρεβέζης-Ακτίου, η κατασκευή της Εγνατίας Οδού, η γέφυρα Ρίου-Αντιρρίου και η παράδοση τμήματος της Ιονίας

Οδού έχουν βοηθήσει ώστε το νησί να συνδεθεί με πολλές περιοχές (Ιωάννινα, Ηγουμενίτσα, Θεσσαλονίκη, Πάτρα) και να διευκολυνθεί ακόμα περισσότερο η πρόσβαση σε αυτό.

- Οι πολιτικές των τοπικών αρχών για ένταξη του νησιού σε αναπτυξιακά προγράμματα (Leader +, ΟΠΑΑΧ, ΕΣΠΑ).
- Η εντατική προσπάθεια της τοπικής αυτοδιοίκησης για προβολή του νησιού, συμμετέχοντας σε ευρωπαϊκές και ελληνικές εκθέσεις κατά τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας.
- Οι πολιτιστικοί αλλά κυρίως οι φυσικοί του πόροι, που αναφέρθηκαν στην πρώτη ενότητα.

Εκτός των γενικών παραγόντων που καταγράφονται παραπάνω, εξετάζονται επιπλέον και οι βασικότεροι από αυτούς που οδήγησαν στη διαμόρφωση τουριστικής προσφοράς σε συγκεκριμένες περιοχές των δημοτικών ενοτήτων Λευκάδας, Ελλομένου και Απολλωνίων.

Λευκάδα

- Η γεωγραφική της θέση. Είναι η πύλη του νησιού και επομένως το πρώτο μέρος που συναντά ο επισκέπτης. Επίσης, λόγω της θέσης της είναι εύκολη η μετάβαση από αυτή σε όλες τις υπόλοιπες περιοχές του νησιού.
- Η ύπαρξη σύγχρονης μαρίνας με 620 θέσεις ελλημενισμού.
- Ο αναπτυγμένος και χωρικά συγκεντρωμένος κλάδος παροχής υπηρεσιών στην περιοχή.
- Οι παραλίες που προσελκύουν επισκέπτες λόγω των αθλητικών δραστηριοτήτων που προσφέρουν.
- Η αρχιτεκτονική της παλιάς πόλης.

Άγιος Νικήτας

- Η κοντινή απόστασή του από την πρωτεύουσα.
- Η γραφικότητα της παράκτιας ζώνης του και γενικά, η φυσική ομορφιά του τοπίου.
- Τα αξιόλογα δείγματα παραδοσιακής αρχιτεκτονικής.

Νικιάνα-Νυδρί

- Η μικρή χιλιομετρική απόστασή του από την πόλη του νησιού.
- Η διεθνής τουριστική προβολή τους λόγω «γεινίασης» με το νησί Σκορπιός.
- Το λιμάνι που διαθέτει το Νυδρί και ο κόλπος του Βλυχού, που προσελκύει χιλιάδες σκάφη κάθε χρόνο.

Βασιλική

- Το φυσικό λιμάνι της, που παρέχει πρόσβαση στην περιοχή από άλλα νησιά του Ιονίου.
- Οι δυνατότητες της περιοχής για προσφορά θαλάσσιου αθλητισμού και η προβολή αυτών των δυνατοτήτων από τις τοπικές αρχές.
- Οι δεκάδες παραλίες, μερικές από αυτές διεθνούς φήμης, που ανήκουν στη δημοτική ενότητα Απολλωνίων και βρίσκονται πολύ κοντά στην περιοχή της Βασιλικής.

Στις περιπτώσεις των περιοχών Αγίου Νικήτα, Νικιάνας, Νυδριού και Βασιλικής, συμπεριλαμβάνεται στους παραπάνω λόγους και η σύνδεσή τους με την πρωτεύουσα του νησιού με καλής κατάστασης οδικό δίκτυο.

Παρόλο που το νησί διαθέτει πλούσιους φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους, υπάρχει *χωρική συγκέντρωση της τουριστικής δραστηριότητας*, κυρίως στις παραθαλάσσιες περιοχές. Όσον αφορά στην ορεινή Λευκάδα, σε μερικούς οικισμούς η τουριστική προσφορά είναι πολύ μικρή και σε άλλους σχεδόν ανύπαρκτη. Έτσι ενώ η πορεία της τουριστικής προσφοράς ήταν ανοδική για το διάστημα 2003-2011, καθώς ο αριθμός των κλινών αυξήθηκε, η χωρική διάρθρωση του τουριστικού προϊόντος του νησιού δεν άλλαξε σημαντικά. Συγκεκριμένα:

- Στη δημοτική ενότητα Λευκάδας, ο αριθμός των καταλυμάτων αυξάνεται συνεχώς και συγκεντρώνει, για το έτος 2011, το 47% του συνολικού αριθμού των κύριων και μη κύριων καταλυμάτων του νησιού.
- Στη δημοτική ενότητα Ελλομένου, οι κλίνες συνεχίζουν να συγκεντρώνονται στο παραθαλάσσιο τμήμα Περιγιάλι-Νυδρί. Το ποσοστό των καταλυμάτων επί του συνόλου ανέρχεται στο 32% για το ίδιο έτος.
- Στη δημοτική ενότητα Απολλωνίων, η περιοχή της Βασιλικής παρουσίασε επίσης αύξηση στον αριθμό των κλινών. Το έτος 2011, φιλοξένησε το 18% από το σύνολο των καταλυμάτων του νησιού.

Το υπόλοιπο 3% επί του συνόλου των κύριων και μη κύριων καταλυμάτων εντοπίζεται στις δημοτικές ενότητες Σφακιωτών και Καρυάς, επιβεβαιώνοντας το γεγονός της χωρικά μη ισόρροπα ανεπτυγμένης τουριστικής προσφοράς στο δήμο Λευκάδας.

5. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΑ ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ

Στην παρούσα ενότητα εξετάζεται το ζήτημα της περιβαλλοντικά υπεύθυνης ανάπτυξης του τουριστικού τομέα. Στο πλαίσιο αυτό, γίνεται μία συνοπτική παρουσίαση των περιβαλλοντικών, κοινωνικών, πολιτιστικών και οικονομικών επιπτώσεων από την ανάπτυξη του τουριστικού τομέα, ενώ ακόμη παρουσιάζονται κατευθύνσεις βιώσιμης ανάπτυξης του τουριστικού τομέα τόσο σε μακρο-επίπεδο (επίπεδο ευρύτερης χωρικής ενότητας), με την παρουσίαση των εναλλακτικών μορφών ανάπτυξης της τουριστικής δραστηριότητας, όσο και σε μικρο-επίπεδο (επίπεδο επιχείρησης), με την παρουσίαση ομάδας συστημάτων περιβαλλοντικής διαχείρισης, που βρίσκουν εφαρμογή στο συγκεκριμένο τομέα και συμβάλλουν στην ελαχιστοποίηση των επιπτώσεων αυτών.

5.1 Εισαγωγή

Τις τελευταίες δεκαετίες, ο τομέας του τουρισμού γνωρίζει συνεχή ανάπτυξη και αποτελεί κινητήρια δύναμη για την κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη πολλών περιοχών του πλανήτη, ενώ για πολλές από αυτές αποτελεί μία από τις κύριες πηγές εισοδήματος. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι, με βάση τα στοιχεία του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού (Π.Ο.Τ.) για το έτος 2012, ο τουρισμός έφτασε να συνεισφέρει το 9% του παγκόσμιου Α.Ε.Π. και το 10% της συνολικής απασχόλησης. Σημαντική είναι η συνεισφορά του κλάδου και στην Ευρωπαϊκή οικονομία, με μεγάλη άνοδο κατά το έτος 2012 (534 εκατομμύρια αφίξεις τουριστών στην Ευρώπη, που αποτελούν το 52% των διεθνών αφίξεων παγκοσμίως) [COM(2014)86 final]. Η σπουδαιότητα του τομέα του τουρισμού και στην ελληνική οικονομία αποτυπώνεται στα στοιχεία του Συνδέσμου Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων (Σ.Ε.Τ.Ε.), όπου για το ίδιο έτος (2012), τα στοιχεία δείχνουν ότι ο τουρισμός συμμετέχει με ποσοστό 16.4% στο Α.Ε.Π. της χώρας, συμβάλλει στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας (18.3% της συνολικής απασχόλησης στη χώρα), ενώ το μερίδιο του ελληνικού τουρισμού στην παγκόσμια αγορά αγγίζει το 1.5%.

Η θετική συμβολή του τομέα του τουρισμού στην εθνική και τοπική ανάπτυξη, όπως και στην οικονομία και την απασχόληση, αλλά και η έμμεση αλλά ουσιαστική συμβολή του στην οικονομική ανάπτυξη άλλων κλάδων της οικονομίας (οικοδομή, γεωργία, βιοτεχνία κ.ά.) αποτελούν τις βασικές αιτίες ανάπτυξης του μαζικού τουρισμού. Όμως, παρά τα οικονομικά οφέλη, ο μαζικός τουρισμός αποτελεί σήμερα ένα πρότυπο ανάπτυξης του τουριστικού τομέα, το οποίο έχει επιφέρει σημαντικές αρνητικές επιπτώσεις στο φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον, ενώ η περαιτέρω ανάπτυξή του μπορεί να οδηγήσει σε μη αναστρέψιμες βλάβες του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος για πολλές περιοχές του πλανήτη. Οι επιπτώσεις αυτές εντείνουν τον προβληματισμό αλλά και τις προσπάθειες των διαφόρων περιοχών για την αποτελεσματικότερη διαχείριση των φυσικών και πολιτιστικών πόρων και την ανάπτυξη ενός προτύπου τουριστικής ανάπτυξης σε μακρο- και μικρο-επίπεδο, που να ανταποκρίνεται θετικά σε όρους βιωσιμότητας του φυσικού, πολιτιστικού, οικονομικού και κοινωνικού περιβάλλοντος των περιοχών αυτών.

Ο *μαζικός τουρισμός* αποτελεί μια μορφή εντατικής αξιοποίησης των σχετικών πόρων, που συνοδεύεται από υψηλή εποχικότητα και συγκέντρωση μεγάλου αριθμού επισκεπτών σε συγκεκριμένους τουριστικούς προορισμούς, με αποτέλεσμα την άσκηση σημαντικών πιέσεων στους πόρους σε συγκεκριμένες χρονικές περιόδους, οδηγώντας στην υπέρβαση της φέρουσας ικανότητας της περιοχής²⁹ και την περιβαλλοντική υποβάθμιση.

Εκτός της περιβαλλοντικής υποβάθμισης, το μαζικό πρότυπο ανάπτυξης της τουριστικής δραστηριότητας είναι δυνατόν να προκαλέσει και κοινωνική υποβάθμιση. Συγκεκριμένα, οι τουριστικές περιοχές στις οποίες αναπτύσσεται ο μαζικός τουρισμός οδηγούνται, μεσο-μακροπρόθεσμα, σε κορεσμό και υποβάθμιση της ποιότητας ζωής.

Στη συνέχεια της παρούσας ενότητας γίνεται κατ' αρχήν μία συνοπτική παρουσίαση των αρνητικών επιπτώσεων της τουριστικής δραστηριότητας, στη βάση των τριών πυλώνων της βιώσιμης ανάπτυξης (περιβαλλοντική, κοινωνική, οικονομική διάσταση), ενώ στη συνέχεια περιγράφονται οι κατευθύνσεις για ένα περισσότερο *περιβαλλοντικά φιλικό πρότυπο τουριστικής ανάπτυξης* σε:

- *μακρο-επίπεδο*, μέσα από την ήπια αξιοποίηση των φυσικών και πολιτιστικών πόρων και την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού, και
- *μικρο-επίπεδο*, μέσα από την υιοθέτηση, σε επίπεδο τουριστικής επιχείρησης, *διαφόρων συστημάτων περιβαλλοντικής διαχείρισης, που αποσκοπούν στην προώθηση περιβαλλοντικά υπεύθυνων συμπεριφορών και τρόπων διαχείρισης των τουριστικών υποδομών, της 'προσφοράς' δηλαδή του τουριστικού τομέα.*

5.2 Επιπτώσεις από την Ανάπτυξη του Τουριστικού Τομέα

Ο τουρισμός αποτελεί μία πολύπλοκη δραστηριότητα, που στηρίζεται στους φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους μιας περιοχής για την ανάπτυξή του. Στο πλαίσιο αυτό, η σχέση του με το φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον είναι άμεση και καθοριστική. Η τουριστική δραστηριότητα, από την άλλη πλευρά, μπορεί να έχει μία θετική επίδραση στο φυσικό, κοινωνικό, πολιτιστικό και οικονομικό περιβάλλον ενός τόπου, όταν αυτή βασίζεται σε ένα ολοκληρωμένο σχέδιο ανάπτυξης. Αντίθετα, η ανεξέλεγκτη ανάπτυξη του τουριστικού τομέα μπορεί να οδηγήσει σε πολύ δυσμενείς επιπτώσεις για το περιβάλλον εντός του οποίου δραστηριοποιείται. Αυτός ακριβώς είναι ο λόγος που οι επιπτώσεις του τουρισμού έχουν γίνει θέμα αυξανόμενης ανησυχίας σε διεθνές επίπεδο (WTTC, 1995).

Σε γενικές γραμμές, οι επιπτώσεις από την ανάπτυξη του τουριστικού τομέα μπορούν να χωριστούν σε δύο μεγάλες κατηγορίες, στις *άμεσες* που προκύπτουν από τον αριθμό και την παρουσία των επισκεπτών στην περιοχή κατά τη διάρκεια της τουριστικής περιόδου και στις *έμμεσες*, που αφορούν στις επιπτώσεις από την ανάπτυξη των υποδομών που δημιουργούνται εξ αιτίας της ανάπτυξης της τουριστικής δραστηριότητας.

²⁹ Η φέρουσα ικανότητα μιας περιοχής ορίζεται ως: "... ο μέγιστος αριθμός ατόμων που μπορούν να επισκεφθούν έναν προορισμό ταυτόχρονα, χωρίς να προκαλούν καταστροφή στο φυσικό, οικονομικό και κοινωνικό-πολιτιστικό περιβάλλον και μια μη αποδεκτή μείωση στην ποιότητα της ικανοποίησης των επισκεπτών" (UNEP/MAP, 2009).

5.2.1 Περιβαλλοντικές επιπτώσεις

Η ποιότητα του περιβάλλοντος, τόσο του φυσικού όσο και το ανθρωπογενούς, είναι απαραίτητη προϋπόθεση και ο βασικός πόρος, πάνω στον οποίο στηρίζεται η ανάπτυξη του τουριστικού τομέα. Το πρότυπο του μαζικού τουρισμού, που κυριαρχεί στον ελλαδικό χώρο και στο νησί της Λευκάδας, την περιοχή μελέτης της παρούσας διπλωματικής εργασίας, δημιουργεί σημαντικές απειλές για το περιβάλλον. Η πίεση που δέχεται η κάθε περιοχή από το μαζικό τουρισμό μπορεί να οδηγήσει σε επιπτώσεις, όπως η εξάντληση των φυσικών πόρων, η ρύπανση του αέρα, της θάλασσας κ.ά.

Υδατικοί Πόροι

Το νερό είναι ένας από τους πιο κρίσιμους φυσικούς πόρους. Ο τουριστικός τομέας γενικά αποτελεί ένα τομέα που χρησιμοποιεί εντατικά τους υδάτινους πόρους είτε για γενική χρήση στις υποδομές φιλοξενίας των επισκεπτών (πισίνες, καθαριότητα, πότισμα κήπων και λοιπές χρήσεις), είτε για προσωπική χρήση των επισκεπτών των υποδομών αυτών. Τα παραπάνω, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι οι επισκέπτες-τουρίστες καταναλώνουν μεγαλύτερες ποσότητες νερού όταν βρίσκονται σε διακοπές απ' ότι στο χώρο τους, μπορεί να προκαλέσει σημαντικές *πιέσεις* σε μια περιοχή, *εξάντληση* των διαθέσιμων υδατικών πόρων, *εντάσεις και συγκρούσεις* μεταξύ τομέων δραστηριότητας για το νερό, ενώ τα θέματα *επάρκειας* των υδάτινων πόρων αποτελούν σοβαρό κίνδυνο για την ίδια την ύπαρξη του τουριστικού τομέα.

Η σημαντικότητα του συγκεκριμένου πόρου για την τουριστική δραστηριότητα γίνεται ακόμη μεγαλύτερη σε κάποιες περιοχές, όπως για παράδειγμα η Μεσόγειος, η οποία αποτελεί πυρήνα έλξης τουριστικών ροών στον Ευρωπαϊκό χώρο, αλλά ταυτόχρονα μία περιοχή όπου το ζήτημα της λειψυδρίας έχει ήδη αρχίσει να παίρνει ανησυχητικές διαστάσεις ως αποτέλεσμα, μεταξύ άλλων, και της επερχόμενης κλιματικής αλλαγής και των επιπτώσεών της. Το πρόβλημα της λειψυδρίας μεγενθύνεται ιδιαίτερα στο νησιωτικό χώρο, όπου κατά τους καλοκαιρινούς μήνες η ζήτηση σε νερό αυξάνεται κατακόρυφα λόγω του μεγάλου αριθμού των επισκεπτών και των αυξημένων αναγκών σε κατανάλωση νερού κατά τη συγκεκριμένη αυτή περίοδο. Για την κάλυψη των αναγκών αυτών σε αρκετά νησιά, όπως και στο νησί της Λευκάδας, χρησιμοποιούνται γεωτρήσεις. Η υπεράντληση όμως, σε περιοχές με μικρά αποθέματα νερού, μπορεί να προκαλέσει μη αναστρέψιμα προβλήματα, όπως, υφαλμύριση του υδάτινου ορίζοντα.

Τέλος, σημειώνεται ότι σε πολλές περιοχές καταγράφονται σημαντικές συγκρούσεις του τουριστικού τομέα με άλλους τομείς της τοπικής παραγωγικής δομής, με επίκεντρο τη διεκδίκηση των απαιτούμενων υδάτινων πόρων για την ανάπτυξη ή ακόμη και την επιβίωση των τομέων αυτών, στοιχείο το οποίο τονίζει την ανάγκη σχεδιασμού, σε τοπικό επίπεδο, για την αποτελεσματικότερη διαχείριση των πόρων, προς όφελος όλων των παραγωγικών τομέων και του τοπικού πληθυσμού μιας περιοχής. Πέραν αυτού, η ανάγκη διαχείρισης των συγκρούσεων αυτών περνά και μέσα από τη επιτακτική πλέον ανάγκη λήψης μέτρων σε επίπεδο τουριστικών μονάδων/υποδομών για την καλύτερη διαχείριση και την εξοικονόμηση του σπάνιου αυτού φυσικού πόρου (π.χ. μέσα από τη χρήση συστημάτων περιορισμού της κατανάλωσης νερού³⁰).

³⁰ <http://daphne.aegean.gr/>

Έδαφος

Το έδαφος αποτελεί το βασικότερο πόρο για την ανάπτυξη της τουριστικής δραστηριότητας. Οι υποδομές φιλοξενίας που απαιτούνται για την ανάπτυξη της τουριστικής δραστηριότητας, αλλά και οι υποδομές μεταφορών, αναψυχής και ψυχαγωγίας που σχετίζονται με αυτή, έχουν αυξήσει τις πιέσεις στο συγκεκριμένο φυσικό πόρο.

Επίσης, μία σημαντική επίπτωση από την ανάπτυξη της τουριστικής δραστηριότητας στο φυσικό πόρο 'έδαφος' αφορά στην παραγωγή απορριμμάτων και την ανάγκη διαχείρισης αυτών. Σημαντικά είναι τα περιβαλλοντικά προβλήματα που καταγράφονται από την ανεξέλεγκτη διάθεση των στερεών απορριμμάτων σε παράνομες χωματερές, πρόβλημα που αντιμετωπίζει και το νησί της Λευκάδας, ιδιαίτερα τους καλοκαιρινούς μήνες. Οι χωματερές φυσικά εγκυμονούν σοβαρούς κινδύνους για τα εδάφη, ενώ ταυτόχρονα αποτελούν εστίες μόλυνσης.

Αέρας

Η κυριότερη αιτία ρύπανσης του αέρα σήμερα είναι ο τομέας των μεταφορών, που κατά ένα σημαντικό μέρος εξυπηρετεί και τις μετακινήσεις των τουριστικών ροών τόσο από και προς τους διάφορους τουριστικούς προορισμούς, όσο και εντός της περιοχής ενδιαφέροντος των προορισμών αυτών. Οι μετακινήσεις με στόχο την αναψυχή και τον τουρισμό αντιπροσωπεύουν σήμερα σημαντικό μερίδιο των αεροπορικών μεταφορών και είναι υπεύθυνες για την αέρια ρύπανση στην ατμόσφαιρα.

Η ατμοσφαιρική ρύπανση από τις μετακινήσεις που συνδέονται με τον τουριστικό τομέα έχει επιπτώσεις που διατρέχουν από το παγκόσμιο έως το τοπικό επίπεδο. Σημαντική είναι επίσης η συνεισφορά του τουριστικού τομέα στη ρύπανση του αέρα από τις τοπικές μετακινήσεις των τουριστικών ροών στους τοπικούς τουριστικούς προορισμούς, ενώ η κατάσταση επιβαρύνεται περαιτέρω από αυτή καθαυτή τη λειτουργία των τουριστικών επιχειρήσεων.

Ενέργεια

Σε περιοχές με έντονη τουριστική δραστηριότητα, οι απαιτήσεις σε ενέργεια είναι μεγάλες. Οι τουριστικές επιχειρήσεις χρησιμοποιούν όλο και περισσότερη ενέργεια για τις ανάγκες θέρμανσης - ψύξης, τις μεταφορές, τις διάφορες δραστηριότητές τους και γενικά την κάλυψη των αναγκών τους σε όλα τα επίπεδα. Η μείωση της καταναλισκομένης στο επίπεδο της επιχείρησης ενέργειας αποτελεί ένα σημαντικό τομέα παρέμβασης για την εξοικονόμηση ενέργειας και τη μείωση του κόστους παραγωγής του τουριστικού προϊόντος, αλλά και των επιπτώσεων σε τοπικό επίπεδο. Στο πλαίσιο αυτό, η ενέργεια αποτελεί τον κυρίαρχο τομέα στον οποίο επικεντρώνονται, μεταξύ άλλων, τα διάφορα συστήματα περιβαλλοντικής διαχείρισης της τουριστικής υποδομής.

Τοπίο

Ένα σημαντικό πρόβλημα για τις περιοχές ανάπτυξης του τομέα του τουρισμού αποτελεί η αλλοίωση των χαρακτηριστικών του τοπίου από την ανάπτυξη των τουριστικών υποδομών. Η συγκεκριμένη επίπτωση εμφανίζεται ακόμη εντονότερη σε

περιοχές ανάπτυξης μαζικού τουρισμού, και ιδιαίτερα εκεί όπου δεν υπάρχει χωροταξικός ή πολεοδομικός σχεδιασμός για τη θέσπιση κανόνων ανάπτυξης του τουριστικού τομέα και των υποδομών του. Σημαντικές είναι οι επιπτώσεις στο τοπίο από την άναρχη δόμηση και την εξάπλωση των τουριστικών εγκαταστάσεων, στοιχεία τα οποία αλλοιώνουν τα παραδοσιακά χαρακτηριστικά των περιοχών – τουριστικών προορισμών. Το Νυδρί της Λευκάδας, της περιοχής μελέτης δηλαδή της παρούσας εργασίας, αποτελεί χαρακτηριστική περίπτωση αλλοίωσης του τοπίου από την αξιοποίησή του ως πόλου ανάπτυξης μαζικού τουρισμού.

Οικοσυστήματα

Οι απειλές και οι πιέσεις στα οικοσυστήματα από την ανάπτυξη του τομέα του τουρισμού είναι αρκετά σοβαρές, ιδιαίτερα όταν η ανάπτυξη του τομέα, που στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό στους πόρους αυτούς για την προσέλκυση του ενδιαφέροντος των επισκεπτών, δεν λαμβάνει χώρα με το δέοντα σεβασμό στα συγκεκριμένα οικοσυστήματα. Η ανάπτυξη των τουριστικών εγκαταστάσεων και οι επεκτάσεις υποδομών όπως π.χ. το οδικό δίκτυο, μπορούν να οδηγήσουν στην απώλεια ενδιαιτημάτων και την υποβάθμιση του τοπίου.

5.2.2 Κοινωνικές και πολιτιστικές επιπτώσεις

Οι κοινωνικές και πολιτιστικές επιπτώσεις του τουρισμού δεν είναι πάντα εμφανείς. Σε πολλές περιπτώσεις, είναι αρκετά δύσκολο να αξιολογηθούν οι επιδράσεις που δέχεται ο πληθυσμός μιας περιοχής από την ανάπτυξη της τουριστικής δραστηριότητας. Η δομή της κοινωνίας, ο τρόπος ζωής του πληθυσμού, τα ήθη και τα έθιμα, είναι συνήθως στοιχεία εκτεθειμένα στις πιέσεις από την ανάπτυξη της τουριστικής δραστηριότητας.

Αλλοίωση ή απώλεια της τοπικής ταυτότητας

Η προσπάθεια προσέλκυσης και ικανοποίησης του επισκέπτη-τουρίστα επηρεάζει την ταυτότητα ενός τόπου. Οι σοβαρότερες επιπτώσεις σε μια περιοχή που προκαλούνται από την τουριστική δραστηριότητα είναι η εμπορευματοποίηση των διαθέσιμων πόρων, φυσικών και πολιτιστικών, ο βαθμός της οποίας συναρτάται στενά με την αλλοίωσή τους. Η κακώς εννοούμενη προσαρμογή των τοπικών δεδομένων και της ταυτότητας του τόπου στις απαιτήσεις του επισκέπτη προκαλεί την κοινωνική και πολιτιστική αλλοίωση των χαρακτηριστικών του τόπου υποδοχής.

Πολιτιστικές αντιθέσεις

Ο τουρισμός φέρνει σε επαφή ομάδες ανθρώπων με διαφορετική κουλτούρα και γλώσσα, με διαφορετικό τρόπο ζωής, θρήσκευμα και με διαφορετικές αξίες. Είναι λοιπόν, λογικό να δημιουργούνται πολιτιστικές αντιθέσεις μεταξύ του τοπικού πληθυσμού και του επισκέπτη. Σε αυτό είναι πιθανό να συμβάλλουν η οικονομική ανισότητα πληθυσμού-επισκεπτών και η συμπεριφορά του επισκέπτη, που εισβάλλει στη ζωή του τοπικού πληθυσμού και αγνοεί τα τοπικά έθιμα και τις ηθικές αξίες.

Διχασμός του τοπικού πληθυσμού

Ο τουρισμός επηρεάζει την τοπική κοινωνία και προκαλεί κοινωνικές εντάσεις, συγκρούσεις και πολλές φορές διχασμό του τοπικού πληθυσμού. Οι λόγοι που συμβαίνει αυτό ποικίλλουν. Ως κύριες αιτίες έντασης μπορούν να αναφερθούν ο φόβος για την ενδεχόμενη υποβάθμιση των φυσικών και πολιτιστικών πόρων, αλλά και οι συγκρούσεις ως προϊόν του ανταγωνισμού μεταξύ διαφορετικών τομέων για γη, νερό κ.λπ. Ως παράδειγμα μπορεί να αναφερθεί η σχέση παραδοσιακών δραστηριοτήτων, όπως η γεωργία, με την έντονη ανάπτυξη της τουριστικής δραστηριότητας, τομείς οι οποίοι βρίσκονται σε ανταγωνιστική θέση ή δεν μπορούν εύκολα να συνυπάρχουν.

5.2.3 Οικονομικές επιπτώσεις

Ο τουριστικός τομέας φαίνεται να οφελεί οικονομικά τους τόπους υποδοχής των επισκεπτών, αποτελώντας σημαντική πηγή εισοδήματος και απασχόλησης για τις τοπικές οικονομίες. Είναι όμως δεδομένο ότι η ανάπτυξη της τουριστικής δραστηριότητας θα αποφέρει οικονομικά οφέλη σε μία περιοχή; Η απάντηση στο ερώτημα αυτό συνδέεται στενά με το είδος της τουριστικής ανάπτυξης που λαμβάνει χώρα. Όπως η πράξη δείχνει, η επιλογή του προτύπου τουριστικής ανάπτυξης είναι καθοριστική για το βαθμό στον οποίο τα οφέλη από την τουριστική ανάπτυξη θα διαχέονται στην τοπική κοινωνία.

Πακέτα «all-inclusive»

Το «πακέτο all-inclusive» αποτελεί ένα προϊόν με σταθερά ανοδική πορεία στις προτιμήσεις των επισκεπτών. Πρόκειται για ένα πρόγραμμα διακοπών, στη βάση του οποίου οι ξενοδοχειακές επιχειρήσεις προσφέρουν στον επισκέπτη διαμονή, διατροφή και διασκέδαση εντός των χώρων τους, σε ένα συμφέρον για τον επισκέπτη οικονομικό πακέτο. Τα οικονομικά οφέλη των τοπικών επιχειρήσεων και των εργαζομένων από τους επισκέπτες που επιλέγουν ένα τέτοιο πακέτο είναι ελάχιστα καθώς, το 80% περίπου των δαπανών των επισκεπτών πηγαίνει στα ξενοδοχεία και σε διεθνείς εταιρείες.

Κόστος υποδομών

Η βελτίωση του δικτύου μεταφορών (οδικών, λιμενικών κ.λπ.) και άλλων υποδομών για τις ανάγκες της τουριστικής δραστηριότητας μπορεί να επιβαρύνει οικονομικά την τοπική αυτοδιοίκηση. Το υψηλό κόστος κατασκευής των υποδομών για τις ανάγκες του τουριστικού τομέα στις περιοχές στις οποίες αναπτύσσεται επιβαρύνει την ποιότητα ζωής του τοπικού πληθυσμού τόσο *άμεσα*, στερώντας τοπικούς οικονομικούς πόρους από άλλους σημαντικούς τομείς κοινωνικού ενδιαφέροντος, όπως π.χ. στην υγεία και την κοινωνική πρόνοια, όσο και *έμμεσα*, επιφέροντας ενδεχομένως αύξηση δημοτικών φόρων και εισφορών των πολιτών.

Αύξηση τιμών

Η αύξηση της ζήτησης αγαθών και υπηρεσιών από τους επισκέπτες έχει σημαντική επίπτωση στις τιμές αυτών, επιβαρύνοντας έτσι, σε δυσαναλογία με τις

δυνατότητές τους, το κόστος ζωής του τοπικού πληθυσμού μιας τουριστικής περιοχής.

Μονομερής εξάρτηση από τον τουρισμό

Τα τελευταία χρόνια, σε πάρα πολλές περιοχές που διαθέτουν αξιόλογους φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους παρατηρείται μία σημαντική στροφή του τοπικού παραγωγικού προτύπου, με έμφαση στην ανάπτυξη της τουριστικής δραστηριότητας, οδηγώντας στην 'τριτογενοποίηση' των τοπικών οικονομιών και την αλλοίωση των τοπικών παραγωγικών προτύπων. Η αλλοίωση αυτή οδηγεί με τη σειρά της στο μαρασμό τομείς με μακρά παράδοση στις διάφορες περιοχές, όπως π.χ. ο αγροτικός τομέας. Το φαινόμενο αυτό οδηγεί πολλές φορές στη μονομερή εξάρτηση των οικονομιών των τουριστικών προορισμών από τον τουριστικό τομέα, από έναν τομέα δηλαδή ιδιαίτερα ευάλωτο και ανοικτό σε ένα ευρύ φάσμα εξωγενών παραγόντων, υποθηκεύοντας έτσι το μέλλον των περιοχών αυτών (Kapsaski και άλλοι 2014, Panagiotopoulou και Stratigea 2014).

Μια τέτοια περίπτωση αποτελεί και η οικονομία της Λευκάδας, περιοχή μελέτης της παρούσας εργασίας, η οποία από αμιγώς αγροτική οικονομία εξελίχθηκε σταδιακά σε μία οικονομία που στηρίζεται κατά βάση στον κλάδο του τουρισμού. Οι προορισμοί όμως που εξαρτώνται από τον τουρισμό και ιδιαίτερα το μαζικό τουρισμό, είναι αυτοί που εκτίθενται περισσότερο σε διάφορους κινδύνους, καθώς στηρίζουν την επιβίωση και ανάπτυξή τους σε μια 'εύθραυστη' οικονομική βάση.

Εποχιακές θέσεις εργασίας

Ο εποχιακός χαρακτήρας του κλάδου του τουρισμού δημιουργεί οικονομικά προβλήματα για τους προορισμούς που εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από αυτόν. Οι εργαζόμενοι σε εποχιακές θέσεις αντιμετωπίζουν θέματα, όπως π.χ. οι χαμηλές οικονομικές απολαβές σε σχέση με το ωράριο εργασίας τους, η ανασφάλεια για το αν θα συνεχίσουν να εργάζονται και την επόμενη τουριστική περίοδο, κ.ά. Ένα ακόμη ιδιαίτερα σημαντικό πρόβλημα που αφορά στο εργατικό δυναμικό που απασχολείται στον τουριστικό τομέα είναι το χαμηλό *μορφωτικό επίπεδο*, χαρακτηριστικό τόσο των οικονομικών απολαβών και του εποχικού χαρακτήρα της εν λόγω απασχόλησης, όσο και των προοπτικών εξέλιξης, που η απασχόληση στον τουριστικό τομέα συνεπάγεται [COM(2014)86 final].

5.3 Μακρο-επίπεδο – Ανάπτυξη Εναλλακτικού Τουρισμού

Οι επιλογές που ανοίγονται στις διάφορες περιοχές που αποσκοπούν στην ανάπτυξη της τουριστικής δραστηριότητας και την είσοδό τους ως προορισμών στην τουριστική αγορά καθορίζονται εν γένει από:

- τις εξελίξεις στα *πρότυπα ζήτησης* του τουριστικού προϊόντος και τη στροφή που καταγράφεται στις προτιμήσεις των τουριστών προς τις ήπιες μορφές τουριστικής δραστηριότητας και προς ένα σημαντικά διαφοροποιημένο τουριστικό προϊόν, που στηρίζεται στην τοπική ταυτότητα των τουριστικών προορισμών και προσφέρει επαφή του επισκέπτη με ένα φάσμα τοπικών προϊόντων, φυσικών και πολιτιστικών χαρακτηριστικών, μορφών τουρισμού (Kavoura και Katsoni 2013, Panagiotopoulou και Stratigea 2014) κ.λπ. και

- τον προβληματισμό και την ανησυχία των τοπικών κοινωνιών, ιδιαίτερα εκείνων στις οποίες ο μαζικός τουρισμός ανθεί, για τις κοινωνικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις από την ανάπτυξη του μαζικού προτύπου ανάπτυξης του τουριστικού τομέα (Karsaski και άλλοι, 2014).

Η αναζήτηση της χρυσής τομής μεταξύ της αξιοποίησης των θετικών επιδράσεων σε οικονομικό επίπεδο από την ανάπτυξη της τουριστικής δραστηριότητας, και του περιορισμού των αρνητικών επιπτώσεων σε κοινωνικό και περιβαλλοντικό επίπεδο, έφεραν στο προσκήνιο την ανάπτυξη του *εναλλακτικού τουρισμού*. Ο εναλλακτικός τουρισμός συνθέτει ένα *νέο πρότυπο* τουριστικής ανάπτυξης. Ο ήπιος τουρισμός, ο τουρισμός μικρής κλίμακας, ο 'πράσινος' τουρισμός, ο φυσιολατρικός τουρισμός κ.ά. είναι μορφές τουριστικής δραστηριότητας που εντάσσονται στις μορφές του εναλλακτικού τουρισμού.

Ένας ενιαίος ορισμός για τον εναλλακτικό τουρισμό δεν υπάρχει. Η γέννησή του όμως οφείλεται στην έντονη κριτική που έχει ασκηθεί στο μαζικό τουρισμό εξ αιτίας των δυσμενών επιπτώσεών του και της αδυναμίας του να υπηρετήσει στόχους βιώσιμης αξιοποίησης των σχετικών πόρων. Οι Eadington και Smith (1992) δίνουν ένα αρκετά γενικό ορισμό για τον εναλλακτικό τουρισμό, επισημαίνοντας ότι συμπεριλαμβάνει «μορφές τουρισμού, οι οποίες όχι μόνο δεν αντιβαίνουν σε ευρύτερες κοινωνικές αξίες, καθώς και τις αξίες για τη φύση, αλλά παρέχουν στους υποδοχείς και στους τουρίστες την ευκαιρία μιας θετικής και άξιας λόγου ανάδρασης, καθώς και κοινών εμπειριών».

Η ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού έχει ως έναυσμα την ύπαρξη ενός κυρίαρχου ειδικού κινήτρου, το οποίο συνδέεται με συγκεκριμένα ζητήματα, όπως φυσιολατρεία, περιπέτεια, αθλητισμός, περιήγηση, περιβάλλον, γνωριμία με την τοπική παράδοση κ.λπ. Στις εναλλακτικές μορφές τουριστικής δραστηριότητας, οι τουρίστες συχνά επιλέγουν ένα τρόπο οργάνωσης και υλοποίησης του ταξιδιού τους, στον οποίο κυριαρχεί η αυτονομία στις επιλογές και η περιήγηση με μικρή ή ελάχιστη χρήση υπηρεσιών οργανωμένου τουρισμού. Επιπλέον, η ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού απαιτεί την αξιοποίηση συγκεκριμένων πόρων π.χ. οικοσυστημάτων, παραδόσεων, πολιτιστικών διαδρομών, που ενδεχομένως απαιτούν την ανάπτυξη ειδικών υποδομών, πέραν αυτών της φιλοξενίας και των μεταφορών, όπως π.χ. η δημιουργία ενός τοπικού μουσείου ή η ήπια αξιοποίηση ενός οικοσυστήματος με την ανάπτυξη ελαφριάς κλίμακας υποδομών. Τέλος, κοινός παρονομαστής, τόσο στη ζήτηση όσο και στην προσφορά των εναλλακτικών μορφών τουρισμού, αποτελεί ο σεβασμός της τοπικής, κοινωνικής και περιβαλλοντικής φυσιογνωμίας του τουριστικού προορισμού.

Πρέπει ωστόσο να αναφερθεί ότι συχνά γίνεται δυσδιάκριτος ο διαχωρισμός των εναλλακτικών μορφών τουρισμού τόσο με το μαζικό τουρισμό, όσο και μεταξύ τους. Ο εναλλακτικός τουρισμός διαθέτει ορισμένα χαρακτηριστικά που τον διαφοροποιούν από το μαζικό τουρισμό. Αυτά είναι τα εξής:

- Είναι μικρής, ελεγχόμενης και ρυθμιζόμενης κλίμακας.
- Ενισχύει οικονομικά και κοινωνικά τις τοπικές κοινωνίες.
- Ελαχιστοποιεί τις αρνητικές επιδράσεις στο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον.

- Έχει ποικιλία δραστηριοτήτων, σε βάση ατομική/ανεξάρτητη ή μικρής κλίμακας.
- Στηρίζεται σε αειφόρα πρότυπα ανάπτυξης.

Στη *βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη*, οι εναλλακτικές μορφές χρησιμοποιούνται στο πλαίσιο ενός σχεδιασμού που έχει δύο στόχους, αφενός την προσφορά μεγαλύτερου αριθμού εξειδικευμένων υπηρεσιών, που καλύπτουν τη ζήτηση ειδικών ομάδων τουριστών και αφετέρου τη συγκρότηση ενός προτύπου ανάπτυξης, που εντάσσεται ισόρροπα στην υπάρχουσα δομή, είτε βελτιώνοντας την προϋπάρχουσα κατάσταση, είτε διαμορφώνοντας μια νέα παραγωγική δομή στον τουριστικό τομέα, όπου θα κυριαρχούν οι υποδομές και οι υπηρεσίες των εναλλακτικών μορφών τουρισμού.

Οι κύριες μορφές του εναλλακτικού τουρισμού είναι ο αγροτουρισμός, ο τουρισμός υπαίθρου, ο αθλητικός τουρισμός, ο περιηγητικός τουρισμός, ο θαλάσσιος τουρισμός, ο οικοτουρισμός ή οικολογικός τουρισμός, ο πολιτιστικός τουρισμός, ο ορεινός τουρισμός, ο χειμερινός τουρισμός, ο ορειβατικός τουρισμός και ο τουρισμός περιπέτειας. Οι επιμέρους μορφές ειδικών μορφών τουρισμού, δηλαδή οι μορφές εκείνες του τουρισμού στις οποίες τα άτομα που τις επιλέγουν έχουν ως κοινό το ενδιαφέρον τους για κάτι συγκεκριμένο είναι ο κοινωνικός τουρισμός, ο τουρισμός υγείας, ο εκπαιδευτικός τουρισμός, ο θρησκευτικός τουρισμός, ο συνεδριακός τουρισμός, ο εκθεσιακός τουρισμός, ο τουρισμός κινήτρων, ο θεματικός τουρισμός και ο αστικός τουρισμός.

Το πρότυπο ανάπτυξης του εναλλακτικού τουρισμού εντοπίζεται κυρίως σε περιοχές της υπαίθρου με πλούσιους περιβαλλοντικούς και πολιτιστικούς πόρους. Σε ορισμένες περιπτώσεις το πρότυπο στηρίζεται στην ανάπτυξη μίας μόνο εναλλακτικής μορφής, ενώ σε άλλες στην ανάπτυξη περισσότερων. Ουσιαστικός στόχος μιας τέτοιας ανάπτυξης είναι η ένταξή της στην κοινωνική και την παραγωγική δομή της περιοχής, με παράλληλη προστασία του φυσικού περιβάλλοντος. Ωστόσο, μερικές φορές αυτό το πρότυπο ανάπτυξης αποκτά μαζικά χαρακτηριστικά, με αποτέλεσμα να έχει δυσμενείς επιπτώσεις, ιδιαίτερα σε οικολογικά και κοινωνικά «ευαίσθητες» περιοχές της υπαίθρου, όπου παρατηρείται μια μαζικοποίηση του εναλλακτικού τουρισμού. Άρα είναι δεδομένο ότι και στην περίπτωση αυτού του προτύπου καταγράφεται η ανάγκη για ορθολογικό σχεδιασμό, οργάνωση και διαχείριση της ανάπτυξης του τουριστικού τομέα³¹.

5.4 Μικρο-επίπεδο - Συστήματα Περιβαλλοντικής Διαχείρισης στο Επίπεδο της Τουριστικής Επιχείρησης

Η αύξηση της ευαισθητοποίησης σε θέματα περιβαλλοντικής διαχείρισης και προστασίας και γενικότερα οι εξελίξεις στα θέματα του περιβάλλοντος και ο σχετικός προβληματισμός σε διεθνές επίπεδο έχουν οδηγήσει σε μία σημαντική στροφή του ενδιαφέροντος των επισκεπτών απέναντι στους τουριστικούς προορισμούς και τις τουριστικές επιχειρήσεις που αναπτύσσονται με έναν περιβαλλοντικά υπεύθυνο τρόπο και αξιοποιούν τη γνώση και την τεχνολογία, έτσι

³¹ <http://eclass.farm.teithe.gr/>

ώστε να ελαχιστοποιήσουν τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις από την ανάπτυξη του τουριστικού τομέα (ICLEI, 1999).

Η ανταπόκριση στη ζήτηση αυτή αποτέλεσε το έναυσμα για την ανάπτυξη μιάς σειράς συστημάτων περιβαλλοντικής διαχείρισης σε επίπεδο τουριστικής επιχείρησης, *‘εργαλείων’* τα οποία αποσκοπούν στη μείωση του οικολογικού αποτυπώματος, μέσα από τη βελτίωση της απόδοσης της τουριστικής επιχείρησης και την εξοικονόμηση πόρων, αλλά και την ικανοποίηση των «περιβαλλοντικών ανησυχιών» των «πράσινων πελατών». Ο απώτερος σκοπός της ανάπτυξης αυτών των σχημάτων είναι η πρακτική εφαρμογή της ιδέας της βιώσιμης αξιοποίησης των πόρων στον τουριστικό τομέα. Το εύρος των εργαλείων περιβαλλοντικής διαχείρισης που βρίσκουν εφαρμογή στον τουριστικό τομέα είναι μεγάλο. Τα πολυάριθμα εργαλεία διακρίνονται σε δύο κύριες κατηγορίες: α) στα *συστήματα περιβαλλοντικής διαχείρισης* και β) στα *οικολογικά σήματα* και τις *«σφραγίδες» περιβαλλοντικής ποιότητας*. Η παρούσα ενότητα εστιάζει στη συνέχεια στην παρουσίαση μερικών διεθνώς αναγνωρισμένων εργαλείων περιβαλλοντικής διαχείρισης από τις δύο παραπάνω κατηγορίες.

5.4.1 Συστήματα περιβαλλοντικής διαχείρισης

Τα Συστήματα Περιβαλλοντικής Διαχείρισης (Σ.Π.Δ.) έχουν ως στόχο τους την ελαχιστοποίηση των αρνητικών επιπτώσεων στο περιβάλλον από τη λειτουργία των τουριστικών – και όχι μόνο – επιχειρήσεων και τη διαρκή βελτίωση των τεχνικών που χρησιμοποιούνται. Η περιβαλλοντική διαχείριση είναι μια μεθοδολογία που βελτιώνει συγχρόνως τις περιβαλλοντικές και οικονομικές επιδόσεις μιας επιχείρησης, ενώ επιτρέπει στις διάφορες δραστηριότητες να είναι ανταγωνιστικές, καινοτόμες και περιβαλλοντικά υπεύθυνες.

Τα Σ.Π.Δ. αναφέρονται στην περιβαλλοντική διαχείριση των δράσεων μιάς επιχείρησης συνολικά, περιλαμβάνοντας την οργανωτική δομή, τις ευθύνες, τις πρακτικές, τις διαδικασίες, τις μεθόδους και τους αναγκαίους πόρους για τον καθορισμό και την εφαρμογή της περιβαλλοντικής πολιτικής της. Η εφαρμογή ενός δομημένου Σ.Π.Δ. δεν πρέπει να αποτελεί ένα «καταναγκαστικό μέτρο» σε μια επιχείρηση, αλλά μία επιλογή της και ταυτόχρονα ένα μηχανισμό για τη βελτίωση της περιβαλλοντικής απόδοσής της.

Η φιλοσοφία των Σ.Π.Δ. στηρίζεται στον πυρήνα τους, που αποτελεί έναν κύκλο συνεχούς βελτίωσης, ο οποίος είναι γνωστός ως *«Σχεδιασμός – Εφαρμογή – Έλεγχος – Δράση»* (κύκλος Deming - PDCA). Η φιλοσοφία αυτή αποτελεί κοινό τόπο για όλα τα Σ.Π.Δ καθώς, κατά τα άλλα, διαφέρουν αρκετά ως προς την ποιότητα και το πεδίο εφαρμογής τους. Ο κοινός αυτός τόπος αποτελεί, ουσιαστικά, το βασικό λόγο ανάπτυξης αναγνωρισμένων προτύπων σε εθνικό, ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο. Η κάθε επιχείρηση έτσι έχει τη δυνατότητα να εναρμονίσει το Σ.Π.Δ. που διαθέτει με κάποιο αναγνωρισμένο πρότυπο, όπως το ISO 14001 ή το Κοινοτικό Σύστημα Οικολογικής Διαχείρισης και Ελέγχου (EMAS), τα οποία περιγράφονται στη συνέχεια.

➔ ISO 14001

Το 1996, ο Διεθνής Οργανισμός Τυποποίησης (ISO) ανέπτυξε το ISO 14001, το οποίο αποτελεί μέρος της σειράς ISO 14000 και εφαρμόζεται εθελοντικά. Στα τέλη του 2004, το ISO 14001 αναθεωρήθηκε (ISO 14001:2004), έτσι ώστε να είναι περισσότερο συμβατό με άλλα πρότυπα και περισσότερο φιλικό στους χρήστες. Το ISO 14001 είναι το πλέον διαδεδομένο πρότυπο που καθορίζει τις προδιαγραφές για την ανάπτυξη και εφαρμογή Σ.Π.Δ.

Το συγκεκριμένο πρότυπο χρησιμοποιείται κυρίως στον κατασκευαστικό κλάδο, αλλά μπορεί να εφαρμοστεί και σε τουριστικές επιχειρήσεις, ανεξάρτητα από το μέγεθός τους. Το ISO 14001 παρέχει οδηγίες σχετικά με την περιβαλλοντική οργάνωση μιας επιχείρησης, τα μέτρα παρακολούθησης, μέτρησης και ελαχιστοποίησης των περιβαλλοντικών επιπτώσεων της και τα απαιτούμενα σημεία ελέγχων, που πρέπει να εφαρμόζονται στις δραστηριότητες εκείνες που επιδρούν στο περιβάλλον, όπως π.χ. η κατανάλωση φυσικών πόρων και ενέργειας, καθώς και η διαχείριση και διάθεση των αποβλήτων. Ο συνολικός στόχος του προτύπου είναι η προώθηση της προστασίας του περιβάλλοντος και της πρόληψης της ρύπανσης, παράλληλα με την ικανοποίηση κοινωνικών και οικονομικών αναγκών.

Τα οφέλη που δύναται να προκύψουν από την εφαρμογή ενός συστήματος κατά ISO 14001 είναι πολλαπλά. Πρόκειται για οικονομικά, περιβαλλοντικά και κοινωνικά οφέλη, κυριότερα από τα οποία είναι (<http://consulting.acrm.gr/>)³²:

- Η δυνατότητα μείωσης του κόστους παραγωγής των προϊόντων/υπηρεσιών, λόγω της ορθολογικής διαχείρισης των πόρων και της εξοικονόμησης ενέργειας.
- Η θετική εικόνα που αποκτά η επιχείρηση έναντι των πελατών της, αλλά και του κοινωνικού συνόλου γενικότερα, λόγω της ύπαρξης του «περιβαλλοντικού ISO» που η επιχείρηση διαθέτει.
- Τα οφέλη στο εσωτερικό της επιχείρησης, κυρίως στον οργανωτικό τομέα. Υπάρχει η δυνατότητα αξιολόγησης της υπάρχουσας κατάστασης, κάτι που πριν ίσως να μην ήταν εφικτό. Η επιχείρηση έχει τη δυνατότητα να αποσαφηνίσει τους περιβαλλοντικούς, αλλά και τους επιχειρηματικούς της στόχους.
- Τα νομικά πλεονεκτήματα που προκύπτουν από την εφαρμογή του συστήματος περιβαλλοντικής διαχείρισης, τα οποία βοηθούν στην αποφυγή ποινικών και αστικών συνεπειών, αφού υπάρχει μία τεκμηρίωση της τήρησης των θεσμοθετημένων προδιαγραφών όσον αφορά στις περιβαλλοντικές επιπτώσεις των δραστηριοτήτων της επιχείρησης.
- Η δημιουργία σχέσης εμπιστοσύνης μεταξύ της επιχείρησης και των τοπικών αρχών, που βοηθά στις ταχύτερες διαδικασίες εγκρίσεων αιτημάτων της επιχείρησης.
- Η πλήρης εξοικείωση του προσωπικού με την εφαρμογή και την τήρηση του συστήματος, με αποτέλεσμα την ευαισθητοποίησή του σε περιβαλλοντικά θέματα και την αυξημένη προθυμία για ανάληψη ευθυνών.

³² http://consulting.acrm.gr/?page_id=6534

Για την εισαγωγή του ISO 14001 σε μια επιχείρηση απαιτείται μια διαδικασία που αποτελείται από δύο φάσεις. Η πρώτη φάση αφορά στην εκπόνηση περιβαλλοντικής ανάλυσης - μελέτης περιβαλλοντικών επιπτώσεων και η δεύτερη φάση αφορά στην εγκατάσταση του Σ.Π.Δ.³³

Στο πλαίσιο της πρώτης φάσης εντάσσονται η αναγνώριση και καταγραφή της θέσης της επιχείρησης ως προς το περιβάλλον, όπως αυτή ορίζεται από νομοθετικές και άλλες απαιτήσεις, η αρχική περιβαλλοντική επιθεώρηση του «χώρου δραστηριοτήτων» της επιχείρησης, με σκοπό τον εντοπισμό των παραμέτρων που μπορεί να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον (πρώτες ύλες, υγρά και στερεά απόβλητα κ.λπ.) και τέλος, η εκπόνηση διαγνωστικής μελέτης και η εισήγηση διορθωτικών ενεργειών. Στη φάση αυτή ακολουθούνται τα παρακάτω βήματα:

- Έκθεση Πιλοτικής Περιβαλλοντικής Ανάλυσης, με τον εντοπισμό των περιβαλλοντικών ζητημάτων που προκύπτουν από τις δραστηριότητες της εγκατάστασης κατά τη λειτουργία της. Προσδιορισμός των επιπτώσεων που μπορεί να έχουν στο περιβάλλον κάθε ένα από τα παραπάνω περιβαλλοντικά ζητήματα. Αναφορά υπάρχουσας κατάστασης, Συμπεράσματα – Προτάσεις ανά κατηγορία περιβαλλοντικού ζητήματος.
- Κατάταξη των περιβαλλοντικών επιπτώσεων ανάλογα με το πόσο σημαντικές είναι σε Υψηλές, Μέτριες ή Χαμηλές (Υ, Μ, Χ).
- Έκθεση προγράμματος μετρήσεων που πρέπει να διενεργηθούν (εφόσον είναι αναγκαίο) και των μετρήσεων που συστηματικά πρέπει να γίνονται βάσει των αδειών, της νομοθεσίας ή/και άλλων εσωτερικών απαιτήσεων της εγκατάστασης.

Στο πλαίσιο της δεύτερης φάσης, που αφορά στην εγκατάσταση του Σ.Π.Δ., περιλαμβάνονται τα εξής:

- Ο στρατηγικός σχεδιασμός του Σ.Π.Δ.
- Η ανάπτυξη της απαιτούμενης τεκμηρίωσης (Διαδικασίες και Οδηγίες, Εγχειρίδιο Περιβαλλοντικής Διαχείρισης κ.λπ.), λαμβάνοντας υπόψη τα αποτελέσματα της Αρχικής Περιβαλλοντικής Ανάλυσης και τη συμμόρφωση με τις απαιτήσεις του Προτύπου ISO 14001.
- Η εφαρμογή του Σ.Π.Δ.
- Η σύνταξη Περιβαλλοντικού Προγράμματος, στο οποίο καθορίζονται οι στόχοι της επιχείρησης σε σχέση με το περιβάλλον.
- Η διενέργεια επιθεωρήσεων και ο εντοπισμός σημείων μη συμμόρφωσης.
- Η εκτέλεση διορθωτικών ενεργειών σε σχέση με το Σ.Π.Δ.
- Η εκπαίδευση του προσωπικού στο Σ.Π.Δ.

Εφόσον εγκατασταθεί το Σ.Π.Δ. στην επιχείρηση, πραγματοποιείται επιθεώρηση πιστοποίησης από ανεξάρτητο κοινοποιημένο Φορέα Πιστοποίησης, διαπιστευμένο από το Εθνικό Συμβούλιο Διαπίστευσης Α.Ε. (Ε.ΣΥ.Δ.). Μετά την επιτυχή επιθεώρηση στην επιχείρηση, εκδίδεται το πιστοποιητικό ISO 14001.

Το πιστοποιητικό ισχύει για 3 χρόνια μετά την πρώτη του έκδοση. Κάθε χρόνο και για τα επόμενα δύο χρόνια πραγματοποιείται ετήσια επιθεώρηση επιτήρησης από το

³³ www.larissa-chamber.gr/Uploads/Files/KEE/Q-PLAN-1

Φορέα Πιστοποίησης. Μετά το πέρας της τριετίας γίνεται επιθεώρηση ανανέωσης και επανεκδίδεται το πιστοποιητικό (εφόσον ικανοποιούνται οι σχετικές απαιτήσεις) με ισχύ για τα επόμενα τρία χρόνια, ακολουθώντας τις παραπάνω διαδικασίες περιοδικών επιθεωρήσεων επιτήρησης. Σημειώνεται ότι το πλήθος και η περιοδικότητα των επιθεωρήσεων εξαρτάται από το μέγεθος μιας επιχείρησης, την πολυπλοκότητα των δραστηριοτήτων της και τις διαφορετικές εγκαταστάσεις της.

Το πρότυπο ISO 14001 αποτελεί τη βάση για την εφαρμογή και άλλων σχημάτων πιστοποίησης περιβαλλοντικού χαρακτήρα, όπως είναι το Κοινοτικό Σύστημα Οικολογικής Διαχείρισης και Οικολογικού Ελέγχου (EMAS).

➔ **Κοινοτικό Σύστημα Οικολογικής Διαχείρισης και Ελέγχου (EMAS)**

Το Κοινοτικό Σύστημα Οικολογικής Διαχείρισης και Ελέγχου (EMAS) είναι ένας μηχανισμός της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.), μέσω του οποίου αναγνωρίζονται οι επιχειρήσεις εκείνες που βελτιώνουν τις περιβαλλοντικές τους επιδόσεις σε διαρκή βάση. Η συμμετοχή στο EMAS είναι εθελοντική. Το EMAS βασίζεται στον Κανονισμό (ΕΚ) 1221/2009 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, ο οποίος τέθηκε σε ισχύ στις 11/01/2010, αντικαθιστώντας τον Κανονισμό (ΕΚ) 761/2001 και τις αποφάσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής 2001/681/ΕΚ και 2006/193/ΕΚ, οι οποίες περιλαμβάνονται στο νέο Κανονισμό³⁴.

Οι βασικοί στόχοι του EMAS είναι η προώθηση της συνεχούς βελτίωσης των περιβαλλοντικών επιδόσεων όλων των οργανισμών που βρίσκονται στην Ευρώπη είτε πρόκειται για δημόσιους είτε για ιδιωτικούς, η αναγνώριση των οργανισμών εκείνων που έχουν εφαρμόσει Σ.Π.Δ. και έχουν φροντίσει και για την πιστοποίησή τους και τέλος, η γνωστοποίηση της περιβαλλοντικής προόδου των οργανισμών αυτών στο κοινό τόσο για επιβράβευση των ίδιων όσο και για την παρακίνηση άλλων οργανισμών.

Το EMAS θεωρείται ένα από τα περισσότερο αξιόπιστα και δυναμικά Σ.Π.Δ., με επιπλέον στοιχεία, πέραν των απαιτήσεων του διεθνούς προτύπου για τα συστήματα περιβαλλοντικής διαχείρισης ISO 14001. Η ποιότητα του EMAS βασίζεται στα εξής³⁵:

- Αυστηρότερες απαιτήσεις όσον αφορά στη μέτρηση και αξιολόγηση των περιβαλλοντικών επιδόσεων σε σχέση με συγκεκριμένους στόχους και σκοπούς, καθώς και συνεχής βελτίωση των περιβαλλοντικών επιδόσεων.
- Συμμόρφωση με την περιβαλλοντική νομοθεσία, η οποία εξασφαλίζεται μέσω κυβερνητικής εποπτείας.
- Έντονη συμμετοχή των εργαζομένων.
- Χρήση βασικών περιβαλλοντικών δεικτών, με αποτέλεσμα τη συγκρισιμότητα των αποτελεσμάτων των επιμέρους συμμετεχόντων επί σειρά ετών.
- Παροχή πληροφοριών στο κοινό μέσω της επικυρωμένης περιβαλλοντικής δήλωσης.

³⁴ <http://www.ypeka.gr/Default.aspx?tabid=519&language=el-GR>

³⁵ http://ec.europa.eu/environment/emas/pdf/leaflet/emasleaflet_el.pdf

- Εγγραφή από δημόσια αρχή μετά από έλεγχο από διαπιστευμένο επιθεωρητή περιβάλλοντος με ειδική άδεια.

Όπως το ISO 14001, έτσι και το EMAS προσφέρει πολλά οφέλη σε όσους συμμετέχουν σε αυτό. Μεταξύ αυτών συμπεριλαμβάνονται η βελτίωση των περιβαλλοντικών και οικονομικών επιδόσεων (υψηλής ποιότητας περιβαλλοντική διαχείριση, αποτελεσματική αξιοποίηση πόρων και χαμηλότερο κόστος), η βελτιωμένη διαχείριση κινδύνων και αξιοποίηση ευκαιριών (εγγύηση πλήρους συμμόρφωσης με την περιβαλλοντική νομοθεσία, μειωμένος κίνδυνος επιβολής προστίμων λόγω της περιβαλλοντικής νομοθεσίας), η βελτιωμένη αξιοπιστία, φήμη και διαφάνεια (χρήση του λογότυπου του EMAS ως εργαλείου μάρκετινγκ, αυξημένες επιχειρηματικές ευκαιρίες σε αγορές όπου είναι σημαντικές οι διαδικασίες οικολογικής παραγωγής, καλύτερες σχέσεις με τους πελάτες, την τοπική και την ευρύτερη κοινωνία, καθώς και τις αρμόδιες ρυθμιστικές αρχές) και η ενισχυμένη χειραφέτηση και τα κίνητρα για τους εργαζομένους (βελτιωμένο περιβάλλον εργασίας, μεγαλύτερη δέσμευση των υπαλλήλων, μεγαλύτερη ικανότητα ανάπτυξης ομαδικού πνεύματος)³⁶.

Κάθε οργανισμός που επιθυμεί να επωφεληθεί από την καταχώριση στο EMAS, καλείται να πράξει τα εξής βήματα (βλ. Διάγραμμα 5.1):

- Διενέργεια περιβαλλοντικής επισκόπησης: στο βήμα αυτό, ο οργανισμός πρέπει να διεξάγει επαληθευμένο έλεγχο της αρχικής περιβαλλοντικής του κατάστασης, λαμβάνοντας υπόψη όλες τις περιβαλλοντικές πτυχές των δραστηριοτήτων, των προϊόντων και των υπηρεσιών του, καθώς και των μεθόδων που χρησιμοποιεί για την αξιολόγησή τους, το εν προκειμένω ισχύον νομικό και κανονιστικό πλαίσιο και τις ακολουθούμενες πρακτικές και διαδικασίες περιβαλλοντικής διαχείρισης.
- Θέσπιση περιβαλλοντικής πολιτικής: στο βήμα αυτό, η καταχώριση του EMAS επιβάλλει την υιοθέτηση περιβαλλοντικής πολιτικής και την ανάληψη δεσμεύσεων, που αφορούν τόσο στην τήρηση του συνόλου της αντίστοιχης περιβαλλοντικής νομοθεσίας όσο και στη συνεχή βελτίωση των περιβαλλοντικών του επιδόσεων.
- Δημιουργία ενός Σ.Π.Δ.: στο βήμα αυτό και με βάση τα αποτελέσματα της περιβαλλοντικής επισκόπησης και την πολιτική (στόχοι), ο εκάστοτε φορέας οφείλει να καθιερώσει Σ.Π.Δ. Το Σ.Π.Δ. θα αποσκοπεί στην επίτευξη των στόχων της περιβαλλοντικής πολιτικής του, όπως ορίζεται από τα ανώτατα διοικητικά στελέχη του. Το σύστημα διαχείρισης πρέπει να καθορίζει τις αρμοδιότητες, τους στόχους, τα μέσα, τις επιχειρησιακές διαδικασίες, τις ανάγκες επιμόρφωσης, τα συστήματα παρακολούθησης και επικοινωνίας.
- Διενέργεια εσωτερικού περιβαλλοντικού ελέγχου: μετά την εφαρμογή του Σ.Π.Δ. πρέπει να πραγματοποιείται περιβαλλοντικός έλεγχος. Ο έλεγχος αξιολογεί ιδίως εάν το σύστημα διαχείρισης έχει συγκροτηθεί και είναι σύμφωνο με το πρόγραμμα και την πολιτική του φορέα. Ελέγχει επίσης εάν συμμορφώνεται με τις σχετικές απαιτήσεις των κείμενων κανονιστικών διατάξεων για το περιβάλλον.

³⁶ http://ec.europa.eu/environment/emas/pdf/leaflet/emasleaflet_el.pdf

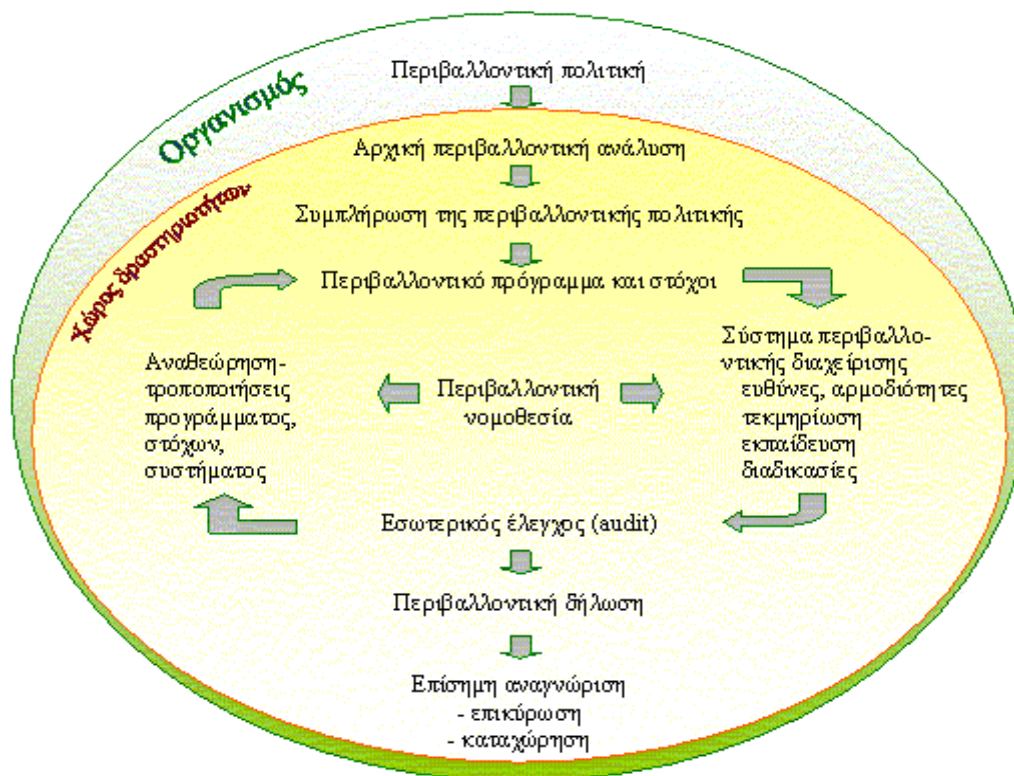
- Προετοιμασία περιβαλλοντικής δήλωσης: ο φορέας οφείλει να παρέχει δημόσια δήλωση των περιβαλλοντικών του επιδόσεων. Η περιβαλλοντική δήλωση παραθέτει τα επιτευχθέντα αποτελέσματα για την πραγμάτωση των περιβαλλοντικών στόχων και αναφέρει τα βήματα που θα πραγματοποιηθούν μελλοντικά για τη συνεχή βελτίωση των περιβαλλοντικών επιδόσεών του.
- Ανεξάρτητη επαλήθευση από επιθεωρητή ελέγχου του EMAS: στο βήμα αυτό, η περιβαλλοντική επισκόπηση, το σύστημα περιβαλλοντικής διαχείρισης, η ελεγκτική διαδικασία και η περιβαλλοντική δήλωση πρέπει να εξεταστούν και να επαληθευτούν από επιθεωρητή του EMAS.
- Καταχώριση από αρμόδιο φορέα του κράτους μέλους: η επικυρωμένη δήλωση αποστέλλεται στον αρμόδιο φορέα του EMAS για εγγραφή και δημοσιοποίηση.
- Αξιοποίηση της επαληθευμένης περιβαλλοντικής δήλωσης: με την ολοκλήρωση της σειράς των προηγούμενων βημάτων, η επαληθευμένη πλέον περιβαλλοντική δήλωση μπορεί να χρησιμοποιηθεί για σκοπούς προώθησης της επιχείρησης. Έτσι, αυτή δύναται να χρησιμοποιεί πληροφορίες από την επικυρωμένη δήλωση για να προωθεί τις δραστηριότητές της στην αγορά με το λογότυπο του EMAS, να αξιολογεί τους προμηθευτές ως προς τις απαιτήσεις του EMAS και να προτιμά προμηθευτές που έχουν καταχωριστεί στο EMAS.

Για την εφαρμογή του EMAS στην Ελλάδα, έχουν συσταθεί οι ακόλουθοι φορείς, όπως ορίζεται και στις διατάξεις του Κανονισμού (ΕΚ) 1221/2009³⁷:

- Αρμόδιος Φορέας για την καταχώριση των οργανισμών στο EMAS. Η Επιτροπή EMAS είναι ο αρμόδιος φορέας για την καταχώριση των οργανισμών στο σύστημα Οικολογικής Διαχείρισης και Ελέγχου EMAS. Συστήθηκε με την ΚΥΑ 28489/2629/1998 των Υπουργών ΠΕΧΩΔΕ, Ανάπτυξης και Εθνικής Οικονομίας & Οικονομικών και επανασυγκροτήθηκε με την Υ.Π. 19737/975/Ε113 Απόφαση Υπουργού ΠΕΧΩΔΕ (ΦΕΚ 668/Β/18-5-2005). Με την ανωτέρω Υπουργική Απόφαση ανατέθηκαν στο Τμήμα ΔΔ και ΕΟΚ του ΥΠΕΚΑ οι γραμματειακές διαδικασίες που αφορούν στην εφαρμογή του Κανονισμού EMAS. Η Επιτροπή EMAS αποτελείται από 4 μέλη, εκ των οποίων τρία μέλη είναι από το ΥΠΕΚΑ και ένα μέλος από το Υπουργείο Οικονομίας, Ανταγωνιστικότητας και Εμπορικής Ναυτιλίας.
- Φορέας Διαπίστευσης των περιβαλλοντικών επαληθευτών. Τη διαπίστευση των περιβαλλοντικών επαληθευτών, σύμφωνα με τον Κανονισμό 1221/2009, έχει αναλάβει στην Ελλάδα το Εθνικό Σύστημα Διαπίστευσης Α.Ε. (Ε.ΣΥ.Δ.).

Σύμφωνα με τις διατάξεις του EMAS, η ανανέωση της καταχώρισης ενός οργανισμού στο EMAS πραγματοποιείται κάθε τρία χρόνια υπό κανονικές συνθήκες και κάθε τέσσερα χρόνια σε εξαιρετικές περιπτώσεις (για τους μικρούς οργανισμούς). Το πρόγραμμα επαλήθευσης του οργανισμού καθορίζεται σε συμφωνία με τον επαληθευτή περιβάλλοντος και ολοκληρώνεται σε χρονικό διάστημα τριών ετών (ή τεσσάρων ετών, αντίστοιχα για έναν μικρό οργανισμό).

³⁷ <http://www.ypeka.gr/Default.aspx?tabid=527&language=el-GR>

Διάγραμμα 5.1: Τα απαραίτητα βήματα για την καταχώρηση στο EMAS.

Πηγή: <http://www.ypeka.gr/Default.aspx?tabid=527&language=el-GR>

➔ Σύστημα Βιωσιμότητας Travelife

Το Σύστημα Βιωσιμότητας Travelife αποτελεί μια πρωτοβουλία για την προώθηση βιώσιμων πρακτικών στην ταξιδιωτική και τουριστική βιομηχανία. Δημιουργήθηκε το 2007 από το Βρετανικό Ταξιδιωτικό Σύνδεσμο (ABTA) και τον Ολλανδικό Ταξιδιωτικό Σύνδεσμο (ANVR), με την υποστήριξη του Πανεπιστημίου Leeds Metropolitan (Ηνωμένο Βασίλειο), του Πανεπιστημίου Lund (Σουηδία) και ενός ολλανδικού μη κερδοσκοπικού οργανισμού, του ECEAT-Projects. Το σύστημα Travelife αναπτύχθηκε στο πλαίσιο του προγράμματος LIFE, βασιζόμενο στις αρχές της βιώσιμης διαχείρισης που αναπτύχθηκαν από το Περιβαλλοντικό Πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών (UNEP), την Πρωτοβουλία των Επιχειρήσεων Διοργάνωσης Οργανωμένων Ταξιδιών για τη Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη (TOI) και την προηγούμενη εμπειρία των ABTA και ANVR.

Σκοπός του συστήματος Travelife είναι να προσφέρει στις επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στον τομέα του τουρισμού, ανεξαρτήτου μεγέθους, τη δυνατότητα να αναπτύξουν μια πολιτική βιωσιμότητας. Προς αυτή την κατεύθυνση, το Travelife παρέχει δύο ξεχωριστά, αλλά αλληλένδετα συστήματα βιωσιμότητας, που απευθύνονται στις ταξιδιωτικές επιχειρήσεις και στα καταλύματα. Αυτά είναι:

- Το Σύστημα Βιωσιμότητας Travelife για επιχειρήσεις διοργάνωσης οργανωμένων ταξιδιών και τουριστικά γραφεία (διαχειριστική αρχή ECEAT-Projects).
- Το Σύστημα Βιωσιμότητας Travelife για ξενοδοχεία και καταλύματα (διαχειριστική αρχή ABTA).

Το Σύστημα Βιωσιμότητας Travelife για επιχειρήσεις διοργάνωσης οργανωμένων ταξιδιών και τουριστικά γραφεία βοηθά τις συγκεκριμένες επιχειρήσεις να διαχειρίζονται και να βελτιώνουν τις κοινωνικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις με τη συμμόρφωσή τους προς τα κριτήρια βιωσιμότητας. Για τη στήριξη των επιχειρήσεων, το Travelife προτείνει πάνω από διακόσιες (200) δράσεις και προσφέρει ένα ευρύ φάσμα υπηρεσιών, στις οποίες περιλαμβάνονται η κατάρτιση, η διαχείριση, ο σχεδιασμός κ.ά.

Το Σύστημα Βιωσιμότητας Travelife για ξενοδοχεία και καταλύματα είναι ένα σύστημα πιστοποίησης που μπορεί να χρησιμοποιηθεί από τους διοργανωτές οργανωμένων ταξιδιών για να αξιολογούν τα καταλύματα και τους λοιπούς προμηθευτές. Πρόκειται λοιπόν για μία κεντρική διαδικτυακή βάση δεδομένων, η οποία βοηθά στην αποθήκευση, αξιολόγηση και διάχυση πληροφοριών για την επιδίωξη στόχων βιωσιμότητας των τουριστικών επιχειρήσεων. Επίσης, επιτρέπει στις τουριστικές επιχειρήσεις να πραγματοποιήσουν ηλεκτρονική αυτοαξιολόγηση, η οποία αργότερα εκτιμάται από ανεξάρτητο εξωτερικό ελεγκτή.

Συγκεκριμένα, το Σύστημα Βιωσιμότητας Travelife για ξενοδοχεία και καταλύματα:

- Εστιάζει στο σύνολο των πιο σημαντικών επιπτώσεων, έτσι ώστε να επιτρέπει την εύκολη σύγκριση μεταξύ των διαφόρων επιχειρήσεων.
- Ενθαρρύνει το γενικότερο επίπεδο ενημέρωσης και τεχνικών ικανοτήτων των προμηθευτών και τους παρακινεί να υιοθετήσουν κάποιο πρόγραμμα βιωσιμότητας.
- Συλλέγει πληροφορίες σχετικά με το βαθμό στον οποίο έχουν εφαρμοσθεί οι καλές πρακτικές από μια επιχείρηση.
- Προσφέρει εργαλεία για τη συλλογή πληροφοριών σχετικά με το επίπεδο της απόδοσης, εστιάζοντας στους διάφορους προμηθευτές με τους οποίους συνεργάζεται η επιχείρηση. Η εποικοδομητική κριτική των καταναλωτών μέσω της έρευνας ή των ανεπίσημων σχολιασμών μπορεί επίσης να αποτελέσει σημαντική πηγή πληροφόρησης. Επίσης, όποτε είναι δυνατό, πληροφορίες συλλέγονται από τα διοικητικά, διαχειριστικά ή οικονομικά αρχεία της επιχείρησης.
- Παρακολουθεί τις πρακτικές βελτίωσης μέσω τακτικών ελέγχων απόδοσης «επί τόπου» (τουλάχιστον μια φορά κάθε 2 χρόνια).

Το σύστημα ενσωματώνει περίπου εκατό (100) κριτήρια, που επικεντρώνονται κυρίως σε περιβαλλοντικά και κοινωνικά ζητήματα. Οι επιχειρήσεις, ανάλογα με τον αριθμό των κριτηρίων που εκπληρώνουν, βραβεύονται με χάλκινα, ασημένια και χρυσά βραβεία Travelife.

Σημειώνεται ότι το σύστημα Travelife βασίζεται σε κορυφαία διεθνή πρότυπα και κατευθυντήριες γραμμές για τη βιωσιμότητα, όπως το EMAS και το σύστημα περιβαλλοντικής διαχείρισης ISO 14001. Έτσι λοιπόν, οι τουριστικές επιχειρήσεις, μέσω του συστήματος, ανταποκρίνονται στα κοινωνικά και περιβαλλοντικά πρότυπα και επωφελούνται από την εξοικονόμηση δαπανών, ενώ επιπλέον κερδίζουν ένα ανταγωνιστικό πλεονέκτημα, προωθώντας την εικόνα τους μέσα από τη διάκριση Travelife.

5.4.2 Συστήματα απονομής οικολογικού σήματος

Παράλληλα με την εφαρμογή συστημάτων περιβαλλοντικής διαχείρισης, κατάλληλα οικολογικά σήματα ή σφραγίδες περιβαλλοντικής ποιότητας έχουν αναπτυχθεί σε τοπικό ή περιφερειακό επίπεδο, που έχουν ως στόχο την εφαρμογή βέλτιστων τεχνικών λύσεων για την πρόληψη και την αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων που προέρχονται από τη λειτουργία των τουριστικών επιχειρήσεων. Εκτιμάται ότι στην Ευρώπη λειτουργούν περίπου 60 τέτοια σχήματα για τον τομέα του τουρισμού. Η προσέγγιση αυτή βασίζεται στον Κανονισμό 1980/2000 για το Κοινοτικό Σύστημα Απονομής Οικολογικού Σήματος (European Ecolabel), ο οποίος αποσκοπεί στο σχεδιασμό, την παραγωγή και την προώθηση προϊόντων και υπηρεσιών που έχουν μειωμένες περιβαλλοντικές επιπτώσεις καθ' όλη την διάρκεια του κύκλου ζωής τους, καθώς και στην κατάλληλη ενημέρωση των καταναλωτών.

Γενικά μπορεί να αναφερθεί ότι η ανάπτυξη ενός οικολογικού σήματος για τις τουριστικές επιχειρήσεις βασίζεται σε *τρία κύρια στάδια*:

- Προσδιορισμός των τεχνικών απαιτήσεων για την ελαχιστοποίηση των περιβαλλοντικών πιέσεων από τη λειτουργία των ξενοδοχειακών μονάδων και των τουριστικών επιχειρήσεων.
- Καθορισμός κριτηρίων απονομής του οικολογικού σήματος.
- Έλεγχος της εφαρμοσιμότητας των κριτηρίων απονομής αυτού.

Η ανάπτυξη ενός τέτοιου συστήματος εξαρτάται και έχει άμεση σχέση με τις ιδιαιτερότητες του τουριστικού προορισμού ή της ευρύτερης περιοχής στην οποία αναφέρεται. Τα χαρακτηριστικά των ξενοδοχειακών μονάδων, το φυσικό, πολιτισμικό, κοινωνικό και οικονομικό περιβάλλον, καθώς και το είδος των επισκεπτών, αποτελούν ορισμένους από τους κρίσιμους παράγοντες που θα εξειδικεύσουν τα κριτήρια απονομής ενός συστήματος οικολογικού σήματος.

Σε κάθε περίπτωση και ιδιαίτερα για την ελληνική πραγματικότητα ένα τέτοιο σύστημα θα πρέπει να βασίζεται σε κριτήρια που είναι αποτελεσματικά και εύκολο να εφαρμοστούν, που θα δίνουν έμφαση σε διαχειριστικά μέτρα και τεχνικές λύσεις με χαμηλό κόστος, ενώ θα συμβάλουν στην ανάδειξη των τοπικών χαρακτηριστικών και ιδιαιτεροτήτων του κάθε προορισμού³⁸.

➔ **Ευρωπαϊκό Οικολογικό Σήμα (Ecolabel)**

Το Ευρωπαϊκό Οικολογικό Σήμα (Ecolabel) είναι ένα εθελοντικό σύστημα πιστοποίησης, το οποίο δημιουργήθηκε το 1992 με τον Κανονισμό 880/92/ΕΟΚ της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Σήμερα, ο Κανονισμός που διέπει το Ecolabel είναι ο (ΕΚ) 66/2010 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 25^{ης} Νοεμβρίου 2009. Σκοπός του συστήματος είναι η προώθηση προϊόντων που χαρακτηρίζονται από υψηλό επίπεδο περιβαλλοντικών επιδόσεων, επιβραβεύοντάς τα με ένα ευδιάκριτο σύμβολο περιβαλλοντικής ποιότητας, τη «*μαργαρίτα*».

³⁸ <http://www.ecocrete.gr/>

Από τον Απρίλιο του 2003, βάσει της Απόφασης 2003/287/ΕΚ, το σήμα Ecolabel εφαρμόζεται και σε τουριστικά καταλύματα (μεγάλες και μικρές ξενοδοχειακές μονάδες, ξενώνες, ενοικιαζόμενα δωμάτια, αγροτουριστικά καταλύματα, camping κ.ά.). Η Απόφαση του 2003 αναθεωρήθηκε έξι χρόνια αργότερα (2009/578/ΕΚ). Με αυτή την απόφαση, καθορίστηκαν εκ νέου τα οικολογικά κριτήρια για την απονομή του σήματος στα τουριστικά καταλύματα.

Τα κριτήρια που θεσπίστηκαν για τη χορήγηση του σήματος Ecolabel φθάνουν στον αριθμό τα ενενήντα (90) και χωρίζονται σε δύο κατηγορίες, στα υποχρεωτικά (29) και στα προαιρετικά (61). Το εκάστοτε τουριστικό κατάλυμα που επιθυμεί να πιστοποιηθεί με το σήμα πρέπει να εκπληρώσει όλα τα υποχρεωτικά κριτήρια, καθώς και να εκπληρώσει τα προαιρετικά κριτήρια, σύμφωνα με τις απαιτήσεις που καθορίζονται σε σύστημα βαθμολόγησης.

Οι στόχοι του συστήματος πιστοποίησης στα τουριστικά καταλύματα είναι ο περιορισμός της κατανάλωσης ενέργειας και νερού, ο περιορισμός της παραγωγής αποβλήτων και η προώθηση της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης και ενημέρωσης.

Μερικά από τα υποχρεωτικά κριτήρια-προϋποθέσεις που έχουν θεσπιστεί για την επίτευξη των παραπάνω στόχων είναι:

- Κατάλληλη μόνωση παραθύρων.
- Αυτόματη διακοπή θέρμανσης και κλιματισμού όταν είναι ανοικτά τα παράθυρα.
- Διακοπή φωτισμού.
- Τουλάχιστον το 80% των λαμπτήρων να έχουν ενεργειακή απόδοση Α.
- Η μέση παροχή νερού ανά βρύση να μην υπερβαίνει τα 9 λίτρα/λεπτό.
- Ενημέρωση των πελατών σχετικά με την αλλαγή ιματισμού.
- Εκπαίδευση προσωπικού στη χρήση απορρυπαντικών και απολυμαντικών.
- Αποφυγή χρήσης αναλωσίμων προϊόντων μιας χρήσης.
- Διαχωρισμός απορριμμάτων.
- Παροχή πληροφοριών στους πελάτες σχετικά με τις δημόσιες συγκοινωνίες από και προς το κατάλυμα.
- Εκπαίδευση προσωπικού σε θέματα διαχείρισης αποβλήτων και ενέργειας.
- Πληροφόρηση πελατών σε θέματα εξοικονόμησης ενέργειας και νερού.
- Απαγόρευση καπνίσματος στους κοινόχρηστους χώρους.

Για την απονομή του ευρωπαϊκού οικολογικού σήματος, η διαδικασία που ακολουθείται περιλαμβάνει:

- Την υποβολή αίτησης απονομής του σήματος στον αρμόδιο φορέα από τον άμεσα ενδιαφερόμενο (παραγωγό, εισαγωγέα, φορέα παροχής υπηρεσιών, ασχολούμενο με τη λιανική διαχείριση ή την εμπορία). Ο φορέας αυτός ορίζεται από το κράτος-μέλος στο οποίο παράγεται το προϊόν ή διατίθεται στην αγορά για πρώτη φορά ή εισάγεται από τρίτη χώρα.
- Η αρμόδια αρχή ελέγχει κατά πόσο το προϊόν ανταποκρίνεται στα κριτήρια του οικολογικού σήματος και αποφασίζει αν θα απονεμηθεί το σήμα αυτό,
- Ο αρμόδιος οργανισμός συνάπτει πρότυπη σύμβαση με τον αιτούντα, που αφορά στις προϋποθέσεις χρήσης του σήματος.

Ο εθνικός αρμόδιος φορέας για την απονομή του ευρωπαϊκού οικολογικού σήματος είναι το Ανώτατο Συμβούλιο Απονομής Οικολογικού Συμβουλίου (ΑΣΑΟΣ), με πρόεδρο τον εκάστοτε Γενικό Γραμματέα του Υπουργείου Περιβάλλοντος Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής (ΥΠΕΚΑ). Η λειτουργία του ΑΣΑΟΣ διέπεται από την ΚΥΑ υπ. αρ. 86644/2482/15.09.1993 (ΦΕΚ 763/Β/1993) και τον Κανονισμό (ΕΚ) υπ. αρ. 66/2010 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 25ης Νοεμβρίου 2009.

Η διάρκεια ισχύος του σήματος εξαρτάται από τη διάρκεια ισχύος των οικολογικών κριτηρίων για κάθε κατηγορία προϊόντων. Γενικά, αυτή η περίοδος καθορίζεται περίπου στα τρία χρόνια από την ημερομηνία ψήφισης των σχετικών κριτηρίων. Η ημερομηνία εκπνοής κάθε ατομικής σύμβασης συμφωνεί με τη λήξη της παραπάνω περιόδου των τριών χρόνων.

➔ **Πράσινο Κλειδί (Green Key)**

Το «Πράσινο Κλειδί» (Green Key) αποτελεί ένα οικολογικό σήμα ποιότητας (eco-label) για τουριστικές επιχειρήσεις όπως ξενοδοχεία, ξενώνες, camping και συνεδριακοί χώροι. Το πρόγραμμα «Green Key» ξεκίνησε το 1994 στη Δανία, ενώ σήμερα έχει επεκταθεί παγκοσμίως. Σκοπός του προγράμματος είναι η ευαισθητοποίηση όσων δραστηριοποιούνται στον τουρισμό στο θέμα της προστασίας του περιβάλλοντος.

Η επιβράβευση με το «Πράσινο Κλειδί» προϋποθέτει την τήρηση ενός αριθμού *οικολογικών απαιτήσεων*, των κριτηρίων δηλαδή του προγράμματος. Τα κριτήρια εστιάζουν στην περιβαλλοντική διαχείριση της τουριστικής επιχείρησης και στην περιβαλλοντική εκπαίδευση, που πρέπει να οργανώνεται και να πραγματοποιείται για τους επισκέπτες, το προσωπικό, τους προμηθευτές και τους συνεργάτες της μονάδας που βραβεύεται με το «Πράσινο Κλειδί», και ει δυνατόν, για την τοπική κοινωνία επίσης, μέσα στην οποία η επιχείρηση λειτουργεί. Τα κριτήρια του προγράμματος καλύπτουν τομείς που σχετίζονται με την κατανάλωση ενέργειας και νερού, τη διαχείριση των απορριμμάτων, τη χρήση φιλικών προς το περιβάλλον προϊόντων προσωπικής καθαριότητας και απορρυπαντικών, την ποιότητα της τροφής και των ποτών και τη μετατροπή των ελεύθερων χώρων σε χώρους πρασίνου³⁹.

Τα περισσότερα από τα κριτήρια που οφείλουν να εκπληρώνουν οι επιχειρήσεις που επιθυμούν να συμμετέχουν στο πρόγραμμα είναι υποχρεωτικά, υπάρχουν όμως και ορισμένα κριτήρια που χαρακτηρίζονται ως προαιρετικά και τα οποία λειτουργούν ως βαθμολόγηση για τις επιχειρήσεις, ανάλογα με τα χρόνια που συμμετέχουν στο πρόγραμμα. Κάθε επιχείρηση που βραβεύεται με το σήμα «Πράσινο Κλειδί» πρέπει κάθε χρόνο να εντείνει περισσότερο τις προσπάθειές της, έτσι ώστε να εξασφαλίζει ότι καλύπτει όλο και περισσότερα κριτήρια από την κατηγορία των προαιρετικών κριτηρίων.

³⁹ http://www.market-analysis.gr/docs/market_analysis_green_key.pdf

Η συμμόρφωση με τα κριτήρια του προγράμματος πιστοποιείται από κατά τόπου επισκέψεις (control visits), οι οποίες πραγματοποιούνται από τους επιθεωρητές του προγράμματος, έχοντας ως στόχο τη στήριξη του διαχειριστή της επιχείρησης και την τήρηση όλων των κριτηρίων. Η Εθνική Επιτροπή Κρίσεων (Ε.Ε.Κ.), μετά από εισήγηση του εθνικού χειριστή του προγράμματος, αποφασίζει για τη βράβευση ή μη των επιχειρήσεων. Τα στοιχεία των βραβευμένων τουριστικών επιχειρήσεων αναρτώνται στην εθνική και διεθνή ιστοσελίδα του προγράμματος. Η βράβευση έχει ισχύ ένα χρόνο.

Το Πρόγραμμα «Πράσινο Κλειδί» συντονίζεται από το διεθνές Ίδρυμα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (Fee - Foundation for the Environmental Education). Στην Ελλάδα, τη διαχείριση του προγράμματος έχει υπό την ευθύνη της η μη κυβερνητική οργάνωση Ελληνική Εταιρία Προστασίας της Φύσης (Ε.Ε.Π.Φ.).

Στον ελλαδικό χώρο, το «Πράσινο Κλειδί» αποτελεί διαδεδομένο σήμα πιστοποίησης σε αντίθεση με το σήμα Ecolabel. Οι πρώτες πιστοποιήσεις με «Πράσινο Κλειδί» στις ελληνικές τουριστικές επιχειρήσεις ξεκίνησαν το 2009 και χρόνο με το χρόνο οι βραβεύσεις αυξάνονται. Χαρακτηριστικά, τον πρώτο χρόνο εφαρμογής του προγράμματος πιστοποιήθηκαν 52 ξενοδοχειακές μονάδες σε όλη τη χώρα, ενώ σήμερα ο αριθμός τους φθάνει τις 138. Για το 2013, η Περιφέρεια Ιονίων Νήσων συγκεντρώνει 14 βραβευμένες ξενοδοχειακές μονάδες με «Πράσινο Κλειδί», εκ των οποίων οι δύο βρίσκονται στο νησί της Λευκάδας.

➡ **Γαλάζιες Σημαίες (Blue Flags)**

Οι Γαλάζιες Σημαίες (Blue Flags) είναι ένα διεθνές σύμβολο ποιότητας που απονέμεται σε οργανωμένες ακτές και μαρίνες διαχειριζόμενες από παράκτιους δήμους, ιδιοκτήτες τουριστικών καταλυμάτων ή και άλλους φορείς, με βάση αυστηρά κριτήρια. Πρόκειται για ένα εθελοντικό πρόγραμμα, που ξεκίνησε πιλοτικά στη Γαλλία το 1985. Όμως, η επίσημη έναρξη του ήταν στις 5 Ιουνίου 1987, με την παρουσίασή του στο Συμβούλιο της Ευρώπης και την Ευρωπαϊκή Ένωση ως «πρωτότυπη Περιβαλλοντική Δράση για ακτές με μεγάλο αριθμό λουομένων». Διεθνής διαχειριστής του προγράμματος είναι το Ίδρυμα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (FEE - Foundation for Environmental Education), που στην Ελλάδα εκπροσωπείται από τη μη κυβερνητική οργάνωση Ελληνική Εταιρία Προστασίας της Φύσης (Ε.Ε.Π.Φ.).

Σκοπός του προγράμματος είναι η προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης στις παράκτιες περιοχές, έχοντας ως στόχο την υψηλή ποιότητα των νερών κολύμβησης, την ασφάλεια των λουομένων, την περιβαλλοντική διαχείριση και εκπαίδευση. Ακόμη, στόχο του προγράμματος αποτελεί η σύνδεση του τουρισμού και της εκπαίδευσης σε τοπικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο.

Για τη βράβευση μιας παραλίας απαιτείται να εκπληρώνονται κάποια κριτήρια, τα οποία μπορούν να αναμορφωθούν, όταν αυτό κρίνεται απαραίτητο, μόνο από το Ίδρυμα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης σε συνεργασία με την Ελληνική Εταιρία Προστασίας της Φύσης. Τα κριτήρια αυτά χωρίζονται στις εξής τέσσερις κατηγορίες:

- Περιβαλλοντική εκπαίδευση και πληροφόρηση.
- Ποιότητα νερών κολύμβησης.

- Περιβαλλοντική Διαχείριση.
- Ασφάλεια, ναυαγοσωστικά, πρώτες βοήθειες, υπηρεσίες και εγκαταστάσεις.

Τα κριτήρια είναι τα ίδια για τις ακτές όλων των χωρών, αλλά μπορούν να διαφέρουν λίγο από περιοχή σε περιοχή. Τα περισσότερα κριτήρια των ακτών και των μαρινών είναι υποχρεωτικά, το οποίο σημαίνει ότι οι ακτές πρέπει οπωσδήποτε να συμμορφώνονται με αυτά για να βραβευθούν με τη Γαλάζια Σημαία. Άλλα είναι προαιρετικά, τα οποία όμως, καλό είναι να εφαρμόζονται.

Οι επιθεωρητές της Ε.Ε.Π.Φ. και του FEE ελέγχουν όλο το καλοκαίρι τη συμμόρφωση με τα κριτήρια του προγράμματος, επισημαίνοντας προβλήματα και παραλήψεις, που μπορεί να οδηγήσουν σε προσωρινή ή και οριστική υποστολή της «Γαλάζιας Σημαίας» και απόσυρση της ακτής ή μαρίνας από τη διεθνή και ελληνική ιστοσελίδα του προγράμματος. Οι αξιολογήσεις των επιθεωρητών λαμβάνονται σοβαρά υπόψη από την Εθνική Επιτροπή Κρίσεων όταν αυτή, μετά το τέλος της θερινής περιόδου, εξετάζει και αξιολογεί τις υποψηφιότητες ακτών και μαρινών. Η Εθνική Επιτροπή προωθεί στη συνέχεια στην αντίστοιχη Διεθνή Επιτροπή τις υποψηφιότητες, οι οποίες είχαν πλήρη συμμόρφωση με τα κριτήρια του προγράμματος. Την τελική απόφαση λαμβάνει η Διεθνής Επιτροπή Κρίσεων, στην οποία συμμετέχουν εκπρόσωποι του Προγράμματος Περιβάλλοντος των Ηνωμένων Εθνών (UNEP), του Παγκοσμίου Οργανισμού Τουρισμού (WTO), της Παγκόσμιας Ομοσπονδίας Ναυαγοσωστών (ILSE), της Επιτροπής Περιβάλλοντος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την Προστασία των Ακτών (EUCC) και του Διοικητικού Συμβουλίου του FEE.

5.5 Η Περιβαλλοντική Διαχείριση στον Τουριστικό Τομέα στο Νησί της Λευκάδας

Με την πάροδο του χρόνου, γίνεται ολοένα και περισσότερο κοινή συνείδηση σε όσους δραστηριοποιούνται και απασχολούνται στον τομέα του τουρισμού ότι η επένδυση στην προστασία του περιβάλλοντος αποτελεί επένδυση στο μέλλον του τουρισμού και κατ' επέκταση στην οικονομική και κοινωνική ευημερία και την περιβαλλοντική προστασία των τουριστικών περιοχών. Στο πλαίσιο αυτό, εμφανίστηκε τα τελευταία χρόνια η έννοια του *περιβαλλοντικά-υπεύθυνου τουρισμού* (responsible tourism). Ο περιβαλλοντικά-υπεύθυνος τουρισμός έχει ως στόχο τη μεγιστοποίηση των οικονομικών, κοινωνικών και περιβαλλοντικών ωφελειών και την ελαχιστοποίηση των επιπτώσεων για τους τουριστικούς προορισμούς.

Ο περιβαλλοντικά υπεύθυνος τουρισμός αντιπροσωπεύει μια ολοκληρωμένη προσέγγιση στην αξιοποίηση των πόρων μιας περιοχής και απαιτεί τη συνεργασία όλων όσων εμπλέκονται στον τουριστικό τομέα (επιχειρήσεις, τοπικός πληθυσμός, επισκέπτες κ.ά.). Σκοπός του είναι να «υποχρεώσει» τους εμπλεκόμενους να αναλάβουν ευθύνη και δράση, έτσι ώστε να καταστήσουν τον τουριστικό τομέα περισσότερο περιβαλλοντικά-φιλικό, υπηρετώντας στο μέγιστο δυνατό βαθμό το γενικότερο σχεδιαστικό στόχο της βιώσιμης ανάπτυξης.

Αποσκοπώντας λοιπόν στη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη της περιοχής μελέτης, που είναι το νησί της Λευκάδας, η ενότητα αυτή επιχειρεί να εμβαθύνει στο επίπεδο των

τουριστικών επιχειρήσεων του νησιού – *μικρο-επίπεδο*, διερευνώντας το βαθμό διεύθυνσης/υιοθέτησης των διαφόρων περιβαλλοντικά υπεύθυνων πρακτικών ανάπτυξης της τουριστικής δραστηριότητας στην τοπική επιχειρηματική κοινότητα. Για το σκοπό αυτό, δομήθηκε και διακινήθηκε ηλεκτρονικά ένα *ερωτηματολόγιο* (βλ. Παράρτημα) προς τα τουριστικά καταλύματα της περιοχής, με τη βοήθεια του οποίου επιχειρείται η συλλογή πληροφορίας σχετικής με τις *δράσεις* των καταλυμάτων αυτών για την αποτελεσματικότερη διαχείριση των πόρων.

Συγκεκριμένα, για την περιοχή μελέτης δομήθηκε αρχικά μία βάση δεδομένων με τα τουριστικά καταλύματα της περιοχής, συνολικά *210 τουριστικά καταλύματα*, που βρίσκονται διάσπαρτα στις περιοχές-πόλους τουριστικής έλξης του νησιού και τα οποία εντοπίστηκαν από την ιστοσελίδα του Ξενοδοχειακού Επιμελητηρίου Ελλάδος (<http://www.grhotels.gr/>), σε συνδιασμό με την επίσημη ιστοσελίδα της Περιφερειακής Ενότητας Λευκάδας (<http://www.lefkada.gr/>). Για τα καταλύματα αυτά, επιχειρείται η διερεύνηση των δράσεων τους σχετικά με μία σειρά από χαρακτηριστικά όπως: τη βελτίωση των τεχνικών χαρακτηριστικών των μονάδων (θερμομονωτικό κέλυφος, διπλά παράθυρα, κ.ά.) για μείωση των απωλειών, δράσεις για την προστασία του περιβάλλοντος (μείωση κατανάλωσης ενέργειας), αξιοποίηση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στα τουριστικά καταλύματα (π.χ. χρήση φωτοβολταϊκής τεχνολογίας σε στέγες), ανακύκλωση, κ.λπ.

Το χρονικό της διανομής του ερωτηματολογίου έχει ως ακολούθως:

- Σε έναν πρώτο γύρο, το ερωτηματολόγιο διανεμήθηκε *ηλεκτρονικά* (E-mails των τουριστικών επιχειρήσεων) στις αρχές Μαρτίου του 2014 με χρονικό ορίζοντα για την απάντηση και την παροχή των σχετικών στοιχείων τις αρχές Απριλίου του 2014. Από την προσπάθεια αυτή συγκεντρώθηκαν μόλις *18 ερωτηματολόγια* (8.6% του συνολικού αριθμού), στοιχείο μάλλον απογοητευτικό και επίσης ενδεικτικό του ενδιαφέροντος για το εξεταζόμενο ζήτημα.
- Σε έναν δεύτερο γύρο, έγινε προσπάθεια για επιτόπια συμπλήρωση του ερωτηματολογίου, με επίσκεψη περί τα τέλη Απριλίου 2014 σε μία σειρά από επιχειρήσεις. Στη δεύτερη αυτή προσπάθεια συγκέντρωσης στοιχείων, οι επιχειρήσεις που ανταποκρίθηκαν ήταν 34 (16.2%).

Από το συνολικό αριθμό των 210 τουριστικών επιχειρήσεων της περιοχής (210 τουριστικά καταλύματα της βάσης δεδομένων), συγκεντρώθηκαν τελικά ερωτηματολόγια από *52 επιχειρήσεις* (24.8% του συνόλου). Οι χρονικοί περιορισμοί εκπόνησης της διπλωματικής εργασίας δεν επέτρεψαν την αφιέρωση περισσότερου χρόνου στη διαδικασία αυτή. Η γεωγραφική κατανομή των τουριστικών καταλυμάτων – αποδεκτών των ερωτηματολογίων παρουσιάζεται στον Πίνακα 5.1. Στο Χάρτη 5.1 φαίνονται τα ποσοστά των τουριστικών καταλυμάτων που απάντησαν ανά περιοχή του νησιού.

Τα ερωτηματολόγια εστάλησαν σε ένα πλήθος τουριστικών καταλυμάτων, τα οποία κατανέμονται σχεδόν ομοιόμορφα στην περιοχή μελέτης (Χάρτης 5.1), ενώ επίσης καλύπτουν μία ποικιλία μεγεθών τουριστικών καταλυμάτων, από μεγάλα ξενοδοχεία έως μικρές οικογενειακές επιχειρήσεις ενοικιαζόμενων δωματίων, με αριθμό μικρότερο των 10 δωματίων.

ΠΕΡΙΟΧΗ	ΑΠΟΣΤΑΛΘΕΝΤΑ	ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ
Αθάνι	1	0
Άγιος Νικήτας	28	5
Βασιλική	31	11
Γένη	5	0
Δράγανο	1	1
Δρυμώνας	1	0
Εξάνθεια	1	0
Καλαμίτσι - Κάθισμα	8	2
Καρυά	2	0
Κατούνα	2	0
Λευκάδα – Άγιος Ιωάννης	22	9
Λυγιά	14	3
Μαραντοχώρι	1	0
Νικιάνα	33	5
Νυδρί - Περιγιάλι	36	12
Πόρος	9	2
Σύβοτα	4	0
Σφακιώτες	4	0
Τσουκαλάδες	6	1
Χορτάτα	1	1
Σύνολο	210	52

Πίνακας 5.1: Αριθμός αποσταλθέντων ερωτηματολογίων και απαντήσεων ανά περιοχή

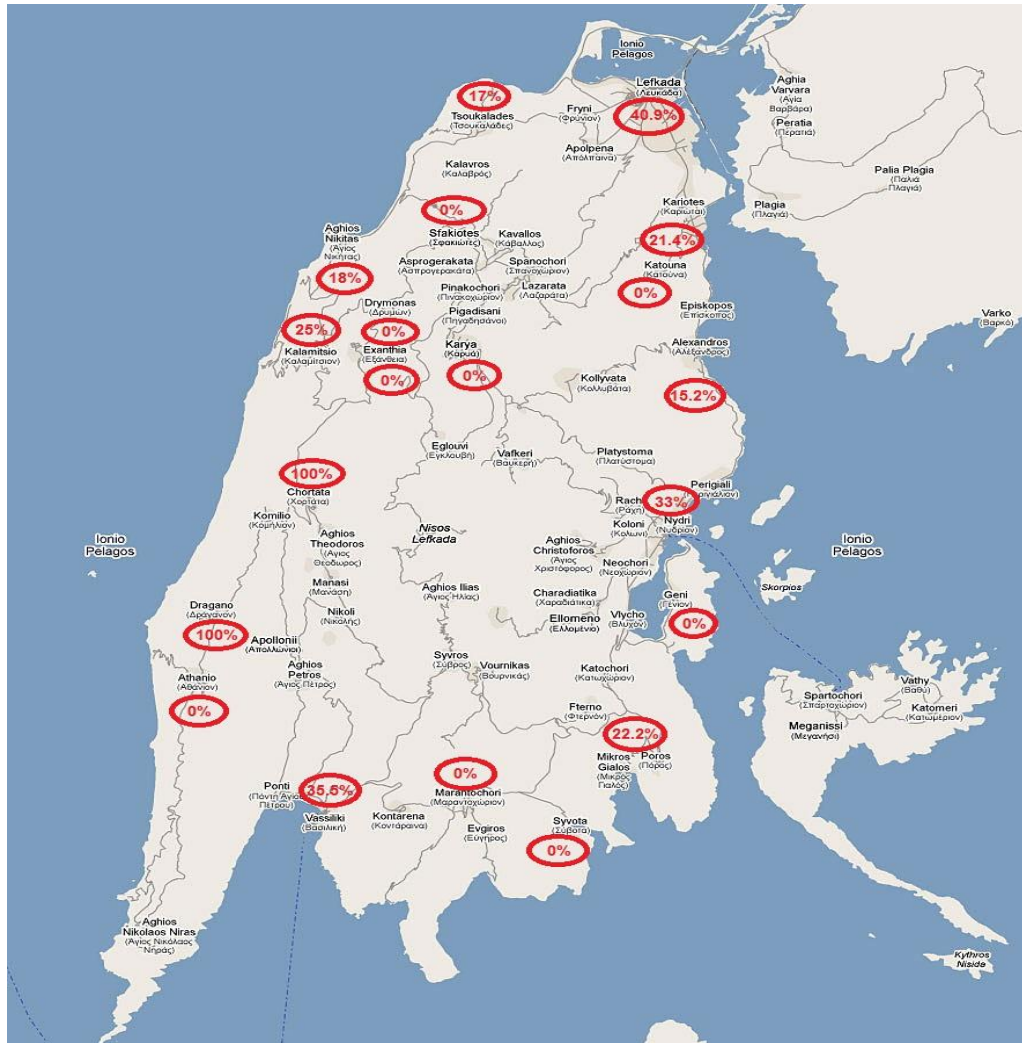
Πηγή: Ανάλυση δεδομένων ερωτηματολογίων (2014).

Ενδιαφέρον προκαλεί το γεγονός ότι οι μικρές επιχειρήσεις, οι οποίες και κυριαρχούν στο νησί, ανταποκρίθηκαν πιο θερμά στο ερωτηματολόγιο (περίπου 86% των απαντήσεων) σε σχέση με τις μεσαίες και μεγάλες ξενοδοχειακές μονάδες.

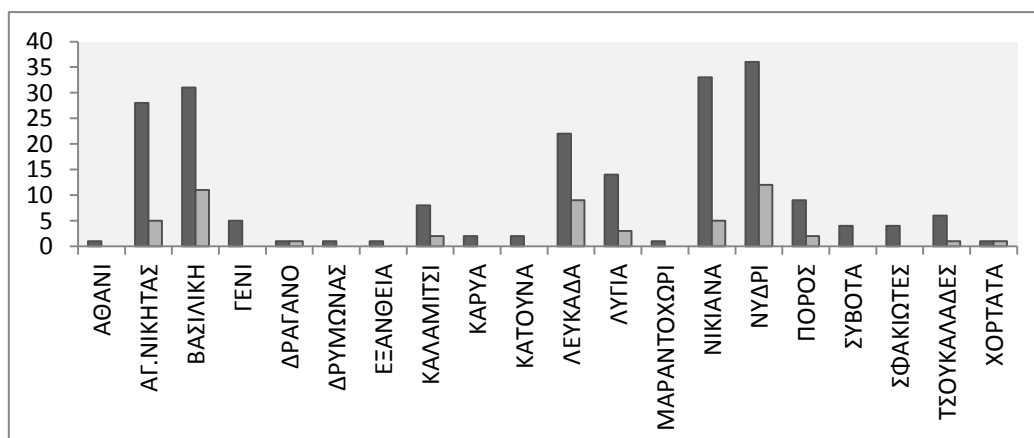
Οι επιχειρήσεις στις οποίες στάλθηκαν τα ερωτηματολόγια ταξινομήθηκαν ανάλογα με τον αριθμό δωματίων που διαθέτουν σε τρεις κατηγορίες, ως ακολούθως:

- α) επιχειρήσεις που διαθέτουν κάτω από 50 δωμάτια,
- β) επιχειρήσεις που διαθέτουν αριθμό δωματίων από 50 έως 100 και
- γ) επιχειρήσεις που διαθέτουν περισσότερα των 100 δωμάτια.

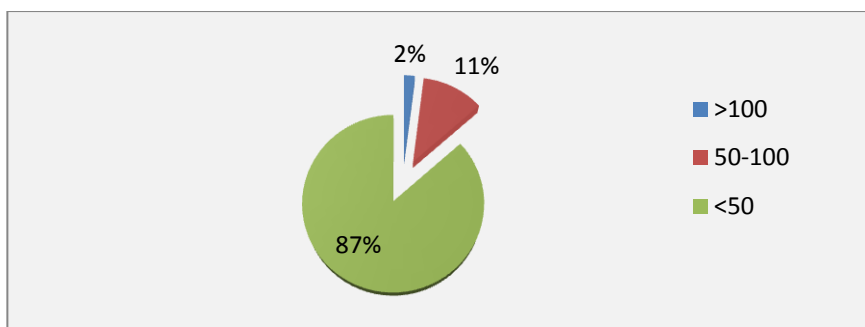
Από την επεξεργασία των απαντήσεων που ελήφθησαν, φαίνεται ότι τα περισσότερα τουριστικά καταλύματα που απάντησαν στο ερωτηματολόγιο ήταν μικρές επιχειρήσεις, ακόμα και μικρές επιχειρήσεις ενοικιαζόμενων δωματίων οικογενειακού χαρακτήρα, ενώ ελάχιστες ήταν οι μεγαλύτερες, μόλις 6 με δωμάτια 50 έως 100 και 1 με περισσότερα από 100 (βλ. Διάγραμμα 5.3). Το στοιχείο αυτό βέβαια είναι ενδεικτικό και της διάρθρωσης του τουριστικού τομέα στο νησί της Λευκάδας, που αποτελείται στην πλειοψηφία του από μικρομεσαίες επιχειρήσεις.

Εικόνα 5.1: Ποσοστά απαντήσεων ανά περιοχή
 Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων από ερωτηματολόγια (2014)

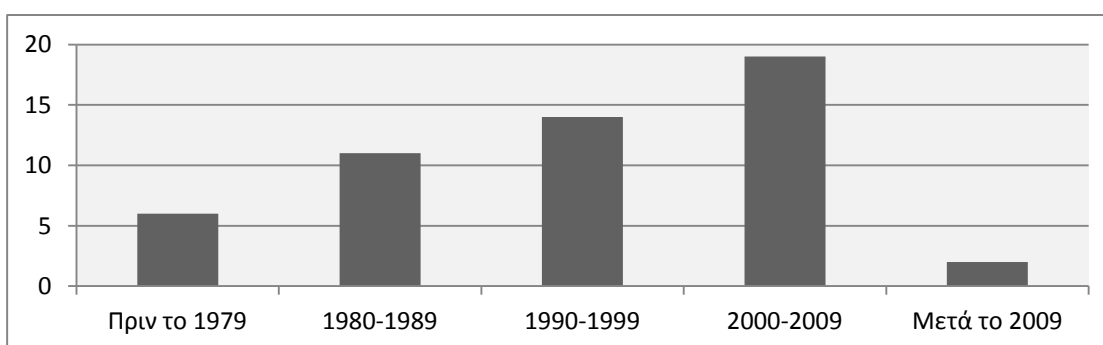

Διάγραμμα 5.2: Αποσταθθέντα ερωτηματολόγια και απαντήσεις
 Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων από ερωτηματολόγια (2014)

*Διάγραμμα 5.3: Ποσοστά τουριστικών καταλυμάτων ανά μέγεθος
Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων από ερωτηματολόγια (2014)*

Από την επεξεργασία των δεδομένων για το έτος κατασκευής των επιχειρήσεων προκύπτει ότι οι περισσότερες από αυτές είναι νέες επιχειρήσεις, καθώς φαίνεται να έχουν κατασκευαστεί τη χρονική περίοδο 2000-2009 (περίπου 37%). Επίσης, μεγάλο είναι το ποσοστό αυτών που κατασκευάστηκαν τη χρονική περίοδο 1990-1999 (περίπου 27%). Ο αριθμός των επιχειρήσεων που κατασκευάστηκαν την περίοδο 1980-1989 ανέρχεται στις 11 (Διάγραμμα 5.4), ενώ μόλις το 11% έχει κατασκευαστεί πριν το 1979.

*Διάγραμμα 5.4: Αριθμός τουριστικών καταλυμάτων ανά χρονική περίοδο κατασκευής
Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων από ερωτηματολόγια (2014)*

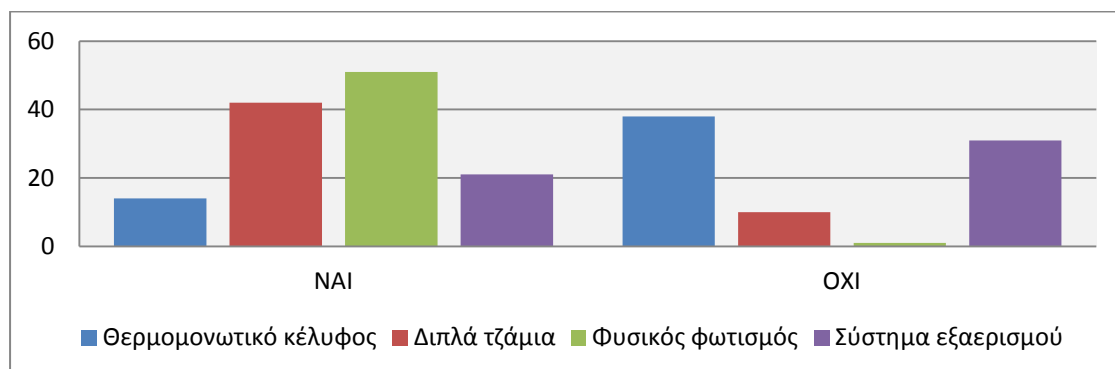
➡ Χαρακτηριστικά ξενοδοχειακής υποδομής

Οι περισσότερες από το σύνολο των 52 επιχειρήσεων που συμμετείχαν στην έρευνα, στην ενότητα ερωτήσεων που αφορούσε στα χαρακτηριστικά της ξενοδοχειακής υποδομής απάντησαν θετικά για την ύπαρξη τουλάχιστον δύο εκ των τεσσάρων ερωτημάτων (θερμομονωτικό κέλυφος, διπλά παράθυρα, χρήση φυσικού φωτισμού και σύστημα εξαερισμού). Περίπου το 33% απάντησε θετικά σε περισσότερα από δύο, ενώ το 15% απάντησε θετικά σε όλα τα ερωτήματα. Τέλος, καμία από τις επιχειρήσεις δεν απάντησε αρνητικά σε όλα.

Από τις σχετικές απαντήσεις που ελήφθησαν για την κατάσταση των επιχειρήσεων ως προς τα οικοδομικά χαρακτηριστικά τους, σημειώνονται τα ακόλουθα (Διάγραμμα 5.5):

- Μόνο το 27% των επιχειρήσεων διαθέτουν κέλυφος για θερμομονωτική προστασία, από τις οποίες το 71% έχει κατασκευαστεί μετά το 2000.
- Το 81% αυτών διαθέτουν διπλά τζάμια για θερμομόνωση και συνεπώς, καλύτερη ενεργειακή απόδοση των τουριστικών υποδομών.

- Το 98% απάντησε ότι επιτυγχάνεται φυσικός φωτισμός στην επιχείρησή του από μεγάλα παράθυρα, φεγγίτες κ.λπ.
- Το ποσοστό των επιχειρήσεων που απάντησαν θετικά στην ύπαρξη συστήματος εξαερισμού ανήλθε στο 40%.

Διάγραμμα 5.5: Αριθμός τουριστικών καταλυμάτων και οικοδομικά χαρακτηριστικά αυτών

Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων από ερωτηματολόγια (2014)

Παρατηρείται ότι παλαιότερες κατασκευές (πριν το 2000) έδωσαν περισσότερες αρνητικές απαντήσεις ως προς τα χαρακτηριστικά της κτιριακής υποδομής σε σχέση με τις νεότερες κατασκευές, στις οποίες υπάρχουν οι προδιαγραφές για κάλυψη θεμάτων εξοικονόμησης ενέργειας. Στον Πίνακα 5.2 παρουσιάζονται τα ποσοστά των θετικών απαντήσεων για τα οικοδομικά χαρακτηριστικά των καταλυμάτων, ταξινομημένα κατά τη χρονική περίοδο κατασκευής τους.

	ΘΕΡΜΟΜΟΝΩΤΙΚΟ ΚΕΛΥΦΟΣ	ΔΙΠΛΑ ΤΖΑΜΙΑ	ΦΥΣΙΚΟΣ ΦΩΤΙΣΜΟΣ	ΣΥΣΤΗΜΑ ΕΞΑΕΡΙΣΜΟΥ
ΠΡΙΝ ΤΟ 1979	17%	67%	100%	33%
1980-1989	18%	82%	91%	9%
1990-1999	7%	79%	100%	36%
2000-2009	42%	84%	100%	63%
ΜΕΤΑ ΤΟ 2009	100%	100%	100%	100%

Πίνακας 5.2: Ταξινόμηση τουριστικών επιχειρήσεων με βάση τα οικοδομικά χαρακτηριστικά καταλυμάτων και την περίοδο κατασκευής

Πηγή: Ανάλυση δεδομένων ερωτηματολογίων (2014)

➔ Δράσεις επιχειρήσεων

Στις επιχειρήσεις, πέραν από τα οικοδομικά χαρακτηριστικά τους, ζητήθηκε να απαντήσουν σε μια σειρά ερωτήσεων που αφορούν σε δράσεις που έχουν αναλάβει για την αποτελεσματικότερη διαχείριση και εξοικονόμηση πόρων. Στην συνέχεια, παρατίθενται τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την επεξεργασία των απαντηθέντων ερωτηματολογίων.

Αρχικά, οι ερωτώμενοι κλήθηκαν να απαντήσουν για το αν γίνεται χρήση «κάρτας κλειδιού» στην επιχείρησή τους για την αποτελεσματικότερη διαχείριση της ενέργειας. Το 75% των επιχειρήσεων ανταποκρίθηκε θετικά στο ερώτημα, ενώ υπήρξαν 13

επιχειρήσεις οι οποίες, κατά το πλείστον έχουν κατασκευαστεί πριν το 1990, που απάντησαν αρνητικά (βλ. Διάγραμμα 5.6α).

Από την ανάλυση των δεδομένων παρατηρήθηκε ότι καμία επιχείρηση δεν χρησιμοποιεί ηλεκτρονικούς ανιχνευτές κίνησης, ώστε να διακόπτεται η λειτουργία των συσκευών όταν δεν βρίσκεται κανείς στους σχετικούς χώρους. Όμως, έξι στις δέκα επιχειρήσεις χρησιμοποιούν σύστημα κλιματισμού με θερμοστάτη ελέγχου και διακοπής λειτουργίας όταν αυτό κριθεί σκόπιμο π.χ. στο άνοιγμα παραθύρου.

Μόλις στο 17% των επιχειρήσεων συναντώνται υδραυλικές συσκευές που ευνοούν την εξοικονόμηση νερού, όπως βρύσες με αισθητήρα κίνησης, ρυθμιστές ροής στο ντους κ.λπ. Παρόλα αυτά, όλες οι επιχειρήσεις δήλωσαν ότι ελέγχουν τις υδραυλικές εγκαταστάσεις τους σε τακτά χρονικά διαστήματα (100%).

Το παραπάνω ποσοστό δεν συμβαδίζει με το ποσοστό αυτών που ελέγχουν τις εγκαταστάσεις θέρμανσης και τα συστήματα εξαερισμού/ψύξης. Στην ερώτηση για τον έλεγχο των εγκαταστάσεων θέρμανσης απάντησε θετικά το 65% των επιχειρήσεων, ενώ το 8% απάντησε «άλλο», με την αιτιολογία ότι δεν διαθέτει εγκαταστάσεις θέρμανσης στους χώρους της επιχείρησης. Τέλος, το 88% δήλωσε ότι ελέγχει τακτικά τα συστήματα εξαερισμού/ψύξης.

Οι νεότερες επιχειρήσεις διαθέτουν, σχεδόν όλες, νέους τύπους ηλεκτρικών συσκευών, ενώ και οι παλαιότερες επιχειρήσεις (πριν το 1980) φαίνεται να έχουν αντικαταστήσει τις ηλεκτρικές συσκευές τους με συσκευές ενεργειακής κλάσης Α'. Μόνο το 25% των επιχειρήσεων, οι περισσότερες από τις οποίες έχουν κατασκευαστεί τη δεκαετία του '80, φαίνεται να μη χρησιμοποιεί ηλεκτρικές συσκευές που συμβάλλουν στη μείωση της κατανάλωσης ενέργειας και νερού.

Από τις 25 επιχειρήσεις που χωροθετούνται σε περιοχές στις οποίες λειτουργεί βιολογικός καθαρισμός λυμάτων, οι 24 απάντησαν ότι είναι συνδεδεμένες με το δίκτυο του βιολογικού καθαρισμού. Μόνο μία απάντησε «άλλο» και η επεξήγηση που δόθηκε ήταν ότι βρίσκεται σε απόσταση από το δίκτυο του βιολογικού καθαρισμού. Υπήρξαν ακόμη τέσσερις επιχειρήσεις που απάντησαν θετικά στην ερώτηση, επεξηγώντας ότι διαθέτουν δική τους εγκατάσταση επεξεργασίας λυμάτων. Συνολικά, το ποσοστό των καταλυμάτων που απάντησαν θετικά στη συγκεκριμένη ερώτηση ανέρχεται στο 54%.

Μοιρασμένες είναι οι επιχειρήσεις που ανακυκλώνουν-διαχωρίζουν τα απορρίμματά τους και αυτές που δεν ενεργούν ανάλογα. Το ποσοστό είναι ίδιο και για τις δύο περιπτώσεις και φθάνει το 48%. Πολλές από τις αρνητικές απαντήσεις, καθώς και το 4% που επέλεξε την απάντηση «άλλο», επεξήγησαν ότι δεν κάνουν ανακύκλωση, διότι το πρόγραμμα δεν υποστηρίζεται από το δήμο στις περιοχές που βρίσκονται. Επίσης, σε δημοτικές ενότητες που η ανακύκλωση υποστηρίζεται από το δήμο, υπήρξαν δύο απαντήσεις που τόνισαν ότι οι απαραίτητοι κάδοι είναι αριθμητικά λίγοι και μακριά από τις επιχειρήσεις τους, πράγμα το οποίο τους αποθαρρύνει να ανακυκλώσουν-διαχωρίσουν τα απορρίμματά τους. Από τις επιχειρήσεις που ανταποκρίθηκαν θετικά στη δράση της ανακύκλωσης, μόνο το 24% των επιχειρήσεων διαθέτουν κάδους κομποστοποίησης για τα οργανικά απορρίμματα.

Οι περισσότερες επιχειρήσεις (περίπου 60%) δεν πληροφορούν τους υπαλλήλους και τους πελάτες με σχετικές πινακίδες για την εξοικονόμηση πόρων. Ακόμα μεγαλύτερο

είναι το ποσοστό των επιχειρήσεων που δεν έχει αναρτήσει πινακίδες στα δωμάτια για άλλαγμα ιματισμού όταν το επιθυμεί ο πελάτης, το ποσοστό αυτό ανέρχεται στο 77%. Δύο επιχειρήσεις απάντησαν «άλλο», επεξηγώντας ότι το χρονικό διάστημα αλλαγής ιματισμού είναι συγκεκριμένο και καθορίζεται από την ίδια την επιχείρηση.

Οι επιχειρήσεις φαίνεται να επιλέγουν κατά κύριο λόγο οικολογικά προϊόντα, καθώς μόλις οι 3 στους 10 απάντησαν αρνητικά στη χρήση απορρυπαντικών φιλικών προς το περιβάλλον για τις ανάγκες της επιχείρησής τους.

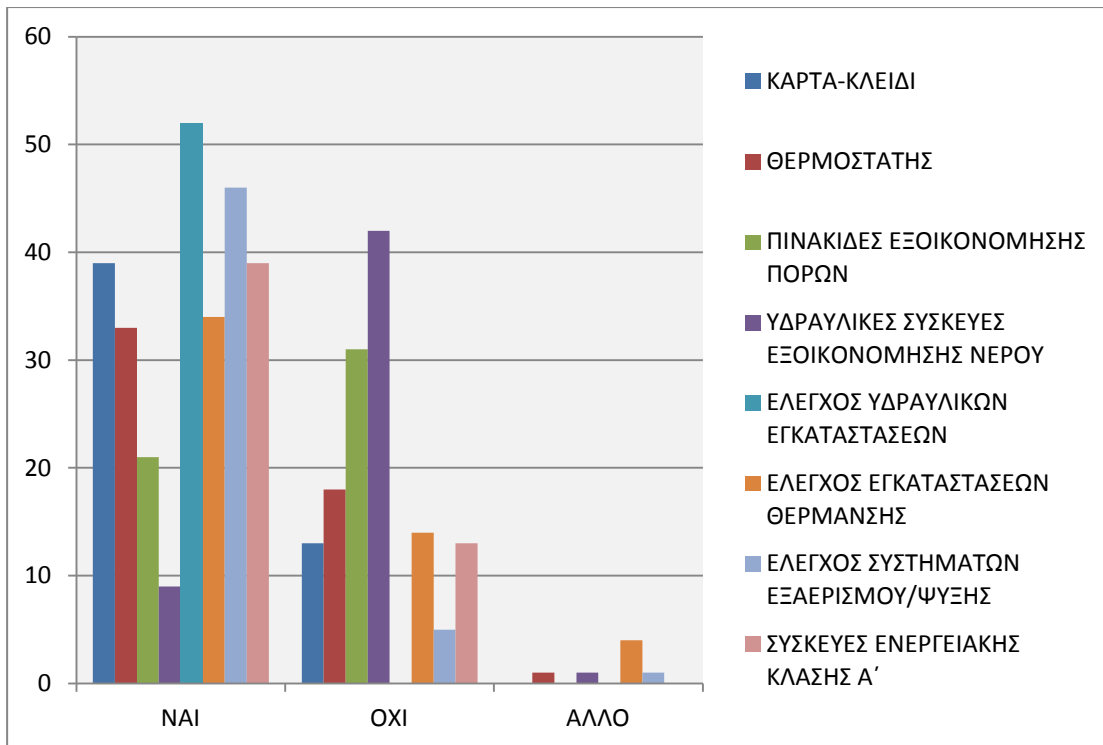
Ιδιαίτερα αποθαρρυντικό ήταν το γεγονός ότι μόνο 8 από τις 52 επιχειρήσεις έχουν σύστημα παρακολούθησης/διαχείρισης ενέργειας (βλ. Διάγραμμα 5.6β). Πιο συγκεκριμένα, το 85% δεν έχει εγκαταστήσει στην επιχείρησή του σύστημα παρακολούθησης/διαχείρισης ενέργειας. Από τις επιχειρήσεις που έχουν εγκαταστήσει το σύστημα αυτό, όλες το παρακολουθούν σε τακτά χρονικά διαστήματα.

Σημαντικός είναι ο αριθμός των επιχειρήσεων που έχουν δώσει οδηγίες στους εργαζομένους τους για απενεργοποίηση της stand by λειτουργίας των ηλεκτρικών / ηλεκτρονικών συσκευών. Πιο αναλυτικά, 36 από τις επιχειρήσεις απάντησαν θετικά στην ενημέρωση του προσωπικού τους για την απενεργοποίηση της stand by λειτουργίας στις ηλεκτρικές συσκευές, που αποτελεί το 70% των συνολικών επιχειρήσεων, ενώ οι 14 δεν έχουν δώσει τέτοιες οδηγίες. Δύο από αυτές επέλεξαν την επιλογή «άλλο», χωρίς όμως καμία επεξήγηση. Επίσης, στη συντριπτική τους πλειοψηφία, οι επιχειρήσεις χρησιμοποιούν λαμπτήρες μειωμένης κατανάλωσης τόσο στα δωμάτια όσο και στην υπόλοιπη κτιριακή υποδομή. Μόνο τρεις είναι οι επιχειρήσεις που απάντησαν αρνητικά στη συγκεκριμένη δράση.

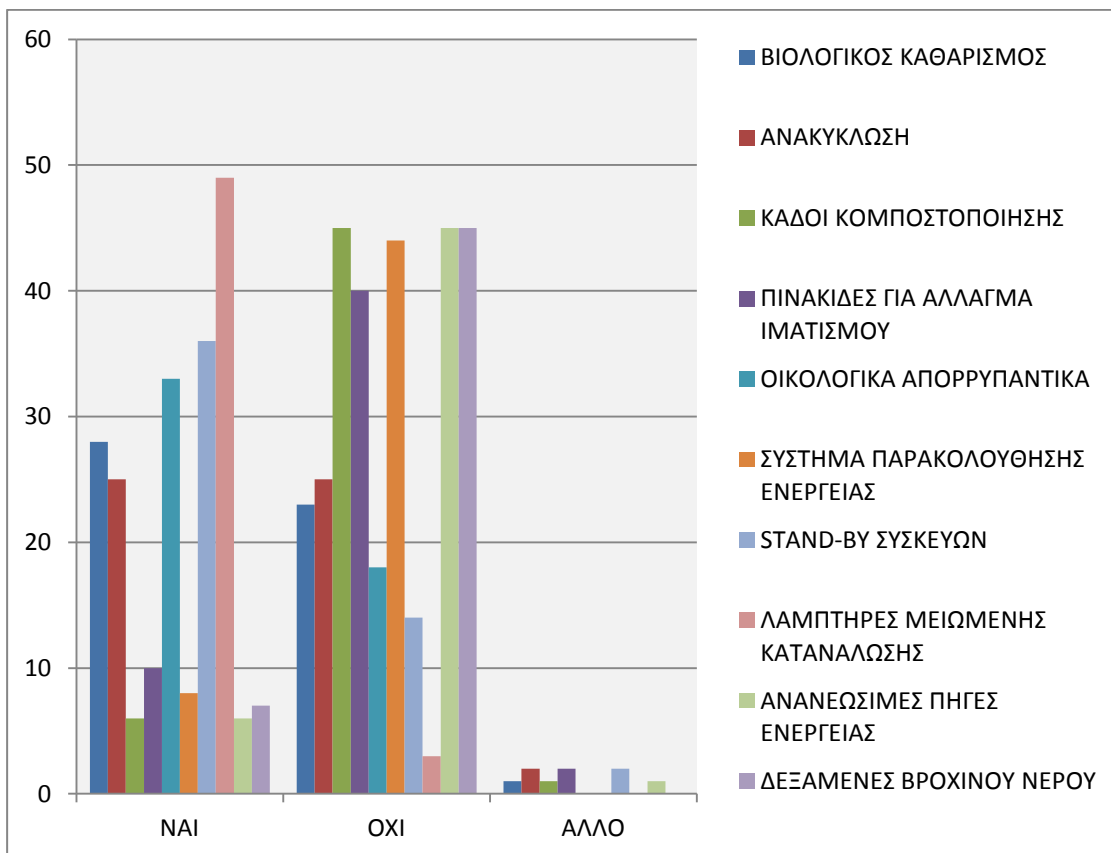
Η χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας από τα τουριστικά καταλύματα δεν είναι ιδιαίτερα διαδεδομένη στο νησί, με μόνο 6 από αυτές που απάντησαν στα ερωτηματολόγια να τις χρησιμοποιούν, το 11% δηλαδή των συνολικών απαντήσεων, ενώ το 86% δεν τις χρησιμοποιεί. Μόλις μία από τις 52 επιχειρήσεις έδωσε ως απάντηση το «άλλο», χωρίς όμως κάποια περαιτέρω επεξήγηση.

Τέλος, όσον αφορά στην υποδομή συλλογής-αξιοποίησης βρόχινου νερού στην επιχείρηση για εξωτερικές δουλειές (όπως πότισμα κήπων), το 87% των απαντήσεων ήταν αρνητικές, ενώ μόλις 7 από αυτές απάντησαν θετικά.

Μελετώντας στο σύνολο τις απαντήσεις των τουριστικών καταλυμάτων στο ερωτηματολόγιο, παρατηρείται ότι ο τομέας που φαίνεται απασχολεί ιδιαίτερα τις επιχειρήσεις του νησιού είναι ο *τομέας της ενέργειας*, καθώς οι περισσότερες δράσεις που έχουν αναληφθεί αφορούν σε αυτόν. Σε γενικές γραμμές, συμπεραίνεται πως τα τουριστικά καταλύματα αντιλαμβάνονται τον αντίκτυπό τους στο περιβάλλον που δραστηριοποιούνται. Αρκετά είναι αυτά που έχουν προβεί ή προσπαθούν να προβούν, όσο είναι εφικτό, σε ενέργειες μείωσης του περιβαλλοντικού τους αποτυπώματος, είτε με ατομική πρωτοβουλία και ίδιους πόρους είτε μέσω της ένταξής τους σε επιδοτούμενα ευρωπαϊκά ή κρατικά προγράμματα.

Διάγραμμα 5.6α: Άλλες δράσεις τουριστικών καταλυμάτων
 Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων από ερωτηματολόγια (2014)

Διάγραμμα 5.6β: Άλλες δράσεις τουριστικών καταλυμάτων
 Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων από ερωτηματολόγια (2014)

5.6 Συμπεράσματα

Στην παρούσα ενότητα δίνεται έμφαση στο ζήτημα της *περιβαλλοντικά υπεύθυνης ανάπτυξης* του τουριστικού τομέα, που αποσκοπεί στην ελαχιστοποίηση των αρνητικών επιπτώσεων στο κοινωνικό, φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον των τουριστικών προορισμών.

Μία τέτοια προσέγγιση εστιάζει το ενδιαφέρον της:

- α) σε *μακρο-επίπεδο*, δίνοντας έμφαση στο είδος της τουριστικής δραστηριότητας (εναλλακτικές μορφές τουρισμού), αλλά και στο χωρικό πρότυπο ανάπτυξής της, με στόχο την ισόρροπη τουριστική ανάπτυξη και την αποτελεσματικότερη διαχείριση διάσπαρτων φυσικών και πολιτιστικών πόρων, και
- β) σε *μικρο-επίπεδο*, δίνοντας έμφαση στη μείωση του οικολογικού αποτυπώματος των τουριστικών υποδομών.

Η ανάπτυξη του τουριστικού τομέα σε μακρο-επίπεδο θα αποτελέσει αντικείμενο μελέτης επόμενου κεφαλαίου, όπου δομούνται και αξιολογούνται σενάρια ανάπτυξης της τουριστικής δραστηριότητας στην περιοχή μελέτης που ικανοποιούν τους στόχους που έχουν τεθεί. Το έργο αυτό συμπληρώνεται από την εμπειρική έρευνα που έγινε στο μικρο-επίπεδο και πιά συγκεκριμένα στο επίπεδο των τουριστικών καταλυμμάτων, το οποίο επιχειρεί να διερευνήσει το *βαθμό διείδυσης και υιοθέτησης* περιβαλλοντικά φιλικών πρακτικών στο επίπεδο των τουριστικών καταλυμμάτων. Η εμβάθυνση στο επίπεδο αυτό, που παρουσιάστηκε στην παρούσα ενότητα, αποσκοπεί αφενός μεν να αποτυπώσει την υπάρχουσα πραγματικότητα ως προς την περιβαλλοντική διάσταση και τις δράσεις των τοπικών επιχειρήσεων για τη μείωση του οικολογικού αποτυπώματός τους, αφετέρου δε να αξιοποιήσει τη γνώση αυτή τόσο στο επίπεδο της δόμησης σεναρίων όσο και σε αυτό της χάραξης πολιτικής για την υλοποίησή τους, φωτίζοντας τη συγκεκριμένη διάσταση για τη διεύρυνση της χρήσης των συστημάτων περιβαλλοντικής διαχείρισης και των συστημάτων απονομής οικολογικού σήματος στις τοπικές επιχειρήσεις του τουριστικού τομέα.

6. ΔΟΜΗΣΗ ΣΕΝΑΡΙΩΝ

Στο κεφάλαιο αυτό δομούνται εναλλακτικά σενάρια για την ολοκληρωμένη τουριστική αξιοποίηση των φυσικών και πολιτιστικών πόρων της Λευκάδας, με έμφαση στην προώθηση των εναλλακτικών μορφών τουρισμού.

6.1 Εισαγωγή

Η αβεβαιότητα που επικρατεί στην οποιαδήποτε προσπάθεια προσέγγισης των μελλοντικών εξελίξεων των χωρικών συστημάτων και οι απρόβλεπτοι παράγοντες που μπορεί να εμφανισθούν και να ανατρέψουν την όποια πορεία, καθιστούν αναγκαία τη δόμηση περισσότερων του ενός σεναρίων σχετικά με τη μελλοντική ανάπτυξη της περιοχής μελέτης. Στο πλαίσιο αυτό, η δόμηση εναλλακτικών σεναρίων αποτρέπει τη μονοσήμαντη αντιμετώπιση του προβλήματος και δίνει τη δυνατότητα επιλογής μέσα από ένα ευρύ φάσμα λύσεων, ανάλογα με τους διαθέσιμους πόρους και τις τρέχουσες πολιτικές επιλογές. Κατά συνέπεια δίνεται η ευκαιρία επιλογής της πλέον κατάλληλης εναλλακτικής, χωρίς να αποκλείεται η δυνατότητα αναθεώρησής της, σε περίπτωση μεταβολής του εσωτερικού ή εξωτερικού περιβάλλοντος του μελετώμενου συστήματος. Ακόμη σημειώνεται ότι η διαδικασία δόμησης σεναρίων είναι μια διαδικασία που βρίσκεται σε ανάδραση με το στάδιο της αξιολόγησής τους, στάδιο το οποίο μπορεί να οδηγήσει στην αναθεώρηση ή τη βελτίωση των προτεινόμενων εναλλακτικών σεναρίων (Γιαουτζή και Στρατηγέα, 2005).

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, δομούνται *τρία εναλλακτικά σενάρια* για την περιοχή μελέτης. Τα σενάρια αυτά διαφοροποιούνται ως προς:

- τη χωρική διάρθρωση της ανάπτυξης του τουριστικού τομέα.
- το βαθμό αξιοποίησης των φυσικών και πολιτιστικών πόρων για την ανάπτυξη του εναλλακτικού τουρισμού.

Το *πρώτο σενάριο* αξιοποιεί το ήδη υπάρχον χωρικό πρότυπο ανάπτυξης των τουριστικών υποδομών και της τουριστικής δραστηριότητας, ενώ ταυτόχρονα επιχειρεί να συμπληρώσει αυτό με την ανάπτυξη του *θαλάσσιου αθλητικού τουρισμού* στις ήδη ανεπτυγμένες τουριστικά περιοχές, προσελκύοντας ποιοτικότερες και σε μεγαλύτερο χρονικά άνοιγμα τουριστικές ροές. Στο πλαίσιο αυτό, το εν λόγω σενάριο αποσκοπεί στην περαιτέρω ανάπτυξη του τουριστικού τομέα μέσα από τη στροφή του προς θαλάσσιες αθλητικές δραστηριότητες, επιχειρώντας να τονίσει το στοιχείο αυτό στην 'ταυτότητα' της Λευκάδας ως τουριστικού προορισμού.

Το *δεύτερο σενάριο* διατηρεί το μαζικό μοντέλο τουριστικής ανάπτυξης στις παράκτιες περιοχές του νησιού, ενώ παράλληλα αναπτύσσει τον αγροτουρισμό στις λιγότερο ανεπτυγμένες περιοχές της Λευκάδας, με σκοπό τη διάχυση της τουριστικής δραστηριότητας και των τουριστικών ροών προς αυτές τις περιοχές και τη μερική διεύρυνση του τουριστικού προϊόντος της περιοχής, διευρύνοντας έτσι χωρικά και χρονικά την ανάπτυξη της τουριστικής δραστηριότητας. Στο πλαίσιο αυτό, το δεύτερο σενάριο επιχειρεί ένα άνοιγμα της τουριστικής δραστηριότητας προς την ενδοχώρα, αξιοποιώντας τους πόρους και τις υποδομές του αγροτικού τομέα, και επιχειρώντας την ανάπτυξη κατά κύριο λόγο της αγροτουριστικής δραστηριότητας.

Τέλος στο *τρίτο σενάριο*, το μαζικό τουριστικό πρότυπο συγκρατείται στα σημερινά επίπεδα και επιχειρείται μια στροφή προς την ήπια τουριστική ανάπτυξη σε όλη την έκταση της νήσου της Λευκάδας. Για το σκοπό αυτό, αναπτύσσεται ένα ευρύ φάσμα εναλλακτικών μορφών τουρισμού, που αξιοποιούν αποτελεσματικότερα τους υπάρχοντες πόρους της περιοχής μελέτης, ενώ αναδεικνύουν τη διάσταση της ολοκλήρωσης του τουριστικού με τους λοιπούς τομείς της τοπικής οικονομίας. Στο πλαίσιο του εν λόγω σεναρίου, η ανάπτυξη της τουριστικής δραστηριότητας επιχειρεί να αξιοποιήσει τις ευκαιρίες που παρέχονται τόσο από το θαλάσσιο μέτωπο όσο και από αυτό της ενδοχώρας της περιοχής μελέτης.

Στη συνέχεια του κεφαλαίου παρουσιάζονται διεξοδικά τα τρία αυτά εναλλακτικά σενάρια για την περιοχή μελέτης.

6.2 Σενάριο 1^ο – «Στροφή προς το Θαλάσσιο Μέτωπο»

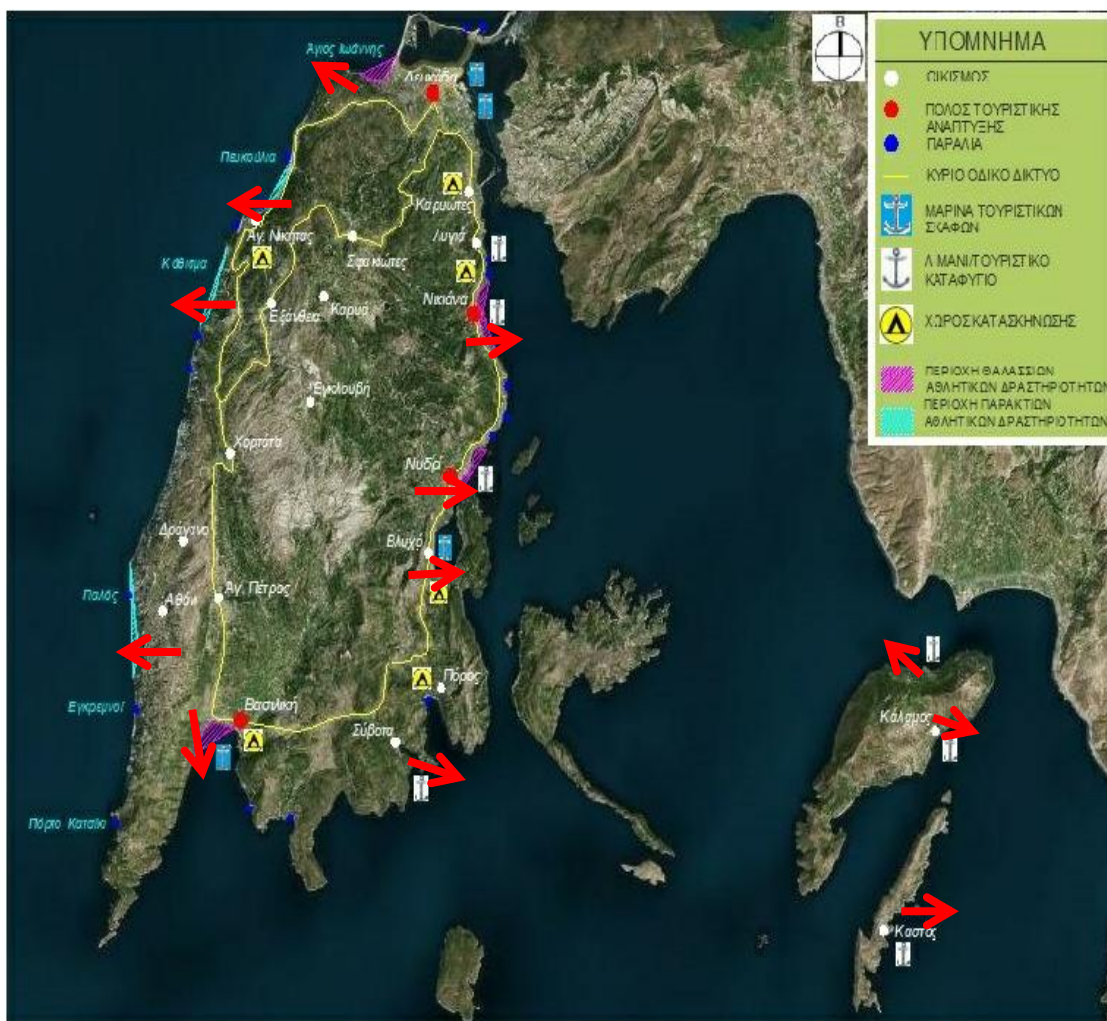
Στο σενάριο αυτό, η τουριστική ανάπτυξη στρέφεται προς την αξιοποίηση του θαλάσσιου περιβάλλοντος του νησιού, μέσα από την ανάπτυξη ενός φάσματος θαλάσσιων δραστηριοτήτων αθλητικού χαρακτήρα. Η γεωγραφική θέση της Λευκάδας, στο κέντρο του Ιονίου πελάγους, η «πολυνησία» της, η μεγάλη ακτογραμμή της, τα καθαρά νερά των ακτών της και οι ιδιαίτερες κλιματολογικές συνθήκες ευνοούν στην ανάπτυξη του *ναυταθλητισμού*. Με την ανάπτυξη και ενίσχυση δραστηριοτήτων θαλάσσιου αθλητικού τουρισμού στην περιοχή μελέτης, το παρόν σενάριο στοχεύει στη διεύρυνση των τουριστικών ροών και δραστηριοτήτων, μέσα από την προσέλκυση ομάδων επισκεπτών, οι οποίες ασχολούνται επαγγελματικά ή ερασιτεχνικά με τις συγκεκριμένες δραστηριότητες.

Οι βασικοί πόλοι ανάπτυξης του σεναρίου είναι οι ήδη αναπτυγμένες τουριστικές περιοχές του νησιού, δηλαδή η πόλη της Λευκάδας, η Νικιάνα, το Νυδρί και η Βασιλική (Χάρτης 6.1). Στο νησί διατηρείται το μαζικό πρότυπο τουριστικής ανάπτυξης και συνάμα γίνεται έντονη προσπάθεια στις περιοχές – πόλους για αναβάθμιση των υφιστάμενων υποδομών και δημιουργία νέων με σκοπό την ανάπτυξη του ναυταθλητισμού. Παράλληλα, δίνεται έμφαση στην κατασκευή/αναβάθμιση υποδομών και σε άλλες περιοχές, κυρίως στο ανατολικό και νότιο τμήμα του νησιού, οι οποίες δύναται να υποστηρίξουν τη συγκεκριμένη τουριστική δραστηριότητα, με στόχο τη διασπορά της προς περιοχές που είναι κατάλληλες για το σκοπό αυτό.

Για την ανάπτυξη των θαλάσσιων αθλητικών δραστηριοτήτων το υπάρχον δίκτυο μαρινών επεκτείνεται προς το ανατολικό τμήμα της περιοχής μελέτης. Στο πλαίσιο αυτό, κατασκευάζεται μαρίνα στην περιοχή του Βλυχού, η οποία σε συνδυασμό με την υπάρχουσα μαρίνα στην πόλη της Λευκάδας και την κατασκευή νέας μαρίνας μεγάλων σκαφών (πλησίον της υπάρχουσας), καθώς και με την ολοκλήρωση της μαρίνας στην περιοχή της Βασιλική ενδυναμώνουν το θαλάσσιο αθλητικό τουρισμό (Χάρτης 6.1). Το δίκτυο μαρινών έχει κατασκευαστεί στη βάση υψηλών προδιαγραφών, με πλήθος παροχών για τους επισκέπτες και δυνατότητας υποδοχής σημαντικού αριθμού σκαφών, αλλά και αγωνιστικών σκαφών, που λαμβάνουν μέρος σε ιστιοπλοϊκούς αγώνες. Για τη λειτουργική συνοχή του δικτύου, αναβαθμίζονται οι λιμενικές υποδομές στις υπόλοιπες περιοχές του νησιού (αναβάθμιση λιμένων πόλης Λευκάδας, Λυγιάς, βελτίωση και επέκταση λιμένα Νυδριού, αναβάθμιση τουριστικού καταφυγίου στα Σύβοτα, αναβάθμιση λιμενικών υποδομών στα νησιά Κάλαμος και Καστός).

Οι επισκέπτες φιλοξενοούνται στα καταλύματα των περιοχών – πόλων, ενώ στα νησιά Κάλαμος και Καστος κατασκευάζονται μικρής κλίμακας υποδομές φιλοξενίας, οι οποίες είναι απόλυτα εναρμονισμένες με το φυσικό περιβάλλον των νησιών. Επίσης, εκσυγχρονίζονται οι υφιστάμενοι και δημιουργούνται νέοι χώροι εστίασης και αναψυχής.

Κατασκευάζεται στην πόλη της Λευκάδας, κοντά στις μαρίνες, στη θέση «Αλυκές», το Ναυταθλητικό Κέντρο Λευκάδας. Εκεί υπάρχουν όλες οι απαραίτητες εγκαταστάσεις όπως πισίνα, σύγχρονο και πλήρως εξοπλισμένο γυμναστήριο, εγκαταστάσεις ιστιοπλοΐας για την εξυπηρέτηση και αρτιότερη προετοιμασία των επισκεπτών που ασχολούνται με αθλήματα που σχετίζονται με το νερό (κολύμβηση, κατάδυση, ναυαγοςωστική, ιστιοπλοΐα κ.ά.). Επιπλέον, στο Ναυταθλητικό Κέντρο Λευκάδας στεγάζεται και δραστηριοποιείται ο Ναυτικός Όμιλος Λευκάδας.

Χάρτης 6.1 : Σενάριο 1 – «Στροφή προς το Θαλάσσιο Μέτωπο»

Βελτιώνονται οι υπάρχουσες αθλητικές υποδομές του δήμου Λευκάδας, όπως τα γήπεδα ποδοσφαίρου, ποδοσφαίρου 5x5, μπάσκετ, τένις και κατασκευάζεται μικρής κλίμακας αθλητικό κέντρο στην περιοχή της Βασιλικής.

Ο θαλάσσιος αθλητικός τουρισμός ενδυναμώνεται ακόμη περισσότερο, με την αξιοποίηση των ακτών Αγίου Ιωάννη – Μύλων (Λευκάδα) και Βασιλικής, στις οποίες οι

ευνοϊκές κλιματολογικές συνθήκες επιτρέπουν την ανάπτυξη του αθλήματος kite surf και του ολυμπιακού αθλήματος windsurfing, αντίστοιχα (Χάρτης 6.1). Στις εν λόγω περιοχές, η τοπική αυτοδιοίκηση σε συνεργασία με τις λιμενικές αρχές παραχωρούν άδειες για τη χρήση των ακτών σε επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών ενοικίασης εξοπλισμού και μαθημάτων kite surf και windsurfing. Τα τμήματα της παραλιακής ζώνης που ασκείται η δραστηριότητα αυτή διαμορφώνονται κατάλληλα, ώστε να είναι περισσότερο φιλικά για τους επισκέπτες. Ακόμη τοποθετείται κατάλληλος εξοπλισμός (ηλεκτρονικές πινακίδες) για την ενημέρωση των επισκεπτών σχετικά με τις καιρικές συνθήκες και τους ανέμους στην περιοχή, καθώς και σταθμοί πρώτων βοηθειών.

Συμπληρωματικά με το θαλάσσιο αθλητικό τουρισμό, αναπτύσσεται ο *καταδυτικός τουρισμός*. Η εντυπωσιακή μορφολογία του υποθαλάσσιου εδάφους π.χ. χαράδρες, κοιλότητες, σπήλαια και η πλούσια θαλάσσια βιοποικιλότητα, ιδιαίτερα των λιβαδιών με *rosidonia oceanica* που συναντώνται στην ευρύτερη περιοχή του νησιού, ευνοούν την ανάπτυξη του συγκεκριμένου τύπου τουριστικής δραστηριότητας. Στις περιοχές – πόλους, Νικιάνα, Νυδρί και Βασιλική, τα υφιστάμενα καταδυτικά κέντρα εκσυγχρονίζουν τις εγκαταστάσεις τους και αναβαθμίζουν τις παρεχόμενες υπηρεσίες τους.

Με πρωτοβουλία των τοπικών αρχών οργανώνονται οι ακτές της περιοχής μελέτης τόσο στο ανατολικό όσο και στο δυτικό τμήμα της. Οι ακτές καθαρίζονται καθημερινά και εξοπλίζονται με ξαπλώστρες, ομπρέλες, τουαλέτες, κάδους απορριμμάτων, ναυαγοσωστικό προσωπικό, ενώ τμήματα αυτών ενοικιάζονται σε ιδιώτες π.χ. ιδιοκτήτες ξενοδοχείων που αναλαμβάνουν να τις διαμορφώσουν/αξιοποιήσουν. Ειδική μέριμνα λαμβάνεται και για τις παραλίες του Καλάμου και Καστού. Στις περιοχές – πόλους, Περιγιάλι (Νυδρί) και Βασιλική, εγκαθίστανται σχολές και κέντρα θαλάσσιων αθλημάτων αναψυχής για την εκμάθηση θαλάσσιων σπορ, όπως θαλάσσιο σκι (water skiing), θαλάσσιο κανόε – καγιάκ (canoe – kayak) κ.ά., τα οποία συμπληρώνουν το πρόγραμμα δραστηριοτήτων αναψυχής των επισκεπτών κατά τη διάρκεια των διακοπών τους. Επιπλέον, στις δυτικές ακτές του νησιού (Πευκούλια, Κάθισμα, Γιαλός), εκτός των παθητικών επισκεπτών, προσελκύονται επισκέπτες που επιθυμούν ένα περισσότερο ενεργητικό τρόπο αναψυχής και διακοπών, μέσω των οργανωμένων δραστηριοτήτων στην ακτή (Χάρτης 6.1). Συγκεκριμένα, η μεγάλη έκταση των δυτικών ακτών ευνοεί τη *δημιουργία γηπέδων παράκτιων αθλητικών δραστηριοτήτων* (παράκτια αντισφαίριση, παράκτιο ποδόσφαιρο άμμου, παράκτια πετοσφαίριση και παράκτια καλαθοσφαίριση).

Οι διαχειριστές των ακτών και των μαρινών είτε πρόκειται για την τοπική αυτοδιοίκηση είτε για φορείς του ιδιωτικού τομέα επιβραβεύονται ετησίως με το σήμα της Γαλάζιας Σημαίας (Blue Flag), καθώς λαμβάνουν όλα τα απαραίτητα μέτρα για την προστασία του περιβάλλοντος και την παροχή ποιοτικών υπηρεσιών στους επισκέπτες τους.

Αναβαθμίζονται οι τουριστικές υποδομές (καταλύματα) της περιοχής μελέτης. Τα καταλύματα Γ΄ και Δ΄- Ε΄ κατηγορίας που κυριαρχούν στην περιοχή μελέτης δίνουν τη θέση τους σε καταλύματα Α΄ και Β΄ κατηγορίας. Τα μεγαλύτερα καταλύματα εκσυγχρονίζουν/δημιουργούν αθλητικές εγκαταστάσεις και προσλαμβάνουν κατάλληλα εκπαιδευμένο προσωπικό για την καλύτερη εξυπηρέτηση των επισκεπτών τους, ενώ τα μικρότερα καταλύματα συνεργάζονται με τους ιδιώτες που εδράζονται στο θαλάσσιο αθλητικό τουρισμό και προσφέρουν ελκυστικά «πακέτα» θαλάσσιων αθλητικών

δραστηριοτήτων. Τα καταλύματα υιοθετούν «πράσινες» πρακτικές για την εξοικονόμηση πόρων, γεγονός που συμβάλλει στην περαιτέρω αναβάθμισή τους, τη διασφάλιση ποιοτικότερων υπηρεσιών, αλλά και την αύξηση της ανταγωνιστικότητας του παραγόμενου τουριστικού προϊόντος. Η στροφή προς την κατεύθυνση αυτή των τουριστικών υποδομών αποτελεί μία συλλογική προσπάθεια της τοπικής επιχειρηματικής κοινότητας, εκ μέρους της οποίας γίνεται προσπάθεια αξιοποίησης της τάσης του περιβαλλοντικά υπεύθυνου τουρισμού και προσαρμογής στις επιταγές που αυτή προτάσσει, επιχειρώντας μέσα από αυτή την προσέλευση τουριστικά υπεύθυνων τουριστών. Οι νέες τουριστικές υποδομές είναι κατασκευές υψηλών προδιαγραφών, Α' κατηγορίας, με 'μεγέθη' εναρμονισμένα στο περιβάλλον της περιοχής μελέτης και έμφαση στην ποιότητα της παροχής αθλητικών υπηρεσιών.

Μετατρέπονται όλοι οι χώροι κατασκηνώσεων σε αθλητικές κατασκηνώσεις (Χάρτης 6.1). Οι κατασκηνώσεις βελτιώνονται και παρέχουν πλέον αθλητικές υπηρεσίες με αποτέλεσμα να προσελκύουν διαφορετική τουριστική πελατεία, τουρίστες με αθλητικά ενδιαφέροντα και παράλληλα παρέχουν στην υπάρχουσα πελατεία ένα αναβαθμισμένο τουριστικό προϊόν.

Γίνεται ανάπλαση του επιβαρυμένου μετώπου που συγκεντρώνει το μεγαλύτερο τμήμα των τουριστικών ροών του νησιού, δηλαδή του ιστορικού κέντρου της πόλης της Λευκάδας, της Βασιλικής και των ανατολικών παράκτιων οικισμών (Νικιάνα, Λυγιά, Νυδρί), με στόχο την απόδοση 'ταυτότητας' στο δομημένο περιβάλλον. Στο πλαίσιο αυτό, πραγματοποιούνται αποκαταστάσεις και ανακαινίσεις κτιρίων, πεζοδρομήσεις και αναβαθμίζονται/επεκτείνονται οι κοινόχρηστοι χώροι αναψυχής.

Έμφαση δίνεται στα έργα υποδομής των περιοχών που συγκεντρώνουν τη μεγαλύτερη τουριστική ζήτηση. Βελτιώνονται και επεκτείνονται τα δίκτυα αποχέτευσης και αναβαθμίζονται τα κέντρα επεξεργασίας λυμάτων Λευκάδας, Αγίου Νικήτα και Βασιλικής, ενώ κατασκευάζεται νέα μονάδα βιολογικού καθαρισμού που εξυπηρετεί το δίπολο Νικιάνα – Λυγιά. Επίσης, επεκτείνονται οι αγωγοί του δικτύου ύδρευσης και αξιοποιούνται οι υφιστάμενες γεωτρήσεις για την κάλυψη των αναγκών που δημιουργούνται από την τουριστική ζήτηση. Τέλος, κατασκευάζονται δύο Σταθμοί Μεταφόρτωσης Απορριμμάτων (Σ.Μ.Α.) στην πρωτεύουσα του νησιού και στην περιοχή Βασιλική, οι οποίοι συμβάλλουν θετικά στη λύση του ζητήματος της διαχείρισης των απορριμμάτων του νησιού.

Αναβαθμίζεται το υπάρχον οδικό δίκτυο στην περιοχή μελέτης συνολικά, με διαπλατύνσεις οδικών τμημάτων, με έμφαση σε αυτά που συνδέουν τους βασικούς πόλους μεταξύ τους, αλλά και αυτά που συνδέουν τους πόλους με τις διεθνούς φήμης παραλίες του νησιού. Επίσης, δημιουργούνται χώροι στάθμευσης και γίνονται κυκλοφοριακές ρυθμίσεις κατά τις περιόδους καλοκαιρινής αιχμής, που αποφορτίζουν τις περιοχές - πόλους από τον κυκλοφοριακό φόρτο που προκύπτει από τη μεγάλη τουριστική ζήτηση των εν λόγω περιοχών.

Βελτιώνεται η πρόσβαση στο νησί οδικά, ακτοπλοϊκά και αεροπορικά. Συγκεκριμένα, το λιμάνι της Βασιλικής συνδέεται με τα νησιά της Περιφέρειας Ιονίων Νήσων (Κέρκυρα, Κεφαλλονιά, Ιθάκη, Ζάκυνθο) στο πλαίσιο του *Ιόνιου Διάπλου*. Επιπλέον, αναβαθμίζεται ο οδικός άξονας που ενώνει το νησί με την Ιονία Οδό, ενώ η κινητοποίηση της τοπικής αυτοδιοίκησης και των τοπικών φορέων εξασφαλίζει

κρατικούς πόρους για την κατασκευή υποθαλάσσιας γέφυρας ζεύξης της Λευκάδας με την Αιτωλοακαρνανία, επιτυγχάνοντας την απρόσκοπτη οδική και θαλάσσια ροή των επισκεπτών προς το νησί. Η ανάπτυξη δικτύου συνεργασίας των τοπικών φορέων Λευκάδας με τους τοπικούς φορείς των γειτονικών περιοχών (Πρέβεζα, Βόνιτσα Αιτωλνίας), εκτός των άλλων, οδηγεί στην αναβάθμιση/αξιοποίηση του αερολιμένα Ακτίου. Ο αερολιμένας αποκτά δρομολόγια από και προς τα αστικά κέντρα της χώρας, ενώ αυξάνονται οι αεροπορικές συνδέσεις με το εξωτερικό. Μέσω του αερολιμένα Ακτίου, η πρόσβαση στο νησί διευκολύνεται ακόμη περισσότερο.

Η διατήρηση του μαζικού πρότυπου σε συνδυασμό με την τόνωση του θαλάσσιου αθλητικού τουρισμού στις περιοχές – πόλους (πόλη Λευκάδας, Νικιάνα, Νυδρί, Βασιλική) αυξάνει τη ζήτηση σε αγαθά, η οποία εξυπηρετείται από την τοπική παραγωγή. Το στοιχείο αυτό συμβάλλει στη σχετική ανάπτυξη του πρωτογενούς τομέα παραγωγής, που αποτελεί τον τροφοδότη γεωργικών, κτηνοτροφικών και αλιευτικών προϊόντων της περιοχής. Έμφαση δίνεται στη μεταποίηση των προϊόντων του πρωτογενούς τομέα, η οποία ενδυναμώνει το δευτερογενή τομέα. Η ανάπτυξη του θαλάσσιου αθλητικού τουρισμού ενισχύει τις μεταποιητικές μονάδες που παράγουν προϊόντα τα οποία σχετίζονται με αυτής της μορφής την τουριστική δραστηριότητα. Επίσης, κλάδοι του δευτερογενούς τομέα τονώνονται από την κατασκευή/αναβάθμιση έργων υποδομής που πραγματοποιούνται στην περιοχή. Ο τριτογενής τομέας, λόγω της ανάπτυξης της τουριστικής δραστηριότητας, τονώνεται περισσότερο από τους άλλους τομείς. Εμφανίζεται αυξημένη εμπορική δραστηριότητα στην περιοχή, ειδικά, στα καταστήματα πώλησης ειδών αθλητικού τουρισμού, τα οποία και πληθαίνουν στις περιοχές - πόλους. Αναβαθμίζεται περαιτέρω ο τομέας υπηρεσιών, καθώς εκσυγχρονίζονται και επανδρώνονται με επιπλέον προσωπικό οι υπηρεσίες υγείας (κέντρο υγείας Βασιλικής, περιφερειακά ιατρεία) και κατασκευάζεται νέο νοσοκομείο στην πόλη της Λευκάδας. Επίσης, αναβαθμίζονται οι τραπεζικές υπηρεσίες στις περιοχές – πόλους του νησιού.

Η τοπική αυτοδιοίκηση παρέχει τουριστική εκπαίδευση, κατάρτιση και ενημέρωση στον τοπικό πληθυσμό και στο ανθρώπινο δυναμικό που εμπλέκεται στον τομέα του τουρισμού. Γίνεται ενημέρωση για τα χαρακτηριστικά των νέων διαφορετικών τουριστικών ροών που προσέρχονται στην περιοχή και παρέχονται πληροφορίες για τη σωστή ανάπτυξη του θαλάσσιου αθλητικού τουρισμού.

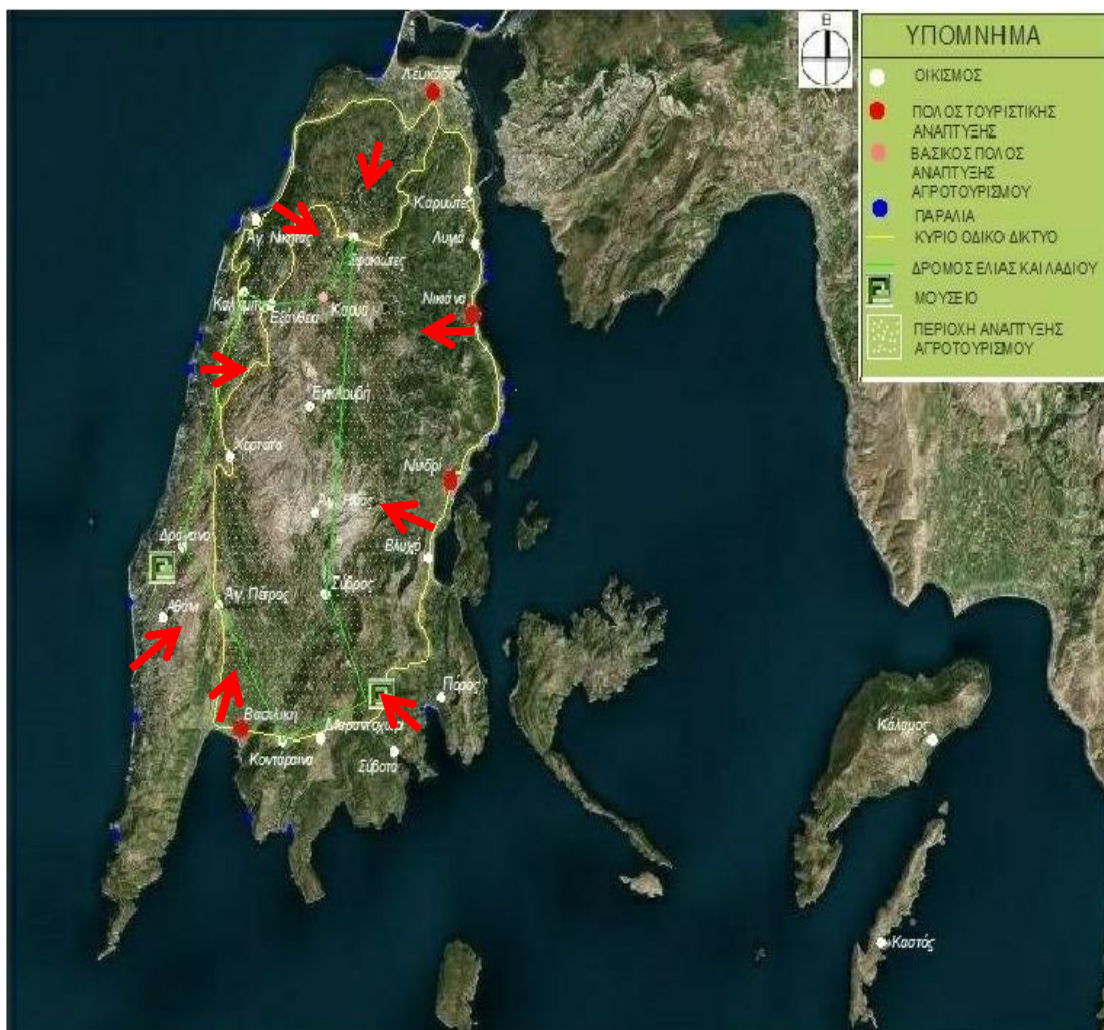
Τέλος, γίνεται προσπάθεια για τη διαφήμιση και προβολή του τόπου ως κέντρο ναυαθλητισμού, αποσκοπώντας στη διεύρυνση της περιοχής σε νέες τουριστικές αγορές και την προσέλκυση επισκεπτών με συγκεκριμένα ενδιαφέροντα. Προς αυτή την κατεύθυνση, βοηθά η διοργάνωση μεγάλου αριθμού θαλάσσιων και παράκτιων αθλητικών δραστηριοτήτων πανελληνίου, πανευρωπαϊκού ακόμα και παγκόσμιου επιπέδου (όπως αγώνες windsurfing, kite surf, beach volley, ρεγκάτα ιστιοπλοΐας κ.ά.).

6.3 Σενάριο 2^ο – «Στροφή προς την Ενδοχώρα»

Το σενάριο επιδιώκει την τουριστική ανάπτυξη της περιοχής αξιοποιώντας πόρους που βρίσκονται στην 'ενδοχώρα' του νησιού. Στο πλαίσιο αυτό, διατηρεί το μοντέλο του μαζικού τουρισμού στις παράκτιες περιοχές, ενώ ταυτόχρονα στρέφεται στην αξιοποίηση του κεντρικού τμήματος της Λευκάδας, στο οποίο, με κατάλληλες παρεμβάσεις, επιχειρείται η ανάδειξη μιας εναλλακτικής μορφής τουριστικής

δραστηριότητας, του αγροτουρισμού, η οποία αποσκοπεί στη διάχυση των τουριστικών ροών, αλλά και των ωφελειών από αυτές, σε λιγότερο ανεπτυγμένες περιοχές του νησιού.

Στις ήδη τουριστικά αναπτυγμένες περιοχές – πόλους (πόλη Λευκάδας, Νικιάνα, Νυδρί, Βασιλική) αναβαθμίζονται οι τουριστικές ανωδομές και υποδομές τους για τη βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών και την προσέλκυση ποιοτικότερων τουριστικών ροών, ενώ στο κεντρικό τμήμα του νησιού δίνεται έμφαση στην ανάπτυξη του αγροτουρισμού και γι' αυτό το λόγο συγκροτείται ένα δίκτυο οικισμών ανάπτυξης του αγροτουρισμού με κέντρο του και βασικό πόλο ανάπτυξης τη δημοτική ενότητα Καρυάς (Χάρτης 6.2).

Χάρτης 6.2: Σενάριο 2 - «Στροφή προς την Ενδοχώρα»

Η ανάπτυξη του αγροτουρισμού προσφέρει στον επισκέπτη βιωματική γνωριμία (Kavoura and Katsoni, 2013) με τον αγροτικό χώρο του νησιού και τις αγροτικές ασχολίες, τα πολιτιστικά στοιχεία και τα αυθεντικά χαρακτηριστικά του, τα τοπικά προϊόντα, την παραδοσιακή κουζίνα και την καθημερινή ζωή των κατοίκων του. Παράλληλα, κινητοποιεί τις παραγωγικές, πολιτιστικές και άλλες αναπτυξιακές δυνάμεις, συμβάλλοντας στην περιβαλλοντική, οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη του αγροτικού χώρου. Για παράδειγμα, η διατήρηση παραδοσιακών καλλιεργειών (όπως η καλλιέργεια φακής) στις ημιορεινές και ορεινές περιοχές του νησιού δύναται να

συνδυαστούν με τον αναπτυσσόμενο εναλλακτικό τουρισμό σε περιοχές που δεν αποτελούν παραδοσιακούς τουριστικούς προορισμούς στην περιοχή μελέτης.

Στο πλαίσιο της ανάπτυξης του αγροτουρισμού γίνεται ανάπλαση των ορεινών και ημιορεινών οικισμών όλων των δημοτικών ενοτήτων του νησιού (Λευκάδας, Καρυάς, Σφακιωτών, Ελλομένου, Απολλωνίων), δημιουργούνται/εκσυγχρονίζονται παραδοσιακοί χώροι εστίασης και αναψυχής, πρατήρια/εκθετήρια παραδοσιακών προϊόντων και εργαστήρια παραγωγής ειδών λαϊκής τέχνης, ενώ σε κάποια από αυτά δίνεται η ευκαιρία στους επισκέπτες να παρακολουθήσουν μαθήματα χειροτεχνιών, όπως του καρσάνικου κεντήματος στην περιοχή της Καρυάς.

Όλες οι τουριστικές υποδομές της περιοχής εναρμονίζονται, στην κατασκευή και λειτουργία τους, με τους κανόνες συστημάτων περιβαλλοντικής διαχείρισης, ώστε να εντάσσονται αρμονικά στο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον και να διαχειρίζονται με σεβασμό τους τοπικούς φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους. Αναβαθμίζονται τα υφιστάμενα αγροτουριστικά καταλύματα και ανακαινίζονται παλιά κτίρια, τα οποία λειτουργούν ως ξενώνες. Η ανάπτυξη του αγροτουρισμού οδηγεί στην περαιτέρω κατασκευή νέων αγροτουριστικών καταλυμάτων για την εξυπηρέτηση των επισκεπτών, στους οποίους προσφέρεται η δυνατότητα να συμμετάσχουν σε αγροτικές δραστηριότητες, ενώ η διατροφή τους περιλαμβάνει παραδοσιακά προϊόντα που παράγονται στο νησί.

Λόγω της ελαιοπαραγωγικής παράδοσης του νησιού και του πλήθους των ελαιотριβείων, τα οποία είναι διάσπαρτα στην περιοχή, το νησί συμμετέχει στους «Δρόμους της Ελιάς» και του «Λαδιού». Στο πλαίσιο αυτό, δημιουργείται μια ενδιαφέρουσα διαδρομή στην παράδοση, όπου τα ελαιотριβεία της περιοχής γίνονται επισκέψιμα έτσι ώστε να μπορεί ο επισκέπτης να γνωρίσει τις νέες, αλλά και παραδοσιακές μεθόδους που χρησιμοποιεί ο αγροτικός πληθυσμός για την παραγωγή του ελαιόλαδου. Η εν λόγω διαδρομή εμπλουτίζεται με την επαναλειτουργία του μουσείου Μέσων Επεξεργασίας Ελιάς στη δημοτική ενότητα Απολλωνίων και τη συμμετοχή του ιδιωτικού μουσείου Ελιάς και Λαδιού στη δημοτική ενότητα Ελλομένου (Χάρτης 6.2).

Ισχυρό στοιχείο για την αγροτουριστική δραστηριότητα σε ολόκληρο το νησί αποτελεί η «οινική διαδικασία». Τα υφιστάμενα οινοποιεία δίνουν την ευκαιρία στους επισκέπτες να παρακολουθήσουν/συμμετάσχουν στην παραγωγική διαδικασία και να δοκιμάσουν τους τοπικούς οίνους από ποικιλίες που συναντώνται μόνο στο νησί, όπως η λευκή βαρδέα και η ερυθρή βερτζαμί. Ανάλογες αγροτουριστικές δραστηριότητες αναπτύσσονται αξιοποιώντας την παράδοση στην καλλιέργεια της φακής και του λαθουριού στη δημοτική ενότητα Καρυάς (Εγκλουβή, Καρυά), αλλά και δραστηριότητες σχετικές με τη μελισσοκομία στη δημοτική ενότητα Απολλωνίων (Δράγανο, Αθάνι).

Σε όλες τις περιοχές του νησιού, η προώθηση της βιολογικής καλλιέργειας από τις τοπικές αρχές έχει οδηγήσει στην απόκτηση περιβαλλοντικής συνείδησης από τον αγροτικό πληθυσμό. Βιολογικές πρακτικές εφαρμόζονται σε όλες τις αγροτικές δραστηριότητες, συμβάλλοντας στην προστασία του περιβάλλοντος και στην παραγωγή υψηλής ποιότητας προϊόντων.

Η ανάπτυξη του αγροτικού τουρισμού άρει την εποχικότητα και επιμηκύνει την τουριστική περίοδο στο νησί, συγκρατεί τον πληθυσμό στις ορεινές και ημιορεινές περιοχές του, δημιουργεί νέες θέσεις εργασίας και δίνει ώθηση στην τοπική οικονομία, ενώ συμβάλλει στην καλύτερη ολοκλήρωση των παραγωγικών τομέων. Ο αγροτουρισμός συμβάλλει στην τόνωση της τουριστικής δραστηριότητας στην ενδοχώρα του νησιού, χωρίς να επηρεάζει τη δραστηριότητα του μαζικού τουρισμού στις παράκτιες περιοχές – πόλους, καθώς απευθύνεται σε διαφορετικό είδος επισκεπτών. Αντίθετα, αποτελεί μία πρόσθετη δραστηριότητα για τον επισκέπτη στο νησί, η οποία μπορεί να προσελκύσει και ένα μέρος από τις μαζικές τουριστικές ροές, προσφέροντας μία ποιοτική ανάπαυλα στο μοντέλο «ήλιος – θάλασσα».

Όσον αφορά στις παράκτιες περιοχές, όπως προαναφέρθηκε, αναβαθμίζονται οι υποδομές και τα ξενοδοχειακά καταλύματα όλων των μορφών. Τα καταλύματα Γ΄ και Δ΄- Ε΄ κατηγορίας δίνουν τη θέση τους σε καταλύματα Α΄ και Β΄ κατηγορίας, προσφέροντας την ευκαιρία προσέλκυσης μιας ποιοτικότερης τουριστικής πελατείας. Τα καταλύματα των περιοχών – πόλων συνεργάζονται για την εξεύρεση λύσεων σε θέματα εξοικονόμησης πόρων. Η συνεργασία αυτή, πέρα από τις προφανείς οικονομικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις, οδηγεί σε περαιτέρω αύξηση των τουριστικών ροών υψηλής ποιότητας, οι οποίες ενδιαφέρονται και δεσμεύονται για την προστασία του περιβάλλοντος.

Βελτιώνεται η πρόσβαση στο νησί οδικά, ακτοπλοϊκά και αεροπορικά. Συγκεκριμένα, το λιμάνι της Βασιλικής συνδέεται με τα νησιά της Περιφέρειας Ιονίων Νήσων (Κέρκυρα, Κεφαλλονιά, Ιθάκη, Ζάκυνθος) στο πλαίσιο του *Ιόνιου Διάπλου*. Επιπλέον, αναβαθμίζεται ο οδικός άξονας που ενώνει το νησί με την Ιονία Οδό, επιτυγχάνοντας ευκολότερη και γρηγορότερη πρόσβαση. Η ανάπτυξη δικτύου συνεργασίας των τοπικών φορέων Λευκάδας με τους τοπικούς φορείς των γειτονικών περιοχών (Πρέβεζα, Βόνιτσα Αιτωλ/νίας), εκτός των άλλων, οδηγεί στην αναβάθμιση/αξιοποίηση του αερολιμένα Ακτίου. Ο αερολιμένας αποκτά δρομολόγια από και προς τα αστικά κέντρα της χώρας, ενώ αυξάνονται οι αεροπορικές συνδέσεις με το εξωτερικό. Μέσω του αερολιμένα Ακτίου, η πρόσβαση στο νησί διευκολύνεται ακόμη περισσότερο.

Αναβαθμίζεται σημαντικά το δίκτυο μεταφορών, διευκολύνοντας την πρόσβαση σε ολόκληρο το νησί. Επιπλέον, βελτιώνονται / επεκτείνονται οι αγροτικοί δρόμοι και υλοποιείται ο νέος εγκάρσιος οδικός άξονας (Νυδρί - Άγιος Νικήτας), ο οποίος συνδέει το ανατολικό τμήμα με το δυτικό τμήμα του νησιού και παρέχει ευκολότερη πρόσβαση στις ορεινές δημοτικές ενότητες Καρυάς και Σφακιωτών. Με την αναβάθμιση του συγκοινωνιακού δικτύου, αυξάνεται η συχνότητα των υπάρχοντων δρομολογίων των μέσων μαζικής μεταφοράς, με αποτέλεσμα να επιτυγχάνεται η καλύτερη σύνδεση μεταξύ των περιοχών και η διευκόλυνση των μετακινήσεων των επισκεπτών.

Στους ορεινούς οικισμούς αναβαθμίζεται το δίκτυο ύδρευσης, επεκτείνεται το δίκτυο αποχέτευσης και στις δημοτικές ενότητες Καρυάς και Σφακιωτών κατασκευάζεται Κέντρο Επεξεργασίας Λυμάτων (Κ.Ε.Λ.) για την εξυπηρέτησή τους, ενώ γίνονται έργα βελτίωσης του αρδευτικού δικτύου του νησιού και της λιμνοδεξαμενής στην περιοχή της Καρυάς. Επίσης, αναβαθμίζονται τα δίκτυα υποδομής στις υπόλοιπες περιοχές του νησιού (π.χ. Κ.Ε.Λ. Λευκάδας). Τέλος, το ζήτημα των απορριμμάτων διευθετείται με την κατασκευή των δύο σταθμών μεταφόρτωσης στις περιοχές Λευκάδας και Βασιλικής, ενώ ταυτόχρονα οι τοπικές αρχές επεκτείνουν το πρόγραμμα ανακύκλωσης

και τοποθετούν κάδους ανακύκλωσης στις ορεινές δημοτικές ενότητες, καθώς αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες για την προστασία του περιβάλλοντος του νησιού.

Ενδυναμώνονται οι σχέσεις της τουριστικής δραστηριότητας με τους άλλους παραγωγικούς κλάδους λόγω της διεύρυνσης του τουριστικού προϊόντος. Ο πρωτογενής τομέας τονώνεται κυρίως λόγω της ανάπτυξης του αγροτουρισμού και πλέον προμηθεύει με τα προϊόντα του εκτός από τις περιοχές – πόλους και νέες περιοχές. Ο δευτερογενής τομέας ανακάμπτει μέσα από την επεξεργασία και τυποποίηση των αγροτικών προϊόντων και την παραγωγή προϊόντων οικοτεχνίας (έργα λαϊκής τέχνης, κεντήματα κ.ά.). Στην ανάκαμψη του δευτερογενούς τομέα συμβάλλουν οι αναβαθμίσεις και η κατασκευή δικτύων υποδομών, αλλά και η ανέγερση νέων καταλυμάτων. Ταυτόχρονα, αναπτύσσεται ο τριτογενής τομέας, σαν αποτέλεσμα της ζήτησης για υπηρεσίες από την αυξημένη δραστηριότητα του νησιού. Αναβαθμίζονται οι υπηρεσίες τόσο στις τουριστικά ανεπτυγμένες περιοχές όσο και στο κεντρικό ορεινό τμήμα του (όπως τραπεζικά καταστήματα), ενώ δημιουργούνται νέες θέσεις εργασίας, στοιχείο σημαντικό για την απασχόληση του ανθρώπινου δυναμικού της περιοχής. Επιπλέον, παρατηρείται έντονη εμπορική δραστηριότητα στις περιοχές – πόλους, αλλά και στο δίκτυο των ορεινών/ημιορεινών οικισμών λόγω της ανάπτυξης του αγροτουρισμού. Παράλληλα, στον τομέα των υπηρεσιών εξοπλίζεται και αναβαθμίζεται το ιατρικό δυναμικό στο Κέντρο Υγείας Βασιλικής και στα περιφερειακά ιατρεία, ενώ στην πόλη της Λευκάδας κατασκευάζεται νέο νοσοκομείο και στη δημοτική ενότητα Καρυάς κατασκευάζεται κέντρο υγείας, δημιουργώντας ένα αίσθημα ασφάλειας στον τοπικό πληθυσμό και τους επισκέπτες.

Επίσης, οι αναβαθμισμένες υποδομές Τεχνολογιών Πληροφόρησης και Επικοινωνίας (ΤΠΕ) παρέχουν στον πληθυσμό και τις επιχειρήσεις της περιοχής ευκολότερη πρόσβαση σε πληροφορίες και γνώση, βοηθώντας στην ανάπτυξη και ευαισθητοποίησή του, ενώ αποτελούν «εργαλείο» για την αποτελεσματική προώθηση των προϊόντων (τουριστικών και άλλων) της περιοχής (Stratigea και άλλοι 2008, Stratigea 2011, Stratigea και Hatzichristos 2011). Στο πλαίσιο αυτό, η τοπική αυτοδιοίκηση, σε συνεργασία με την τοπική επιχειρηματική κοινότητα, οργανώνουν μια σειρά δράσεων προβολής και προώθησης του τουριστικού προϊόντος της περιοχής μέσω των σύγχρονων μέσων, ενώ επίσης συμμετέχουν σε εκθέσεις εντός και εκτός ελληνικού χώρου στην προσπάθεια προώθησης της περιοχής και των προϊόντων της. Σε αυτή την προσπάθεια, ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην επιχειρούμενη «επανατοποθέτηση» του νησιού στον τουριστικό χάρτη με άλλους όρους και νέες δραστηριότητες δίνοντας, ταυτόχρονα με τις δραστηριότητες του μαζικού τουρισμού, έμφαση στην ανάδειξη του «αγροτουριστικού προφίλ» της περιοχής.

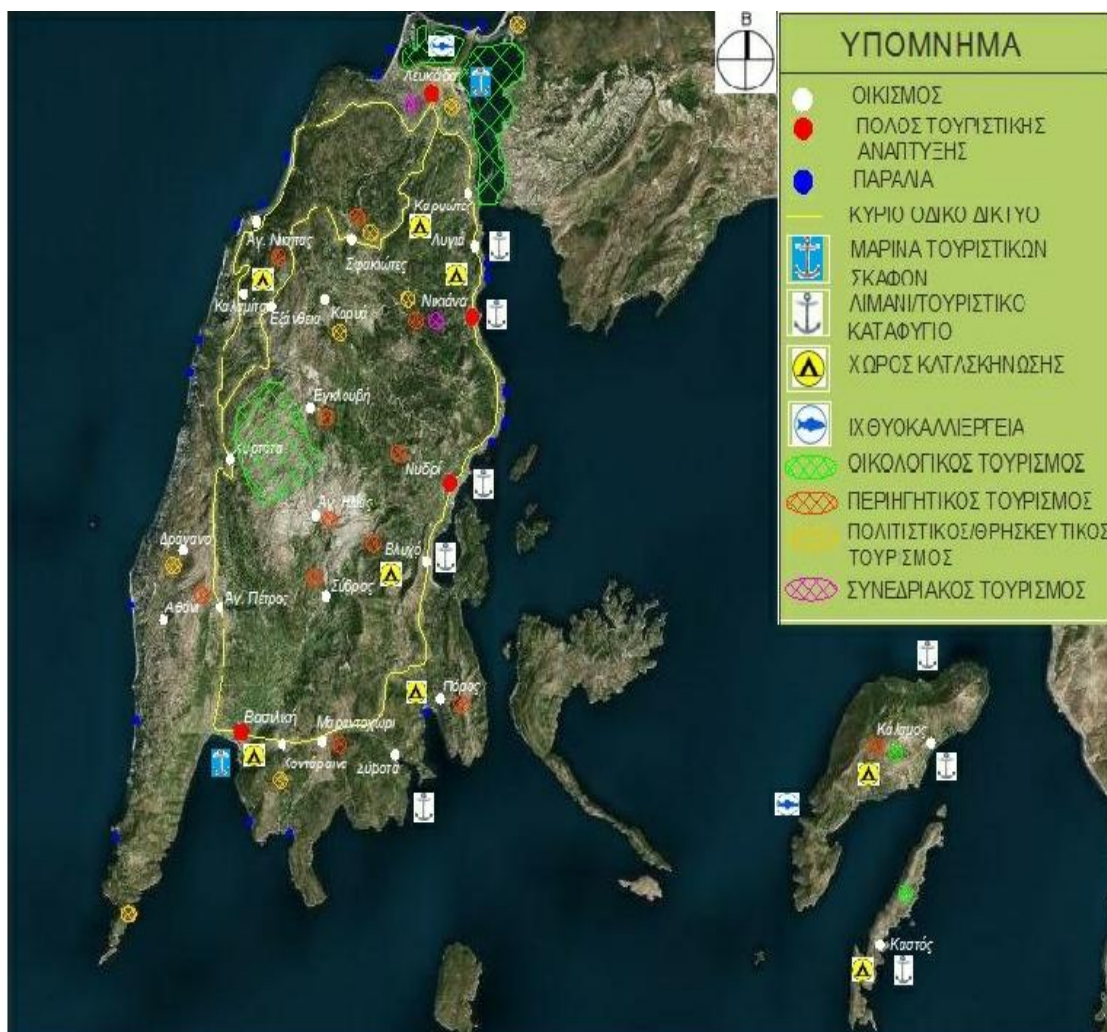
6.4 Σενάριο 3^ο – Διεύρυνση Εναλλακτικού Προτύπου Τουριστικής Ανάπτυξης

Το παρόν σενάριο στοχεύει στην προσέλκυση ποιοτικού τουρισμού μέσα από την αναβάθμιση της ποιότητας των προσφερόμενων υπηρεσιών και τη διεύρυνση του τουριστικού προϊόντος. Η διεύρυνση αυτή βασίζεται στην *ανάπτυξη ενός μεγάλου φάσματος εναλλακτικών μορφών τουρισμού*, οι οποίες διαχέονται σε όλο το νησί μέσω της βιώσιμης αξιοποίησης των φυσικών και πολιτιστικών πόρων της περιοχής μελέτης. Οι εναλλακτικές αυτές μορφές τουρισμού στοχεύουν τόσο στο θαλάσσιο μέτωπο της

περιοχής όσο και σε αυτό της ενδοχώρας. Έτσι λοιπόν, στόχος του σεναρίου είναι η *συγκράτηση του μαζικού τουρισμού* και της κυριαρχίας των περιοχών – πόλων (πόλη Λευκάδας, Νικιάνα, Νυδρί, Βασιλική) και η *ανάπτυξη ήπιας μορφής τουριστικών δραστηριοτήτων* σε όλη την έκταση του νησιού (Χάρτης 6.3), η οποία αίρει το κεντροβαρικό μοντέλο τουριστικής ανάπτυξης που επικρατεί σήμερα, ενώ απευθύνεται σε ένα μεγαλύτερο μέρος της τουριστικής αγοράς.

Οι μορφές εναλλακτικού τουρισμού που ενισχύονται στο σενάριο αυτό είναι: ο θαλάσσιος τουρισμός, ο οικολογικός τουρισμός, ο περιηγητικός τουρισμός, ο πολιτιστικός τουρισμός, ο θρησκευτικός τουρισμός, ο συνεδριακός τουρισμός και ο κατασκηνωτικός τουρισμός.

Η ανάπτυξη του *θαλάσσιου τουρισμού* υποστηρίζεται από την ολοκλήρωση της κατασκευής της μαρίνας στην περιοχή της Βασιλικής και τη δημιουργία κατάλληλων υποδομών υποστήριξης στην ευρύτερη περιοχή. Επίσης, οι αναβαθμίσεις και οι επεκτάσεις των τουριστικών καταφυγίων και αγκυροβολίων του ανατολικού τμήματος της περιοχής μελέτης και των νησιών Καλάμου και Καστού, καθώς και της μαρίνας της Λευκάδας δημιουργούν ένα δίκτυο ποιοτικών υποδομών για την ενίσχυση του θαλάσσιου τουρισμού (Χάρτης 6.3).

Χάρτης 6.3: Σενάριο 3 – Διεύρυνση Εναλλακτικού Προτύπου Τουριστικής Ανάπτυξης

Η περιοχή αναδεικνύεται ως ένας σημαντικός πόλος *οικολογικού τουρισμού*. Το οικολογικό ενδιαφέρον συγκεντρώνεται στο σύμπλεγμα των λιμνοθαλασσών (πόλη Λευκάδας), στις αλυκές Αλεξάνδρου (Καρυώτες) και σε τμήμα του όρους Σταυρωτά (Χορτάτα). Πρόκειται για περιοχές με ιδιαίτερο φυσικό κάλλος και οικολογική σημασία, οι οποίες είναι ενταγμένες στο δίκτυο NATURA 2000 (Χάρτης 6.3).

Στο πλαίσιο της ανάπτυξης του οικολογικού τουρισμού, στο σύμπλεγμα των λιμνοθαλασσών υλοποιούνται κάποιες παρεμβάσεις, όπως η δημιουργία περιπτερου παροχής πληροφοριών για τη φυσική αξία της προστατευόμενης περιοχής, η κατασκευή παρατηρητηρίων για την παρακολούθηση της πλούσιας ορνιθοπανίδας, η τοποθέτηση εξοπλισμού υπαίθριας αναψυχής κ.ά.. Παράλληλα, αξιοποιούνται τα διβάρια της βόρειας λιμνοθάλασσας, στα οποία δίνεται η δυνατότητα στους επισκέπτες να πληροφορηθούν για τη λειτουργία τους, την παραγωγή και γενικά την αλιευτική παράδοση της περιοχής. Η ευρύτερη περιοχή των αλυκών Αλεξάνδρου έχει μεγάλη οικολογική σημασία λόγω συγκέντρωσης πλούσιας ορνιθοπανίδας και χλωρίδας, αλλά ταυτόχρονα αποτελεί και ιστορική κληρονομιά για το νησί. Στις αλυκές αποκαθίστανται τα δύο κτίρια που βρίσκονται στην περιοχή, ενώ δημιουργούνται ανάλογες υποδομές με αυτές των υπόλοιπων τμημάτων των λιμνοθαλασσών (παρατηρητήρια κ.λπ.). Με αυτές τις ενέργειες, η περιοχή αναβαθμίζεται και αποτελεί πλέον χώρο εκπαίδευσης, περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης και αναψυχής. Στο όρος Σταυρωτά, στην περιοχή Χορτάτα, δημιουργούνται εγκαταστάσεις εναρμονισμένες με το φυσικό περιβάλλον, όπως κέντρο ενημέρωσης για το οικοσύστημα της περιοχής αλλά και σηματοδοτημένα μονοπάτια με σημαντικά σημεία του οικοσυστήματος. Επίσης, οικολογικό ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα νησιά Κάλαμος και Καστός, τα οποία βρίσκονται σε προστατευόμενη θαλάσσια περιοχή και οι επισκέπτες μπορούν περιηγηθούν σε αυτά και να ενημερωθούν για τα οικολογικά χαρακτηριστικά τους μέσω θαλάσσιων διαδρομών με τουριστικά πλοία, που ξεκινούν από το λιμάνι του Νυδριού (Χάρτης 6.3).

Σημαντική είναι η περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση του τοπικού και μαθητικού πληθυσμού, η οποία αποτελεί το προϊόν συστηματικής προσπάθειας ενημέρωσης και εκπαίδευσης σχετικά με τη σπουδαιότητα των συγκεκριμένων περιοχών. Στις περιοχές αυτές έχουν δημιουργηθεί μονάδες με εξειδικευμένο προσωπικό, που αναλαμβάνουν την ξενάγηση των επισκεπτών στις προστατευόμενες περιοχές. Η ανάπτυξη του οικολογικού τουρισμού προσελκύει εκτός από τους κλασσικούς παραθεριστές και νέους επισκέπτες.

Οι επισκέπτες των οικολογικά ευαίσθητων περιοχών φιλοξενούνται σε καταλύματα κοντινών περιοχών, όπως στην πόλη της Λευκάδας, στον Άγιο Ιωάννη Λευκάδας, στους Τσουκαλάδες, στη Λυγιά αλλά και σε οικισμούς κοντά στην περιοχή Χορτάτα (Χορτάτα, Εξάνθεια, Καλαμίτσι), στους οποίους η ανάπτυξη του οικολογικού τουρισμού δημιουργεί νέα οικολογικά καταλύματα, πλήρως εναρμονισμένα με τον παραδοσιακό χαρακτήρα των οικισμών αυτών που λειτουργούν με βάση πρότυπα περιβαλλοντικής διαχείρισης.

Συμπληρωματικά με τον οικολογικό τουρισμό αναπτύσσεται και ο *περιηγητικός τουρισμός* στην ενδοχώρα του νησιού. Δημιουργείται ένα δίκτυο μονοπατιών στις ορεινές περιοχές και γύρω από αυτές, ενώ στα ήδη υπάρχοντα μονοπάτια υλοποιούνται έργα ήπιας μορφής για τη διευκόλυνση και την ασφάλεια των επισκεπτών. Το δίκτυο των μονοπατιών περιλαμβάνει εκτός από περιηγήσεις σε

παραδοσιακούς οικισμούς και μοναδικά τοπία φυσικού κάλλους, όπως το δάσος των Σκάρων (περιοχή Νικιάνα), το φαράγγι Δημοσάρι και οι καταρράκτες του (περιοχή Ράχη Νυδριού), το φαράγγι της Μέλισσας (περιοχή Κάβαλος Σφακιωτών), το οροπέδιο Εγκλουβής, το δάσος της Δάφνης (περιοχή Σύβρος) κ.ά. (Χάρτης 6.3). Επιπλέον, οργανώνονται περίπατοι σε ελαιώνες, αμπελώνες, μελίτσια γύρω από τις περιοχές. Αποτέλεσμα αυτού του συνδυασμού είναι η προώθηση τοπικών προϊόντων, όπως το λάδι, το κρασί και το μέλι σε νέες αγορές. Ταυτόχρονα, το τουριστικό προϊόν της ενδοχώρας εμπλουτίζεται με την ανάπτυξη διαφόρων δραστηριοτήτων, όπως ποδηλασία βουνού, ιππασία, πτήσεις με αλεξίπτωτο πλαγιάς (parapente) και αναρρίχηση. Επίσης, μικρές περιηγήσεις οργανώνονται και στα νησιά Κάλαμος και Καστός. Όλες οι παραπάνω δραστηριότητες οδηγούν στην αύξηση των τουριστικών ροών στην περιοχή μελέτης καθόλη τη διάρκεια του έτους. Για την εξυπηρέτηση των αναγκών φιλοξενίας που προκύπτουν, δημιουργούνται τουριστικές υποδομές και ανωδομές διάσπαρτες στο κεντρικό τμήμα του νησιού και στα μικρά νησιά, οι οποίες είναι αυστηρά προσαρμοσμένες στο χώρο που εντάσσονται, με βάση τους όρους δόμησης που ορίζονται στις περιοχές αυτές. Μέσω των παραπάνω δράσεων, εκτός της ώθησης που δίνεται στην τοπική οικονομία, ενθαρρύνεται το αθλητικό και φυσιολατρικό πνεύμα κατοίκων και επισκεπτών.

Η πολιτιστική πολυμορφία του νησιού, σε συνδυασμό με την πνευματική του παράδοση και τα αρχαιολογικά ευρήματα, συνιστούν τη βάση για την ανάπτυξη του *πολιτιστικού τουρισμού*. Πολιτιστικά στοιχεία αποτελούν τα μουσεία που βρίσκονται διάσπαρτα στην περιοχή, όπως το Αρχαιολογικό Μουσείο στην πόλη της Λευκάδας, το Κοντομίχειο Λαογραφικό Μουσείο Σφακιωτών, το Ναυτικό Μουσείο «Θάναος Μορίνας», η αίθουσα Μεταβυζαντινών εικόνων επτανησιακής τέχνης στο αρχοντικό Ζουλινού κ.ά. Επίσης, το κάστρο της Αγίας Μαύρας στην είσοδο του νησιού, ο αρχαιολογικός χώρος Νήρικός και το ακρωτήριο Λευκάτας, καθώς και πολλά άλλα μέρη (π.χ. η Χοιροσπηλιά στην περιοχή Εύγηρο) συνιστούν σταθμούς στην ιστορία της Λευκάδας και τόπους ιδιαίτερου πολιτιστικού ενδιαφέροντος (Χάρτης 6.3). Επίσης, ο πολιτιστικός πλούτος της περιοχής αξιοποιείται μέσα από την προβολή των «Γιορτών Λόγου και Τέχνης», που συμβάλλουν στην εικόνα του νησιού ως ποιοτικού τουρισμού, ενώ η διοργάνωση του Διεθνούς Φεστιβάλ Φολκλόρ στην πόλη και άλλων δραστηριοτήτων πολιτιστικού ενδιαφέροντος σε όλη την έκταση του νησιού ενισχύουν τη δυνατότητα του επισκέπτη να αποκτήσει μια πιο ουσιαστική επαφή με τα ήθη, την παράδοση και τον πολιτισμό του τοπικού πληθυσμού.

Ο *θρησκευτικός τουρισμός* δίνει τη δυνατότητα στον επισκέπτη να γνωρίσει το θρησκευτικό πλούτο της περιοχής, με περιηγήσεις σε μνημεία και χώρους θρησκευτικής σημασίας. Το νησί έχει ένα μεγάλο αριθμό εκκλησιών και μοναστηριών, που αποτελούν αξιοθέατο εξ αιτίας της ενετικής αρχιτεκτονικής και της επτανησιακής τους εικονογράφησης. Το θρησκευτικό κέντρο του νησιού παραμένει το μοναστήρι της Φανερωμένης, κοντά στην πόλη της Λευκάδας. Άλλα μικρότερα μοναστήρια και εκκλησίες βρίσκονται διάσπαρτα στην περιοχή, όπως το μοναστήρι του Αγίου Νικολάου Ιράς κοντά στο ακρωτήριο Λευκάτας και τον οικισμό Αθάνι (Χάρτης 6.3).

Ο πολιτιστικός τουρισμός και ο θρησκευτικός τουρισμός λειτουργούν συμπληρωματικά μεταξύ τους, δημιουργώντας ένα δίκτυο μονοπατιών πολιτιστικού και θρησκευτικού τουρισμού, που καλύπτει όλη την έκταση του νησιού, ενώ συμπληρώνουν και άλλες μορφές τουρισμού που αναπτύσσονται στην περιοχή μελέτης (οικολογικός τουρισμός,

περιηγητικός τουρισμός, μαζικός τουρισμός κ.λπ.). Επιπλέον, συνδέονται στενά και αλληλεπιδρούν με τον πρωτογενή τομέα, συμβάλλοντας στην περαιτέρω ανάπτυξή του. Προϊόντα του πρωτογενούς και δευτερογενούς τομέα προσφέρονται σε χώρους θρησκευτικού ή πολιτιστικού ενδιαφέροντος, αυξάνοντας έτσι τις σχέσεις αλληλεπίδρασης και την ολοκλήρωση μεταξύ των διαφορετικών τομέων της τοπικής οικονομίας.

Στην περιοχή Νικιάνα και στην πόλη της Λευκάδας, στις οποίες βρίσκονται οι μεγαλύτερες ξενοδοχειακές υποδομές, αναπτύσσεται ακόμη μια μορφή εναλλακτικού τουρισμού, αυτή του *συνεδριακού τουρισμού* (Χάρτης 6.3). Η ανάπτυξή του συμβάλλει στην επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου, καθώς κατά κύριο λόγο η διοργάνωση συνεδρίων λαμβάνει χώρα σε περιόδους εκτός τουριστικής αιχμής. Παράλληλα, συμβάλλει στην προσέλκυση υψηλού επιπέδου επισκεπτών, οι οποίοι στηρίζουν και άλλες μορφές ήπιας τουριστικής δραστηριότητας στην περιοχή.

Τέλος, ο *κατασκηνωτικός τουρισμός* αναπτύσσεται περισσότερο στην περιοχή μελέτης. Τα υπάρχοντα *camping* βελτιώνουν τις υποδομές τους και αναπλάθουν τους χώρους αναψυχής τους. Με την ανάπτυξή τους αλλάζει η μορφή της τουριστικής δραστηριότητας στις περιοχές αυτές, καθώς προσφέρεται μια διαφορετική μορφή μαζικού τουρισμού. Επίσης, δημιουργούνται δύο χώροι κατασκήνωσης στα νησιά Κάλαμος και Καστός, ένας στο κάθε νησί (Χάρτης 6.3).

Με τη διεύρυνση του τουριστικού προϊόντος και την καλύτερη αξιοποίηση των τουριστικών πόρων ενδυναμώνονται οι σχέσεις μεταξύ των παραγωγικών τομέων. Ο πρωτογενής τομέας βρίσκει νέες αγορές για τα προϊόντα του, ενώ ο δευτερογενής τομέας ανακάμπτει από την επεξεργασία των προϊόντων του πρωτογενούς τομέα, από την παραγωγή προϊόντων οικοτεχνίας, από τις μεταποιητικές δραστηριότητες που αφορούν στο θαλάσσιο τουρισμό και από την αύξηση της οικοδομικής δραστηριότητας. Παράλληλα, αναπτύσσεται ιδιαίτερα ο τριτογενής τομέας λόγω της ζήτησης υπηρεσιών σε όλη την έκταση της περιοχής μελέτης, ενώ επίσης τονώνεται η εμπορική δραστηριότητα στο σύνολο αυτής. Το σύστημα υγείας της περιοχής αναμορφώνεται, αναβαθμίζεται ο εξοπλισμός και το ανθρώπινο δυναμικό του κέντρου υγείας στην περιοχή της Βασιλικής και των περιφερειακών ιατρείων, των οποίων επεκτείνεται και το ωράριο λειτουργίας τους, ενώ τέλος κατασκευάζεται νέο νοσοκομείο στην πόλη της Λευκάδας και κέντρο υγείας στην περιοχή της Καρυάς.

Σε τουριστικά ανεπτυγμένες περιοχές (πόλη Λευκάδας, Λυγιά, Νυδρί, Βασιλική) γίνονται παρεμβάσεις για την ανάδειξή τους. Οι παρεμβάσεις αυτές αφορούν σε αναπλάσεις, αλλά και στη δημιουργία δικτύων ποδηλατόδρομων, τα οποία κάνουν την περιήγηση των επισκεπτών ευκολότερη, ενώ ταυτόχρονα συμβάλλουν στην περιβαλλοντική αναβάθμιση των περιοχών αυτών. Ταυτόχρονα, σε περιοχές που δεν είναι δυνατό να αναπτυχθούν τέτοια δίκτυα, δημιουργούνται χώροι στάθμευσης και γίνονται κυκλοφοριακές ρυθμίσεις (π.χ. παρακαμπτήριες οδοί) για τη διευκόλυνση των επισκεπτών και του τοπικού πληθυσμού. Επίσης, αναβαθμίζονται και επεκτείνονται τα δίκτυα υποδομών σε όλη την έκταση της περιοχής μελέτης (αποχετευτικό, δίκτυο ύδρευσης κ.ά.).

Ακόμη έχει βελτιωθεί το εσωτερικό δίκτυο της περιοχής μελέτης, αφού η πρόσβαση αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάπτυξη των τουριστικών δραστηριοτήτων

του σεναρίου. Παράλληλα, κατασκευάζεται εγκάρσιος άξονας που συνδέει την περιοχή Νυδρί με τον Άγιο Νικήτα, ο οποίος εκτός των άλλων διευκολύνει την πρόσβαση στο ορεινό κεντρικό τμήμα του νησιού. Με αυτές τις ενέργειες, ο τοπικός πληθυσμός και οι επισκέπτες μπορούν να μετακινηθούν με ευκολία και ασφάλεια. Λόγω της βελτίωσης του οδικού δικτύου, αναβαθμίζονται και οι υπηρεσίες των συγκοινωνιών, αυξάνεται η συχνότητα των μέσων μαζικής μεταφοράς και προστίθενται νέα δρομολόγια για την καλύτερη εξυπηρέτηση των επισκεπτών.

Επιπλέον αναβαθμίζεται η πρόσβαση στο νησί μέσω της βελτίωσης του οδικού άξονα Λευκάδας – Αμφιλοχίας και τη σύνδεσή της με την Ιονία Οδό. Βελτιώνεται το υπάρχον λιμάνι της Βασιλικής και συνδέεται με τα υπόλοιπα νησιά του Ιονίου, ενώ από το λιμάνι του Νυδριού λειτουργούν δρομολόγια για τα νησιά Κάλαμος και Καστός. Ακόμη, σε συνεργασία με τους τοπικούς φορείς των γειτονικών περιοχών, βελτιώνεται το αεροδρόμιο του Ακτίου Αιτ/νίας και αυξάνονται τα δρομολόγια εσωτερικού και εξωτερικού.

Οι υφιστάμενες τουριστικές ανωδομές της περιοχής μελέτης βελτιώνονται παρέχοντας ποιοτικές υπηρεσίες στους επισκέπτες. Παράλληλα, σε μια προσπάθεια μείωσης του οικολογικού τους αποτυπώματος, βελτιώνουν τις εγκαταστάσεις τους με σκοπό την εξοικονόμηση πόρων και την προσέλκυση περιβαλλοντικά υπεύθυνων επισκεπτών. Την ίδια τάση ακολουθούν και οι νέες ξενοδοχειακές επιχειρήσεις που ανεγείρονται στην περιοχή μελέτης, οι οποίες ακολουθούν κανόνες συστημάτων περιβαλλοντικής διαχείρισης. Η ενέργεια αυτή της περιβαλλοντικής αναβάθμισης, εκτός της εισροής νέας μορφής επισκεπτών, επιφέρει και οικονομικά οφέλη στους ιδιοκτήτες, λόγω της εξοικονόμησης πόρων και ενέργειας. Υφιστάμενες και νέες επιχειρήσεις που συμμορφώνονται με όλους τους κανονισμούς συμμετέχουν σε ένα δίκτυο επιβράβευσης ξενοδοχειακών μονάδων, όπου οι υποψήφιοι «πράσινοι» επισκέπτες μπορούν να επιλέγουν το μέρος και το κατάλυμα που θα διαμείνουν, ενώ οι ιδιοκτήτες να προβάλλουν την περιβαλλοντικά φιλική επιχείρησή τους. Τέλος, στις ξενοδοχειακές επιχειρήσεις, αξιοποιώντας επιδοτήσεις από ιδιωτικούς ή δημόσιους φορείς, εγκαθίστανται μονάδες ΑΠΕ για την εξοικονόμηση πόρων και ενέργειας.

Σημαντική είναι η προσπάθεια που γίνεται κυρίως από την τοπική αυτοδιοίκηση, αλλά και τους εμπλεκόμενους στον τουριστικό τομέα για την προβολή και την προώθηση της περιοχής με σύγχρονα μέσα πληροφόρησης και επικοινωνίας ως ένας τουριστικός προορισμός που διαθέτει ένα πολυσύνθετο τουριστικό προϊόν.

7. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΣΕΝΑΡΙΩΝ

Στο παρόν σενάριο πραγματοποιείται η αξιολόγηση των σεναρίων βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης του δήμου Λευκάδας. Η αξιολόγηση των σεναρίων αυτών γίνεται με τη βοήθεια δύο διαφορετικών μεθόδων αξιολόγησης, της μεθόδου ποιοτικής αξιολόγησης S.W.O.T. και της μεθόδου πολυκριτηριακής ανάλυσης REGIME. Μέσα από τη διαδικασία της αξιολόγησης επιχειρείται να αναδειχθεί το βέλτιστο σενάριο για την ολοκληρωμένη και βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη του δήμου Λευκάδας.

7.1 Τα προς Αξιολόγηση Σενάρια

Τα σενάρια που τίθενται προς αξιολόγηση με τη βοήθεια της μεθόδου ποιοτικής αξιολόγησης S.W.O.T. και της μεθόδου πολυκριτηριακής ανάλυσης REGIME παρουσιάζονται στον Πίνακα 7.1.

	<p>Σενάριο 1 – «Στροφή προς το Θαλάσσιο Μέτωπο»</p>
<p>Σενάριο 2 - «Στροφή προς την Ενδοχώρα»</p>	
	<p>Σενάριο 3 – Διεύρυνση Εναλλακτικού Προτύπου Τουριστικής Ανάπτυξης</p>

Πίνακας 7.1: Τα προς αξιολόγηση σενάρια

7.2 Οι προς Επίτευξη Στόχοι

Ο στόχος της παρούσας εργασίας είναι ο σχεδιασμός ενός βιώσιμου προτύπου ανάπτυξης του τουριστικού τομέα στην περιοχή μελέτης, ο οποίος εξειδικεύεται περαιτέρω στους ακόλουθους υποστόχους:

- Συγκράτηση του πληθυσμού στους οικισμούς του δήμου.
- Ενδυνάμωση των σχέσεων μεταξύ των παραγωγικών τομέων και σύνδεση του τουριστικού τομέα με τους άλλους παραγωγικούς τομείς.
- Προώθηση εναλλακτικών μορφών τουρισμού.
- Αξιοποίηση, ανάδειξη και προστασία των φυσικών και πολιτιστικών πόρων.
- Ποσοτική – ποιοτική και ενεργειακή αναβάθμιση τουριστικών υποδομών.
- Αναβάθμιση δικτύων υποδομής – βελτίωση πρόσβασης.
- Αναβάθμιση και εξειδίκευση ανθρώπινου δυναμικού.
- Προβολή του τουριστικού προϊόντος με σύγχρονα μέσα.

Από τους παραπάνω υποστόχους απορρέουν τα κριτήρια αξιολόγησης βάσει των οποίων, στη συνέχεια, θα γίνει η αξιολόγηση των σεναρίων.

7.3 Μέθοδοι Αξιολόγησης που Αξιοποιήθηκαν

Στα πλαίσια της διαδικασίας του σχεδιασμού του χώρου μπορούν να αξιοποιηθούν διάφορες μέθοδοι αξιολόγησης. Για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας χρησιμοποιήθηκαν δύο μέθοδοι αξιολόγησης, η ποιοτική μέθοδος αξιολόγησης S.W.O.T. και η πολυκριτηριακή μέθοδος αξιολόγησης REGIME, οι οποίες περιγράφονται συνοπτικά στη συνέχεια.

7.3.1. Μέθοδος ανάλυσης S.W.O.T.

Η μέθοδος S.W.O.T. εφαρμόζεται σε πληθώρα προβλημάτων αξιολόγησης ως μια ποιοτική, ευέλικτη και με μικρό κόστος μέθοδος αξιολόγησης. Η συγκεκριμένη μέθοδος αξιοποιεί την υπάρχουσα πληροφορία και γνώση, παρέχοντας ένα πλαίσιο δράσης στη διαδικασία λήψης απόφασης. Η χρησιμότητα της μεθόδου έγκειται στα εξής ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της. Πιό συγκεκριμένα (Γιαουτζή και Στρατηγέα, 2005):

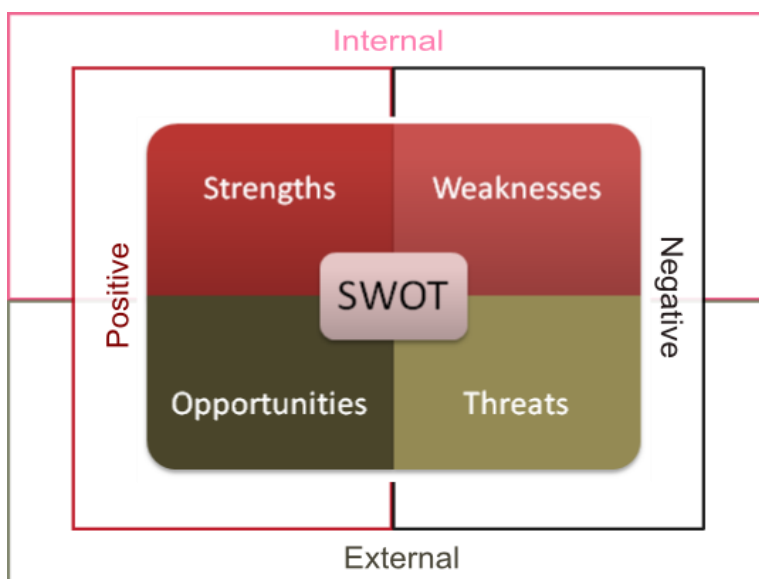
- Παρέχει τη δυνατότητα αξιολόγησης των σεναρίων ανάπτυξης μίας περιοχής λαμβάνοντας υπόψη τόσο τα χαρακτηριστικά της ίδιας της περιοχής όσο και τα χαρακτηριστικά του ευρύτερου περιβάλλοντος, μέσα στο οποίο η υπό μελέτη περιοχή εντάσσεται.
- Βρίσκεται σε στενή σχέση αλληλεπίδρασης με το στάδιο της δόμησης των σεναρίων, με την έννοια ότι συνδέεται με αυτό με μία σχέση ανάδρασης, η οποία επιτρέπει την περαιτέρω εμβάθυνση των σεναρίων μέσα από την προσπάθεια καταγραφής των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών κάθε σεναρίου σε σχέση με τα πλεονεκτήματα, αδυναμίες, κινδύνους και απειλές που συνδέονται με αυτό.
- Μπορεί να χρησιμοποιηθεί ταυτόχρονα με άλλες τεχνικές αξιολόγησης, αποτελώντας ένα πρώτο απλό, ευέλικτο και γρήγορο βήμα στη διαδικασία αξιολόγησης στο σχεδιασμό.

Η ονομασία της μεθόδου προέρχεται από τα αρχικά των αγγλοσαξωνικών όρων: Strengths (Δυνατά σημεία), Weaknesses (Αδυναμίες), Opportunities (Ευκαιρίες), Threats (Απειλές). Κάθε ένας από τους παραπάνω όρους υποδεικνύει χαρακτηριστικά

που σχετίζονται είτε με το σύστημα που εξετάζεται είτε με το εξωτερικό του περιβάλλον (Διάγραμμα 7.1). Έτσι (Γιαουτζή και Στρατηγέα, 2005):

- Strengths – Δυνατά Σημεία: αφορούν στα συγκριτικά πλεονεκτήματα της περιοχής μελέτης, τα οποία δύνανται να αξιοποιηθούν για την ανάπτυξη της και μπορεί να είναι είτε υλικοί πόροι είτε ανθρώπινο δυναμικό είτε μέθοδοι και τεχνικές που υφίστανται στην περιοχή και καθιστούν δυνατή την αξιοποίηση του συνολικού δυναμικού της.
- Weaknesses - Αδυναμίες: αφορούν στα μειονεκτήματα που υφίστανται στην περιοχή μελέτης, τα οποία μπορεί να συνίστανται στην έλλειψη πόρων προς αξιοποίηση στην περιοχή μελέτης ή ανθρώπινου δυναμικού, καθώς και στην έλλειψη των απαραίτητων δεξιοτήτων, προκειμένου να αξιοποιηθούν τα συγκριτικά πλεονεκτήματα που διαθέτει μια περιοχή.
- Opportunities – Ευκαιρίες: συνίστανται σε στοιχεία του εξωτερικού περιβάλλοντος, τα οποία δύνανται να επηρεάσουν θετικά την περιοχή μελέτης προς την κατεύθυνση αξιοποίησης των συγκριτικών της πλεονεκτημάτων, δημιουργώντας ευκαιρίες.
- Threats – Απειλές: συνίστανται σε στοιχεία του εξωτερικού περιβάλλοντος της περιοχής μελέτης, τα οποία δύνανται να την επηρεάσουν αρνητικά και να αναστείλουν τις αναπτυξιακές προοπτικές της, εξ αιτίας των απειλών που μπορεί να απορρέουν από αυτά για το μελετώμενο χωρικό σύστημα.

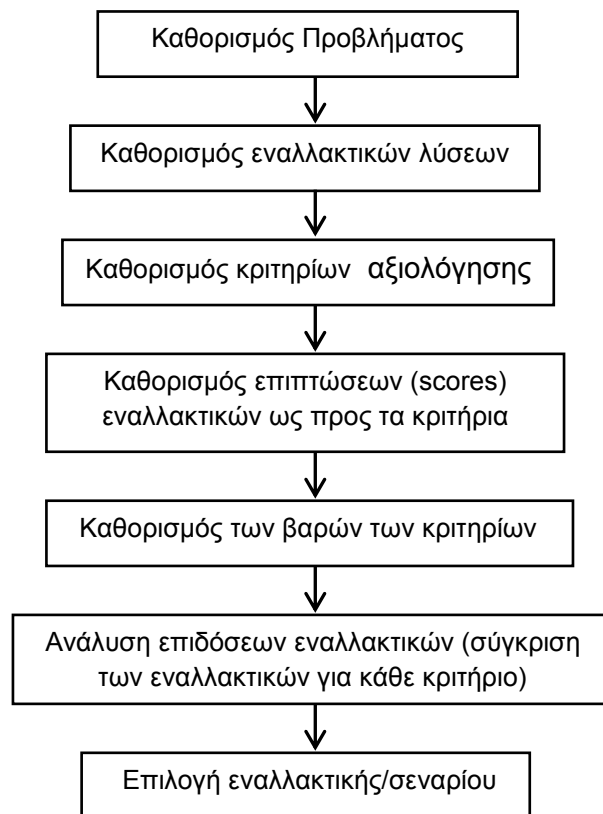
Η μέθοδος S.W.O.T. στοχεύει στην αποτελεσματική διαχείριση των ενδογενών αναπτυξιακών χαρακτηριστικών και δυνατοτήτων μιας περιοχής, στη βάση των εξελίξεων και της δυναμικής σειράς εξωτερικών προσδιοριστικών (ευνοϊκών ή δυσμενών) παραγόντων, οι οποίοι αποτελούν το πλαίσιο μέσα στο οποίο λαμβάνονται οι αποφάσεις για το είδος των παρεμβάσεων που πρόκειται να υλοποιηθούν στην περιοχή μελέτης.

Διάγραμμα 7.1: Μέθοδος S.W.O.T.
Πηγή: <http://www.ruraldevelopment.org.uk/>

7.3.2. Μέθοδος πολυκριτηριακής ανάλυσης REGIME

Η μέθοδος πολυκριτηριακής ανάλυσης REGIME αποτελεί μία από τις συχνότερα χρησιμοποιούμενες μεθόδους πολυκριτηριακής ανάλυσης (Διάγραμμα 7.2). Η συγκεκριμένη μέθοδος έχει το πλεονέκτημα της διαχείρισης μικτής πληροφορίας, ποιοτικής και ποσοτικής, γεγονός που είναι ιδιαίτερα σημαντικό στα προβλήματα που συνδέονται με το σχεδιασμό του χώρου.

Διάγραμμα 7.2: Η διαδικασία αξιολόγησης
Πηγή: Voogd, 1983

Η διαδικασία επίλυσης ενός προβλήματος αξιολόγησης με τη μέθοδο REGIME είναι η παρακάτω (Στρατηγέα και Μουρμούρης, 2006):

- Έστω ότι έχουμε ένα συγκεκριμένο πρόβλημα επιλογής με I εναλλακτικές λύσεις ($i=1, \dots, I$), που χαρακτηρίζονται από J κριτήρια ($j=1, \dots, J$). Η βασική πληροφορία που διαθέτουμε συντίθεται από ποιοτικά δεδομένα που αφορούν την διαβαθμισμένη αξία όλων των J κριτηρίων για όλες τις I επιλογές.
- Υποθέτουμε μια επιμέρους κατάταξη όλων των I επιλογών για κάθε κριτήριο J και κατασκευάζεται ο πίνακας επιπτώσεων (Πίνακας 7.2).
- Το κάθε στοιχείο e_{ij} αναπαριστά τη σειρά κατάταξης της εναλλακτικής I σύμφωνα με το κριτήριο j . Αν $e_{ij} > e_{i'j}$ η επιλογή i είναι προτιμότερη από την i' για το κριτήριο j .

- Το κάθε στοιχείο e_{ij} αναπαριστά τη σειρά κατάταξης της εναλλακτικής i σύμφωνα με το κριτήριο j . Αν $e_{ij} > e_{i'j}$ η επιλογή i είναι προτιμότερη από την i' για το κριτήριο j .
- Καθώς δεν υπάρχει συνήθως μια και μόνο επικρατούσα εναλλακτική λύση, απαιτείται πρόσθετη πληροφορία που αφορά στη σχετική σπουδαιότητα των κριτηρίων. Η πληροφορία αυτή δίνεται μέσω των βαρών προτίμησης που αντιστοιχούν στα κριτήρια. Τα βάρη αναπαρίστανται σαν εντολές κατάταξης w_j ($j=1, \dots, J$) σε ένα διάνυσμα βαρών $w = (w_1, \dots, w_J)^T$. Αν $w_j > w_{j'}$ το κριτήριο j είναι πιο σημαντικό από το j' .
- Στη συνέχεια η μέθοδος REGIME χρησιμοποιεί μια σύγκριση ανά ζεύγη όλων των εναλλακτικών, έτσι ώστε η σύγκριση μεταξύ δύο εναλλακτικών να μην επηρεάζεται από τις υπόλοιπες.

	e11	e1J
E =	.		.
	eI1	eIJ

Πίνακας 7.2: Πίνακας επιπτώσεων
Πηγή: Voogd, 1983

Για να γίνει κατανοητός ο μηχανισμός της μεθόδου REGIME είναι απαραίτητος ο καθορισμός της λογικής της (βλέπε Nijkamp και άλλοι, 1995).

Έστω δύο εναλλακτικές επιλογές i και i' . Ορίζεται η ποσότητα:

$$\sigma_{ii'} = e_{ij} - e_{i'j}$$

όπου: e_{ij} η επίδοση της εναλλακτικής i για το κριτήριο j , και

$e_{i'j}$ η επίδοση της εναλλακτικής i' για το κριτήριο j .

Αν για το κριτήριο j μια εναλλακτική i είναι καλύτερη από την i' τότε :

$$\sigma_{ii'} > 0$$

Στην περίπτωση της ποιοτικής πληροφορίας, το ακριβές μέγεθος του $\sigma_{ii'}$ δεν είναι κατάλληλο ή αξιόπιστο, αλλά απαιτείται μόνο το πρόσημό του.

Αν λοιπόν $\sigma_{ii'} = +1$, η εναλλακτική i είναι καλύτερη από την i' για το κριτήριο j . Στην αντίθετη περίπτωση $\sigma_{ii'} = -1$, ενώ στην περίπτωση που οι εναλλακτικές i και i' δεν διαφοροποιούνται ως προς κάποιο κριτήριο j τότε $\sigma_{ii'} = 0$.

Κάνοντας μια τέτοια σύγκριση ανά ζεύγη για κάθε εναλλακτική i και i' και για όλα τα κριτήρια j ($j=1, \dots, J$) δημιουργείται ένα διάνυσμα REGIME $r_{ii'}$ διαστάσεων ($j \times 1$) που ορίζεται σαν:

$$r_{ii'} = (\sigma_{ii'1}, \dots, \sigma_{ii'j})$$

για κάθε $i, i', i \neq i'$ το οποίο περιλαμβάνει ως στοιχεία του τα (+), (-) και (0).

Συνολικά έχουμε $I(I-1)$ συγκρίσεις ανά ζεύγη και $I(I-1)$ διανύσματα REGIME. Αυτά μπορούν να γίνουν ένας $J \times I(I-1)$ Πίνακας REGIME R (βλέπε Nijkamp και άλλοι, 1995):

$$R = [r_{12}, r_{13}, \dots, r_{1i}, \dots, r_{i1}, r_{i2}, \dots, r_{i(i-1)}]$$

$\underbrace{\hspace{10em}}$
 $I-1$

$\underbrace{\hspace{10em}}$
 $I-1$

Είναι φανερό πως αν ένα διάνυσμα $r_{i\cdot}$ περιέχει μόνο +, η εναλλακτική i θα κυριαρχεί απόλυτα στην i' . Συνήθως όμως περιλαμβάνει + και -, οπότε χρειάζεται πρόσθετη πληροφορία για το σχηματισμό του διανύσματος βαρών.

Για να χειριστούμε τη διαθέσιμη πληροφορία, που δίνει μόνο την ποιοτική διαβάθμιση των βαρών, γίνεται η υπόθεση πως τα βάρη αυτά W_j ($j=1, \dots, J$) είναι μια ποιοτική ταξινόμηση-απεικόνιση του (άγνωστου) στοχαστικού διανύσματος σε απόλυτους αριθμούς w^* .

$$w^* = (w_1^*, \dots, w_j^*) \text{ , με } \max w^* = \{1\}, j \geq 0, \text{ για κάθε } j, \text{ και}$$

$$w_j > w_{j'} \Rightarrow w_j^* > w_{j'}^*.$$

Επίσης υποθέτουμε πως η σταθμισμένη επικράτηση της εναλλακτικής i στην i' μπορεί να απεικονιστεί με την ακόλουθη στοχαστική έκφραση, η οποία βασίζεται στην έννοια του σταθμισμένου αθροίσματος:

$$V_{i i'} = \sum_{j=1}^j \sigma_{i i' j} W_j^*$$

Αν $V_{i i'}$ είναι > 0 η i κυριαρχεί στην i' .

Δεν έχουμε όμως πληροφορία για τις αριθμητικές τιμές των w_j^* αλλά μόνο για την ποιοτική διαβάθμιση των w_j .

Δεχόμαστε μια πιθανότητα $P_{i i'}$ για την επικράτηση της i στην i' :

$$P_{i i'} = \text{prob} (V_{i i'} > 0)$$

και ορίζουμε ένα μέτρο άθροισης των πιθανοτήτων για να επικρατήσει η εναλλακτική i .

$$P_i = \frac{1}{I-1} \sum P_{i i'} \quad (\text{η μέση πιθανότητα η εναλλακτική } i \text{ να έχει ψηλότερη τιμή από κάθε άλλη εναλλακτική } i')$$

Η μέθοδος REGIME εκτιμά αυτές ακριβώς τις πιθανότητες με βάση τον πίνακα επιπτώσεων (εναλλακτικές, κριτήρια, scores) (βλ. Πίνακα 7.3) και τα βάρη των κριτηρίων. Με τη βοήθεια των πιθανοτήτων αυτών οι συγκρινόμενες

εναλλακτικές τοποθετούνται σε μία ιεραρχική κατάταξη, στοιχείο που αποτελεί και το τελικό προϊόν της μεθόδου REGIME.

Εναλλακτικές Κριτήρια	Εναλλακτική i	Εναλλακτική i'	Εναλλακτική I
Κριτήριο j	score ij	score i'j	score Ij
Κριτήριο j'	score ij'	score i'j'	score Ij'
...
Κριτήριο J	score iJ	score i'J	score IJ

Πίνακας 7.3: Πίνακας επιπτώσεων μεθόδου REGIME

7.4 Εφαρμογή - Αποτελέσματα Αξιολόγησης Σεναρίων

Η εφαρμογή των παραπάνω μεθόδων για την αξιολόγηση των προτεινόμενων σεναρίων και τα αποτελέσματα αυτής παρουσιάζονται στη συνέχεια.

7.4.1. Εφαρμογή μεθόδου S.W.O.T.

Λαμβάνοντας υπόψη τα δεδομένα του εξωτερικού περιβάλλοντος μέσα στο οποίο εντάσσεται η περιοχή μελέτης, καθώς και του εσωτερικού της περιβάλλοντος δομούνται οι πίνακες S.W.O.T. για κάθε προτεινόμενο σενάριο που έχει παρουσιαστεί στο προηγούμενο κεφάλαιο. Στους πίνακες αναλύονται τα πλεονεκτήματα, οι αδυναμίες, οι ευκαιρίες και οι απειλές που προκύπτουν από την εφαρμογή κάθε σεναρίου στην περιοχή μελέτης με σκοπό την επιλογή του βέλτιστου από αυτά.

Αξιολόγηση πρώτου σεναρίου

Το πρώτο σενάριο αξιοποιεί το υπάρχον χωρικό πρότυπο ανάπτυξης των τουριστικών υποδομών και ταυτόχρονα επιχειρεί να το συμπληρώσει με ένα φάσμα αθλητικών δραστηριοτήτων, που αναπτύσσονται στο θαλάσσιο μέτωπο της περιοχής μελέτης. Σύμφωνα με αυτό, η περιοχή αναδεικνύεται σε ναυταθλητικό κέντρο.

Μερικά από τα πλεονεκτήματα που παρουσιάζει το σενάριο αυτό για την ανάπτυξη δραστηριοτήτων ναυταθλητισμού είναι η αξιοποίηση της γεωγραφικής θέσης της περιοχής, και συγκεκριμένα η θέση της στο κέντρο του Ιονίου και σε μικρή απόσταση από τις ακτές της ηπειρωτικής Ελλάδας, γεγονός που δημιουργεί τις κατάλληλες συνθήκες στο εσωτερικό της περιοχής αυτής για την ανάπτυξη θαλάσσιων δραστηριοτήτων. Επιπλέον, το σενάριο αξιοποιεί τους πλούσιους φυσικούς πόρους της περιοχής, ευνοώντας την περαιτέρω ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού στο θαλάσσιο μέτωπο, όπως του καταδυτικού τουρισμού. Επίσης, το σενάριο βοηθά στη μερική άρση της εποχικότητας της τουριστικής δραστηριότητας και συμβάλλει στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας στην περιοχή, μέσα από την ανάπτυξη θαλάσσιων δραστηριοτήτων. Ακόμη ως πλεονέκτημα του σεναρίου νοείται η σύνδεση των περιοχών – πόλων με καλής ποιότητας οδικό δίκτυο, όπως και οι αναβαθμίσεις των

τουριστικών υποδομών αυτών των περιοχών και συνεπώς η αναβάθμιση του μέχρι πρόσφατα υποβαθμισμένου τουριστικού προϊόντος.

Τα αδύνατα σημεία που παρουσιάζονται στο παρόν σενάριο είναι αρκετά και παίζουν ρόλο στην υποβάθμισή του έναντι των άλλων δύο σεναρίων. Ένα σημαντικό μειονέκτημα είναι η χωρική υπερσυγκέντρωση της τουριστικής δραστηριότητας στις παράκτιες περιοχές, η οποία ασκεί σημαντικές πιέσεις στους πόρους του νησιού. Επίσης η ανάπτυξη μεγάλου αριθμού δραστηριοτήτων που σχετίζονται αποκλειστικά με το θαλάσσιο και παράκτιο περιβάλλον εγκυμονεί τον κίνδυνο υποβάθμισής τους. Στις αδυναμίες προστίθενται επίσης η ανεπαρκής αξιοποίηση των διαθέσιμων πολιτιστικών πόρων της περιοχής, η διατήρηση των κοινωνικών και οικονομικών ανισοτήτων των δημοτικών ενοτήτων του νησιού και η έλλειψη εξειδίκευσης του ανθρώπινου δυναμικού σε θέματα τουρισμού, που απαιτείται για το παρόν σενάριο.

Οι ευκαρίες που μπορούν να αξιοποιηθούν από το εξωτερικό περιβάλλον αφορούν στην αξιοποίηση χρηματοδοτικών πόρων για την τουριστική ανάπτυξη της περιοχής, στην αξιοποίηση της δυνατότητας ευρύτερης συνεργασίας με γειτονικές περιοχές σε θέματα θαλάσσιου τουρισμού. Τέλος, το παρόν σενάριο αξιοποιεί τη ζήτηση που καταγράφεται σε παγκόσμιο επίπεδο για την ενεργητική στάση του τουρίστα στο χώρο αναψυχής και την εμπλοκή του σε μία σειρά από δραστηριότητες που συμβάλλουν στην επαφή του με το φυσικό περιβάλλον και την άθληση.

Οι απειλές που προκύπτουν από την εξέταση του εξωτερικού περιβάλλοντος είναι η σημερινή οικονομική κρίση που έχει οδηγήσει σε σημαντική μείωση των πόρων που προσφέρονται για επενδύσεις και αναβαθμίσεις/κατασκευή δικτύων υποδομής, η εξάρτηση του σεναρίου από απρόβλεπτους παράγοντες όπως είναι οι καιρικές συνθήκες και τέλος η τάση της τουριστικής πελατείας για αναζήτηση προορισμών που προσφέρουν ένα περισσότερο πολυσύνθετο τουριστικό προϊόν.

Όλα τα παραπάνω στοιχεία του πρώτου σεναρίου εισάγονται στον πίνακα S.W.O.T. που παρουσιάζεται παρακάτω (Πίνακας 7.4).

Αξιολόγηση δευτέρου σεναρίου – «Στροφή προς την ενδοχώρα»

Το δεύτερο σενάριο διατηρεί το μαζικό μοντέλο τουριστικής ανάπτυξης στις παράκτιες περιοχές, αξιοποιώντας τις υπάρχουσες υποδομές, ενώ παράλληλα επιχειρεί άνοιγμα της τουριστικής δραστηριότητας προς το εσωτερικό του νησιού αναπτύσσοντας τον αγροτουρισμό.

Μερικά από τα πλεονεκτήματα του παρόντος σεναρίου είναι η αξιοποίηση της γεωργικής γης και η τόνωση του πρωτογενούς τομέα, που επί δεκαετίες αποτελούσε τον πυλώνα της τοπικής οικονομίας του νησιού. Σημαντικό πλεονέκτημα είναι η άρση της απομόνωσης των ορεινών περιοχών και ο περιορισμός της εσωτερικής μετανάστευσης από την ενδοχώρα στις παράκτιες περιοχές του νησιού.

Εσωτερικό Περιβάλλον

Πλεονεκτήματα - Strengths

- ✓ Αναβάθμιση τουριστικών υποδομών στις περιοχές της Νικιάνας, Νυδριού, Βασιλικής και πόλης της Λευκάδας
- ✓ Ανάπτυξη αθλητικών εγκαταστάσεων
- ✓ Αξιοποίηση φυσικών πόρων
- ✓ Ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού
- ✓ Μερική άρση εποχικότητας τουριστικής δραστηριότητας
- ✓ Επαρκής ανάπτυξη εσωτερικού οδικού δικτύου - προσβασιμότητα
- ✓ Νέες θέσεις εργασίας
- ✓ Αξιοποίηση γεωγραφικής θέσης

Αδυναμίες –Weaknesses

- ✓ Χωρική υπερσυγκέντρωση τουριστικής δραστηριότητας στο παράκτιο τμήμα
- ✓ Περαιτέρω επιβάρυνση περιοχών – πόλων και έντονες πιέσεις στους φυσικούς και ανθρώπινους πόρους τους
- ✓ Πιθανή υποβάθμιση θαλάσσιου και παράκτιου περιβάλλοντος
- ✓ Περιορισμένη διασύνδεση τουρισμού με τους υπόλοιπους παραγωγικούς τομείς
- ✓ Ανισοκατανομή υποδομών
- ✓ Ιδιαίτερα ελλιπής ανάδειξη και προστασία πολιτιστικής κληρονομιάς - Κίνδυνος αλλοίωσης της πολιτιστικής ταυτότητας περιοχής
- ✓ Μη ευαισθητοποίηση του πληθυσμού για τη σημασία της διατήρησης και ανάδειξης του περιβάλλοντος
- ✓ Ελλιπής εξειδίκευση ανθρώπινου δυναμικού
- ✓ Ένταση ανισοτήτων - Απομόνωση των ορεινών και ημιορεινών οικισμών της περιοχής – Πληθυσμιακή αποδυνάμωσή τους

Εξωτερικό Περιβάλλον

Ευκαιρίες - Opportunities

- ✓ Δυνατότητα αξιοποίησης κρατικών ενισχύσεων για την τουριστική ανάπτυξη
- ✓ Δημιουργία νέων χώρων αναψυχής και κέντρων προσέλκυσης ειδικού τουριστικού ενδιαφέροντος
- ✓ Τόνωση ελκυστικότητας της περιοχής - Προσέλκυση νέων επενδύσεων
- ✓ Πρόσβαση περιοχής
- ✓ Αξιοποίηση δυνατότητας σύνδεσης με γειτονικές περιοχές και περαιτέρω συνεργασία μεταξύ συγκεκριμένων περιοχών σε θέματα τουρισμού

Απειλές – Threats

- ✓ Στροφή τουριστικής πελατείας προς περιοχές που προσφέρουν ένα πολυσύνθετο τουριστικό προϊόν
- ✓ Εξάρτηση από απρόβλεπτους παράγοντες όπως τα καιρικά φαινόμενα
- ✓ Η σημερινή οικονομική δυσπραγία

Πίνακας 7.4: Εφαρμογή μεθόδου S.W.O.T. για το 1^ο σενάριο

Οι αδυναμίες του σεναρίου αφορούν στη μερική αξιοποίηση των πόρων των μικρών νησιών Καλάμου και Καστού, στην ανεπάρκεια των υποδομών και δικτύων μεταφορών για την υποστήριξη των δραστηριοτήτων του αγροτουρισμού, καθώς και στην περιορισμένη παρουσία υποδομών φιλοξενίας (αγροτουριστικών καταλυμάτων) στο εσωτερικό της περιοχής μελέτης. Επιπλέον, στις αδυναμίες εντάσσονται η ανεπάρκεια

πιστοποίησης των παραγόμενων στο νησί ποιοτικών προϊόντων ως Π.Ο.Π και Π.Γ.Ε., παρά τις σημαντικές δυνατότητες του νησιού στην παραγωγή τέτοιων προϊόντων.

Στον παρόν σενάριο, μερικές από τις ευκαιρίες που παρουσιάζονται αφορούν στην αξιοποίηση της διεθνούς τάσης για επαφή της τουριστικής πελατείας με τη φύση και τις αγροτουριστικές δραστηριότητες, στην αξιοποίηση της τάσης για ποιοτικά παραδοσιακά προϊόντα, καθώς και στην αξιοποίηση ευρωπαϊκών και κρατικών οικονομικών πόρων για την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού, όπως αυτή του αγροτουρισμού.

Εσωτερικό Περιβάλλον	
Πλεονεκτήματα - Strengths	Αδυναμίες –Weaknesses
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Προστασία περιβάλλοντος ✓ Μερική αξιοποίηση φυσικών πόρων ✓ Μερική αξιοποίηση πολιτιστικών πόρων ✓ Προστασία - αξιοποίηση γεωργικής γης ✓ Μερική άρση εποχικότητας της τουριστικής δραστηριότητας λόγω αγροτουρισμού ✓ Άρση απομόνωσης οικισμών της ενδοχώρας ✓ Συγκράτηση πληθυσμού στο εσωτερικό του νησιού ✓ Στήριξη αγροτικού εισοδήματος από την ανάπτυξη του αγροτουρισμού ✓ Ενδυνάμωση παραγωγικών τομέων - διασύνδεση πρωτογενούς τομέα με τον τουρισμό ✓ Εξειδίκευση ανθρώπινου δυναμικού 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Μη ολοκληρωμένη αξιοποίηση των τουριστικών πόρων της περιοχής – ανεπαρκής αξιοποίηση φυσικών και πολιτιστικών πόρων νησιών Κάλαμος και Καστός ✓ Αδυναμία πιστοποίησης όλων των τοπικών παραδοσιακών προϊόντων ✓ Ανεπάρκεια οδικού δικτύου ορεινών και ημιορεινών περιοχών - Έλλειψη υποστηρικτικών υποδομών για την περαιτέρω ανάπτυξη του πρωτογενή τομέα και συνεπώς του αγροτουρισμού ✓ Περιορισμένος αριθμός αγροτουριστικών καταλυμάτων στην περιοχή
Εξωτερικό Περιβάλλον	
Ευκαιρίες - Opportunities	Απειλές – Threats
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Αξιοποίηση διεθνούς τάσης για επαφή τουριστών με τη φύση και τις αγροτικές δραστηριότητες ✓ Αξιοποίηση τάσης για ποιοτικά τοπικά προϊόντα στη διεθνή αγορά ✓ Αξιοποίηση τάσης για ανάπτυξη περιβαλλοντικά υπεύθυνων τουριστικών προορισμών ✓ Δυνατότητα αξιοποίησης κρατικών ενισχύσεων για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Ανταγωνισμός λόγω της κοντινής απόστασης με περιοχές που έχουν αναπτύξει ήδη τον αγροτουρισμό ✓ Στροφή τουριστικής πελατείας προς περιοχές που προσφέρουν ένα πολυσύνθετο τουριστικό προϊόν ✓ Η σημερινή οικονομική δυσπραγία που επηρεάζει το επενδυτικό ενδιαφέρον και το διαθέσιμο για αναψυχή εισόδημα

Πίνακας 7.5: Εφαρμογή μεθόδου S.W.O.T. για το 2^ο σενάριο

Απειλές για την επιτυχία του σεναρίου αυτού αποτελούν η γειτνίαση με περιοχές που έχουν αναπτύξει ήδη τον αγροτουρισμό και λειτουργούν ανταγωνιστικά, η οικονομική κρίση που από τη μία πλευρά έχει περιορίσει το επενδυτικό ενδιαφέρον, ενώ από τη άλλη πλευρά έχει επιφέρει σημαντική μείωση στο εισόδημα που διατίθεται για λόγους αναψυχής. Τέλος στις αδυναμίες του σεναρίου μπορεί να ενταχθεί η τάση αναζήτησης προορισμών που προσφέρουν ένα περισσότερο πολυσύνθετο τουριστικό προϊόν.

Τα παραπάνω στοιχεία της ανάλυσης S.W.O.T. του δεύτερου σεναρίου παρουσιάζονται στον πίνακα S.W.O.T. (Πίνακας 7.5).

Αξιολόγηση τρίτου σεναρίου – «Διεύρυνση εναλλακτικού προτύπου τουριστικής ανάπτυξης»

Το τρίτο σενάριο αφορά στη διεύρυνση ενός εναλλακτικού προτύπου τουριστικής ανάπτυξης. Το σενάριο αυτό επιχειρεί να αναπτύξει ένα ευρύ φάσμα εναλλακτικών μορφών τουρισμού σε όλη την έκταση του νησιού.

Μερικά από τα πλεονεκτήματα του τρίτου σεναρίου είναι η βιώσιμη αξιοποίηση του συνόλου των φυσικών και πολιτιστικών πόρων του συνόλου της περιοχής για την ανάπτυξη ενός φάσματος εναλλακτικών μορφών τουρισμού, οι οποίες συμβάλλουν στη διεύρυνση του τουριστικού προϊόντος και την προσέλκυση ποιοτικών τουριστικών ροών. Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού που προωθούνται στην περιοχή ευνοούν τη διασύνδεση του τουριστικού τομέα με τους υπόλοιπους τομείς της τοπικής οικονομίας, τη διεύρυνση των τουριστικών ροών, την αύξηση της απασχόλησης στην περιοχή, την επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου αλλά και τη διάχυση της τουριστικής δραστηριότητας στο χώρο. Επιπλέον, οι φιλικές προς το περιβάλλον ενέργειες όπως η αξιοποίηση των Α.Π.Ε., η αξιοποίηση των Σ.Π.Δ κ.ά. που προωθούνται από το παρόν σενάριο, είναι αυτές που του δίνουν σημαντικό προβάδισμα έναντι των άλλων δύο σεναρίων.

Στις αδυναμίες του σεναρίου συγκαταλέγονται η δυσαρέσκεια του τοπικού πληθυσμού και των επισκεπτών από τις συνεχείς αναβαθμίσεις των υποδομών, καθώς και ο κίνδυνος επιβάρυνσης του περιβάλλοντος από τις νέες κατασκευές. Τέλος, αδύνατα σημεία αποτελούν και η ανεπάρκεια του οδικού δικτύου και η υψηλή εξειδίκευση του ανθρώπινου δυναμικού που απαιτείται για την ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών που προωθούνται στο σενάριο αυτό.

Οι ευκαιρίες στην περιοχή προκύπτουν την αξιοποίηση ευρωπαϊκών και κρατικών πόρων για την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού και την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας, καθώς και από την τάση που έχει διαμορφωθεί από την τουριστική πελατεία για επιλογή προορισμών που προσφέρουν ένα διευρυμένο τουριστικό προϊόν.

Στις απειλές μπορούν να ενταχθούν ο αυξανόμενος ανταγωνισμός περιοχών που αναδεικνύονται ως εναλλακτικοί τουριστικοί προορισμοί, οι πιέσεις που δύναται να δεχθεί το περιβάλλον από την τουριστική δραστηριότητα και φυσικά η παρατεταμένη οικονομική δυσπραγία, η οποία περιορίζει τόσο το διαθέσιμο για αναψυχή εισόδημα όσο και το ενδιαφέρον για επενδυτική δραστηριότητα στον τομέα του τουρισμού.

Όλα τα παραπάνω στοιχεία του τρίτου σεναρίου εισάγονται στον πίνακα S.W.O.T. ο οποίος παρουσιάζεται παρακάτω (Πίνακας 7.6).

Εσωτερικό Περιβάλλον	
Πλεονεκτήματα - Strengths	Αδυναμίες –Weaknesses
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Διάχυση τουριστικής δραστηριότητας στο χώρο ✓ Ορθολογική αξιοποίηση /ανάδειξη των φυσικών και πολιτιστικών πόρων ✓ Ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού ✓ Αύξηση θέσεων εργασίας ✓ Αύξηση ανταγωνιστικότητας τουριστικού προϊόντος ✓ Διεύρυνση τουριστικών ροών - προσέγγιση ευρύτερου φάσματος τουριστικής αγοράς ✓ Ανάπτυξη λοιπών παραγωγικών τομέων και άμεση διασύνδεσή τους με τον τουριστικό τομέα ✓ Επιμήκυνση τουριστικής περιόδου ✓ Συγκράτηση πληθυσμού σε απομονωμένους οικισμούς ✓ Αξιοποίηση διεθνών βραβείων για περιβαλλοντικά υπεύθυνα τουριστικά καταλύματα ✓ Αξιοποίηση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας (π.χ. ηλιακής) ✓ Ενίσχυση οικολογικής συνείδησης επισκεπτών και τοπικού πληθυσμού ✓ Αξιοποίηση γεωγραφικής θέσης περιοχής ✓ Δυνατότητα προσέλκυσης τουριστικών επενδύσεων ✓ Βελτίωση βιοτικού και μορφωτικού επιπέδου τοπικού πληθυσμού 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Κίνδυνος επιβάρυνσης περιβάλλοντος από την ανάπτυξη τουριστικών υποδομών ✓ Εξειδίκευση ανθρώπινου δυναμικού ✓ Ανεπάρκεια εσωτερικού οδικού δικτύου ✓ Πιέσεις στο περιβάλλον από την τουριστική δραστηριότητα
Εξωτερικό Περιβάλλον	
Ευκαιρίες - Opportunities	Απειλές – Threats
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Δυνατότητα αξιοποίησης κρατικών επιδοτήσεων για την τουριστική ανάπτυξη και ενδυνάμωση της επιχειρηματικότητας ✓ Αξιοποίηση στροφής της τουριστικής πελατείας προς προορισμούς που προσφέρουν ένα πολυσύνθετο τουριστικό προϊόν, βασισμένο στην επαφή με την φύση, τον πολιτισμό κ.ά. ✓ Ευρωπαϊκοί και εθνικοί πόροι που διατίθενται για την προώθηση του εναλλακτικού τουρισμού 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Ανταγωνισμός νέων περιοχών που εισέρχονται στη διεθνή τουριστική αγορά ✓ Η οικονομική δυσπραγία και κρίση

Πίνακας 7.6: Εφαρμογή μεθόδου S.W.O.T. για το 3^ο σενάριο

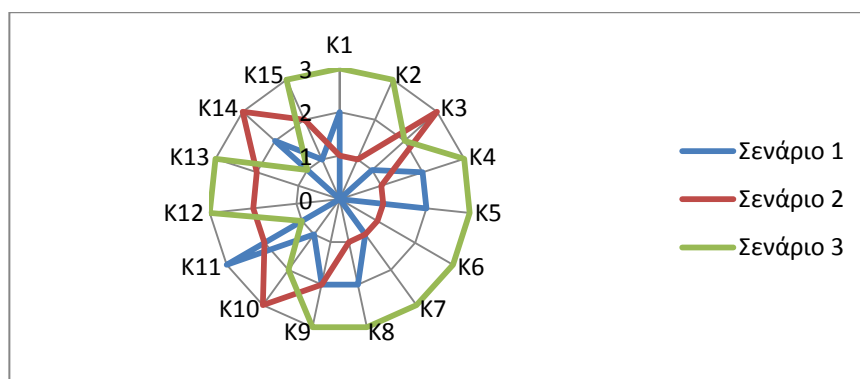
Αποτελέσματα ποιοτικής αξιολόγησης με τη βοήθεια της ανάλυσης S.W.O.T.

Η εμφάνιση, με τη βοήθεια της μεθόδου S.W.O.T., στα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα αλλά και τις ευκαιρίες και απειλές κάθε σεναρίου, δίνει τη δυνατότητα μιας ποιοτικής αξιολόγησής τους, ενώ επιπρόσθετα δίνει τη δυνατότητα της ποιοτικής τους βαθμολόγησης στη βάση ενός συνόλου κριτηρίων αξιολόγησης, τα οποία απορρέουν από τους στόχους και υποστόχους που έχουν τεθεί. Η ποιοτική αυτή βαθμολόγηση μετρά την απόδοση κάθε σεναρίου ως προς τα κριτήρια αξιολόγησης (κλίμακα μέτρησης «0 – Ουδέτερο», «1 - Μέτρια», «2 - Καλή» και «3 - Πολύ καλή») (Πίνακας 7.7) και δίνει τη δυνατότητα της παρουσίασης της συνολικής απόδοσης κάθε σεναρίου με τη βοήθεια ενός 'Spider' διαγράμματος (Διάγραμμα 7.3).

Κριτήριο Αξιολόγησης	Απόδοση Σεναρίου	Σενάριο 1	Σενάριο 2	Σενάριο 3
K1: Βαθμός αξιοποίησης φυσικών πόρων		2	1	3
K2: Βαθμός αξιοποίησης πολιτιστικών πόρων		0	1	3
K3: Βαθμός όχλησης περιβάλλοντος		1	3	2
K4: Προώθηση της επιχειρηματικότητας		2	1	3
K5: Απασχόληση – νέες θέσεις εργασίας		2	1	3
K6: Κοινωνική και οικονομική συνοχή		0	1	3
K7: Ισόρροπη ανάπτυξη τουριστικού τομέα		1	1	3
K8: Βαθμός ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού		2	1	3
K9: Επιμήκυνση τουριστικής περιόδου		2	2	3
K10: Περιβαλλοντικά φιλική ανάπτυξη τουριστικών υποδομών (ενέργεια κ.λπ.)		1	3	2
K11: Βαθμός ανάπτυξης εσωτερικού οδικού δικτύου		3	2	1
K12: Βαθμός ανάπτυξης νέων τουριστικών υποδομών		0	2	3
K13: Συγκράτηση πληθυσμού σε απομονωμένους οικισμούς		0	2	3
K14: Βαθμός αναβάθμισης και εξειδίκευσης ανθρώπινου δυναμικού που απαιτείται (σε σχέση με τον τουριστικό τομέα)		2	3	1
K 15: Βαθμός ευαισθητοποίησης τοπικού πληθυσμού – επιχειρηματικής κοινότητας σε θέματα περιβαλλοντικά υπεύθυνης τουριστικής ανάπτυξης		1	2	3

*0: ουδέτερο 1: μέτρια απόδοση, 2: καλή απόδοση, 3: πολύ καλή απόδοση

Πίνακας 7.7: Απόδοση των σεναρίων ως προς τα κριτήρια αξιολόγησης

Διάγραμμα 7.3: Απόδοση σεναρίων ως προς τα κριτήρια αξιολόγησης

7.4.2. Εφαρμογή πολυκριτηριακής ανάλυσης REGIME

Εναλλακτικές λύσεις

Οι εναλλακτικές λύσεις αντιπροσωπεύουν τις διαφορετικές λύσεις ενός προβλήματος. Η αξιολόγηση των εναλλακτικών αυτών αποτελεί και το αντικείμενο της πολυκριτηριακής ανάλυσης. Στην παρούσα εργασία τις εναλλακτικές λύσεις αποτελούν τα τρία εναλλακτικά σενάρια.

Τα κριτήρια αξιολόγησης

Το επόμενο χαρακτηριστικό που υπεισέρχεται στη διαδικασία αξιολόγησης είναι τα κριτήρια, βάσει των οποίων θα αξιολογηθούν οι προτεινόμενες εναλλακτικές λύσεις. Τα κριτήρια που χρησιμοποιούνται στην παρούσα διαδικασία αξιολόγησης, παρουσιάζονται στον Πίνακα 7.8. Οι επιπτώσεις κάθε εναλλακτικής λύσης ως προς τα επιλεγέντα κριτήρια (τιμές των κριτηρίων για κάθε εναλλακτική) μπορούν να παρουσιαστούν είτε με ποσοτικό είτε με ποιοτικό τρόπο. Τα κριτήρια που χρησιμοποιήθηκαν για την ανάλυση στη συγκεκριμένη διαδικασία είναι *ποιοτικά*.

Κλίμακες μέτρησης κριτηρίων

Στα πλαίσια της REGIME χρησιμοποιήθηκαν τρεις κλίμακες μέτρησης των επιπτώσεων κάθε εναλλακτικής για κάθε κριτήριο με ποιοτική έκφραση, που είναι:

- η - - -/+ + + : η χρήση της κλίμακας αυτής υποδηλώνει ότι οι επιπτώσεις από κάθε εναλλακτική ως προς το συγκεκριμένο κριτήριο διαφέρουν, χωρίς να είναι ξεκάθαρο σε τι απόσταση βρίσκονται μεταξύ τους.
- η ordinal κλίμακα, όπου οι επιπτώσεις ιεραρχούνται, μπαίνουν δηλαδή σε σειρά προτεραιότητας. Με την κλίμακα αυτή φαίνεται ποια εναλλακτική έχει την *μικρότερη επίπτωση* (η καλύτερη εναλλακτική), ποιά έχει την *αμέσως μεγαλύτερη επίπτωση* (η επόμενη καλύτερη εναλλακτική) και ποιά έχει τη *μεγαλύτερη επίπτωση* (η χειρότερη στη σειρά εναλλακτική). Πληροφορία σχετική με το πόσο καλύτερη ή χειρότερη με ποσοτικούς όρους μία εναλλακτική είναι σε σχέση με μία άλλη δεν μπορεί να δοθεί.
- η binary κλίμακα η οποία υποδηλώνει αν μια κατάσταση υφίσταται ή όχι και παίρνει δύο τιμές 'yes' ή 'no'.

Κατεύθυνση κριτηρίων

Η επίπτωση μιας εναλλακτικής ως προς ένα κριτήριο, ανεξάρτητα από την κλίμακα μέτρησής της, μπορεί να περιγραφεί σαν:

- Αρνητική – κόστος (cost): ισχύει ότι όσο μεγαλύτερη είναι η «επίπτωση» τόσο χειρότερη είναι η επίδοση της εναλλακτικής ως προς το κριτήριο αυτό (κριτήρια κόστους).
- Θετική – όφελος (benefit): ισχύει ότι όσο μεγαλύτερη είναι η «επίπτωση» τόσο υψηλότερη είναι η επίδοση της εναλλακτικής αυτής ως προς το συγκεκριμένο κριτήριο.

Κριτήρια Αξιολόγησης			Κλίμακα μέτρησης	Κατ/νση κριτηρίου
Ενότητα	Αριθμός	Περιγραφή		
Περιβάλλον	K1	Βαθμός αξιοποίησης φυσικών πόρων	---/+++	Benefit
	K2	Βαθμός αξιοποίησης πολιτιστικών πόρων	---/+++	Benefit
	K3	Προστασία περιβάλλοντος	Ordinal	Benefit
Οικονομία	K4	Πρώθηση επιχειρηματικότητας	Ordinal	Benefit
	K5	Απασχόληση – νέες θέσεις εργασίας	---/+++	Benefit
	K6	Κοινωνική και οικονομική συνοχή	Binary	Benefit
	K7	Ισόρροπη ανάπτυξη τουριστικού τομέα	Binary	Benefit
	K8	Βαθμός ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού	---/+++	Benefit
	K9	Επιμήκυνση τουριστικής περιόδου	---/+++	Benefit
	K10	Περιβαλλοντικά φιλική ανάπτυξη τουριστικών υποδομών (ενέργεια κ.λπ.)	---/+++	Benefit
Δίκτυα - υποδομές	K11	Βαθμός ανάπτυξης εσωτερικού οδικού δικτύου	Ordinal	Cost
	K12	Βαθμός ανάπτυξης νέων τουριστικών υποδομών	---/+++	Benefit
Κοινωνία	K13	Συγκράτηση πληθυσμού σε απομονωμένους οικισμούς	Ordinal	Benefit
	K14	Αναβάθμιση – εξειδίκευση ανθρώπινου δυναμικού	Ordinal	Cost
	K15	Ευαισθητοποίηση τοπικού πληθυσμού – επιχειρηματικής κοινότητας σε θέματα περιβαλλοντικά υπεύθυνης τουριστικής ανάπτυξης	binary	Benefit

Πίνακας 7.8: Πίνακας κριτηρίων

Ο πίνακας επιπτώσεων

Μετά τον πλήρη καθορισμό των κριτηρίων (είδος, κλίμακα μέτρησης και κατεύθυνση) δημιουργείται ο πίνακας επιπτώσεων, ο οποίος αποτελεί τη βασική αρχή της μεθόδου REGIME (Πίνακας 7.9). Οι τιμές του πίνακα επιπτώσεων είναι οι επιπτώσεις κάθε εναλλακτικής ως προς τα κριτήρια αξιολόγησης, μετρημένες στις προαναφερθείσες κλίμακες μέτρησης.

Τα βάρη των κριτηρίων

Στη συνέχεια καθορίζονται τα βάρη των κριτηρίων που υπεισέρχονται σε ένα πρόβλημα πολυκριτηριακής ανάλυσης. Στην παρούσα εργασία έγιναν τρεις ιεραρχήσεις. Στην πρώτη ιεράρχηση θεωρήθηκαν όλα τα κριτήρια αξιολόγησης ισοβαρή ενώ στις επόμενες ιεραρχήσεις χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος rank order,

σύμφωνα με την οποία τα κριτήρια ιεραρχήθηκαν κατά φθίνουσα σειρά προτεραιότητας, από το πιο σημαντικό στο λιγότερο σημαντικό.

Κριτήριο Αξιολόγησης			Σενάριο	Σενάριο	Σενάριο	Σενάριο
Ενότητα	Αριθμός	Περιγραφή	1	2	3	3
Περιβάλλον	K1	Βαθμός αξιοποίησης φυσικών πόρων	++	+	+++	
	K2	Βαθμός αξιοποίησης πολιτιστικών πόρων	---	+	+++	
	K3	Βαθμός όχλησης περιβάλλοντος	7	3	5	
Οικονομία	K4	Προώθηση επιχειρηματικότητας	3	5	1	
	K5	Απασχόληση – νέες θέσεις εργασίας	++	+	+++	
	K6	Κοινωνική και οικονομική συνοχή	no	no	yes	
	K7	Ισόρροπη ανάπτυξη τουριστικού τομέα	no	no	yes	
	K8	Βαθμός ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού	++	+	+++	
	K9	Επιμήκυνση τουριστικής περιόδου	++	++	+++	
	K10	Περιβαλλοντικά φιλική ανάπτυξη τουριστικών υποδομών (ενέργεια κ.λπ.)	-	+++	++	
Δίκτυα – υποδομές	K11	Βαθμός ανάπτυξης εσωτερικού οδικού δικτύου	1	3	5	
	K12	Βαθμός ανάπτυξης νέων τουριστικών υποδομών	-	+	++	
Κοινωνία	K13	Συγκράτηση πληθυσμού σε απομονωμένους οικισμούς	7	3	1	
	K14	Βαθμός αναβάθμισης – εξειδίκευσης ανθρώπινου δυναμικού που απαιτείται (σε σχέση με τον τουριστικό τομέα)	3	1	5	
	K15	Βαθμός ευαισθητοποίησης τοπικού πληθυσμού – επιχειρηματικής κοινότητας σε θέματα περιβαλλοντικά υπεύθυνης τουριστικής ανάπτυξης	5	3	1	

Πίνακας 7.9: Πίνακας επιπτώσεων

Αποτελέσματα πολυκριτηριακής ανάλυσης REGIME

Η εφαρμογή της μεθόδου REGIME γίνεται μέσα από τρεις επιμέρους αξιολογήσεις και συγκρίνονται τα αποτελέσματα που λαμβάνονται. Στις τρεις αυτές αξιολογήσεις, τα κριτήρια αξιολόγησης θεωρούνται:

- *Πρώτη αξιολόγηση:* όλα τα κριτήρια αξιολόγησης θεωρούνται ως ισοβαρή.
- *Δεύτερη αξιολόγηση:* προτεραιότητα στα κριτήρια που αφορούν στις ενότητες «Περιβάλλον» και «Κοινωνία», στα οποία δόθηκαν τα ίδια βάρη, σε δεύτερη προτεραιότητα ακολούθησαν τα κριτήρια της ενότητας «Οικονομία» και τέλος ακολούθησαν αυτά της ενότητας «Δίκτυα – Υποδομές».

- *Τρίτη αξιολόγηση:* τα κριτήρια αξιολόγησης της ενότητας «Οικονομία» τίθενται πρώτα στη σειρά προτεραιότητας, σε δεύτερη προτεραιότητα τίθενται τα κριτήρια των ενότητων «Περιβάλλον» και «Κοινωνία» ενώ στα κριτήρια της ενότητας «Δίκτυα – Υποδομές» αποδόθηκαν τα μικρότερα βάρη.

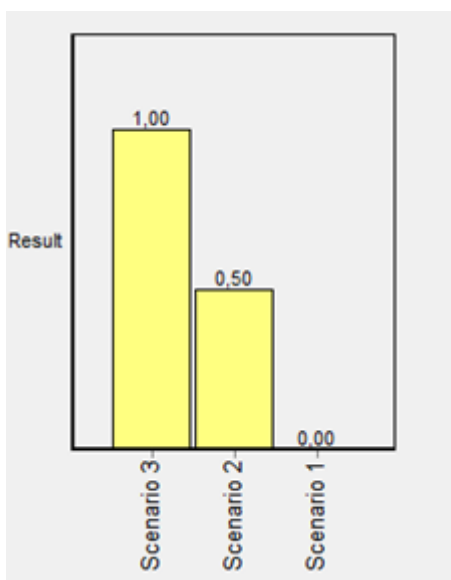
Αποτελέσματα 1^{ης} ιεράρχησης

Στην πρώτη ιεράρχηση, όπως προαναφέρθηκε, τα κριτήρια αξιολόγησης θεωρήθηκαν ισοβαρή. Τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την εφαρμογή της μεθόδου REGIME, παρουσιάζονται στον Πίνακα 7.10 και το Διάγραμμα 7.4. Κάθε στοιχείο του πίνακα πιθανοτήτων (Πίνακα 7.10) εκφράζει την πιθανότητα μια εναλλακτική να υπερισχύει μιας άλλης, λαμβάνοντας υπόψη τα κριτήρια αξιολόγησης που καθορίστηκαν σε προηγούμενο στάδιο.

Εναλλακτικές	Σενάριο 1	Σενάριο 2	Σενάριο 3
Σενάριο 1		0,00	0,00
Σενάριο 2	1,00		0,00
Σενάριο 3	1,00	1,00	

Πίνακας 7.10: Πίνακας πιθανοτήτων 1^{ης} ιεράρχησης

Στη συνέχεια, υπολογίστηκε ο μέσος όρος των τιμών του πίνακα πιθανοτήτων και προέκυψε η απόδοση (score) των τριών εναλλακτικών λύσεων/σεναρίων:

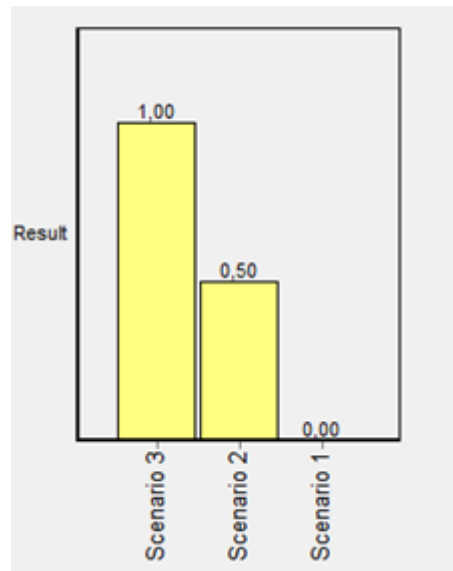
Διάγραμμα 7.4: Αποτελέσματα πρώτης αξιολόγησης

Αποτελέσματα 2^{ης} ιεράρχησης

Σε δεύτερη φάση αποδόθηκαν στα κριτήρια αυτά συγκεκριμένα βάρη/προτεραιότητες. Σημαντικότερα (πρώτα σε προτεραιότητα) θεωρήθηκαν τα κριτήρια αξιολόγησης που εντάσσονται στις ενότητες «Περιβάλλον» και «Κοινωνία», στα οποία δόθηκαν τα ίδια βάρη, σε δεύτερη προτεραιότητα ακολούθησαν τα κριτήρια της ενότητας «Οικονομία» και τέλος ακολούθησαν αυτά της ενότητας «Δίκτυα – Υποδομές». Τα αποτελέσματα που προέκυψαν από τη δεύτερη ιεράρχηση ταυτίζονται με αυτά της πρώτης ιεράρχησης, όπως φαίνεται στον Πίνακα 7.11 και στο Διάγραμμα 7.5.

Εναλλακτικές	Σενάριο 1	Σενάριο 2	Σενάριο 3
Σενάριο 1		0,00	0,00
Σενάριο 2	1,00		0,00
Σενάριο 3	1,00	1,00	

Πίνακας 7.11: Πίνακας πιθανοτήτων 2^{ης} ιεράρχησης

Διάγραμμα 7.5: Αποτελέσματα δεύτερης αξιολόγησης

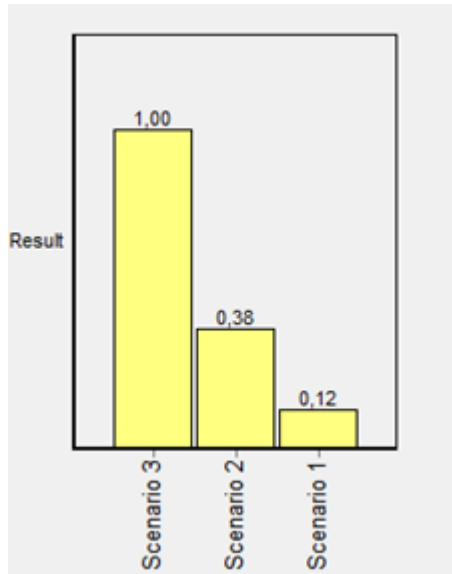
Αποτελέσματα 3^{ης} ιεράρχησης

Στην τρίτη ιεράρχηση σημαντικότερα θεωρήθηκαν τα κριτήρια αξιολόγησης της ενότητας «Οικονομία», σε δεύτερη προτεραιότητα τέθηκαν τα κριτήρια των ενότητων «Περιβάλλον» και «Κοινωνία», ενώ στα κριτήρια της ενότητας «Δίκτυα – Υποδομές» αποδόθηκαν τα μικρότερα βάρη. Σκοπός της τρίτης ιεράρχησης, τα αποτελέσματα της οποίας παρουσιάζονται στον Πίνακα 7.12 και στο Διάγραμμα 7.6, ήταν να ελεγχθεί η ευαισθησία των αποτελεσμάτων στις διαφορετικές προτεραιότητες κριτηρίων.

Εναλλακτικές	Σενάριο 1	Σενάριο 2	Σενάριο 3
Σενάριο 1		0,25	0,00
Σενάριο 2	0,75		0,00
Σενάριο 3	1,00	1,00	

Πίνακας 7.12: Πίνακας πιθανοτήτων 3^{ης} ιεράρχησης

Η διαφορετική προτεραιότητα που δόθηκε στις ενότητες των κριτηρίων επηρέασε την απόδοση (score) των δύο πρώτων σεναρίων. Σε σχέση με τις προηγούμενες ιεραρχήσεις, η απόδοση του πρώτου σεναρίου ήταν 0,12 από 0,00 ενώ η απόδοση του δεύτερου σεναρίου ήταν 0,38 από 0,50. Τέλος, η απόδοση του τρίτου σεναρίου παρέμεινε σταθερή (1,00).

Διάγραμμα 7.6: Αποτελέσματα τρίτης αξιολόγησης

7.4.3. Σχολιασμός Αποτελεσμάτων Αξιολόγησης – Επιλογή Βέλτιστου Σεναρίου

Η επιλογή του επικρατέστερου σεναρίου γίνεται στη βάση των αποτελεσμάτων των δύο μεθόδων αξιολόγησης που χρησιμοποιήθηκαν. Ο συνδυασμός των μεθόδων S.W.O.T. και REGIME επιχειρεί να αντιμετωπίσει τις αδυναμίες κάθε μίας από τις εν λόγω μεθόδους και να ελέγξει το παραγόμενο από την αξιολόγηση αποτέλεσμα.

Με βάση τα αποτελέσματα της ανάλυσης S.W.O.T., το τρίτο σενάριο επικρατεί των άλλων δύο σεναρίων ενώ στην ιεράρχηση ακολουθούν κατά σειρά το δεύτερο και το πρώτο σενάριο. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα που προέκυψαν από τη μέθοδο της πολυκριτηριακής ανάλυσης REGIME, το σενάριο που κυριαρχεί είναι το τρίτο, το οποίο και στις τρεις ιεραρχήσεις που έγιναν είχε την καλύτερη απόδοση (1,00), ενώ ακολουθούν κατά σειρά το δεύτερο και το πρώτο σενάριο

Λαμβάνοντας υπόψη τα αποτελέσματα των αξιολογήσεων των δύο μεθόδων, το σενάριο που επιλέγεται είναι το τρίτο, το οποίο επιδιώκει την ισόρροπη ανάπτυξη του τουριστικού τομέα στην περιοχή μελέτης, επιχειρώντας τη συγκράτηση του μαζικού προτύπου στις παράκτιες περιοχές και την ανάπτυξη ενός φάσματος εναλλακτικών μορφών τουρισμού αξιοποιώντας τους πλούσιους φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους της περιοχής μελέτης. Οι εναλλακτικές αυτές μορφές τουρισμού λειτουργούν συμπληρωματικά προς το μαζικό μοντέλο, συμβάλλοντας στην επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου, που αποτελεί σημαντικό ζήτημα για όλες τις περιοχές στις οποίες κυριαρχεί ο μαζικός τουρισμός, στην ανάδειξη νέων πόλων τουριστικής δραστηριότητας αλλά και στη διεύρυνση του φάσματος του τουριστικού προϊόντος.

Ο τουρισμός διαχρονικά αποτελεί ένα σημαντικό πυλώνα για την ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας. Τα τελευταία χρόνια, η σπουδαιότητα του τομέα αναγνωρίζεται όλο και περισσότερο, καθώς είναι ίσως ο μοναδικός τομέας που αντιστέκεται στην οικονομική κρίση και προσδοκείται να οδηγήσει της χώρας σε έξοδο από αυτή. Η προσδοκία αυτή, σε συνδυασμό με την επιπόλαιη αντίληψη ότι ο τουρισμός αποτελεί μια κερδοφόρα δραστηριότητα, η οποία δεν απαιτεί σημαντικές επενδύσεις και εξειδίκευση, οδηγεί σημαντικό μερίδιο του πληθυσμού να ασχοληθεί με αυτόν. Η αντίληψη αυτή, δυστυχώς, συναντάται και στην περιοχή μελέτης, τη Λευκάδα, στην οποία παρατηρείται ότι η τοπική οικονομία παρουσιάζει σημαντικό βαθμό εξάρτησης από τον τουριστικό τομέα. Η προσέγγιση του τουρισμού όμως ως οικονομική και μόνο δραστηριότητα από όλα τα μέρη και τους φορείς μιας κοινωνίας μόνο επικίνδυνη μπορεί να είναι για αυτή και σίγουρα δεν οδηγεί σε μια μακροπρόθεσμα βιώσιμη ανάπτυξη και αξιοποίηση των φυσικών και πολιτιστικών πόρων, πάνω στους οποίους βασίζεται.

Επιχειρώντας να διαχειριστεί αυτόν τον κίνδυνο, η παρούσα εργασία εστιάζει το ενδιαφέρον της στην ανάπτυξη ενός προτύπου τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής μελέτης που ικανοποιεί ταυτόχρονα την οικονομική, την κοινωνική και την περιβαλλοντική διάσταση της ανάπτυξης του τουριστικού τομέα, επικουρώντας με τον τρόπο αυτό την επιδίωξη του σχεδιαστικού στόχου της βιώσιμης ανάπτυξης. Το συγκεκριμένο πρότυπο αξιοποιεί το φυσικό και πολιτιστικό πλούτο της περιοχής, με σεβασμό στην κοινωνική και πολιτιστική ταυτότητά της και τη διατήρηση της ποιότητας του περιβάλλοντος, ενώ συμβάλλει στην ανάπτυξη της τοπικής οικονομίας και την οικονομική και κοινωνική συνοχή της περιοχής μελέτης.

Στο πλαίσιο της διπλωματικής αυτής εργασίας προτείνονται δραστικές αλλά και ρεαλιστικές παρεμβάσεις, η εφαρμογή των οποίων δίνει τη δυνατότητα στην περιοχή να χαράξει ένα νέο 'δρόμο' τουριστικής ανάπτυξης. Οι παρεμβάσεις αυτές έχουν προκύψει λαμβάνοντας υπόψη τόσο τις ιδιαιτερότητες της περιοχής όσο και του εξωτερικού περιβάλλοντος και των εξελίξεων σε αυτό. Έτσι, έχουν συμπεριληφθεί οι νέες τάσεις που καταγράφονται στο διεθνές τουριστικό γίγνεσθαι, όπως η αναζήτηση προορισμών με ταυτότητα, προορισμών που έχουν συνθέσει ένα ιδιότυπο τουριστικό προϊόν αξιοποιώντας τα διαφορετικά στοιχεία τους και αναπτύσσοντας εναλλακτικές μορφές τουρισμού, προορισμούς δηλαδή που δεν στηρίζονται αποκλειστικά στο κορεσμένο πλέον πρότυπο «ήλιος – θάλασσα», το οποίο κυριαρχεί στην περιοχή μελέτης, αλλά προσφέρουν ένα τουριστικό προϊόν 'ενεργητικό', πλούσιο σε 'εμπειρίες' και περιβαλλοντικά υπεύθυνο.

Οι ιδέες που καταγράφονται στην εργασία για την εφαρμογή και την επιτυχία τους απαιτούν τη σύμπραξη και τη συμμετοχή ατόμων και ομάδων ανεξαρτήτων ρόλων (πολιτεία, τοπική αυτοδιοίκηση, ιδιώτες, τοπικός πληθυσμός, επιχειρηματική κοινότητα). Ο διάλογος και η δημόσια διαβούλευση είναι απαραίτητες διαδικασίες για τη χάραξη πολιτικής προς ένα περιβαλλοντικά υπεύθυνο πρότυπο τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής μελέτης. Σημαντική είναι και η αύξηση της ευαισθητοποίησης όλων των εμπλεκόμενων μερών της τοπικής κοινωνίας και η κατανόηση από αυτά ότι

τα ίδια είναι υπεύθυνα απέναντι στις όποιες επιλογές κάνουν για το πρότυπο αξιοποίησης των φυσικών και πολιτιστικών τους πόρων.

Η τοπική κοινωνία της Λευκάδας οφείλει να συνειδητοποιήσει ότι πρέπει να δώσει έμφαση στην ποιότητα του προσφερόμενου τουριστικού προϊόντος, μέρος της οποίας είναι και το περιβάλλον τόσο το φυσικό όσο και το πολιτιστικό. Η προστασία της ποιότητας του περιβάλλοντος αποτελεί τη βασική προϋπόθεση για την ανάπτυξη και τη διατήρηση της τουριστικής δραστηριότητας, μέσα στο ευρύτερο πλαίσιο βιώσιμης ανάπτυξης της περιοχής της Λευκάδας.

Ο δρόμος προς την ανάπτυξη ενός βιώσιμου προτύπου του τουριστικού τομέα δεν είναι εύκολος, απαιτεί συνεχή προσπάθεια, υπομονή και παρεμβάσεις τόσο σε μακρο-όσο και σε μικρο-επίπεδο, αποτελεί δε το μοναδικό δρόμο που μπορεί η παρούσα εργασία να προτείνει για το νησί των ποιητών, το σμαραγδένιο νησί του Ιονίου, τη Λευκάδα.

Ελληνική βιβλιογραφία

ΑΠΟΦΑΣΗ (ΕΚ) Αριθ. 2003/287 ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ για τον καθορισμό των οικολογικών κριτηρίων σχετικά με την απονομή του οικολογικού σήματος της Κοινότητας για υπηρεσίες τουριστικών καταλυμάτων, Απρίλιος 2003.

ΑΠΟΦΑΣΗ (ΕΚ) Αριθ. 2009/578 ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ σχετικά με τον καθορισμό οικολογικών κριτηρίων απονομής κοινοτικού οικολογικού σήματος για υπηρεσίες τουριστικών καταλυμάτων, Ιούλιος 2009.

Αυγερινού, Σ. και Μέλισσας, Δ. (2011), *Οικονομική Συγκυρία & Χωροταξία Τουρισμού*, ΠΡΟΠΟΜΠΟΣ, Αθήνα.

Βαρβαρέσος, Σ. (2000), *Τουρισμός – Η Ελληνική Πραγματικότητα*, ΠΡΟΠΟΜΠΟΣ, Αθήνα.

Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης, Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, Αρ. Φύλλου 128, 3 Ιουλίου 2008, Αθήνα.

Γιαουτζή, Μ. και Στρατηγέα, Α. (2005), Σημειώσεις Χωροταξίας, Τομέας Γεωγραφίας και Περιφερειακού Σχεδιασμού, Σχολή Αγρονόμων και Τοπογράφων Μηχανικών Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Αθήνα.

Δήμος Μαλακάσης (2000), Τα Παλιά Σπίτια της Λευκάδας, Fagotto, Αθήνα.

Διάταγμα περί καθορισμού Ζώνης Οικιστικού Ελέγχου των κοινοτήτων Πλατυστόμων, Βαυκερής, Νυδριού και Δήμου Λευκάδος, Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, Αρ. Φύλλου 1096, 18 Δεκεμβρίου 1997, Αθήνα.

Διάταγμα περί χαρακτηρισμού Παραδοσιακών Οικισμών, Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, Αρ. Φύλλου 594, 13 Νοεμβρίου 1978, Αθήνα.

Έγκριση Γενικού Πολεοδομικού Σχεδίου Δήμου Λευκάδας του Νομού Λευκάδος, Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, Αρ. Φύλλου 405, 16 Ιουνίου 1989, Αθήνα.

Έγκριση Γενικού Πολεοδομικού Σχεδίου του Οικιστικού Συγκροτήματος Νυδρί – Μεγάλο Αυλάκι του Νομού Λευκάδος, Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, Αρ. Φύλλου 769, 31 Οκτωβρίου 1988, Αθήνα.

Έγκριση Πολεοδομικής Μελέτης τμήματος της πολεοδομικής ενότητας του Δήμου Λευκάδας, Νομός Λευκάδος, Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, Αρ. Φύλλου 517, 21 Σεπτεμβρίου 1990, Αθήνα.

Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Τουρισμό, Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, Αρ. Φύλλου 3155, 12 Δεκεμβρίου 2013, Αθήνα.

Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τις Υδατοκαλλιέργειες, Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, Αρ. Φύλλου 2505, 4 Νοεμβρίου 2011, Αθήνα.

Εκδόσεις Toubi's (2001), ΛΕΥΚΑΔΑ – Οδοιπορικό στην πόλη, την ύπαιθρο και τα χωριά του νησιού, Αθήνα.

Ελληνικός Αντισεισμικός Κανονισμός (Ε.Α.Κ.) (2000), Οργανισμός Αντισεισμικού Σχεδιασμού και Προστασίας (Ο.Α.Σ.Π.), Αθήνα.

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΚ) αριθ. 66/2010 ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ σχετικά με το οικολογικό σήμα της ΕΕ (EU Ecolabel), Νοέμβριος 2009.

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΚ) αριθ.1221/2009 ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ περί της εκούσιας συμμετοχής οργανισμών σε κοινοτικό σύστημα οικολογικής διαχείρισης και οικολογικού ελέγχου (EMAS) και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 761/2001 και των αποφάσεων της Επιτροπής 2001/681/ΕΚ και 2006/193/ΕΚ, Νοέμβριος 2009.

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΚ) αριθ. 1980/2000 ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ περί αναθεωρημένου κοινοτικού συστήματος απονομής οικολογικού σήματος, Ιούλιος 2000.

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΟΚ) αριθ. 880/92 ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ σχετικά με το κοινοτικό σύστημα απονομής οικολογικού σήματος, Μάρτιος 1992.

ΚΥΑ υπ. αρ. 86644/2482/15.09.1993 περί Σύστασης Φορέα Απονομής Οικολογικού Σήματος με την επωνυμία «Ανώτατο Συμβούλιο Απονομής Οικολογικού Σήματος – ΑΣΑΟΣ», Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, Αρ. Φύλλου 763, 30 Σεπτεμβρίου 1993, Αθήνα.

Παπαδοπούλου, Χ.- Α. και Στρατηγέα, Α. (2013), Σχεδιάζοντας την Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη των Ορεινών Περιοχών σε Περιβάλλον Οικονομικής Ύφεσης - Η Περίπτωση του Ταυγέτου, *Κείμενα Περιφερειακής Επιστήμης*, Τόμος IV, Αρ. 1, Δεκέμβριος, σελ. 31-52.

Παπαθανασίου, Γ., Παυλίδης, Σ., Χρηστάρας, Β. και Πιπιλάκης, Κ. (2004), Φαινόμενα Ρευστοποίησης που Προκλήθηκαν από το Σεισμό της Λευκάδας 14/08/03, Δελτίο Ελληνικής Γεωλογικής Εταιρείας, Τόμος XXXVI, Πρακτικά 10^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου, Απρίλιος 2004, Θεσσαλονίκη.

Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Ιονίων Νήσων, Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, Αρ. Φύλλου 56, 19 Ιανουαρίου 2004, Αθήνα.

Πετροχείλου, Α. (1971), Το Αλαβάστρινο Σπήλαιο, ΗΧΩ ΤΗΣ ΛΕΥΚΑΔΟΣ, Μηνιαία Εφημερίς των Απανταχού Λευκαδίων, Αρ. Φύλλου 5, Έτος 1^{ον}, Μάιος 1971.

Ροντογιάννη, Θ., Τσιαμπάος, Γ. (2008). 'Το ενεργό ρήγμα Αγίου Νικήτα – Αθανίου στη Λευκάδα και η γεωλογική επικινδυνότητα του νησιού', Άρθρο 3^ο Πανελληνίου Συνεδρίου Αντισεισμικής Μηχανικής και Τεχνικής Σεισμολογίας, Αθήνα.

Στρατηγέα, Α. και Ι. Μουρμούρης (2006), *Μεθοδολογία Αξιολόγησης Σεναρίων Τουριστικής Ανάπτυξης της Περιφέρειας Κρήτης*, Πρακτικά 1^{ης} Συνάντησης Πολυκριτήριας Ανάλυσης Αποφάσεων, Κρήτη.

Τσάρτας Π., Σβορώνου, Ε., κ.ά. (2006), Μεθοδολογικός Οδηγός για τη Σύνταξη Local Agenda 21 σε νησιά, Εργαστήριο Τουριστικών Ερευνών και Μελετών, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Χίος.

Τσάρτας, Π., Σταυρινούδης, Θ., Ζαγκότση, Σ., Κυριακάκη, Α., Βασιλείου, Μ. (2010), WWF, Τουρισμός και Περιβάλλον, WWF Ελλάς, Αθήνα.

Partsch, J. (2010), Η Νήσος Λευκάς – Γεωγραφική Μονογραφία, Fagotto, Αθήνα.

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

COM(2014)86 final, A European Strategy for more Growth and Jobs in Coastal and Maritime Tourism, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of Regions, European Commission, Brussels, 20.2.2014.

Eadington, W. and Smith, V. (1992), *Tourism Alternatives: Potentials and Problems in the Development of Tourism*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia.

Fennell, D. (2008), *Ecotourism*, Taylor & Francis Group - Routledge, Oxford.

ICLEI (1999), *Tourism and Sustainable Development – Sustainable Tourism: A Local Authority Perspective*, International Council on Local Environmental Initiatives, Background Paper #3, Department of Economic and Social Affairs, New York.

Kapsaski, E., Panagiotopoulou, M. and Stratigea, A. (2014), *Planning the Sustainable Tourist Development of the Zakynthos Island – A Methodological Approach*, Paper presented at the 1st International Conference on ‘Cultural Tourism in the Digital Era’, International Association of Cultural and Digital Tourism (IACUDIT), 30 May-1 June, Athens.

Kavoura, A. and Katsoni, V. (2013), *From E-Business to c-Commerce: Collaboration and Network Creation for an E-Marketing Tourism Strategy*, *Tourismos: an International Multidisciplinary Journal of Tourism*, Volume 8, Number 3, pp. 113-128.

Nijkamp, P., P. Rietveld, and H. Voogd (1995), *Multicriteria Analysis for Physical Planning*, Elsevier, Amsterdam

Panagiotopoulou, M. and Stratigea, A. (2014), *Natural and Cultural Resources as a ‘Vehicle’ for Paving Alternative Local Tourist Development Paths – The Case of the Sterea Ellada Region*, Paper presented at the 1st International Conference on ‘Cultural Tourism in the Digital Era’, International Association of Cultural and Digital Tourism (IACUDIT), 30 May-1 June, Athens.

Stratigea, A. (2011), ICTs for Rural Development: Potential Applications and Barriers Involved, *NETCOM*, Vol. 25, No 3-4, pp. 179-204.

Stratigea, A. and Hatzichristos, T. (2011), Experiential Marketing and Local Tourist Development: A Policy Perspective, *International Journal for Leisure and Tourism Marketing*, Vol. 2, No. 4, pp. 274-294 (<<http://dx.doi.org/10.1504/IJLTM.2011.043786>>).

Stratigea, A., Papakonstantinou, D. and Giaoutzi, M. (2008), ICTs and Tourism Marketing for Regional Development, in H. Coccosis and J. Psycharis (Eds.), *Regional Analysis and Policy – The Greek Experience*, Springer Physica-Verlag, Heidelberg, ISBN 978-3-7908-2085-0, pp. 315-333.

UNCED (1987), *Our Common Future* (Brundtland Report), Oxford University Press, Oxford.

UNCED (1992), AGENDA 21: Programme of Action for Sustainable Development – The Final Text of Agreements Negotiated by Governments at the United Nations Conference on Environment and Development, 3 – 14 June, Rio de Janeiro.

UNEP (2003a), *Tourism and Local Agenda 21 – The Role of Local Authorities in Sustainable Tourism*, UNEP Report, United Nations Environment Programme, United Nations Publication, ISBN: 92-807-2267-0.

UNEP (2005), *Making Tourism more Sustainable: A Guide for Policy Makers*, United Nations Environment Programme, Division of Technology, Industry and Economics, ISBN: 92-807-2507-6.

UNEP/MAP – Plan Bleu (2009), *State of the Environment and Development in the Mediterranean*, United Nations Environment Programme/Mediterranean Action Plan (UNEP/MAP)-Plan Bleu, Athens, ISBN : 978-92-807-3061-6.

Voogd, H. (1983), *Multiple Criteria Evaluation for Urban and Regional Planning*, Lion, London.

WTTC (1995), Agenda 21 for the Travel and Tourism Industry: Towards Environmentally Sustainable Development, World Travel and Tourism Council Report, London.

ΔΙΚΤΥΑΚΟΪ ΤΌΠΟΙ

<http://commons.wikimedia.org/wiki/>

http://consulting.acrm.gr/?page_id=6534

<http://eclass.farm.teithe.gr/claroline/garbage/FARM127/>

http://ec.europa.eu/environment/emas/pdf/leaflet/emasleaflet_el.pdf

<http://el.wikipedia.org>

<http://filotis.itia.ntua.gr/>

<http://geografia.comxa.com/Greece/Leukadas/Lefkadas.htm>

<http://natura2000.eea.europa.eu/>

<http://nikiana.wordpress.com>

<http://sete.gr>

http://www.buildings.gr/greek/aiforos/prasiniepixirimatikotita221_372..pdf

<http://www.eepf.gr/blueflag>

<http://www.enet.gr/?i=news.el.gallery&id=419&m=59413>

<http://www.e-ionia.gr/>

<http://www.gnto.gov.gr/>

<http://www.grhotels.gr/>

http://www.hellogreece.gr/ionian/photo/leykada_kastro.jpg

<http://www.holidaysinlefkada.gr/mountainlefkada.php>

<http://www.huReDePIS.eu>

<http://www.kolivas.de/archives/7828>

<http://www.larissa-chamber.gr/Uploads/Files/KEE/Q-PLAN-1>

<http://www.lefkadaslowguide.gr>

<http://www.lefkadaslowguide.gr/pages/history-of-town/>

<http://www.lefkadaslowguide.gr/pages/sightseeing/>

<http://www.lefkada.gov.gr>

<http://www.lefkada.gr/>

http://www.lefkada.gr/xartes/poi_of_interest_2_1.html

http://www.market-analysis.gr/docs/market_analysis_green_key.pdf

<http://www.oasp.gr/node/497>

<http://www.oikoskopio.gr/map/>

<http://www.pepionia.gr>

<http://www.pxpa.gr>

<http://www.recko.name/index.php?view=mapy>

<http://www.seismoi.gr/toellhnikotoxo.htm>

<http://www.sivotalefkada.gr/howto come.php>

<http://www.statistics.gr>

<http://www.villesodysseas.gr/gallery/v/villes-odysseas-lefkada-island/>

<http://www.ypeka.gr>

<http://www.ypes.gr>

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Πληροφορίες ξενοδοχειακής επιχείρησης

Όνομα επιχείρησης:	
Θέση επιχείρησης (περιοχή):	
Μέγεθος επιχείρησης (αριθμός δωματίων):	

Χαρακτηριστικά ξενοδοχειακής υποδομής

Έτος κατασκευής	
-----------------	--

	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Διαθέτει η επιχείρησή σας θερμομονωτικό κέλυφος;		
Διαθέτει η επιχείρησή σας διπλά τζάμια;		
Επιτυγχάνεται ο φυσικός φωτισμός του χώρου (μεγάλα παράθυρα, φεγγίτες κ.λπ.);		
Διαθέτει η επιχείρηση σύστημα εξαερισμού;		

Δράσεις επιχείρησης

Παρακαλώ σημειώστε με την ένδειξη στο αντίστοιχο τετραγωνίδιο.

Ποιές από τις παρακάτω δράσεις έχει αναλάβει η επιχείρησή σας στο πλαίσιο της αποτελεσματικότερης διαχείρισης και εξοικονόμησης πόρων;

Τύπος δράσης	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΑΛΛΟ
Γίνεται στην επιχείρησή σας χρήση κάρτας-κλειδιού για την αποτελεσματικότερη διαχείριση της ενέργειας (σβήσιμο φώτων και άλλων συσκευών με την έξοδο των επισκεπτών από το δωμάτιο);			

Τύπος δράσης	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΑΛΛΟ
Χρησιμοποιείτε ηλεκτρονικούς ανιχνευτές κίνησης στα δωμάτια ώστε να μη λειτουργούν οι συσκευές όταν δεν υπάρχει κανείς σε αυτά;			
Διαθέτει η επιχείρησή σας σύστημα κλιματισμού δωματίων με θερμοστάτη ελέγχου και διακοπής λειτουργίας όταν αυτό κρίνεται σκόπιμο (π.χ. στο άνοιγμα παραθύρου);			
Έχετε αναρτήσει σε εμφανή σημεία στην επιχείρησή σας πινακίδες με πληροφορίες-οδηγίες για την εξοικονόμηση ενέργειας/νερού για πελάτες και υπαλλήλους;			
Διαθέτει η επιχείρησή σας υδραυλικές συσκευές που ευνοούν την εξοικονόμηση νερού (π.χ. βρύσες με αισθητήρα κίνησης, ρυθμιστές ροής στο ντους κ.λπ.);			
Κάνετε έλεγχο των υδραυλικών εγκαταστάσεων σε τακτά χρονικά διαστήματα για τη μείωση διαρροών νερού;			
Κάνετε έλεγχο των εγκαταστάσεων θέρμανσης σε τακτά χρονικά διαστήματα για την αποτελεσματικότερη και οικονομικότερη λειτουργία τους;			
Κάνετε στην επιχείρησή σας τακτικό έλεγχο των συστημάτων εξαερισμού/ψύξης;			
Κάνετε στην επιχείρησή σας χρήση τύπων ηλεκτρικών συσκευών (π.χ. πλυντήρια πιάτων/ιματισμού, ψυγείων κ.λπ.) που συμβάλλουν στη μείωση της κατανάλωσης ενέργειας και νερού (συσκευές ενεργειακής κλάσης Α');			
Υπάρχει υποχρέωση για την επιχείρησή σας βιολογικού καθαρισμού λυμάτων;			
Κάνετε ανακύκλωση - διαχωρισμό των απορριμμάτων της επιχείρησής σας;			

Τύπος δράσης	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΑΛΛΟ
Αν ναι, χρησιμοποιείτε κάδους κομποστοποίησης για τα οργανικά απορρίμματα της επιχείρησής σας;			
Έχετε αναρτήσει πινακίδες στα δωμάτια για αλλαγή ιματισμού (πετσέτες-σεντόνια) όταν επιθυμεί ο πελάτης και όχι σε καθημερινή βάση;			
Χρησιμοποιείτε στην επιχείρησή σας απορρυπαντικά φιλικά προς το περιβάλλον;			
Έχετε σύστημα παρακολούθησης της κατανάλωσης ενέργειας στην επιχείρησή σας;			
Αν ναι, παρακολουθείτε τις ενδείξεις του σε τακτά χρονικά διαστήματα;			
Έχουν δοθεί στο προσωπικό σας οδηγίες για την απενεργοποίηση της stand-by λειτουργίας των ηλεκτρικών συσκευών (TV, Η/Υ, κ.λπ.);			
Κάνετε χρήση λαμπτήρων μειωμένης κατανάλωσης ενέργειας στα δωμάτια και την υπόλοιπη κτιριακή υποδομή της επιχείρησής σας;			
Κάνετε χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στην επιχείρησή σας (π.χ. φωτοβολταϊκά);			
Έχετε υποδομή συλλογής - αξιοποίησης βρόχινου νερού στην επιχείρησή σας (π.χ. για πότισμα κήπων);			